

34292

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
AND
GEOGRAPHY
OF THE
CITY OF LONDON

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

Վ Ա Ր Ք Ս Ր Բ Ո Յ Ե Ւ Կ Ո Ւ Ս Ա Ն Ա Յ

Ա Ր Ե Ւ Մ Տ Ե Ա Ն Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ո Յ

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

Վ Ա Ր Ք Ս Ր Բ Ո Ց

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Տ Պ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

34292

Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ

Ի Վ Ա Ն Ս Ս Ր Բ Ո Ց Ն Ղ Ա Ջ Ա Ր Ո Ւ

1900

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Աստուծոյ իրեն հաւատարիմ ծառայիցը պատրաստած յաւիտենական կենաց արժանի ըլլալու, և մարդուս երկրիս վրայի սակաւօրեայ վտանգալից պանդըխտութեանը ճամբէն անխոտոր անցնելու համար, սուրբ եկեղեցին մեզի զանազան լուսատու առաջնորդներ կը ցուցընէ սրբոց խումբը՝ որոնք Աստուծոյ սիրովը վառուած կտրեցին այս տաժանելի ճամբորդութիւնը, ու տեսակ տեսակ մահուամբ գնացին իրենց փրկչին հետ միանալու: Այս դիտամբը սրբոց վարքերը զրուած են, և հին սովորութիւն էր, ինչպէս մեր ազգին մէջ ինչուան հիմայ տեղ տեղ կը տեսնենք, ամէն սրբոց տօնին օրը եկեղեցեաց մէջ անոնց վարքը կարգալ՝ հաւատացելոց սրտին եռանդը վառելու, և Աստուծոյ շնորհաց զօրութիւնը և մարդկային տկարութեան վրայ ունեցած ազդեցութիւնը ցուցընելու համար: Եւ յիրաւի բարեպաշտ քրիստոնէի մը ասկէց աւելի մեծ մխիթարութիւն ու քաջալիք չկրնար ըլլալ, քան անոնց վարուցը մէջ տեսնելը թէ ինչպէս խաբէական ու փուճ բաներ են աշխարհային վաղանցուկ մեծութիւնն ու հաճոյքը՝ անանց կենաց համեմատութեամբը, որ մեր ճշմարիտ հայրենիքն է, ու անոր հասնիլը սրտերնուս միակ փափաքը պիտի ըլլայ:

Այս վախճանաւ հրատարակած ենք ազգերնուս տօնած սրբոց վարքը զբարաւ լեզուով, և անոր օգուտը

աւելի տարածել ուզելով բարեյիշատակ Ինքնեան Հ. Ղուկաս վարդապետը, մեր մէջ աւելի ծանօթ եղած սրբոց վարքը աշխարհաբառ լեզուով հրատարակեց, և անոր պտուղը տեսնելով բարեպաշտ ու սրբասէր Անձ մը՝ ուզեց իր արդեամբքը անկէ դուրս մնացած ուրիշ ա- նուանի սրբոց՝ և արևմտեան եկեղեցւոյ մէջ հռչակուած սրբուհեաց վարքը՝ նոյնպիսի սեով աս գրքովս ազգեր- նուս ծանօթացընել:

Աստուած տայ որ այս համառօտութեանս ալ բարե- պաշտ հաւատացելոց վրայ ըրած օգուտը տեսնենք, ու- ըով բարերարը իր ազնիւ սրտին, և մենք ալ մեր դոյզն աշխատութեան վարձքը առած կը սեպուինք:

ՍՐԲՈՒՀԻ ՉԷՉԻԼԻԱ.

Քրիստոնէութեան երրորդ դարուն ատեն- ները քանի որ սուրբ եկեղեցին հալածանաց և նեղութեանց մէջ ըլլալով՝ իր սրբասէր որ- դուցը արեամբք՝ իբրև երկնային ցօղով մը պարարելով՝ աւելի աճումն ու հաստատու- թիւն կ'առնուր, կեկիլիա կամ Չէչիլիա ա- նունով մաքրակենցաղ կոյս մը երեցաւ, որ իր սրբակրօն վարքովը ու պանծալի վկայա- կան մահումբք՝ եկեղեցւոյ պայծառութեանը վրայ նոր փառք մըն ալ աւելցուց: Իր ա- նունը թէպէտ և լատին եկեղեցւոյ մէջ շատ հռչակուած, ու իր պատուոյն համար չոր- րորդ դարէն ի վեր եկեղեցիներ ու վկայա- րաններ շինուած են, բայց լիակատար վարքն այնչափ ստոյգ չգիտցուիր: Այս յայտնի է որ Հռոմայեցի էր Չէչիլիա ու մեծատուն և հարուստ ծնողաց զաւակ. ոմանք կ'ըսեն թէ ծնողքը քրիստոնէաց էին, ինքն ալ պղտիկուց բարեպաշտ դայեկաց խնամքը դաստիարա- կած. ընդհակառակն՝ ոմանք, ինչպէս մեր ազգին յայսմաւուրքն ալ, հեթանոս ծնողաց զաւակ կը համարին գորբուհին. սակայն առջի կարծիքը աւելի ընդհանուր ու հաւանական կ'երևնայ:

Ազնուականն ու աղէկ դաստիարակութիւն մը ունեցաւ Չէչիլիա, ինչպէս որ իր մեծագոգութեանն ալ կը վայլէր. բարեպաշտութեան հետ ուսմունք ու գիտութիւն ալ սորվելով՝ մտացը բարեմասնութիւնները աւելի կերպով մըն ալ պայծառացուց. աշխարհային ուրիշ մխիթարութեանց ալ կարօտ չըլլալու համար, նուագարան զարնել սորվեցաւ, որ թէ իրեն անմեղ դրօսանք մը եղաւ, և թէ անով կը փառաբանէր զԱստուած. անոր համար այս սրբուհին նուագածուաց ու երածըտաց պաշտպան բռնած են արեւմտեայք:

Չէչիլիայի արտաքին տեսքն ալ հոգւոյն ազնուութեանը համեմատ ըլլալով՝ շատ մեծամեծներ իրենց որդւոցը հարսնացընել կ'ուզէին. բայց սրբուհին մշտնջենաւոր կուսութիւն ուխտած ըլլալով՝ Քրիստոսի իր փըրկչին հարսնանալը՝ ամէն աշխարհային խաբէական խոստումներէն վեր սեպած էր: Իր առաջագորութեանը մէջ հաստատուն կենալու փափաքովը վառուած՝ սկսաւ ծածուկ ճգնութիւններ ընել, ու պաքերով և անդագար աղօթքներովը սատանան ամըչընել կը ջանար:

Բայց երբոր չափահաս եղաւ Չէչիլիա, ծնողքը զինքը աշխարհք մտցընելու ետեէ սկսան ըլլալ. աղջկանը կամքն ալ գիտնալով՝ չէին համարձակեր իրեն դիմացը խօսք մը բանալ աս բանիս վրայ. ուստի իրմէ ծածուկ՝ վաղերիանոս անունով ազնուատոհմ ու մեծատուն պատանւոյ մը հետ նշանեցին զինքը,

որ իր ազնիւ կատարելութիւններովը Չէչիլիայէն շատ վար չէր մնար: Սրբուհին իր նշանուիւն ու հարսանեաց պատրաստութիւնը տեսնելով՝ թէպէտ շատ տակն ու վրայ եղաւ, բայց ծնողացը հրամանին ալ գէմ՝ դնել չուզելով՝ լուրեայն հաւանութիւն մը ցըցուց անոնց առջևը: Իր բոլոր յոյսը Աստուծոյ վրայ դրած ըլլալով, առանձին տեղ մը քաշուեցաւ ու արտասուօք կը խնդրէր որ իր կուսութեան ծաղիկը Աստուած անփորձ պահէ աշխարհիս հրապուրանաց վտանգաւոր հոլմերէն: Հառաչանօք աղօթելու տատենը հրեշտակ մը երեցաւ Չէչիլիայի, ու քաջալերելով զինքը, «Մի՛ վախեր, ըսաւ. կուսութեանդ պահապան դրաւ զիս Աստուած. վաղերիանոս նշանածդ ալ քեզի հետեւելով, ինքն ալ քու ճամբադ պիտի բռնէ»: Սրբուհին այս խօսքերով սիրտ առած, ուրախութեամբ կ'օրհնէր զԱստուած, ու հարսանեաց հանդիսին օրուանը կը սպասէր. ծնողքն ալ անոր ցըցուցած ուրախութիւնը տեսնելով, կարծեցին թէ միտքը փոխուեր է, ուստի ամէն փառաւորութեամբ հարսնիքը կատարեցին:

Հանդիսին գիշերը Չէչիլիա իր փեսին հետ առանձնանալով, «Տէր իմ, ըսաւ, խօսք մը ունիմ՝ քեզի զուրցելիք. խնդրեմ՝ որ ուրիշը չգիտնայ»: Վաղերիանոս երբոր խոստացաւ, «Ես քրիստոնեայ եմ, ըսաւ սրբուհին, ու ինքզինքս մանկութենէս ի վեր իմ Աստուծոյս նուիրած՝ մշտնջենաւոր կուսութեամբ. ինքն ալ ինծի երկնային հօգի մը պահապան խրկեց,

որ իմ կուսուժիւնս անարատ պահել խոստացաւ: Աստուծոյ կամայցը դէմ մի կենար, տէր իմ. չըլլայ թէ գլխուդ փորձանք մը բերես»: Վաղերիանոս յանկարծակիի գալով ինչ ըսելիքը չէր գիտեր. քիչ մը ատեն մտածելէն ետքը, «Քոյր իմ, ըսաւ, արդեօք ես ալ այդ երկնային հոգին կրնամ տեսնել, որպէս զի անով զուրյաժներուդ ճշմարտութիւնը ճանչնաս: — Ինչու չէ, կրկնեց սրբուհին. բաւական է որ սուրբ մկրտութեամբ՝ հեթանոսութեանդ աղտերը սրբես»: Աստուծոյ շնորհքը ծագեց վաղերիանոսին սրտին մէջ, որ մէկէնիմէկ յանձն առաւ սրբուհոյն առաջարկութիւնը. ուստի Չէչիլիա թուղթ մը գրեց Ռւրբանոս կամ Ռւրկիանոս սրբազան քահանայապետին, որ հարածանաց վախէն Հռոմայ գեանազամբանները պահուըտեր էր. ու իր փեսային ձեռքը տալով այն գիրը՝ քահանայապետին խրկեց զինքը: Ռւրբանոս սրբուհոյն գրած թղթէն ամէն բան տեղն ի տեղը իմանալով՝ ուրախութեան արցունքով մը օրհնեց զԱստուած, որ հաճեցաւ իր աղախնոյն ձեռքովը մնչորելոյ մը փրկութեան լուսաւոր ճամբան ցուցընել: Նոյն ատեն յարգելի ծերունի մը երեցաւ՝ որ վերէն ի վար ձերմակ հագեր էր ու բոլոր լուսով պայծառացած. ձեռքն ալ ոսկեգիր թուղթ մը կար: Վաղերիանոս երբոր վախէն մարեցաւ ընկաւ, ծերունին վեր վերցուց զինքը, ու ձեռքի թուղթը անոր տալով «Առ կարգա» ըսաւ: Թղթին վրայ Պօղոս առաքելոյն այս

խօսքերը գրուած են եղեր. «Մի տէր, մի հաւատք, մի մկրտութիւն». — «Ասոնց հաւատարու որ ըլլաս, ըսաւ ծերունին, մկրտութեան սուրբ խորհուրդը կրնաս ընդունիլ»: Այս խօսքն ըսելով՝ աներևոյթ եղաւ առանց իր ով ըլլալը իմացընելու:

Քահանայապետը հարցուց Վաղերիանոսին թէ «կը հաւատաս կարգացածիդ». և անոր հաստատուն հաւատքը տեսնելով՝ շարած մը իր քովը պահեց զինքը: ու քրիստոնէական կրօնից վարդապետութիւնները սորվեցընելով՝ մկրտեց ու իր տունը դարձուց: Վաղերիանոս տուն որ եկաւ՝ տեսաւ որ Չէչիլիա աղօթքի հետ էր, քովն ալ լուսաւոր և հրեղէն բոցաթիւ հոգի մը կայնած ու ձեռքը երկու պսակ, որոնցմէ մէկը վարդէ՝ միւսն ալ շուշանէ հիւսած էին. «Աս պսակները ձերն են, ըսաւ հրեշտակը, ու յաւիտենական փրկուցութեան հասնելուդ առհաւատչեայ նշաններ»: Ետքը Վաղերիանոսի գառնալով, «Աստուած կը հրամայէ քեզի, ըսաւ, որ ինչ շնորհք որ խնդրես իրմէ իմ՝ բերնովս՝ պիտի կատարէ»: Վաղերիանոս ուրախութեամբ հրեշտակին ոտքը իյնելով, «Տէր իմ, ըսաւ, Տիրուրտիոս անունով սիրելի եղբայր մը ունիմ. անոր քրիստոնէական սուրբ կրօնքն ընդունելը՝ ինձի համար մեծ պարգև է»: Հրեշտակը խոստանալով որ անոր աստուածահաճոյ բաղձանքը կատարէ, աներևոյթ եղաւ:

Չէչիլիա ու Վաղերիանոս երբոր այս աս-

տուածային յայտնութեան վրայ իրարու հետ կը խօսէին և կ'ուրախանային, Տիբուրտիոս վրայ հասաւ, ու զարմանալով մը այն նորօրինակ անուշահոտութեան պատճառը հարցուց: Վաղերիանոս իր եղբօրը գիբլին իյնելով, «Սիրեցեալք իմ, ըսաւ, այս բուրումը երկնային անուշահոտութիւն մըն է որ Քրիստոս իր հաւատացեալ ծառայիցը պատրաստեբ է. փրկութեան ճամբան բաց է առջևդ, սիրելի. դարձիր դու ալ ու սուրբ մկրտութեամբ՝ քրիստոնէական հաւատոց ճշմարիտ լոյսը ճանչցիր»: Տիբուրտիոս զարմանալով, «Եղբայր իմ, ըսաւ, չեմ հասկընար ի՞նչ կը զրուցես, կամ՝ թէ արդեօք երանգ է տեսածս, ճշմարիտ աստուածները թողլով՝ խաչելեալ հրէի՞ մը պիտի հետեիս»: «Քրիստոնէութիւնը մի՛ արհամարհեր, ըսաւ վաղերիանոս. յերաւի ինչուան հիմա երազ էր տեսածս. փառք Աստուծոյ որ կուսպաշտութեան խոր խաւարն ու քունը ինձմէ հալածեց». ու գլխէն անցած ամէն բաները տեղն ի տեղը իր եղբօրը պատմելէն ետքը, սրբուհւոյն յանձնեց որ անոր ալ փրկութեան ճամբան ցուցընէ:

Սրբուհին իր աստուածուսոյց բերանը բանալով՝ քրիստոնէական սուրբ կրօնքին վարդապետութիւնը Տիբուրտիոսի առջևը դրաւ: Ան ալ երկար ատեն զարմանալով մը մտիկ ընելէն ետքը, աստուածային շնորհքով լուսաւորուած՝ բոլորով սրտիւ Քրիստոսի հաւատքը ընդունեցաւ, և Չէլիլիայի պատուիրելովը՝ Ուրբանոս քահանայապետին երթա-

լով՝ սուրբ մկրտութիւնը ընդունեցաւ: Անկէ ետքը այս երկու հարազատ եղբարքը՝ իրենց Աստուծմէ ընդունած մեծ շնորհաց յարգը ադէկ ճանչնալով, հաստատութեամբ մտքերնին դրին որ միարան ոգևով ամէն ջանք ընեն Աստուծոյ երախտեացը ապերախտ չգըտնուելու. առատ ողորմութիւն կուտային աղքատաց. իրենք էին հաւատոյ համար վկայուած սուրբ մարտիրոսաց մարմիններն ժողվողները, և բանտուած հաւատացեալները մխիթարողքը ու սիրտ տուողները:

Հոովմայ Ալմակիոս քաղաքապետին ականջն հասնելով ասոնց բռնած ճամբան, առջևը կանչեց զիրենք, ու քաղցրութեամբ մը «Չեր ազնուականութեանն ու մեծութեանը կը վայելէ, ըսաւ, որ երթաք քրիստոնեայ ըսուած խառնազանճ ու տգէտ ամբօխին հետ խառնուիք ու անոնց սէր ու մեծարանք ցուցընէք. միթէ ուրիշ մարդ կը պակսի՞ թէ որ ողորմութիւն ընել ուզենաք»: Տիբուրտիոս առաջ անցաւ, ու «Տէր իս, կ'երևնայ թէ, ըսաւ, քրիստոնեայքը լաւ ճանչցած պիտի չըլլաս որ վրանին այսպէս գէշ կը խօսիս. իրենց աստուածը քու սուտ աստուածներուդ ամենին չմանի. վարդապետութիւննին ալ ձեր ունեցածէն բոլորովին տարբեր, որ սրբութեան և առ Աստուած կ'առաջնորդէ»: Չարմացաւ քաղաքապետը, և հետը երկայն բարակ վիճարանելէն ետքը՝ երբոր Տիբուրտիոսի մտաց հաստատութիւնը տեսաւ, հրամայեց որ տանին բանտ զենն զինքը. «Գուցէ

բանտին տանջանքներովն, ըսաւ, խելքը գլուխը կարենանք բերել»:

Ալմակիոս վաղերիանոսի դարձաւ «Եղբորդ յիմարութիւնը տեսար», ըսաւ: Վաղերիանոս պատասխանեց. «Երանի՛ իրեն որ Քրիստոսի վրայ ունեցած սիրոյն համար՝ յիմար կոչուելու արժանի եղաւ. բայց յիմարը դուք էք՝ որ քրիստոնէից պաշտած ճշմարիտ աստուածը թողլով՝ անշունչ արարածոց քարի ու փայտի կ'երթար երկրպագութիւն կ'ընէք»: Բարկացաւ քաղաքապետը, Տիբուրտիոսն ալ բանտէն հանել տուաւ, ու հրամայեց որ երկուքն ալ անխնայ ծեծեն: Այն խիստ տանջանացը ատեն երանելի հարազատքը մէկմէկու սիրտ կուտային ու Աստուծոյ շնորհակալ կ'ըլլային որ իր սուրբ անուանը համար չարչարանք ու նեղութիւն քաշելու արժանի եղան: Դատաւորը երբոր տեսաւ թէ սաստիկ ծեծ ուտելնուն կիսամեռնկան՝ հրամայեց որ վերցընեն ու նորէն բանտ տանին:

Քաղաքապետին երկրորդը խորհուրդ տըլաւ Ալմակիոսի որ շուտով երկու եղբարքն ալ սաստիկ տանջանքներով մեռցընէ. «Այն ատեն, ըսաւ, ասոնց ունեցած չունեցածն ալ մեզի կը մնայ»: Յանձն առաւ Ալմակիոս ու պատուիրեց որ Արամազդայ մեհեանը տանին զիրենք և զոհելու ստիպեն, ու զէմ՝ դառնալու որ ըլլան՝ մահապարտ սեպուին. ուստի Մաքսիմոս գլխաւոր գահճապետին յանձնեց որ աս հրամանը ի գործ դնէ: Մաք-

սիմոս այն երանելեաց ուրախութիւնն ու ցնծութիւնը տեսնելով, «Խնդրեմ, ըսաւ, այդ ձեր բերկրութեանը պատճառը ի՞նչ պիտի ըլլայ. մահուան դառնութիւնը ի՞նչպէս չէք յիշեր. ձեր մեծութեանն ու հարստութեանը յիշատակը ի՞նչպէս սրտերնիդ չմըմբեր»:

Տիբուրտիոս դարձաւ «Սիրեցեալդ իմ, ըսաւ, աշխարհիս մեծութիւնն ու հարստութիւնը ծուխի մը պէս կ'անցնին կ'երթան. վայ ահար որ այս կեանքիս հետ կապուեր է. երջանիկը մենք ենք որ կ'երթանք յաւիտենական հանգիստն և ուրախութիւնը գտնելու»:

Մաքսիմոս «Ի՞նչ կ'ըսէք, ըսաւ. մեռնելէն ետքը կեանք ըսելը ի՞նչ կը նշանակէ: -- Յաւիտենական կենաց համար է ըսածս, պատասխանեց Տիբուրտիոս. ամենաբարին Աստուած՝ որ քրիստոնեայքս կը պաշտենք, իր հաւատարիմ՝ ծառայիցը անմահ հոգւոյն անանցանելի կեանք մը պատրաստեր է անդիի աշխարհքը. ափսոս անոնց որ քրիստոնէութիւնը ի՞նչ ըսել է չեն ճանչնար. այնպիսեաց համար սարսափելի տանջանք ու կրակ պատրաստուած է, որուն մէջ պիտի տանջին յաւիտեան»:

Աստուծոյ շնորհքը գահճապետին սիրտն ալ յուսաւորեց որ Տիբուրտիոսէն աս և ասոր նման խօսքերը ըսելով, «Ես ալ, ըսաւ, ձեր աստուածը կը պաշտեմ, ու քրիստոնեայ կ'ըլլամ»: Եւ գըլխատման տեղը շտարած՝ իր տունը հրաւիրեց երանելի վկայքը. Չէչիլիան ալ հոն կանչելով, Աստուծոյ շնորհքովը սրբուհին գահճապետին և իր

ընտանեաց սիրտն ալ լուսաւորեց ու յոր-
դորեց որ Քրիստոսի հաւատքը ընդունին:
Քահանայ մըն ալ կանչել տուաւ զիրենք մըկըր-
տել տալու համար:

Ալմակիոս երբոր աս բանս ալ լսեց՝ բար-
կութենէն կրակ կտրելով՝ մէկէն մարդիկ
խրկեց որ երթան Տիրուբախոսն ու վաղե-
րիանոսը բռնեն, և քաղաքէն դուրս հանե-
լով ստիպեն զիրենք որ քրիստոնէութիւնը
թողուն. ու թէ որ չհաւանին՝ մէկէն նոյն
տեղը սպաննուին: Երանելի հարազատքը չէ
թէ միայն յանձն չառին անոր խօսքին մտիկ
ընելու, հապա նաև զարմանալի արութեամբ
ամէն տանջանքի համբերելով՝ նահատակուե-
ցան. Մաքսիմոս ալ ծեծի տակ մեռաւ: Ա-
սոնց նահատակութիւնը լսելով Չէչիլիա, քա-
նի մը հաւատացեալք հետն առած գիշեր ա-
տեն սուրբ վկայից մարմինը վերջընելով
տարաւ պատուով թաղեց:

Ատենը հասաւ որ սրբուհին ալ իր վկայա-
կան մահուամբը՝ անցաւոր կենաց աստուա-
ծահաճոյ ընթացքը լմընցընէ, և իրեն խոս-
տացուած մարտիրոսական պտակը ընդունի:
Վասն զի Ալմակիոս աչքը Տիրուբախոսի և
վաղերիանոսի ընչիցը վրայ տնկած ըլլալով,
երբոր լսեց թէ Չէչիլիա անոնց ունեցածը
չունեցածը աղքատաց բաժներ է, հրամայեց
որ մէկէն բռնեն զինքը ու բանտ դնեն: Բանտ
երթալու ատենը այնպիսի ուրախութիւն մը
կ'երևնար Չէչիլիայի երեսը որ պահապան
զինուորները զարմանալնէն ինչ ըսելիքնին

չէին գիտեր. մէկալ կողմանէ ալ սրբուհոյն
ծաղկահասակ տարիքը և գեղեցկութիւնը տես-
նելով՝ լալով կը յորդորէին որ մէկգի գնէ
յամառութիւնը ու գատաւորին հնազանդի:
Սրբուհին դարձաւ «Մի՛ լաք, ըստու, սիրե-
լիք, մանուաւնդ թէ աւելի ուրախացէք ին-
ծի հեա՝ որ արժանի պիտի ըլլամ Քրիստո-
սի սիրոյն համար չարչարանք ու նեղութիւն
քաշել. կը ցաւիմ՝ վրանիդ որ իմ երջան-
կութիւնս չէք կրնար ըմբռնել, անոր համար
մտքերնիդ գրեր էք թէ ըրածս յամառու-
թիւն է. բայց ի՞նչ կ'ըտէք, անխելք չէիք կո-
չեր այն մարդը որ կտոր մը տիղմը ոսկոյ
հեա կը փոխէ, ու փուճ ծաղիկ մը անգին
մարգարտէ վեր կը սեպէ. գիտցած ըլլաք
որ նոյնպէս խենթութիւն է՝ անցաւոր ու
սակաւորեայ կենաց համար՝ յաւիտենական
ու անպատում՝ կենսքը ձեռքէ փախցընել:
Ես ահաւասիկ այն անմահ կենաց արժանի
պիտի ըլլաս, և ինչո՞ւ իմ ուրախութեանս
վրայ կը զարմանաք»: Զինուորներէն շատը
Չէչիլիայի հաստատուն հաւատքը տեսնելով,
իրենք ալ կռապաշտութենէ ետ կեցան. ա-
նոնց մէջն էր նաև Գորգիանոս անունով ազ-
նուականը, որ սրբուհոյն մեռնելէն ետքը՝
իր տունը եկեղեցի շինել տուաւ:

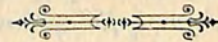
Չէչիլիա քանի մը որ բանալին մէջ կենա-
լէն ետքը՝ դատաւորը կանչել տուաւ զինքը,
և անոր վայելչագէմ՝ կերպարանքը և խելացի
վարմունքը տեսնելով՝ կը ջանար որ համոզէ
զինքը աստուածոց երկրպագութիւն ընելու

և մահուընէ ազատել տալու համար: Բայց երբոր լսեց թէ այնչափ բազմութեան ալ դառնալուն պատճառ եղեր է, գութը բարկութեան դարձուց և սկսաւ խստութեամբ խօսիլ հետը: Սակայն Չէչիլիայի համարձակախօսութիւնը տեսնելով, «Կ'երևնայ թէ, ըսաւ, դեռ չես գիտեր թէ կենացդ ու մահուանդ տէրը ես եմ»: Այն ատեն սրբուհին ծանրութեամբ մը Ալմսկիոսի հետ խօսիլ սկսաւ, ցուցնելով անոր թէ իր ունեցած իշխանութիւնը միայն անցաւոր կենաց վրայ է. ու թէ Քրիստոսի համար այս կեանքը կորսնցնողը՝ մեծ երջանկութեան պիտի հասնի անդիւ աշխարհքը: «Քրիստոնէից աստուածն է, ըսաւ, իմ ու քու կենաց տէրն ու արարիչը. իսկ ձեր պաշտած կուռքերը ունայնութիւնք են, որոնք մարդիկ ըսուելու ալ արժանի չեն»: Դատաւորը սրբուհոյն աստուածները անարգելուն չգիմանալով, մէկէն հրաման տուաւ որ ջեռուցեալ բազնիքի մը մէջ բանտ դնեն որ տաքութենէն մեռնի: Բայց Չէչիլիա հրաշքով մը այն տաք տեղոյն մէջ իրեք օր և իրեք գիշեր անվսաս մնաց. աս որ տեսաւ Ալմսկիոս՝ հրամայեց դահճին որ երթայ նոյն տեղը գլխատէ զինքը: Դահճը շատ աշխատեցաւ սրբուհին գլխատելու համար, ու քանի մը անգամ սրովը չարաչար վիրաւորելէն ետքը երբոր տեսաւ որ չմեռնիր՝ յուսահատեցաւ թողուց գնաց: Ուստի Չէչիլիա իրեք օր ալ ապրելէն ետքը՝ խաղաղութեամբ հոգին աւանդեց, և Ուր-

բանոս սրբազան քահանայապետը պատուով թաղել տուաւ զինքը:

Չէչիլիայի փառաւոր նահատակութիւնը 232^ր եղաւ, կ'ըսեն, նոյեմբեր ամսուն քսանուերկուքին. իսկ մեր ազգին յայտնաւորքը տրէ ամսոյն 20^ր կամ 21^ր կը դնեն, որ նոյեմբերի 24 կամ 25 ըսել է:

ՍՐԲՈՒՀԻ ԱԳԱԹԱ

Գեկոտ կայսեր հալածանաց ատենը՝ Սի-
կիլիա կղզւոյն Պանորմա կամ՝ Փալէրմոյ քա-
ղաքին մէջ շատ անուանի էր Ազաթա անու-
նով մեծազգի կոյսը իր խելքին և գեղեցկու-
թեանը համար։ Կռապաշաները սրբուհւոյն
ինչ հաւատքի տէր ըլլալը իմանալով՝ Կատանա
քաղքին Կուինտիանոս գատաւորին մտանե-
ցին զինքը։ Ազաթա աներկիւզ քաջութեամբ
մը՝ առանց գատաւորին քննութեանը սպա-
սելու՝ համարձակ խոստովանեցաւ իր քրիս-
տոնէութիւնը, և թէ այս իր սուրբ հաւա-
տոցը մէջ հաստատ մնալու համար պատրաստ
է ամէն տանջանք և նեղութիւն՝ ինչուան մահն
ալ աչք առնելու։ Գատաւորը Ազաթայի վայե-
լուչ կերպարանքը տեսնելով սիրտը առաջ չէր
երթար որ տանջել տայ զինքը. ուստի յու-
սալով որ գուցէ իր մտքին հաստատութենէն
ետ կենայ՝ Ափրոդիտիա անունով չարաբարոյ
կնկան մը յանձնեց զինքը, որ ամէն ջանք
ընէ երկրաւոր խոստամունքներով Ազաթայի
միտքը փոխել տալու. Ափրոդիտիա շատ փոր-
ձերէն ու հրապուրանքներէն ետքը՝ սրբու-
հւոյն մտաց հաստատութիւնը տեսնելով՝ դա-

տաւորին առջը հանեց զինքը, ու «Մէկ կեր-
պով մը չկրցայ, ըսաւ, ասոր յաղթել. վասն
զի պարզե, խոստամունք, ոսկի ու արծաթ՝
իր առջևը մէկ ստրկի մ'ալ չեն արժեր»։
Կուինտիանոս առջևը կանչեց սրբուհին, ու
նախ քաղցրութեամբ՝ ետքը սպառնալեօք ալ
սկսաւ հետը խօսիլ. «Գուտոր իմ, ըսաւ,
ինչ պիտի ըլլայ այդ յամառութեանդ պատ-
ճառը. ինչո՞ւ չես հնազանդիր՝ մեր անմահ աւ-
տուածոց երկրպագութիւն ու զո՞հ մատու-
ցանելու»։ Սրբուհին Ազաթա «Յիսուսի
փրկչին ազախինն ես, ըսաւ, ու զինքը միայն
կը պաշտեմ. վասն զի ինքն է միայն ճշմա-
րիտ Աստուած. իսկ ձեր պաշտած ոսկեղէն
արծաթեղէն, քարէ ու փայտէ արձանները
մէյմէկ սատանայ են»։ Բարկացաւ Կուին-
տոս՝ ու աստուածոց արհամարհանացը չղի-
մանալով՝ հրամայեց որ անխնայ ազտակեն
զսրբուհին։ Ետքը իրեն դառնալով՝ «Գեռ
վրադ սէր ունիմ, ըսաւ. ուստի նայէ որ սէրս
անգթութեան չփոխես. զո՞հ աստուածոց,
ապա թէ ոչ՝ սաստիկ տանջանքներով պիտի
մեռցընեմ զքեզ»։ Պատասխան տուաւ Ազա-
թա. «Իմ օգնականս Աստուած է, աս սպառ-
նալիքներով մի՛ կարծեր թէ կարենաս զիս
իմ հաւատքէս փոխել. մարմինս քու ձեռքդ
է. ինչպէս որ կ'ուզես զիս տանջէ, որպէս
զի կարենամ հոգւոյս յաւիտենական փրկու-
թիւնը գտնել»։ Կուինտիանոս հրաման տուաւ
որ բանա դնեն զԱզաթա։

Երկրորդ օրը զիմացը բերել տուաւ զսրբ-

բուհին, ու նորէն յորդորել սկսաւ՝ որ մտիկ ընէ ու աստուածոց զոհ մատուցանելէն ետ չկենայ: Բայց երբոր տեսաւ որ փոխանակ համոզուելու՝ դատաւորին առջևը դնել սկսաւ կռապաշտից համար պատրաստուած յաւիտենական դատապարտութիւնը ու տեսակ տեսակ տանջանքները, պատուիրեց դահճաց որ անխնայ չարչարեն զսրբուհին: Մնոնք ալ առին ու բարձր տեղէ մը կախելով՝ չարաչար ծեծելէն ետքը, տաք տախտակներու վրայ պառկեցուցին ու կողերը քերեցին:

Կուինտիանոս սրբուհւոյն քաշած տանջանքները տեսնելով՝ սիրտը կտոր կտոր կ'ըլլար. «Դուստր իս, կ'ըսէր, յամառութիւնդ թող, ու ինայէ քու հասակիդ և գեղեցկութեանդ»։ Ագաթա գուարթութեամբ մը պատասխան տուաւ. «Ուրախ ես, ըսաւ, որ փրկչիս սիրոյն համար տանջուելու մեծ պարգևին արժանի եղայ. ցորենը ինչուան չծեծեն չմաքրեն՝ շտեմարանի մէջ չեն պահեր»։

Կատգեցաւ դատաւորը, ու երկար տանջանքներով սրբուհւոյն երկու ստիւքն ալ կըտրել տալէն ետքը՝ նորէն բանտ դնել տուաւ, խստիւ պատուիրելով բանտապետին որ չըլլայ թէ քովը մարդ հանդիպցընէ:

Կէս գիշերուն ծերունի մը երեցաւ կուսին, որուն համար ոմանք, ինչպէս մեր յայսմ աւուրքն ալ, Պետրոս առաքեալն էր կ'ըսեն. ձեռքն ալ տեսակ մը դեղ բռներ էր: Ագաթա երբոր տեսաւ որ ծերունին իրեն կը մծտենայ, անոր ով ըլլալը հարցուց: Ծերու-

նին «Ջրեզ քու վերքերէդ բժշկելու եկեր եմ, ըսաւ: Աս որ լսեց սրբուհին վախնալով մը պատասխան տուաւ. «Իմ բժիշկս Քրիստոսն է» ըսաւ. «Ես ալ Քրիստոսի աշակերտն եմ» ըսաւ ծերունին, ու դեղը անոր վիրացը վրայ դնելով՝ բժշկեց ու ինքն աներևոյթ եղաւ: Սրբուհւոյն հետ բանտարկուած մարդիկը աս տեսիլքը տեսնելով շատ վախցան: Տեսնէն ետքը Ագաթայի մարմնոյն վրայ վէրքի պղտի նշան մ'ալ չմնաց. բոլոր բանան ալ երկնային լուսով մը պայծառացաւ: Պահապաններն եղած բաներէն սարսափելով՝ վախերնէն բանտին դռները բաց թողուցին ու իրենք ելան փախան. ան ատեն Ագաթայի բանտակիցքը սկսան զինքը յորդորել որ աս առիթը չկորսընցընէ, ու մէկէն ելլէ փախչի. «Քաւ լիցի, ըսաւ սրբուհին. Աստուած որ զիս այսչափ տանջանաց մէջ հաստատուն պահեց, յուսամ որ մարտիրոսութեան սրահին ալ արժանի պիտի ընէ»։

Վրան չորս օր անցնելէն ետքը, Կուինտիանոս նորէն առջևը բերել տալով Ագաթան, երբոր անոր հրաշալի բժշկութիւնը տեսաւ, զարմանալէն ինչ ըսելը չէր գիտեր: «Շիտակը զրուցէ, ըսաւ, ով բժշկեց զքեզ»։ Պատասխանեց սրբուհին. «Քրիստոս օրդին Աստուծոյ»։ Բարկացաւ դատաւորը «Դեռ կը յանդգնիս, ըսաւ, թշուառական, այդ անիծեալ անունը բերանդ առնուլ»։ Սրբուհին ըսաւ. «Օրհնեալ է Քրիստոսի տեառն մերոյ և փրկչին սուրբ անունը. ես ալ իրեն աղա-

խինն եմ՝ ու սուրբ շնորհացը և ձեռնտուութեանը կարօտ»։ Կուխնտիանոս «Տեսնե՛ք, ըսաւ, այդ փրկիչը պիտի կարենայ ազատել զքեզ իմ ձեռքէս»։ Ու հրամայեց որ գետնին վրայ կրակ տարածեն, վրան ալ սրածայր խեցիի կտորուանք, ետքը սրբուհին մերկացուց և անոնց վրայ պառկեցընել ու քաշկըռտել տուաւ։

Նոյն ատեն Աստուծոյ մասնաւոր հրաշքով՝ Սիկիլիոյ Ետնա հրաբուխ լեռը բռնկեցաւ, ու քաղաքին մէջ մեծ աւերմունքներ ընելով՝ փլատակացը տակ շատ մարդիկ մեռած մնացին։ Ժողովուրդը այս սարսափելի պատուհասը տեսնելով՝ բազմութեամբ դատաւորին տունը վաղեցին, ու սպառնալով կը պուսային որ շուտ ընէ ու այն անմեղ աղջիկը տանջելէն ետ կենայ. Կուխնտիանոս երբոր ժողովրդեան աս սպառնալիքը լսեց՝ Ագաթան մէկէն բանտ գնել տուաւ, ու ինքն ալ վախէն գնաց ծածկուեցաւ։

Սրբուհին բանտն որ մտաւ՝ ձեռուրները երկինք վերցընելով, «Տէր իս, ըսաւ, և Յիսուս փրկիչ, որ այսչափ տանջանաց և նեղութեանց մէջ իմ կուսութիւնս անարատ պահեցիր՝ կ'աղաչեմ փրկէ զիս աշխարհիս խաբէութիւններէն, ժամ մը առաջ սուրբ արքայութեանդ արժանի ընելով։ Զիս չարչարողներուն շնորհքդ տուր որ իմանան իրենց մարտութիւնն ու կորուստը՝ ու ծանչնան զքեզ ընդունէ իմ հոգիս ալ որ քու սուրբ տեսլեանդ կը կարօտի»։ Ագաթա այս սոփօքը

զրուցելու ատենը խաղաղութեամբ հոգին աւանդեց՝ փետրուար ամսուն հինգերորդ օրը 251 թուոյն։ Հաւատացեալք եկան սրբուհոյն մարմինը անուշահոտ եղերով օծեցին, ու մարուր կտաւներով նոր գերեզմանի մը մէջ ամփոփեցին, և իր գերեզմանէն շատ հրաշքներ տեսան, ինչպէս ինչուան հիմա ալ չեն պակսիր։ Ինքը մասնաւոր պաշտպան սեպուած է կատանացուց և բոլոր Սիկիլիա կղզոյն, Ետնա լեռան հրաբուխէն եղած վնասուցը դէմ։

Կուխնտիանոս դատաւորը սրբուհոյն մեռնիլը լսելով՝ հետը մարդիկ առաւ, որպէս զի անձամբ Ագաթայի տունը երթայ անոր հարստութիւնները յափշտակելու համար։ Բայց երբոր լսատով գետէ մը կ'անցնէր՝ Աստուծոյ պատուհասը վրան հասաւ. վասն զի գետին մէջ իյնելով՝ խզուեցաւ, և մարմինն ալ չկրցան գտնել։ Հեթանոսք այս անակնունելի դիպուածը տեսնելով շատ վախցան, ու սկսան սրբուհոյն տնեցոցը և ազգականացը վրայ աղէկ աչքով նայիլ՝ որ չըլլայ թէ պատիժ մը հասնի գլխընուն։

Երբոր սրբուհոյն վկայական մահուան տարեգարձը մտեցաւ՝ փետրուար ամսուն առջի օրը Ետնա լեռը բռնկեցաւ, ու լավոյի հրեղէն գետը սկսաւ դէպ ի քաղաքը վազել։ Կատանացիք Ագաթայի գերեզմանին ծածկոյթը առնելով՝ տարին լավոյին վազած տեղը գրին, որ մէկէն իմէկ պաղեցաւ ու ալ առաջ չկրցաւ երթալ։

ՍՐԲՈՒՀԻ ԼՈՒՉԻԱ

Չորրորդ գարուն մէջ Գիտիկցեօրհանոս կայսեր հալածանաց ատենն էր սրբուհի Լուչիա կամ՝ Լուչիա, այս ինքն՝ յուսաւոր ըսուած պանծալի վկայուհին, Սիկիլիա կղզւոյն Սիրակուզա քաղքէն:

Հինգ տարեկան էր Լուչիա երբոր իր հայրը մեռաւ. և որովհետեւ միամօր էր իր ծնողացը՝ Եւտիքիա մայրը ամէն հոգ ըրաւ քրիստոնէավայել և ազնուական դաստիարակութիւն մը տալու անոր: Սրբուհին հասկըցաւ իր մօրը խրատուցը ոյժը, և պղտիկուց սկսաւ բարեպաշտութեան և աղօթատիրութեան մասնաւոր եռանդ մը ստանալ. պարկեշտ ու նազելի կերպովն ալ ամէն տեսնողներուն սիրելի կ'ըլլար: Հոգւոյն գեղեցկութենէն զատ՝ բնութիւնը վայելուչ կերպարանք մը տուած ըլլալով Լուչիայի, գիտէր Եւտիքիա որ իր աղջիկը ուղողներ շատ պիտի գտնուին. իր ջանքը այն էր որ այնպիսեւ մը հետ նշանէ զինքը՝ որ չըլլայ թէ Լուչիա սուրբ հաւատքը և ստացած ջերմեռանդութիւնը կ'որսընցընէ: Եւ յիշուի, քանի որ Լուչիայի տարիքն առաջ կ'երթար՝ շատ մեծամեծներ ետեւէ էին ի-

րենց զաւակացը համար առնուլ զինքը. բայց մայրը անոնց մտիկ չընելով՝ ազնուական սեպհոյ մը որդւոյն հետ նշանեց իր աղջիկը, որ թէպէտ հեթանոս էր, սակայն Եւտիքիա անոր ազնիւ բնաւորութիւնը տեսնելով՝ յոյս ունէր որ ինքն ալ Լուչիայէն լուսաւորուի՝ քրիստոնեայ ըլլայ. կամ գէթ չտիպէ իր զաւակը սուրբ հաւատքը ձգել ու կուռքերը պաշտել:

Սրբուհին մօրը բռնած կերպերէն իմացաւ անոր կամքը. բայց չուզելով զինքը վշտացընել՝ մանաւանդ որ տեռատեսութեան հիւանդութեամբն ալ կը տանջուէր, առջի բերան ամենևին ձայն չհանեց. սակայն ինքնիրեն մշտնջենաւոր կուսութիւն ուխտեց Աստուծոյ դիմացը, խոստանալով որ ինչուան մահն ալ աչքն առնու՝ այս իր ուխտէն ետ չկենալու համար: Օր մը Եւտիքիա պսակուելու վրայ խօսք բացաւ իր աղջկանը առջևը. Լուչիա այլայլելով, «Մայր իմ, ըսաւ, ինդրեմ՝ որ այսպիսի ծանր բանի մէջ չիութանք սուանց մտածութեան գործ մը ընելու. գեռ տարիքս ալ չէ լցուած. զքեզ որչափ սիրելս ալ լաւ գիտես. ի՞նչպէս պիտի կարենանք մէկգմէկ թողուլ: Հիւանդութիւնդ մէկ կողմանէ զքեզ կը տանջէ, աս ցաւն ալ աւելնալու որ ըլլայ՝ արդեօք ի՞նչ պիտի ըլլաս. քիչ մը ատեն համբերէ՛ ինչուան որ Աստուծոյ շնորհօքը ունեցած հիւանդութիւնդ անցնի և անկէ ետքը կը մտածենք»: Եւտիքիա՝ աղջկանը սիրաբար կ'որել չուզելով, իր կամքին թողուց այս

բանը. բայց Լուչիա երբոր լսեց թէ սեպուհը մօրը ետեւէն ընկած ամէն ջանք կ'ընէ ժամ մը առաջ հարսնախօսութեան բանը լմննցընել՝ արատուօք և ողբովք կ'ազաչէր Աստուծոյ որ խափանէ այս բանին գործադրութիւնը:

Շատ չանցաւ որ Լուչիայի մօրը հիւանդութիւնը ծանրանալով՝ անկողին ձգեց զինքը, և այս կերպով հարսանեաց վրայի խօսակցութիւնները բոլորովին մտցուեցան: Սրբուհին թէպէտ և մէկ կողմանէ այս բանին վրայ շատ ուրախացաւ, բայց մէկալ կողմանէ ալ մօրը հիւանդութիւնը մեծ կսկիծ էր իր սրտին. և որովհետեւ այն ատենները շատ հոգակուած էր Սիկիլիոյ կատանա քաղքին մէջ եղած Ագաթա վկայուհւոյն գերեզմանը՝ անկէ եղած անթիւ սքանչելեացը պատճառաւ, Լուչիա յորգորեց իր մայրը որ ելլեն իրենք ալ հոն ուխտի երթան. «Յայանի տեսանք, ըսաւ, որ բժիշկը իրենց ամէն ճարտարութիւնը թափելով՝ ունեցած հիւանդութեանդ ճար մը չկրցան գտնել. սուրբ աւետարանին մէջ պատմուած տեստես կնկան պատմութիւնն որ յիշենք, Աստուծոյ ամենակարողութիւնը և իր սրբոց բարեխօսութիւնը յայտնի կը տեսնենք»: Յանձն առաւ Եւտիքիա, և ելան երկուքն ալ կատանա գնացին. նոյն օրը սրբուհւոյն վկայութեանը տարեգարձին յիշատակը ըլլալով՝ մեծաջանդէս կը տօնէին հաւատացեալք: Լուչիա դարձաւ իր մօրը, «Մայր իմ, ըսաւ, կը հաւատամ

թէ Յիսուս Քրիստոս իր վկայուհւոյն բարեխօսութեամբը կարող է ազատել զքեզ քու ցաւէդ. թէ որ կը հաւատաս՝ մօտենանք անոր գերեզմանին ու ջերմեռանդութեամբ ազօթենք»: Ազօթքի ատեն Լուչիայի վրայ թըմբութիւն մը գալով՝ տեսիլք տեսաւ որ սրբուհին Ագաթա երկու հրեշտակներով ու մեծ փառքով իրեն երեցաւ: Երբոր Լուչիա վախնալ ցըցուց, սրբուհին «Քոյր իս, ըսաւ, ի՞նչ կը վախես. ի՞նչու ինձմէ եկեր կը խընդրես այն բժշկութեան շնորհքը քու մօրդ համար, երբոր դու ալ կրնաս կատարել այդ խընդիրքը. ահա քու հաւատոցդ համար բժշկութիւն շնորհեց Աստուած քու մօրդ. և գիտնաս, սիրելի, որ ինչպէս ես իմ՝ վկայական մահուամբս կատանայի պարծանքն եմ եղած, դու ալ Սիրակուզա քաղաքը պիտի փառաւորես. վասն զի դու ալ ինձի պէս քու կեանքդ Աստուծոյ նուիրեցիր կուսութեամբ»:

Ագաթա երբոր աներեկոյթ եղաւ, սրբուհին Լուչիա վախէն սարսափած՝ քունէն արթննցաւ, և տեսաւ որ իրաւցընէ առողջացեր էր մայրը. ուստի սրբուհւոյն գերեզմանին վրայ շնորհակալութեան ազօթքին կատարելով՝ ելան գնացին:

Տուն որ դարձան, սրբուհին մօրը գիրկը ընկաւ, «Մայր իմ, ըսաւ, Աստուած քեզի շնորհք մը ըրաւ ծանր հիւանդութենէդ զքեզ առողջացընելով. իր սիրոյն համար ալ ըլլայ, բան մը պիտի խնդրեմ քեզմէ, կ'ազաչեմ չէ չըսես: Ինչուան այս օրս կուսութեամբ

մեծցայ, թող տուր զիս որ միշտ նոյն մաք-
րութեանը մէջ մնամ: ազակուց ի վեր աշ-
խարհէս զգուանք մը, երեսդարձութիւն մը
ունէի. առնես որ հասաւ՝ կ'ազաչեմ մի՛ թու-
ղուր զիս որ անոր շփոթիցը և անձկութեան-
ցը մատնուիմ: ուխտերով ինքզինքս Աստու-
ծոյ նուիրեր եմ և կը խնդրեմ՝ որ անոնց
մէջ հաստատուն մնամ: պատրաստած օժիտդ
ինձի տուր, որ երթամ Քրիստոսի երկնաւոր
փեսայիս աղքատ եղբարցը բաժնեմ»: Եւ
տիքիայի սիրտը արդէն փոխուած ըլլալով՝
իր չ'ըան եղած զարմանալի բժշկութեանը
պատճառաւ, երբոր իր ազլկանը բերնէն
այս սրտաշարժ խօսքերն ալ լսեց, ուրա-
խութեան արցունք թափելով «Գուտար իմ,
ըսաւ, Աստուած օրհնէր է քու առաջադրու-
թիւնդ ու կամքդ. ես ի՛նչպէս իր կամացը
դէմ կրնամ դառնալ. օրհնեալ է Աստուած
որ այս խորհուրդը քու միտքդ ձգեց. ուստի
առ օժիտդ ու իմ ունեցած անցաւոր հարըս-
տութիւններէս որչափ որ կ'ուզես, և գնա
կարօտելոց բաժնէ՛ որ անոնց աղօթքովը յաւի-
տենական արքայութիւնը ժառանգենք»:

Լուչիա մօրմէն այս հրամանը առնելով՝
սկսաւ կամաց կամաց իրեն ունեցածը չու-
նեցածը աղքատաց ու կարօտելոց բաժնել:
Սրբուհւոյն հետ նշանուած երիտասարդ սե-
պուհը այս բաները տեսնելով՝ շատ կը զար-
մանար. բայց երբոր մէկուն մէկալին հար-
ցնելով՝ անոր միտքը իմացաւ, բարկութե-
նէն ի՛նչ ընելիքը չէր գիտեր: Մէկէն Սի-

բակուզա քաղքին Պապասիոս դատաւորին
գնաց, և Լուչիայի և իր մօրը բռնած ճամ-
բան անոր իմացընելով, «Գիտկետիանոս և
Մաքսիմիանոս կայսերաց հրամանին դէմ՝
քրիստոնեայ եղեր են» ըսաւ:

Դատաւորը երբոր աս բանս լսեց՝ մէկէն
առջևը բերել տուաւ զսրբուհին, ու կը յոր-
դորէր որ մտիկ ընէ խօսքին՝ աստուածոց եր-
կըրպագութիւն տալով, և այն ազնուական
սեպուհին սէրը չմերժէ: Լուչիա աներկիւզ
կերպով մը «Ես քրիստոնեայ եմ, ըսաւ, և
գիտեմ՝ որ ճշմարիտ աստուածը մէկ է. ինքն
է իմ՝ տէրս ու երկնաւոր փեսայս, անոր հա-
մար ինքզինքս ուրիշի մը չեմ կրնար տալ.
ինքն է որ ինձի այս կեանքս տուեր և զիս
փրկեր է. ուստի պէտք է որ ես ալ իր սի-
րոյն սէր փոխարինելով՝ ինչուան մեռնիլն
ալ յանձն առնում»: Պապասիոս դարձաւ
«Առանկ փուճումնձ խօսքերով զլուիս մի՛
ցաւցըներ, ըսաւ. կայսերաց հրամանն է,
պէտք է որ աստուածոց զոհես»: Սրբուհին
«Աղէկ կ'ըսես, ըսաւ, թէ կայսերաց հրա-
մանը ոտքի տակ առնուլը մեծ յանցանք է.
երբոր անցաւոր ու մահկանացու տեսարց պա-
տուէրը այսչափ զօրաւոր է, ի՛նչպէս կը ստի-
պես զիս որ անանց և անմահ երկնի և եր-
կրի թագաւորին հրամանը չպահես, ու ձեր
անշունչ կռոցը պատիւ և պաշտօն ընծայես.
վայ մեզի, թէ որ անցաւոր թագաւորաց
հաճոյ ըլլալու համար՝ Աստուծոյ երեսէն իյ-
նանք: Ուստի գիտցի՛ր որ Քրիստոսի տեսան

մերոյ շնորհօքը, քու խօսքերուդ և սպառնալեացդ մտիկ պիտի չընես. ապականացու մարմինս քու տանջանքներովդ ինչպէս որ կուզես չարչարէ, ամենին փոյթս չէ. վասն զի գիտեմ՝ որ մարմինս որչափ տկարանայ՝ հոգիս այնչափ աւելի կը զօրանայ»: Բարկացաւ Պապրասիոս «Ինչ ելեր գիմացս բան կը ծախես, ըսաւ. քու ինչ ըլլալդ միթէ ես չեմ գիտեր. դու չէիր որ անառակ վարքովդ հայրենի ժառանգութիւնդ վատնեցիր»: Սրբուհին երբոր գատաւորին ըրած ամէն ամբաստանութիւններուն սուտ ըլլալը յայտնի ցըցուց, Պապրասիոս կրակ դարձած հրաման տուաւ որ քաշկուտելով առնեն զԼուչիան ու լկերս տանին: Դատաւորին պատուէքը կատարելու համար մարդիկ ժողովուցան որ տանին զսրբուհին. բայց ատուածային շքնորհքը ոյժ տուաւ Լուչիայի որ անոնց դէմ դնէ. շատ ուժեղ մարդիկ վրան թափեցան, բայց տասնըփեց տարեկան նորահաս օրիորդը չկրցան տեղէն շարժել: Ճարերնին հատած ձեռքէն ոտքէն շուաններ կապեցին, արիւն քրախը մտան, սկսան ամէն ուժով քաշել զինքը. սակայն Լուչիայի չկրցան յաղթել:

Դատաւորին խելքը այս բանիս չհասնելով՝ «Լուչիայի ըրածը վհկութիւն է» ըսաւ. և հրամայեց որ քաղաքին մէջ գտնուած կախարդները՝ մոգերն ու քուրմերը գան ժողովուրն՝ այս նորանշան բանին պատճառը հասկընալու և կամ՝ սրբուհոյն յաղթելու համար: Բայց անոնց ալ ամէն ջանքը փուճ ե-

լաւ: Պապրասիոս տեսնելով որ տկար աղջկանէ մը խաղք եղաւ՝ ընելիքը չէր գիտեր. եզներ բերել տուաւ ու շուաններով Լուչիայի հետ կապեց՝ որպէս զի կարենայ զինքը տեղէն շարժել: Երբոր այն ալ չեղաւ, կատղեցաւ գատաւորը, «Ինչ է այդ կախարդութիւնդ» ըսաւ. -- «Ես կախարդ չեմ, պատասխանեց Լուչիա, հապա Սատուծոյ ոյժն է որ այսպէս զձեզ ամըչցուց. իր զօրութեանը դէմ՝ դնելու ինչ երեսով կը համարձակեք. ինչուան երբ ըրած հրաշքները կախարդութիւն պիտի սեպէք. գիտցէք ուրեմն թէ որուն որ պաշտպանը Սատուած է, անոր կերպով մ'ալ վրասել չէք կրնար:

Պապրասիոս հրամայեց որ սրբուհոյն չորս բոլորը կրակ վառեն, որպէս զի վախէն իր կեցած տեղէն շարժի: Լուչիա անվախ կերպով մը պատասխան տուաւ. «Կը յուսամ՝ յՍատուած որ քու կրակդ ալ չկարենայ կերպով մը ինձի վրասել. որպէս զի ամէն տեսնողներն ալ քրիստոնէից Սատուծոյ զօրութիւնը իմանան»: Դատաւորին պաշտօնեայքը բերին կուսին չորս կողմը փայտ, եղ, ձիւթ և ուրիշ գիւրավառ նիւթեր գիղեցին ու կրակ տուին անոնց: Ծուխն ու բոցը հնոցի մը պէս ելան բարձրացան, անանկ որ տեսնողները կը կարծէին թէ մէկէն ինկաւ սրբուհին ու մեռաւ. բայց Լուչիա՝ Բաբելոնի երկից մանկանց պէս կրակին բռնութեանը մէջ անվրաս մնալով՝ զՍատուած կը փառաբանէր: Բոցն որ հատաւ՝ հոն կեցողները

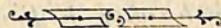

երբոր տեսան որ չէ թէ միայն ողջ մնացեր է Լուչիա, այլ և պզտի ֆրաս մըն ալ չէ կրած, և ոչ իսկ զգեստները այրեր են, ապա շեցան մնացին. ու անոնցմէ շատը սկսան բարձր ձայնով աղաղակել թէ իրաւոյրնէ Լուչիայի աստուածն է միայն ճշմարիտ. և կ'անիծէին դատաւորը որ խեղճ ու արգար աղջկանը դէմ այսպիսի խստութիւն և անգթութիւն կը բանեցընէ: Պատրաստու ժողովրդեան շնչոցը լսելով վախցաւ որ չըլլայ թէ Լուչիայի պատճառաւ իրեն ալ ֆրաս մը հանդիպի, ու հրաման տուաւ դահճին որ գլխատէ զինքը. ուստի այս կերպով երջանիկ վկայուհին նահատակուեցաւ: Ոմանք կ'ըսեն թէ սրով խոցեցին, ու քանի որ դեռ չէր մեռած՝ քրիստոնեայք առին մօտ տուն մը տարին զինքը, ուր գուշակեց սրբուհին թէ Դիոկղետիանոսի մահուամբը քրիստոնէից վըրայ եղած հալածանքն ալ պիտի դադրի. և հոն հոգին աւանդեց դեկտեմբեր ամսուն տասուիրեքին, յամի տեառն 304:

Սրբուհւոյն մայրը իր աղջկանը մարմինը Սիրակուզա թաղել տուաւ, ուր ետքը վրան փառաւոր եկեղեցի մը շինեցին, ուսկից շատ հրաշքներ կ'ըլլային: Ետքը կոստանդնուպոլիս փոխադրուեցաւ, անկէ ալ վենետիկ: Ինչուան հիմայ Սիրակուզա քաղքին աւերակներէն կէս ժամի չափ հեռու վանքի մը մէջ այս սրբուհւոյն նուիրած եկեղեցւոյն մէջ կը պահուի այն սիւնը, որուն կռթըներ է եղեր Լուչիա, երբոր դատաւորին պաշտօ-

նեայքը բռնութեամբ զինքը բողանոց կ'ողէին տանիլ:

Հասարակ աւանդութիւն մը կայ հաւատացելոց մէջ՝ թէ սրբուհին Լուչիա իր վայելուչ գեղեցկութիւնը աւրելու մտքով՝ Պատրաստու դատաւորին առջեւ իր երկու աչքը հանած ըլլայ. բայց որովհետեւ վկայագիրը չեն յիշեր այս դիպուածը՝ ուստի կ'երեւայ թէ կամ անստոյգ ըլլայ, և կամ ուրիշ համանուն սրբուհւոյ մը գործ:

ՍՐԲՈՒՀԻ ԱՓՆԷՍ

Հոովմ՝ քաղաքին մէջ ծնաւ այս հըռչակաւոր կոյսը՝ քրիստոնէութեան երբորդ գարուն վերջերը՝ հարուստ և առաքինի ծնողաց զաւակ, որոնք իրենց աղջկանը ազնիւ կատարելութիւնները առաքինական գաստիարակութեամբ ալ աւելի կերպով մը պայծառացընելու ետեէ եզան։ Ամէն բանէն առաջ հաւատքին մէջ հաստատ կենալ սորվեցուցին իրեն։ և ան ատենէն սկսաւ Ագնէս կուսական կենաց մասնաւոր եռանդ և փափաք մը զգալ։ Հազիւ թէ զԱստուած սկսեր էր ճանչնալ, ինչպէս կ'ըսէ սուրբն Ամբրոսիոս, երբոր անոր սիրովը լցուած էր. անոր համար տըղայական հասակին մէջ ալ իր գլխաւոր զբօսանքն ու մխիթարութիւնն էին ազօթքն ու բարեգործութիւնները։

Դեռ տասուիրեք տարեկան էր Ագնէս երբ որ բոլոր Հռոմայ մեծամեծքը սրբուհւոյն հօրը ետեէն ընկեր էին որ իրենց որդւոցը հարսնացընէ. և Սիմիրոնիոս քաղաքապետին Պրոկոպիոս որդին ամենէն աւելի այս բանին փափաքողն էր. ուստի որ մը մեծագին ընծայ մը խրկեց Ագնէսի, իմացընելով անոր

իր կամքը։ Սրբուհին խրկած ընծան ետ գարձընելով՝ իմացուց իրեն թէ չկրնար խնդիրքը կատարել. բայց Պրոկոպիոս չէ թէ միայն չկալըզցաւ, այլ նաև ամէն ջանք կ'ընէր որ մտքի գրածը առաջ տանի. սակայն երբոր տեսաւ թէ սրբուհին մտիկ չընէր, սպառնալեօք ջանաց զինքը վախցընել։ Սնալ որ չյաջողեցաւ՝ ուզեց որ անձամբ երթայ հետը խօսի. «Սնչուչտ ան ատեն գէթ վախէն ինծի կը հաւանի» ըսաւ. Երկայն բարակ հետը խօսեցաւ, բայց Ագնէսի մտաց հաստատութեանը չկրցաւ յաղթել. վասն զի սրբուհին աստուածային շնորհքով մը զօրացած ըլլալով՝ քաջութեամբ անոր ամէն հրապուրանացը դէմ՝ դնելէն ետքը, «Գնա հեռացիր, ըսաւ, ինծմէ, որովհետև իմ փրկչէս՝ որուն ինքզինքս կուսութեամբ նուիրեր եմ՝ կ'ուզես զատել»։

Պրոկոպիոս սրբուհւոյն աս խօսքերը լսելով տրտմութենէն յուսահատութեան մէջ ինկաւ, ու սաստիկ ցաւէն ինչ ընելիքը չէր գիտեր։ Սիմիրոնիոս իր հայրը որդւոյն այս տագնապը տեսնելով, սիրտ տուաւ իրեն ու յորդորեց որ ամենևին չվախնայ. «Իմ իշխանական զօրութեամբս կը ստիպեմ, ըսաւ, Ագնեսի ծնողքը՝ որ ուզեն չուզեն քու կամացդ հնազանդին»։ Իր պալատը կանչել տուաւ աղջիկը, և ամէն պատիւ և սէր ցուցընելէն ետքը, ինչպէս որ անոր աստիճանին և մեծութեանը կը վայլէր, «Դուստր իմ, ըսաւ, զքեզ հոս կանչելուս պատճառը կարծեմ՝ քիչ

շատ իմացած պիտի ըլլաս. դու ալ կը տեսնես թէ ի՞նչպէս իմ՝ որդիս քեզի կը փափաքի. ես ալ անոր ընտրութեանը շատ հաւնած եմ ունեցած ազնուական կերպիդ և գեղեցիկ յատկութիւններուդ համար. թէ որ քու հանգիստդ ու երջանկութիւնդ կ'ուզես, խօսքիս մտիկ ըրէ, սիրելի, ու մեր առաջարկութեանը գէ՛մ մի՛ կենար»։ Սրբուհին իր համեստ և անոյշ կերպովը պատասխանեց քաղաքապետին. «Շնորհակալ եմ, ըսաւ, այդ գովեստներուն և այդ սիրոյն որ իմ վրաս կը ցուցնէք. բայց գիտցած ըլլաք, տէր իս, որ ինձի ուրիշ փեսայ մը ընտրեք եմ՝ ես, որուն ազնուականութիւնը և մեծութիւնը անպատմելի է և անհամեմատ. իմ երկնաւոր փեսայիս սիրուն համար՝ կուսական սուրբ կեանքը ընտրեք եմ, ըսաւ. և այս փառքը երկրաւոր ամէն թագաւորութեանց և պատիւներու հետ ամենեկին չեմ փոխեր»։ Սիմիրոնիս երբոր չհասկընալ ցըցուց սրբուհւոյն այս խօսքերը, իր պաշտօնէից մէկը դարձաւ, «Այս աղջիկը, ըսաւ, քրիստոնեայ ըլլալով՝ իր կրօնքին աւելորդ ապաշտութիւններովը մեծցեր և այս տարիքս է հասեր. ուստի երկնաւոր փեսայ ըսելով քրիստոնեից աստուածը կ'իմանայ»։

Քաղաքապետը սրբուհւոյն վրայ նայելով «Գուտոր իմ, ըսաւ, լաւ իմացայ որ խաբուեր ես քու նենգաւոր հաւատակիցներէդ. չէ, սիրելի, չէ. խնայէ քու գեղեցիկութեանդ ու հասակիդ. այդ զբուցած խօսքերդ բոլոր անխելք աւելորդ ապաշտութիւններ են. մըտքէդ

հանէ այն բանը որ զբուցեցիր թէ կոյս պիտի մնաս։ Գարձիր մեր ճշմարիտ աստուածները պաշտէ, ու անոնց պատուիրանացը հետեւէ. մտածէ մէյմը թէ ի՞նչ պատուոյ պիտի հասնիս. միտքդ բեր այն հարստութիւններն ու այն հաճոյքը որոնց արժանի պիտի ըլլաս. ահաւասիկ քեզի քսանըչորս ժամ կուտամ, ըսաւ գատաւորը, գնա մտածէ թէ Հովմայ իշխանուհի՞ կ'ուզես ըլլալ թէ չարաչար տանջանքներով մեռնիլ կորսուիլ»։ «Մտածելու համար ինձի այդչափ միջոց մի՛ տար, ըսաւ սրբուհին. իմ՝ միտքս արդէն հաստատ է, և հիմակուրէն գիտնաս որ Աստուծոյ շնորհօքը փոխուելիք չունի։ Քրիստոսէ գատ ուրիշ փեսայ չունիմ և պիտի չունենամ. և ճշմարիտ Աստուծմէ գատ ուրիշ աստուած չեմ ճանչնար. ի՞նչպէս ստիպել կ'ուզես զիս որ երթամ՝ անչունչ արարածոց՝ քարի ու փայտի երկրպագութիւն ընեմ. երկրաւոր մահ սպառնալով՝ միտքդ դրեր ես թէ կարենամ պիտի զիս վախցընել. բայց երանի՛ ինձի թէ որ մարտիրոսական սուրբ պսակին ալ արժանի ըլլամ»։

Գատաւորը սրբուհւոյն այս համարձակ պատասխանը լսելով զարմացաւ մնաց. բայց ուրիշ փորձ մըն ալ փորձել ուզեց։ Տեսնելով որ սրբուհին կուսութեան սիրովը վատուած ամէն բան կ'արհամարհէ, ջանաց որ սպառնալեօք վախցընէ զինքը. «Կամ Պրոկոպիոսի հարմն եղիր, ըսաւ, և կամ գիտնաս որ ես նախ քու կուսութիւնդ բռնի ոտքի տակ աւ-

նել տալէն ետքը՝ չարաչար տանջանքներով ալ պիտի սպաննեմ՝ — իմ ապաւէնս ու պաշտպանս Աստուած է, պատասխանեց սրբութիւն. աղէկ գիտեմ որ ինքը ամէն նեղութիւններէ և բռնութիւններէ զիս կը փրկէ. վասն զի ինքն է մաքրութեան տէրն ու իր ծառայիցը և աղախնեայց պաշտպան»։ Յարկացաւ Սիմիրոնիոս, և հրամայեց որ չլծայի զարնեն զսրբութիւն։ Ագնէս տասուիրեք տարեկան կոյսը ամենեկն չվախցաւ այն զարհուրելի չղթաներէն, և ոչ զինքը կապող ու չարչարող անգութ գահիճներէն։ Տեսնողներուն սիրտը կը կտրրտէր ու արցունքնին չէին կրնար բռնել. սրբութիւն միայն ուրախ ու պայծառ երեսով հանդարտ կեցեր էր։

Հրամայեց Սիմիրոնիոս որ քաշկըռտելով կռատունը տանին զինքը և բռնի ստիպեն որ զօհէ աստուածոց. բայց սրբութիւն չէ թէ միայն անոնց մտիկ չըրաւ, այլ և կռատան մէջ եղած անթիւ բազմութեան առջևը խոստովանեցաւ համարձակ իր հաւատքը և կռոց ստութիւնը ցըցուց։ Քաղաքապետը Ագնեսի մտաց հաստատութիւնը տեսնելով՝ առջի ըրած ըստառնալիքը միտքը եկաւ. ուստի հրամայեց որ պոռնկանոց տանին զինքը. սակայն Աստուած թող չտուաւ որ կերպով մը սրբութեան մաքուր կուսութիւնը արատաւորուի. քաղաքապետին Պրոկոպիոս տղան ալ՝ յանկարծական մահուամբ պատժեց։ Սիմիրոնիոս իր սիրելի որդւոյն անակնկալ մահը տեսնելով սպառնալիքը փոխեց ու սկսաւ աղաչել որ իր

որդին կենդանացընէ. «Մն ատենը կը հաւտամ կ'ըսէր որ միայն քու պաշտածդ է ճշմարիտ Աստուած»։ Սրբութիւն երբոր աղօթքի կեցաւ, մէկէն կենդանացաւ Պրոկոպիոս ու սկսաւ բարձրաձայն աղաղակել թէ «Յիրաւի Ագնեսի աստուածն է միայն ճշմարիտ Աստուած. մեր կուռքերը բոլոր սուս են» կ'ըսէր։

Սիմիրոնիոս այս մեծ հրաշքն որ տեսաւ՝ ալ սիրտը առաջ չէր երթար որ զսրբութիւն դատապարտէ. բայց քուրմերը աստուածոց եղած նախատիւքը տեսնելով, սկսան պոռալ ու քաղաքապետը ստիպել որ զԱգնէս մեռցընէ. «կախարդ է, կ'ըսէին, այդ աղջիկը աստուածոց դէմ մեծ անիրաւութիւն ըրած կ'ըլլաս թէ որ զանիկայ ողջ պահես»։ Սիմիրոնիոս չէր գիտէր որ ինչ ընէ. մէկ կողմանէ Ագնեսի վրայ կը գլծար, մէկալ կողմանէ ալ քուրմերէն կը վախնար որ չըլլայ թէ իրեն դէմ գրգռեն զժողովուրդը. ուստի դատաստանը իր երկրորդին յանձնելով՝ ինքը տունը քաշուեցաւ։ Քաղաքապետին երկրորդը երբոր տեսաւ թէ ամէնքը իր գլուխը ժողովուած կը ստիպեն որ շուտով մեռցընէ զսրբութիւն, հրամայեց որ ողջ ողջ այրեն։

Մեծ խարոյկ մը վառելով՝ Ագնէսը մէջը ձգեցին, բայց բոցը երկու բաժնուելով՝ հոն կեցողները սկսաւ այրել. իսկ սրբութիւն խարուկին վրայ կեցած՝ զԱստուած կը փառաւորէր։ Երբոր քուրմերը այս հրաշքն ալ կախարդութիւն սեպեցին, դատաւորը վախնա-

լով որ չըլլայ թէ Ագնեսի պատճառաւը խոռ-
վութիւն մը ելլէ՝ հրամայեց դահճին որ նոյն
խարուկին վրայ ելլելով զսրբուհին գլխատէ։
Ագնէս այս հրամանն որ լսեց՝ սիրտը ուրա-
խութեամբ լեցուեցաւ. « Հասաւ, կ'ըսէր, այն
երջանիկ ատենը՝ որ երթամ իմ փեսայիս
հետ միանամ »։ ու տեսնելով որ դահճիճը
վախով ու պատկառանք իր քովը կը մտե-
նար, « Շուտ ըրէ, ըսաւ. կատարէ քեզի ե-
զած հրամանը. երանի՛ ինձի որ երկրաւոր
մահուամբս՝ երկնաւոր անմահ կեանք մը պի-
տի սկսիմ »։ ետքը աչուրները երկինք վեր-
ցընելով, « Տէր Յիսուս, ընդունէ, ըսաւ, իմ
հոգիս, որ միշտ քու տեսութեանդ փափա-
քեր է »։ Այս խօսքը զուրցելու ատենը դա-
հճիճը սրով խօցեց զսրբուհին, ու մէկէն մե-
ռաւ։

Հեթանոսք շատ ետեւ եղան որ սուրբը
թաղելու հրաման չտրուի. բայց Ագնեսի ծնող-
քը լալով և ուրախութեամբ իրենց սիրելի
աղջկանը մարմինը վերցընելով՝ Հռովմ՝ քաղ-
քէն դուրս տեղ մը թաղեցին զինքը։ Չորս
օր անցեր էր սրբուհւոյն մահուընէն ետքը,
երբոր իր Էմէրէնցիանա անունով դայեկա-
կից ընկերը՝ Ագնեսի գերեզմանին վրայ ըն-
կած կուլար հառաչանօք. կռապաշտները վրայ
հասան ու մէկէն նոյն տեղը քարկոծեցին
զինքը. Ագնեսի ծնողքը գիշեր ատեն եկան
և պատուով զինքն ալ իրենց աղջկանը գե-
րեզմանին քով թաղեցին։ Իսկ իրենք շատ
անգամ՝ գիշերով ասոնց գերեզմանին վրայ

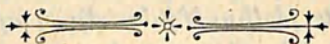
կ'երթային աղօթք ընելու. անգամ մ'ալ տե-
սիլք տեսան որ գունդ մը լուսազգեստ մար-
դիկ առջնէն կ'անցնէին. անոնց հետ էր նաև
իրենց աղջիկը՝ սրբուհին Ագնէս, քովն ալ
մարուր և սպիտակ գառն մը կեցեր էր։ Կոյսը
մտեցաւ իր ծնողացը, քաջալերեց զիրենք
ու մխիթարելով՝ « Մի՛ լաք, ըսաւ, հապա
շնորհակալ եղէք Աստուծոյ որ ձեր զաւակը
հաճեցաւ այսպիսի փառաց հասցընել »։ Այս
ըսելով աներևոյթ եղաւ։

Մեծին Կոստանդիանոսի Կոստանդիա քոյ-
րը՝ քանի որ դեռ քրիստոնեայ չէր եղած,
իր բորոտութեանը գեղ մը չկրնալով ընել,
սրբուհւոյն գերեզմանը ուխտի գնաց։ Նոյն
ատեն վրան թմբութիւն մը գալով՝ տեսիլ-
քին մէջ Ագնէս կոյսը տեսաւ որ կ'ըսէր ի-
րեն. « Եթէ Քրիստոսի հաւատալու ըլլաս՝
մէկէն կը բժշկուիս »։ Կոստանդիա արթըն-
նալով՝ տեսաւ որ բորոտութիւնը բոլորովին
անցեր է. ուստի դարձաւ քրիստոնեայ եղաւ,
ու սրբուհւոյն գերեզմանին վրայ փառաւոր
եկեղեցի մը շինել տուաւ. ինչուան հիմայ նոյն
եկեղեցւոյն մէջ ամէն տարի երկերկու գառն
կ'օրհնէ սրբազան քահանայապետը, և անոնց
բրդէն շինել տալով պալիոռմ ըսուած եմի-
փորոնը՝ արքեպիսկոպոսաց ընծայ կը խրկէ։

Սրբուհին Ագնէս՝ արևմտեան եկեղեցւոյն
մէջ շատ հռչակաւոր ըլլալուն՝ տարին երկու
անգամ ասիւր կը կատարեն. Սմբրոսիոս, Օ-
գոստինոս և Հերոնիմոս եկեղեցւոյ վարդա-
պետներն ալ զանազան գովեստներ գրած են

վրան. և յիրաւի, ինչ մեծ զօրութիւն էր
աստուածային սիրոյ՝ որ տասուիրեք տարուան
տղայ հասակին մէջ արհամարհեց իր ճոխու-
թիւնն ու ազնուականութիւնը, ու Քրիստոսի
համար ինչուան կեանքն ալ ուրախութեամբ
զոհեց:

ՍՐԲՈՒՀԻ ՏՈՐՈԹԷԱ

Սրբուհին Տորոթէա հռչակաւոր կոյսը կե-
սարիա կապագովկիոյ կամ Ղայսերի ըսուած
Փոքր Ասիոյ քաղաքէն էր, ազնուական ու
հարուստ և բարեպաշտ ծնողաց զուակ: Վասն
զի կ'ըսեն թէ Տորոթէայի մարտիրոսութե-
նէն առաջ՝ իր ծնողքը Քրիստոսի համար ի-
րենց արիւնը թափեր են:

Տորոթէայի անուճը այնպէս հռչակուած
էր բոլոր քաղքին մէջ՝ որ ամէնքը մտքերնին
դրած էին թէ մէկը չկայ որ անոր խելքն
իմաստութիւնն ու համեստութիւնը ունենայ.
բայց իր աւելի մեծ պարծանքը բարեպաշ-
տութիւնն ու անյողգողգ աստուածապաշտու-
թիւնն էր: Իր ազնիւ բարեմասնութեանցը
և գեղեցկութեանը համար՝ շատերը ետևէ ե-
ղան որ Տորոթէան իրենց հարսնացընեն.
Թէպէտ և ամէնքը, ինչուան կռապաշտներն
ալ, լաւ գիտնալով որ սրբուհին աշխարհք
մտնելու կամք չունի՝ իրմէ կը պատկա-
ռէին:

Սափրիտիոս հեթանոս քաղաքապետը կե-
սարիա հասնելով՝ երբոր քաղաքացւոց սըր-
բուհւոյն վրայ ունեցած մեծ համարմունքը

լսեց ու տեսաւ, և իմանալով որ քրիստոնեայ է, առջևը կանչել տուաւ զինքը. «Վասն զի միայն անոր համար այս քաղաքս եկած եմ, կ'ըսէր, որ քրիստոնեայքը ստիպեմ մեր անմահ աստուածոց երկրպագութիւն ընելու»: Տորոթէան երբոր քաղաքապետին առջևը հանեցին, Սափրիտիոս՝ անունը հարցուց. «Մտունս Տորոթէա է», պատասխանեց սրբունէին պարկեշտ և անոյշ կերպով մը: — «Լսեցի, ըսաւ դատաւորը, որ մեր աստուածները թողով՝ քրիստոնէից խաչելեալ աստուածը կը պաշտեն եղեր. մի՛թէ չե՞ս գիտեր թէ մեծազօր կայսերք ի՞նչպէս խստիւ արգելած են որ աշխարհիս վրայ քրիստոնեայ մը չգտնուի. եղողներն ալ կամ պիտի դառնան մեր կուռքերը պաշտեն, և կամ չարաչար մահուամբ մեռնին»: «Կայսերաց հրամանը լաւ գիտեմ, ըսաւ Տորոթէա. բայց աս ալ գիտեմ որ ճշմարիտ աստուածը մէկ պիտի ըլլայ, ու զինքը միայն պէտք է պաշտել. իսկ ձեր մեծարած աստուածները՝ ամէնքն ալ սուտ են ու մարդիկ զիրենք աստուածացուցեր են, որպէս զի համարձակ ու անվախ ամէն անօրէնութիւն ու չարութիւն ընեն. բայց խնդրեմ զրուցէ ինձի թէ դիւանց երկրպագութիւն պէտք է ընել, և կամ մարդկանց խօսքին հնազանդելու համար ճշմարիտ Աստուծոյ հրամանը ոտքի տակ առնուլ»:

Սափրիտիոս Տորոթէայի իմաստուն և խելացի խօսքերը լսելով՝ ապշեցաւ մնաց. ետքը

դարձաւ, «Գուտր իմ, ըսաւ, խելքդ գլուխդ ժողկէ, եթէ չես ուզեր որ դու ալ ծնողացդ պէս ստակալի տա ջանքներով մեռնիս երթաս: — Քու տանջանքներէդ ամենևին չեմ վախնար, պատասխանեց սրբունէին. իմ փափաքս այն է որ իր արեամբը զիս փրկող տիրոջը իմ կեանքս նուիրեմ: — Ո՞վ է քու տէրդ, հարցուց քաղաքապետը, որուն սիրոյն համար մեռնիլն աչք կ'առնուս»: Պատասխան տուաւ Տորոթէա. «Յիսուս փրկիչն է իմ տէրս և իմ աստուածս: — Ո՞ւր է քու աստուածդ և փրկիչդ» կրկնեց Սափրիտիոս: «Իբրև Աստուած, պատասխանեց կոյսը, ամէն տեղ է. և իբրև մարդ երկինքն է, իւր հօրը աջակողմը նստած, հոն իր հաւատարիմ ծառայիցը համար մեծամեծ երջանկութիւններ և անպատմելի ուրախութիւն պատրաստեր է. կը յուսամ որ ես ալ իմ մահուամբս արժանի պիտի ըլլամ՝ այն երկնային բնակութեանը: Քեզի համար ալ պատրաստ է այն երջանիկ արքայութիւնը, բաւական է որ կուռքերդ թողուս և դառնաս քրիստոնեայ ըլլաս»:

Քաղաքապետը արհամարհելով սրբունէոյն խօսքերը, «Նորէն կ'ըսեմ, ըսաւ. մտքէդ հանէ այդ անճոռնի կարծիքները. դարձիր զօհ մեր աստուածոց. ապա թէ ոչ՝ յայտնի գիտնաս որ չարաչար տանջանքներով զքեզ պիտի սպաննեմ: — Աստուած չընէ, պատասխանեց սրբունէին, որ ես դիւայ զօհ ընես, և աշխարհային սէրը երկնային սիրոյն հետ փո-

խեմ»։ Դատաւորը այս խօսքերը լսելով « Իմացայ, ըսաւ, որ քրիստոնեայք իրենց աւելորդապաշտութեամբքը զքեզ խաբեր են. մեզք ես, հասակիդ ու գեղեցկութեանդ նայելով գթա քու վրայ. չըլլայ թէ կամաւ ինքզինքդ թշուառացընես»։ Տորոթէա զարմանկացուցընելով անոր խօսքին վրայ, « Կը տեսնես, ըսաւ, տէր իմ, որ չես գիտեր թէ ի՞նչ է ճշմարիտ երջանկութիւնը՝ զորն որ թշուառութիւն կը կոչես. ճշմարիտ ուրախութիւն այս աշխարհիս մէջ միայն բարեպաշտ քրիստոնեայքն ունին»։

Դատաւորը Տորոթէայի իմաստուն և խելացի խօսքերը լսելով, ինքիրմէն դուրս ելաւ ու բերանը խօսք չմնաց. իմանալով ալ որ սրբուհւոյն չկարենայ պիտի յաղթել, կամ՝ միտքը փոխել տալ, վախցաւ որ չըլլայ թէ երկայն բարակ խօսելով իր միտքն ալ փոխուի, ուստի հրամայեց որ տանին բանադնեն։

Այն օրերը քրիստոնէիցմէ կրիսպա և Կալիստա անունով երկու քոյրեր՝ հեթանոսաց տանջանքներէն վախնալով՝ հաւատքնին ուրացեր էին։ Սափրիտիոս առջևը կանչել տուաւ զասոնք, « Դուք ալ, տեսաք, ըսաւ, որ քրիստոնէութիւնը ձգեցնուդ համար ի՞նչ պատիւներու և ի՞նչ փառաց հասաք, բայց ես ձեզի աւելի մեծ պարգևներ կը խոստանամ թէ կայսեր կողմանէ և թէ ինձմէն՝ թէ որ կարենաք Տորոթէա աղջկանը միտք փոխել և յորդորել որ զօհէ աստուածոց. ամէն ջանք

ըրէք որ իր յամառութեանը յաղթէք. թէ որ կերպով մը կըցաք այս բանս առաջ տանիլ՝ մեծ փառաց պիտի հասնիք»։ Ուրացեալները այս խոստմունքները լսելով՝ խոստացան որ եթէ իրենց թողու՝ կրնան Տորոթէայի միտքը դարձընել։ Կրիսպա և Կալիստա սրբուհւոյն քովը եկան, ու սկսան յորդորել որ Սափրիտիոսի խօսքին մտիկ ընէ. « Չգէ, կ'ըսէին, քրիստոնէական հաւատքը, որպէս զի մեզի պէս պատուոյ հասնիս. անցաւոր կեանք մը ունինք աշխարհիս վրայ, փուճ տեղը ինչո՞ւ կորսընցընենք»։ Տորոթէա դարձաւ անոնց. « Իրաւ կը զրուցէք, ըսաւ, թէ անցաւոր կեանք մըն է ունեցածնիս. անցաւորին համար յաւիտենականը ի՞նչպէս ոտքի տակ առիք. Քրիստոսի տեառն մերոյ սպառնալիքներէն ի՞նչպէս չըվախցաք. արդարոց վայելքն և մեղաւորաց տանջանքները ո՞վ մոցընել տուաւ. չէ, սիրելիք. զղջացէք ձեր ըրած յանցանացը և մեծ մեղքին վրայ»։ Ուրացեալ կանայքը սրբուհւոյն խրատը լսելով սկսան յուսահատաբար լալ. « Վայ մեզի, կ'ըսէին, որ արքայութիւնը կորսընցուցինք երկրաւոր հաճոյքը կատարելու համար։ — Ըրած մեղքերնիդ մեծ բան է Աստուծոյ առջև, պատասխանեց Տորոթէա, բայց յուսահատութեան մեղքը աւելի սարսափելի է. Քրիստոս ամենահնար ու ճարտար բժիշկ մըն է, վերք չկայ որ չկարենայ բժշկել. զմեզ մեր մեղքերէն փրկելու համար աշխարհք գալով՝ փրկիչ ըսուեցաւ. ապաշխարեցէք ու

ընմն բոլոր սրտանց, ու ձեր փրկութեանը վրայ ամենեւին մի՛ տարակուսիք»: Կրիստոսա և Կալլիստա սրբուհւոյն ոտքը ինկան, կ'ազաչէին որ իրենց համար աղօթք ընէ, որպէս զի մեղքերնին քառուի: Տորոթէա քաջալերեց զիրենք, մխիթարեց ու ետքը Սափրիտիոսի խրկեց, ու ինքը կը սպասէր թէ ինչ լուր պիտի առնու: Քաղաքապետը զիրենք տեսնելով՝ հարցուց թէ «Յանձն առա՞նք Տորոթէա աստուածներուն զոհել»: Կանայքը պատասխանեցին. «Ի՞նչպէս կրնայինք ստիպել զինքը որ իր ճշմարիտ հաւատքէն ետ կենայ. զղջացինք մենք ալ մեր ըրած ուրացութեանը վրայ. ուստի մեզի ալ մի՛ խնայեր» ըսին: Սափրիտիոս իրենց տուած պատասխանը լսելով՝ կրակ դարձաւ. «Կ'երգնում, ըսաւ, որ եթէ նորէն չզոհէք աստուածոց, երկուքնիդ ալ եռացեալ տաք ջրոյ մէջ ձգել կու տամ՝ Տորոթէայի առջև, որ երթաք ձեր յիմարութեան պատիժն ընդունիք»: Կրիստոսա և Կալլիստա այս խօսքերը լսելով՝ սկսան մէկզմէկ քաջալերել որ Քրիստոսի սիրոյն համար՝ դատաւորին տանջանացը ուրախութեամբ համբերեն. «Յուսանք, կ'ըսէին, որ թողու Աստուած մեզի՛ մեր ուրացութեան մեղքը»: Եւ յիրաւի, երջանիկ մարտիրոսութեամբ երկուքն ալ նահատակեցան:

Սափրիտիոս այս մտքէն չանցած գիպուածը տեսնելով, հրաման տուաւ որ անխնայ չարչարեն զՏորոթէա: Քաղաքապետը այն

դառն տանջանացը մէջ սրբուհւոյն զուարթութիւնը տեսնելով՝ ինչ ըսելիքը չէր գիտեր: Տորոթէա դարձաւ. «Այսօրուան ուրախութիւնս ուրիշ մէկ օր մը չեմ՝ ունեցած, ըսաւ. վասն զի Աստուծոյ շնորհքովը սատանայի գերութենէն երկու հոգի ազատելով՝ անոնց փրկութեանը պատճառ եղայ. կը յուսամ՝ որ քիչ ատենէն ես ալ արժանի պիտի ըլլամ՝ արդարոց համար երկինքը պատրաստուած ուրախութեանց մասնակից և հաղորդ ըլլալու»:

Սափրիտիոս հրամայեց որ անխնայ ծեծեն զսրբուհին ու կողերը այրեն. բայց քանի որ տանջանքները կը շատնային՝ Տորոթէայի ուրախութիւնն ալ կ'աւելնար: Դատաւորը բարկութենէն ինքզինքը ուտելով, աւելի դառն տանջանքներով չարչարել տուաւ զինքը. բայց երբոր տեսաւ թէ անոր յաղթել չկրնար՝ զլուխը կտրել հրամայեց: Տորոթէա երբոր այս վճիռը լսեց՝ ուրախութեամբ մը ձեռուրները երկինք վերցընելով շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ որ այնպիսի կերպով հաճեցաւ երկնից արքայութեան մասնակից ընել զինքը: Ուստի երբոր ծընկան վրայ եկած աղօթքի հետ էր՝ դահիճը գլխատեց զսրբուհին յամի տեառն 308, փետրուար ամսուն վեցերորդ օրը: Հաւատացեալք Տորոթէայի մարմինը պատուով ժողովեցին և նշխարացը մեծ մասը Հռովմ՝ քաղաքին մէջ է, կ'ըսեն, իր անունով շինուած եկեղեցւոյն մէջ:

ՄՐԲՈՒՀԻ ՈՐՍՈՂԱ.

Մրբուհւոյն Որսողայ և իր նահատակակից ընկերաց յիշատակը որչափ որ հոչակաւոր է արեւմտեան եկեղեցւոյ մէջ՝ այնչափ ալ ցաւալի է իրենց նահատակութեանը ամբողջ պատմութեան կորսուիլը. վասն զի եղածներուն շատն ալ առասպելներով լեցուն են : Սւելի ստոյգ կը սեպուի այն վկայաբանութիւնը որ Հոովմայ Վատիկանեան ըստած գրքատան մէջ գտնուեր է. ասկէ առնուած է նաև մեր հոս գրածը :

Որսողա վկայուհին մեծին Բրիտանիոյ կըղզւոյն մէջ ծնած է Քրիստոսի 362 թուականին : Իր հայրն էր կ'ըսեն Գիոննատոս անունով Քոռնովալիոյ թագաւորը, մայրն ալ Գարիա մեծ իշխանուհին. երկուքն ալ ընտիր, աստուածապաշտ և երկիրզած անձինք, որ իրենց միամօր դստերը վրայ ամէն հոգ և խնամք ընելով՝ ջանացին քրիստոնէական առաքինի կրթութիւն մը տալ անոր :

Որսողա բաց ի արտաքին բարեմասնութիւններէն՝ աղնուական բարի ու վեհանձն սիրտ մըն ալ ունէր, խոնարհ կերպ մը և առաքինութեան սէր : Տասուերկու տարեկան

եղած ատենը ամենուն աչքը անոր վրայ դարձեր էր. ինքը միայն աշխարհիս ընդունայնութեան ստութիւնը աղէկ ճանչցած ըլլալով՝ ամենին ականջ չէր դներ այնպիսի փուճումնուճ գովութեանց. « Հոգւոյն գեղեցկութիւնը միայն՝ երջանկութեան պատճառ պիտի ըլլայ, կ'ըսէր. մարմնական վայելչութիւնը ան ծաղկըներուն կը նմանի՝ որոնց բացուիլն ու չորնալը մէկ կ'ըլլայ » : Լաւ հասկըցեր էր Որսողա թէ քրիստոնէայ աղջկան մը ճշմարիտ զարգը պարկեշտութիւնն է. անոր համար ոչ երբէք ինքզինքը զարգարելու և մարդկանց դիմացը բան մը երկնալու ջանք ունեցաւ. և հազիւ թէ Քրիստոսն սկսաւ ճանչնալ, կուսական կենաց իղձ և փափաք մը կը զգար :

Մն ատենները Մաքսիմոս բռնաւորը որ մեծին Բրիտանիոյ մէջ Գրատիանոս կայսեր զօրացը սպարապետն էր, իր զօրքերէն կայսր անուանուելով՝ անոնցմով Գաղղիա անցաւ ու հոն իր իշխանութիւնը հաստատեց : Եւ ուրովհետև զօրացը մէջ կոնոն անունով անուանի սպարապետ մ'ալ կար որ իր քաջութեամբն ու խելքովը Մաքսիմիանոսի շատ սիրելի եղած էր, կայսրը իրեն վաստակոցը փոխարէն մը ընել ուզելով՝ Արմորիկիա կամ Փոքր Բրիտանիա ըստած նահանգին դուքս Դրաւ զինքը. կոնոն ալ Նանթէս քաղքին մէջ դնելով աթուր, իր երկիրը ծաղկեցընել ու բարեկարգել սկսաւ. և որովհետև դեռ աշխարհք չէր մտած՝ հարս մը փնտռելու եւ

տեէ եղաւ. և Որսողայի առաքինութիւնը՝ համեատութիւնը և անհամեմատ գեղեցկութիւնը իմացած ըլլալով՝ միտքը դրաւ որ իրեն հարսնացընէ: Ուստի մարդ խրկեց Բրիտանիա Որսողայի հօրը որ երթան հետը խօսին ու աղջիկը մեծ պատուով առնուն իրեն բերեն. և որովհետև իր սպայից և զօրապետաց շատն ալ դեռ չէին ամուսնացած՝ պատուիրեց իր մարդիկներուն որ ուրիշ տեսքով աղջիկներ ալ հետերնին բերեն անոնց համար:

Քոռնովալիոյ թագաւորը մեծ պատուով ընդունեցաւ կոնոն գ.քսին մարդիկը. և իշխանին կամքը լսելով՝ շատ ուրախացաւ իրեն առաջարկութեանը վրայ, որովհետև գ.քսին ազնիւ բնաւորութիւնը լաւ գիտէր. ուստի խոստացաւ որ անպատճառ աղջիկը հետերնին կը խրկէ: Բայց Որսողայի մայրը աս բանս լսելով շատ ցաւեցաւ. վասն զի միամօր աղջիկն ըլլալով՝ իրեն մեծ մխիթարութիւն էր, և սիրտը առաջ չէր երթար որ իրմէ բաժնուի:

Իսկ Որսողայի միտքը բոլորովին ուրիշ բան էր. աստուածապաշտութեամբ մեծցած ըլլալով՝ առաջադրեր էր որ միշտ կոյս մնայ. ուստի երբոր իր հօրը կամքը լսեց՝ շատ ցաւելով լալ սկսաւ: Հայրը թէպէտ մեծ սէր ունէր իր աղջկանը վրայ, բայց աղէկ գիտնալով թէ այս հարսնախօսութիւնը թէ իրեն և թէ աղջկանը շատ օգուտներ ունէր, կոնոնի քրիստոնեայ և ազնուաբարոյ մարդ ըլլալուն համար, ստիպեց Որսողան որ հնազանդի իրեն ու ելլէ երթայ:

Սրբուհին հառաչելով մը հօրը ոտքը ինկաւ, « Խնդրեմ, ըսաւ, հայր իմ, միայն այս անգամ՝ լսէ քու աղջկանդ, ու Աստուծոյ սիրոյն համար՝ իմ՝ երկնաւոր փեսայէս զի մի՛ բաժներ. Քրիստոսի Աստուծոյ իմոյ հարսնանալ ուխտեր եմ, թող զիս որ ողջակէզս կատարեալ ըլլայ»: Հօրը սիրտը ելլելով, « Գուսար իմ, ըսաւ, հնազանդէ քու ծնողացդ. Աստուծոյ օրհնութիւնը հետդ է, զմեզ մի՛ արհամարհեր »: Սրբուհին տեսնելով որ ոչ իր աղաչանքովը և ոչ ողբերովը կրցաւ հօրը միտքը փոխել, չուզեց որ անոր կամացը դէմ կենալով զինքը վշտացընէ. ուստի դրսէն հաւանութիւն մը ցըցուց, և ինքզինքը բոլորովին Աստուծոյ կամացը յանձնելով, սկսաւ աղօթքի հետ ըլլալ, խնդրելով Յիսուսէն որ կուսութեանը շնորհքը անարատ պահէ. « Գուգիտես, ըսաւ, փրկիչ իմ, սրտիս փափաքը, ու թէ ի՞նչպէս փուճ բաներ կ'երևնային իմ՝ աչքիս աս աշխարհիս մեծութիւններն ու տեսակ տեսակ հաճոյքը. բայց ես գրեզ միայն սիրեցի, տէր իմ, ու քեզի միայն փափաքեցայ. մի՛ արհամարհեր իմ՝ խնդրուածքս, ու ցրուէ ծնողացս խորհուրդը, որով զիս ուխտէս ետ դարձընել կը փափաքին »:

Կոնոնի խրկած մարդիկը երբոր սրբուհոյն հաւանութիւնը լսեցին՝ ճամբայ ելլելու պարաստութիւն սկսան տեսնել, ու շատ աղջիկներ ալ առին հետերնին. ետքը ամէնքը մէկտեղ լոնտրա քաղաքը ելան գնացին, որպէս զի յաջողակ հողմով մը մէկէն ճամբայ ելլեն:

Որստղա իր ընկերակից աղջկանցը հետ շատ անգամ աշխարհիս մեծութեան ունայնութեանցը վրայ կը խօսէր. և որովհետև բուրրն ալ քրիստոնեայ ծնողաց զաւակներ էին, կուսական կենաց երջանկութիւնն ու հանգըստութիւնը կը բացատրէր անոնց:

Աղջիկները սրբուհւոյն եռանդուն հոգին տեսնելով, և անոր ազդու խօսքերը լսելով՝ մտքերնին դրին որ աշխարհիս ամէն բերկրութիւններուն աչք փոցելով՝ ջանան Քրիստոսի միայն սիրելի ըլլալ. ուստի սրբուհին իրենց բռնելու ճամբուն առաջնորդ առնելով՝ անոր ըսածներուն կը հետեւէին, և իր խօսքերէն դուրս չէին ելլեր: Յաջող քամիով մը ճամբայ ելան, և թէպէտ նաւերնին արագութեամբ առաջ կ'երթար, բայց Որստղա ամենևին չէր տարակուսեր թէ Աստուած անփորձ պիտի պահէ իր կուսութիւնը: Եւ յիշուաւ, Բրիտանիոյ կղզիէն դեռ նոր հեռացեր էին, երբոր սաստիկ քամի մը ելլելով՝ զամէնքը վախի ու տրամութեան մէջ ձգեց. միայն սրբուհին ուրախ և զուարթ կեցեր էր այն շփոթութեան ատենը, և իր ընկերները կը խրախուսէր. «Երկինքը հզօր Աստուած մը ունինք, կ'ըսէր, որ հոգմոց և ալեաց իշխանն է. մեսնելու ալ ըլլանք՝ դարձեալ պէտք է ուրախանանք հաւատացեալքը՝ որ կ'երթանք մեր արարչին հետ կը միանանք»:

Սրբուհւոյ այս քաջալերական խօսքերը մեծ ազդեցութիւն ըրին իր ընկերակիցացը և ու-

րիչ նաւորդաց վրայ. բայց հովը քանի գնաց սաստկացաւ, և նաւուն մէջիները անոր բռնութեանը դէմ գնել չկրնալով՝ երբոր ինչ ընկերներն չէին գիտեր, նաւը աւազի վրայ խրեցաւ մնաց: Եւ որովհետև Պելճիա ըսուած գաւառը այն կողմերը կ'իյնար, մակուկներով ամէնքը հոն ելան. Որստղա ալ Աստուծոյ խնամոյցը շնորհակալ ըլլալով՝ հետն առաւ իր ընկերները և անոնցմով Քոլոնիա քաղաքը գնաց կ'ըսեն, ու հոն նահատակուեցաւ հետեւեալ կերպով:

Գրատիանոս կայսրը Մաքսիմոս բռնաւորին ապստամբութիւնը լսելով՝ և թէ ինչպէս Գաղղիա անցեր, և հոն ինքնագլուխ իշխանութիւն կը բանեցընէ, շատ նեղացաւ. բայց որովհետև իր ունեցած զօրքերովը Մաքսիմոսի դէմ գնել չէր կրնար, Հոնք ըսուած հին Սարմատիոյ վայրագ, անգութ և կռապաշտ ազգը օգնութեան կանչեց: Իրենց զօրագլուխ կեցաւ Կոն անունով իշխանը, որ քրիստոնէից դէմ չարաչար ատելութիւն ունէնալուն՝ հրաման տուեր էր զօրացը որ ամենևին չխնայեն, ու ձեռուրնին անցածը սպաննեն: Կոնի զօրքերը ճամբան քրիստոնէից և Բրիտանացոյ իրենց թշնամեացը նաւը տեսնելով, վրան վազեցին ու արգելեցին որ առաջ չերթայ. իմանալով ալ որ այն բազմութիւ օրիորդքը Մաքսիմոսի Գրատիանոս կայսեր թշնամուոյն իշխանացը հարս պիտի ըլլան, և թէ Որստղա Կոնոն գլխին թագուհին է, մէկէն զամէնքն ալ բռնեցին հետերնին տարին:

Սրբուհին այս զարմանալի հրաշքը տեսնելով՝ աստուածային յայտնութեամբ իմացաւ որ չէ թէ միայն կուսութեան, այլ նաև մարտիրոսական մեծ պսակին ալ արժանի պիտի ըլլայ իր ընկերներովը. ուստի երկնային սիւրով վառուած՝ կը քաջալերէր զիրենք որ մահուընէ չվախնան. «Քրիստոսի համար մահը անմահութիւն է, կ'ըսէր. երանի՛ մեզի որ այս շնորհացն ալ արժանի պիտի ըլլանք. ինչուան հիմա կեանքերնիս Քրիստոսի նուիրած էինք կուսութեամբ, ատենը հասաւ որ իր սուրբ հաւատոցը համար արիւննիս ալ թափենք»:

Հոնաց զօրքին սպարապետներէն մէկը Որսուլայի գեղեցկութիւնը լսելով՝ առջևը կանչեց զինքը, և ամէն հնարքն սկսաւ բանեցընել որ հաւանի իրեն հարս ըլլալու. և մեծամեծ խոստմունքներով և ինչուան սպառնալեօք ալ կը ջանար զինքը որսալ: Բայց սրբուհին անոր ամէն հնարիցը դէմն առնելով « Իմ՝ ընկերներովս պատրաստ եմ, ըսաւ, ամէն չարչարանք և ինչուան մահն ալ աչքերնիս առնելու մեր Աստուծոյ սիրոյն համար ». բարկացաւ սպարապետը, և առանց քննելու՝ մէկէն հրամայեց որ դամէնքն ալ նահատակեն: Ուստի ոմանց գլուխը կտրեցին, զոմանք ալ նետով սպաննեցին. սրբուհին Որսուլա ալ նոյնպէս նետով խոցոտելով՝ մարտիրոսական սուրբ պսակին արժանի եղաւ հոկտեմբեր ամսուն 21^է 323 թուականին. և ան ատենէն ի վեր արևմտեան եկեղեցին մեծ փառքով սկսաւ

անոնց յիշատակը տարուէ տարի հանդիսով տօնել. իսկ իրենց մարմինները Քողոնիայի մէջ թաղեցին հաւատացեալք:

Սրբուհոյն Որսուլայի վկայակից ընկերակցաց թիւը չգիտցուիր. բայց յայտնի է որ շատ բազմաթիւ եղած պիտի ըլլան: Սիկիպերգոս անունով մէկը որ երկուասաներորդ դարուն սկիզբները կ'իյնայ՝ 44,000 հոգի էին կ'ըսէ. իրմէ ետքը եկող վկայագիրք ալ նոյն կարծիքի վրայ են. բայց կ'երևնայ թէ այս թուոյն մէջ չափազանցութիւն պիտի ըլլայ. ընդհակառակն ոմանք ալ չափէն աւելի կը նուազեցընեն:

Ատեն անցնելէն ետքը սրբուհոյն Որսուլայի անուամբը միաբանութիւն մը հաստատեցին բարեպաշտք՝ Որսուլինեանք անունով. այս միաբանութեան անձինքն են աղջիկ տղայք և այրիք, որոնք սրբոյն Օգոստինոսի կանոնները կը պահեն, ու քաղքին գլխաւոր եպիսկոպոսին իշխանութեան տակն են, ու աղջիկներ դաստիարակելով՝ հասարակաց մեծ օգուտ ըրած են: Այս ընկերութեան հաստատողն եղաւ երանելին Ա՛նձէլա պրէշիացի տիկինը, որ նախ իտալիոյ քաղաքացի մէջ կանգնեց 4537^է, և Հոովմայ քահանայապետքն ալ իրենց կոնդակներովը և ձեռնտուութեամբը ընդունեցան այն նորահաստատ ընկերութիւնը: Իրմէ ետքը ուրիշ Գաղղիացի մեծուհի մըն ալ՝ իր երկրին մէջ հաստատեց այս միաբանութիւնը, որոնք ետքը շատ բազմացան:

ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ԹԱԳՈՒՀԻ

Սրբուհին Մարգարիտա ազնուազարմ՝ և մաքրակրօն թագուհին՝ Անդղիոյ Եգմնատոս Բ թագաւորին թոռն էր, որ Գանեաց Քանութոյ Մեծն ըստած թագաւորին դէմ՝ գնել չկրնալով, ստիպուեցաւ որ իր տէրութիւնը երկու բաժնէ, և մէկ մասը անոնց տայ: Եգմնատոսի մահուընէն ետքը Քանութոյ վախնալով որ չըլլայ թէ անոր որդիքը և ազգականները նորէն զօրանալով, իր մասը ետ ուզենան առնուլ, բոլորը մէկէն Գերմանիա վաճառեց. անոնք ալ գնացին Հունգարացոց սուրբ Ստեփանոս թագաւորին ապաւինեցան, որ վրանին ձեռք դրաւ, և հօր պէս ամէն խնամք ցըցուց: Եգմնատոսի համանուն անդրանիկ որդին՝ Ստեփանոս թագաւորին ազգականը հետ կարգուեցաւ. պղտի տղան ալ որ Եգուարդ կ'ըսուէր, անոր Ագաթա թոռը իրեն առաւ: Ասոնց ազգիկն է սրբուհին Մարգարիտա որ 1402ին ծնաւ:

Իշխանուհեաց մէջ քիչ հոգի եղած է որ Մարգարիտայի պէս իրենց ունեցած ազնիւ բարեմասնութիւնքը՝ տղակուց ալ յայտնի ցուցըցած ըլլան: Աստուած որ այս սրբուհին ամէն տիկնանց բարի օրինակ պիտի ընծայէր աշխարհի, վեհանձն և գթած սիրտ մը պարգևեր էր իրեն. կենդանի և եռանդուն հոգի մը, քաղցր բնաւորութիւն, և որ մեծն է՝ առաքինութեանց զարմանալի սէր և ախորժ մը:

Ամէն բանէ աւելի պղտիկութենէն ի վեր մասնաւոր ջերմեռանդութիւն մը ստացեր էր առ սուրբ Աստուածածինն. կ'ըսեն թէ սուրբ կուսին անունը միայն լսելով արցունքը չկրնար եղեր բռնել. ամբողջ օրեր սրբութեան դիմաց կ'անցընէր, հոգեւոր ընթերցմունքն և աղօթքն ալ իր սրտին մեծ մխիթարութիւններն էին: Հազուիլ կապուիլ չէ թէ միայն չէր սիրեր, այլ նաև կը զգուէր այն իր փափուկ հասակին մէջ. վասն զի առաքինութիւնը միայն իր ճշմարիտ զարգարանքը սեպած էր: Երբոր իրեն կ'ըսէին թէ արքայազուն աղջկան մը համար քու ճամբադ բռնելը մեծ ամօթ է, « Քրիստոնեայ աղջկան մը ազնուութիւնը իր արտաքին հանդերձիցը վրայ պիտի չըլլայ » կ'ըսէր:

Պղտիկութեան ատենը երբոր հայրը մեռաւ, Մարգարիտա սկսաւ ետէէ ըլլալ որ զինքը վաճ մը դնեն, որ երկրաւոր զբաղմունքերէն ազատ ըլլալով, իր հոգւոյն փըրկութեանը վրայ խնամք ունենայ: Բայց այն օրերը իր հօրեղբայրը սուրբն Եգուարդ Գ

Քանուծոյ թագաւորին մահունէն ետքը Մնգ-
ղիոյ թագաւոր ըլլալով, Հունգարիայէն իր
Էսկարոս եղբօրորդին, և անոր երկու քոյ-
րերը Մարգարիտան և Քրիստինէն իր քու-
 վը կանչեց:

Մարգարիտա Բրիտանիոյ արքունեաց մէջ
իր ազնիւ կատարելութիւններովը և անզու-
 գական առաքինութեամբքը ամենուն զար-
 մանալի եղաւ և սիրելի. ուստի Սկոտիոյ
Մալքոլմոս թագաւորը իրեն համար հարս
ուզեց զինքը: Իրաւ Մարգարիտայի կամոցը
դէմ էր աշխարհք մտնելը, բայց ազգակա-
 նացն աղաչանացը մտիկ ընելով յանձն ա-
 ռաւ. սակայն ան արքունի ճոխութեանցը
մէջ եռանդը և աստուածպաշտութիւնը աւելի
աճեցուց. իր համեստութեամբը և խոնարհ
հլութեամբն ալ թագաւորին սիրելի եղաւ:
Իսկ իր փեսան Մալքոլմոս՝ Մարգարիտայէն
վար չէր մնար իր ազնիւ բարքովն ու առա-
 քինութեամբքը: Արդէն աստուածավախ և
բարեպաշտ մարդ մը ըլլալով՝ կնկանը յոր-
 դորանօքը աւելի վառուած՝ ջանք ըրաւ քրիս-
 տոնէութիւնը իր տէրութեան մէջ ծաղկե-
 ցընել. խաղաղ և հանդարտ կառավարու-
 թեամբն ալ արժանապէս սիրելի եղաւ ամե-
 նուն: Աստուծոյ օրհնութիւնը այս երջանիկ
ամուսնացը վրայէն չպակսեցաւ, և վեց մանչ
տղայ պարգևեց անոնց՝ երկուք ալ աղջիկ:

Մարգարիտա զաւակացը քրիստոնէական
դաստիարակութեանը վրայ մեծ հոգ և խը-
 նամբ ունենալով, ամէն ջանք կ'ընէր որ չըլ-

լայ թէ իր անհոգութեամբը անոնց գէշ կըր-
 թութեանը պատճառ ըլլայ. առաքինութեանց
սկզբունքները աւելի օրինակով քան թէ խօս-
 քով կը տալաւորէր անոնց սրտին մէջ. կը
նայէր որ այն իշխանազուն մարդիկը՝ որոնց
իր որդիքը կը յանձնէր՝ ոչ այնչափ իրենց
մեծութեամբն ու իշխանութեամբը՝ որչափ
բարեկրօն վարուքը վկայուած ըլլան: Ամէն
ջանք կ'ընէր որ անոնց թարմ՝ միտքը լու-
 սաւորելով աշխարհիս ունայնութեան ստու-
 թիւնը և յաւիտենական երանութեան մե-
 ծութիւնը ճանչցընէ. կը ցուցընէր իրենց
թէ ինչպէս վաղանցուկ բաներ են աշխար-
 հիս մեծութիւնն և իշխանութիւնը:

Մալքոլմոս թագաւորը իր գշխոյին կար-
 գէ դուրս հանճարը և գործունէութիւնը
տեսնելով՝ ուզեց որ տէրութեան պաշտօննե-
 րուն ալ խառնուի իբրև խորհրդական իշխա-
 նաց: Մարգարիտայի գրած իմաստուն և
խելացի օրհնքներուն ազդեցութիւնը՝ քիչ
ատենուան մէջ սկսաւ տեսնուիլ: Շատ ան-
 կարգութիւններ մտած էին Սկոտիոյ մէջ.
քառասնօրեայ պաքը բռնողները խիտ քիչ
էին, նոյնպէս խոտտովանութեան ալ և սուրբ
խորհրդոց յաճախութիւնը բոլորովին դա-
 դրած էր. կիրակի ու տօն օրերն ալ սուրբ
չէին բռներ: Թագուհին այս ամէն անկար-
 գութիւնները տեսնելով՝ միտքը դրաւ որ զա-
 նոնք վերցընելու համար ամէն ջանք ընէ.
ուստի մէկէն բարեպաշտ և իմաստուն քա-
 րողիչներ բերել տուաւ ամէն աշխարհէ. Ժո-

զովըգապետ և հողարարձու ալ ջերմեռանդ և աստուածատէր մարդիկը գրաւ. իր բարի օրինակովը ժողովուրդը աստուածպաշտու թեան կը յորդորէր, եւ քիչ ատենուան մէջ յայտնի տեսնուեցաւ թէ օրհներ է եղեր Աստուած Մարգարիտայի ջանքը: Սկովտիոյ պալատականքը անփութութեան զարկած՝ հաւատոյ սկզբունքներն ալ մոռցեր էին, և հաղորդութեան սուրբ խորհրդոյն և ոչ զատկին կը մերձենային սրբուհին մէկ օր մը լալով խրատել սկսաւ զիրենք որ այս պապութենէն ետ կենան. « Չըլլայ թէ, կ'ըսէր, մեր մեղացը համար՝ Աստուած բոլոր ժողովուրդը պատժէ »: Պալատականները սկսան իրենք զիրենք արդարացընել թէ հաղորդութենէն ետ կենալնուն պատճառը անփութութիւնը չէ, այլ կը ճանչնանք կ'ըսէին մեր տկարութիւնն ու խեղճութիւնը, և թէ ինչպէս անբաւական ենք այնպիսի մեծ Աստուած մը մեր սրտին մէջ ընդունելու. բայց Մարգարիտա համոզեց զիրենք թէ միայն անզեղ ու իրենց մեղացը վրայ յամառեալ մեղաւորները արժանի չեն այն սուրբ և սարսափելի խորհրդոյն:

Երանելի թագուհւոյն առաքելանման ջանքովը քրիստոնէական սուրբ կրօնքը շատ ծաղկեցաւ այն գաւառաց մէջ: Ինքը ամէն ջանք ըրաւ, ետքը խոտիւ ալ պատուիրեց քաղաքապետաց ու իշխաններուն որ ամէն արթնութիւն ընեն որ չըլլայ թէ կիրակի ու տօն օրեր ծառայական սպասաւորութեանց ետեւէ իյնողներ գտնուին. արգելեց նաև սի-

մոնականութիւնն, հայհոյութիւնը՝ վաշխը, և սառնց նման ուրիշ անկարգութիւնները:

Մալքոլմուս իր թագուհւոյն խեղացի կարգաւորութեանց և ըրած բարեկարգութեանցը վրայ զարմանալով, արքունի գանձուց վրակեցու գրաւ զինքը: Մարգարիտա այն մեծ պաշտօնը ձեռքն որ առաւ՝ մէկէն աղքատաց ու եկեղեցեաց սկսաւ առատ սորմութիւններ բաժնել. շատ եկեղեցիներ շինեց՝ հինցածները նորոգեց, և մասնաւոր զարգեր և սպասներ շինել տուաւ անոնց ամենուն համար. սառնցմէ զատ՝ վանքեր ու աղքատանոցներ ալ հաստատեց. « Ետեւէ եմ, կ'ըսէր, որ ըրած սորմութիւններովս արքունի գանձը պարպեմ »: Աղքատաց վրայ մեծ խնամք ունէր. անակ որ կ'ըսեն թէ իր ատենը Սկովտիոյ մէջ գրեթէ մաւրացիան աղքատ չէր մնացած: Իրեն ունեցած ստակը անոնց տալով սպասելէն ետքը՝ ոսկիէ ու արծըթէ զարդերն ու ազնիւ ակունքն ալ, ինչուան սենեկին աւելորդ սեպուած կահ-կարասիքը բոլոր խեղճերուն բաժնէր է:

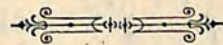
Սովորութիւն ըրած էր որ ամէն օր կեւրակուր ուտելէն առաջ՝ ինը որբոց և քսան աղքատաց սեղան կը դնէր, ու անձամբ կը ծառայէր անոնց: Շատ անգամ թագաւորն ալ Մարգարիտայի տուած բարի օրինակին հետեւելով՝ իր սեղանէն առաջ իրեքհարիւր աղքատաց համար թագաւորական կերակուրներ պատրաստել կուտար, ու Մարգարիտայի հետ անոնց կը սպասաւորէր:

Արքունի անթիւ հոգոց և զբաղմանցը մէջ Մարգարիտա ամենեկին չէր մոռցած իր քրիստոնէական պարտքերը: Ամէն իրիկուն կ'ելլէր եկեղեցին կ'երթար, ուր նախ իրեն առանձնական աղօթքներն ընելով՝ առաւօտեան ժամերգութիւնն ալ կը լսէր, ու ետքը տուն դառնալով՝ աղքատաց ոտուրները կը լուար, և անոնց առատ ողորմութիւն տալէն ետքը քիչ մը քուն կ'ըլլար: Արթըննալէն վերջը՝ հոգևոր ընթերցման ետէ կ'ըլլար, ու արքունի մատուռն երթալով՝ ինչուան հինգ կամ վեց պատարագ կը լսէր: Անկէ ետքը ինչուան ճաշատամուն ատենը տէրութեան գործքերը կը հոգար:

Պահոցը խստութիւնը և ինքզինքը մահացնելը շատ անգամ չափէն ալ աւելի էր. կերածը այնչափ քիչ բան էր որ տենտողները կը զարմանային թէ ինչպէս կ'ապրի. և մահուանը պատճառը ոմանք իրեն չափազանց խստակրօն վարքը կը համարին: Իր մտալուտ մահը աստուածային յայտնութեամբ մը իմացած ըլլալով՝ ընդհանրական խոստովանանք եղաւ, ու ետքը կամաց կամաց տկարանալով անկողին ինկաւ. բայց հիւանդութեան ատենն ալ իր աստուածապաշտութիւնն ու գթած սիրար ամենեկին չմոռցաւ: Աստուած ուրիշ վըշտով մը՝ ալ Մարգարիտայի փառքը աճեցընել ուզեր է եղեր. վասն զի ան ատենները Մալքոլմոս իր փեսայն Անդղիոյ Գուլիէլմոս կարմիր թագաւորին դէմ պատերազմի զնացած ըլլալով, գետէ մը անց

նկու ատեն իր Եղուարդ անդրանիկ տղուն հետ մէկտեղ խզուեցաւ: Թագուհւոյն մեծ կսկիծը մխիթարողը աստուածային կամաց համակերպութիւնն էր. բայց այս ձախորդ լուրը աննէլէն ետքը շատ չկրցաւ ապրիլ. վասն զի սաստիկ ջերմամբ մը տկարանալով՝ մեծ ջերմեռանդութեամբ վերջին թոշակն ու օծումը աննէլէն ետքը՝ կանչեց իր որդիքը, և սըրտաշարժ խրատներ խօսելով՝ յունիս ամսոյն տասներորդ օրը 1093էն վախճանեցաւ սըրութեամբ:

Մ Բ Բ Ո Ւ Հ Ի

ՄԱԹԻԼՏԷ ԹԱԳՈՒՀԻ

Սրբուհին Մաթիլտէ վեսթֆալիա նա-
հանգը ծնաւ իններորդ դարուն վերջերը՝
ազնուական և հարուստ ծնողաց անէ, որոնք
իրենց բարեպաշտութեամբը աղէկ իմացած
ըլլալով աշխարհային մեծութեան և բերկրու-
թեանց ունայնութիւնը, ամէն ջանք ըրին
Մաթիլտէի ազնուական գաստիարակութե-
նէն աւելի քրիստոնէական ճշմարիտ կրթու-
թիւն մը տալ: Եւ այս վախճանին համար
ձեռքերնէն եկածին չափ աշխատելէն ետքը,
էրֆուրթի կուսանաց վանքը գրին իրենց
զաւակը, որպէս զի արքայուհին որ Մա-
թիլտէի մեծ մայրն էր, անոր կրթութեանը
աւելի կերպով մը հոգ ունենայ: Այն առանձ-
նութեան մէջ աղէկ իմացաւ Մաթիլտէ թէ
ինչպէս մարդուս կենաց մի միայն մխիթա-
րութիւնն՝ աստուածապաշտութիւնն և ազո-
թասիրութիւնն է. ուստի աշխարհային ամէն
բերկրութիւնները մոռցած՝ հոգևոր ընթերց-

ման ետէ էր անգագար: Սրբասուհին սոր-
վեցուց Մաթիլտէի թէ ինչպէս իր վիճակին
յարմար ձեռագործաց հետ ըլլալը աւելի
պատիւ է իրեն քան թէ ցածութիւն. «Գա-
տարկութիւնը, կ'ըսէր, սուրբ գրոց մէջ ի-
բաւամբք մայր ամենայն ախտից քսուեր է.
վասն զի դաստարկակեացը հարկաւ գէշ մարդ
կ'ըլլայ. ահաասիկ կ'ըսէր, մաքուր ջուր մը
որչափ ալ ականակիտ ազբիւրէ առաջ եկած
ըլլայ՝ լճանալու որ ըլլայ մէկէն կը հոտի ու
կ'որդնոտի: Ուստի փոյթ ունեցիր, սիրեցեալ
որդեակ, որ քեզի համար զբազմունք մը
գտնես, որով չէ թէ միայն առողջ և զօրաւոր
կ'ըլլաս և անցուցած օրերդ զուարճալի կ'ե-
րենան, այլ և տեսողաց ալ շինութիւն և բարի
օրինակ կ'ըլլաս»:

Մաթիլտէ աղէկ հասկըցաւ իր հոգևոր
դաստիարակին տուած խրատուցը ոյժը, և
կը խնդրէր Աստուծմէ որ ազայութեան ա-
տեն ստացած անմեղութիւնը՝ աշխարհիս ըզ-
բազմունքներուն մէջ չկորսուին: Աստուած
ալ բարի աղջկան խնդրուածոցը լսեց, որով
բարեպաշտութեան կենդանի օրինակ մը ե-
ղաւ Մաթիլտէ չէ թէ միայն վաճական ա-
ռանձնութեան՝ այլ նաև թագաւորական հա-
ճոյից և բերկրութեանցը մէջ:

Աշխարհք մտնելու տարիքն որ հասաւ՝
Մաթիլտէի բարեպաշտ ծնողքը զինքը վան-
քէն հանել տուին, ու Սաքսոնիոյ Ռիժոն իշ-
խանին Հներիկոս որդւոյն հետ կարգեցին:
Գիշ առնէն երբոր Ռիժոն մեռաւ՝ Հների-

կոս անոր տեղը անցաւ. Գերմանիոյ կոնրադոս թագաւորին մահուընէն ետքը ալ՝ անոր յաջորդ եղաւ: Հենրիկոս աստուածավախ և բարեպաշտ թագաւոր մը ըլլալով՝ իր հպատակացն ալ շատ սիրելի եղաւ. ուստի ասով սիրտ առաւ թագաւորը, և տէրութեան ներքին հոգը Մաթիլտէի յանձնելով, ինքը թըշնամեացը վրայ պատերազմի ելաւ. ու երբ որ նորանոր յաղթութիւններով կը զօրանար, իր դշխոյն խերացի կարգերով տէրութիւնը բարեկարգելու հետ էր:

Պարկեշտութեամբն, հեղութեամբը և անմեղութեամբ ամենուն աչքը մտաւ. և շատ ամբարիշտ մարդիկ թագուհւոյն խրատուցը մտիկ ընելով՝ իրենց բռնած գէշ ճամբէն ետ կեցան: Մաթիլտէ այս հոգեւոր պտուղները տեսնելով շնորհակալ կ'ըլլար Աստուծոյ. բայց իր սրտին ուրախութիւնը շատ կը չափաւորէր երբոր մտածելու ըլլար որ չըլլայ թէ ուրիշներուն փրկութեանը փոյթ ունենալով ինքզինքը մոռնայ. ուստի բաց ի անդադար աղօթքէն՝ ծովերով ու ներքին ճըզնութեամբք ալ իր մարմինը կը չարչարէր: Շատ անգամ հիւանդաց այցելութեան ելլելով կը մխիթարէր զիրենք ու կը քաջալերէր, բանտարկեալները կ'ազատէր ու մեծ յանցանք ունեցողներուն ալ առատ ողորմութիւն տալով կը յորդորէր որ ապաշխարութեամբ իրենց մեղքը քաւեն: Հենրիկոս իր փեսայն ալ Մաթիլտէի օգնական և ընկեր եղած էր անոր ամէն բարեպաշտական գործոցը:

Քսանուիրէք տարի այսպիսի խաղաղ հանգըստութեամբ մը իրենց աստուածահաճոյ կեանքը անցուցին. բայց Աստուած որ միշտ վշտօք և նեղութեամբք արդարոց առաքինութիւնը և հաւատքը կը փորձէ, ուզեց որ Մաթիլտէ ալ նոյն բովքէն անցնի աւելի մաքրուելու և փառաւորուելու համար: Հենրիկոսի իր էրկանը վրայ յանկարծական հիւանդութիւն մը եկաւ, անանկ որ ամէնքը անոր կեանքէն յոյսերնին կտրեցին. թագուհին ալ արտասուօք կ'աղօթէր որ փեսին առողջութիւն պարգևէ Աստուած. բայց երբոր ժողովրդեան ողբոցը ձայնէն անոր մեռնիլն իմացաւ, զարմանալի համակերպութեամբ մը Աստուծոյ կամքը օրհնեալ ըլլայ ըսաւ, ու հոգւոյն համար աղօթք և պատարագներ յանձնել տուաւ:

Այս վշտին վրայ Աստուած Մաթիլտէի ուրիշ աւելի մեծ նեղութիւն մ'ալ խրկեց. իրեք տղայ ունեցեր էր իր էրկանէն, Ոթոն, Հենրիկոս և Բրունոն. և թէպէտ ամէն ջանք ըրաւ անոնց ազէկ դաստիարակութեանը համար, ու իրենց հօրը մեռնելէն ետքը արտասուօք ալ խրատեց զիրենք որ Աստուծոյ փախը սրտերնուն մէջ պահեն, ու մէկմէկու հետ միաբան ու սիրով ըլլան, բայց ետքը տեսաւ որ իր խրատները մեծ արդիւնք մը չունեցան. վասն զի իրենց մէջ անմիաբան ըլլալով՝ մօրերնուն սրտին ալ մեծ կսկիծ եղան: Հենրիկոսի մահուընէն ետքը անոր Ոթոն անդրանիկ որդին հօրը տեղ թագաւոր

գրին զի օրինաւոր ժառանգ ըլլալէն զաս
տորիչ շատ ալ աշխիւ կատարելութիւններ
ունէր. բայց Ոթմանի Հենրիկոս եղբայրը ա-
նոր իշխանութեանը վրայ նախանձելով՝ իր
եղբորը դէմ պատերազմի ելաւ. ու ետեւ
էր որ անոր իշխանութիւնն ալ ինքը յափըշ-
տակէ. «Եղբայրս որ ծնաւ, կ'ըսէր, հայ-
րերնիս սոսկ Սաքսոնիոյ իշխանն էր. իսկ
ես իրեն Գերմանիոյ թագաւոր եղած ատենը
ծնեւ եմ»: Հենրիկոսի իրաւունքը թէպէտ
ասանկ խախուս հիման մը վրայ հաստա-
տուած էր, բայց Մաթիլդէ իր մայրը վրան
մատնաւոր գութիւնն ու սէր ունենալուն պատ-
ճառաւը կը ջանար որ ինքը ըլլայ հօրը յա-
ջորդ. ուստի ամէն տեղ հռչակեց թէ Հեն-
րիկոս է Սաքսոնիոյ թագաւորը, և ասով եր-
կու եղբարց գժտութեանը և իրարու դէմ
պատերազմ՝ բռնադուռն պատճառ եղաւ:

Մաթիլդէ թէպէտ և այս իր գործողու-
թեամբը մեծ սխալմունք ըրած սեպուեցաւ,
բայց Աստուած նորանոր վշտօք անոր յան-
ցանքը քաւեց: Վասն զի երկու եղբարքը
մէջերնին հաշտուելով՝ իրենց մօրը դէմ՝ դար-
ձան, և քանի մը չարամիտ մարդկան ալ սու-
տումուտ ամբաստանութեանցը ականջ կա-
խելով, ունեցածը չունեցածը յափշտակեցին
իրմէ. և շտուելու անգլիականութեամբ մը խեղճ
աղքատութեան մէջ ձգեցին իրենց արկին
մայրը: Մաթիլդէ՝ որ լաւ ճանչցեր էր ը-
րած պակասութիւնը, ատանց բերնէն գանգատ
մը հանելու, «Աստուծոյ կամքն է, ըսաւ, որ

զիս պատժել ուզեց ըրած անիրաւութեանս
համար»: Մնդազար ազօթք կ'ընէր Աստու-
ծոյ որ իր որդւոցը բռնած ճամբան ուզէ,
որ չըլլայ թէ իրենց գէշութեամբը ժազովբը
գեան անհանգստութեանն ու արուելուն
պատճառ ըլլան. «Որդիքս, կ'ըսէր, ինծի
նեղութիւն կ'ուզեն հասցընել. բայց անով
իմ բարոյս պատճառ կ'ըլլան. վայ է ինծի
թէ որ գանգատանօք և արանջելով կորսն-
ցընեմ իմ վարձքս»: Երբոր ծանօթները իր
որդւոցը՝ մօրերնուն դէմ ցըրուցած անգ-
լիականութիւնը վար զարնէին, ամէն ջանք կ'ընէր
որ կերպով մը արգարայցընէ զանոնք. «Ոթման
իմ որդին, կ'ըսէր, արժանազէս ինծի դէմ
եղած է. վասն զի ես ալ իրեն դէմ անի-
րաւութիւն ըրի. իսկ Հենրիկոսին համար որ
իմ այնչափ սէրս ու խնամքս տեսեր է, ա-
մենին չեմ հաւատար թէ չարիքս ուզենայ-
ով դիտէ ինչ մտքով ինծի այս կերպը կը
ցուցընէ. մտքըս դրամ էի թէ ծերութեանս
մխիթարիչը ինքը պիտի ըլլայ. Աստուած չէ
ուզած, իր կամքն օրհնեալ ըլլայ. բայց ես
կը խընդրեմ Աստուծոյ որ զիս միշտ այս-
պիսի վիճակի մէջ ձգէ, սակայն այն մեծ
մխիթարութեանն ալ արժանի ընէ որ կա-
րենամ՝ տեսնել իմ որդիքս՝ թէ իրենց հա-
գույն փրկութեանը ետեւ են»:

Ոթմանի և Հենրիկոսի իրենց մօրը դէմ
ցուցըցած ատելութիւնը շատ երկար քշեց.
Վերջապէս Աստուած Մաթիլդէի երկայնա-
միտ համբերութիւնը պոսկել ուզելով բա-

ները աղէկի դարձուց, և իրեն անկարգ որդիքը մեծամեծ թշուառութիւններով պատժեց. վասն զի Ոթոն շատ նեղութեանց հանդիպելէն ետքը, պատերազմի մը մէջ շարաչար յաղթուեցաւ. Հենրիկոս ալ ծանր հիւանդութեամբ մահուան դուռը հասաւ: Ոթոնի կինը յայտնի իմանալով թէ Ստուծոյ պատիժն են այս դժբաղդութիւնները, եպիսկոպոսաց և իշխաններու ձեռքովը ջանք ըրաւ որ յորդորէ զիրենք խաղաղութեան և սիրոյ ետեւ ըլլալու: Եւ յիրաւի, Ոթոն անգրանիկը իր կնոջը խրատուցը մտիկ ընելով՝ զղջացաւ մօրը դէմ՝ ցուցըցած անգութ կերպին վրայ. ուստի քանի մը եպիսկոպոսներ և իշխաններ խրկեց վեսթֆալիա, ուր առանձնացեր էր Մաթիլտէ, և անոնց միջնորդութեամբը կազմէր որ իրմէ կրած անիրաւութիւնները մոռնայ, և նորէն գայ իր քովը ընակի: Սըրբուհին թէպէտ այն մինակութիւնը թողուլ չէր ուզեր, բայց եպիսկոպոսներէն ստիպուելով՝ ճամբայ ելաւ հետերնին: Ոթոն մօրը գիմացը ելաւ, և ոտքը իյնելով արտասուօք կաղաչէր որ ներէ իր յանցանացը: Հենրիկոս ալ իր եղբօրը տուած բարի օրինակին հետեւելով՝ ըրած շարեացը համար թողութիւն խնդրեց մօրմէն: Մաթիլտէ քաջալերեց զիրենք և ուրախութեամբ ելաւ արքունիքը գնաց:

Թագուհին թէպէտ իր առջի փառքն ու պատիւը գտաւ, բայց աշխարհքէս բոլորովին զրուած ըլլալով՝ միայն հոգևորի և ուրիշներուն

րուն բարիք ընելու ետեւ եղաւ: Քանի որ տարիքը կ'առնէր՝ այնչափ ալ իր սրտին եռանդը կ'աւելնար. ուստի բնութեանը տկարանալուն ամենեկին չնայելով՝ քանի կ'երթար իր պաքերն, հսկումները և ճգնութիւնները կը շատցընէր: Գիշերը մութ ատեն իր արքունեացը մատուռը առանձնանալով՝ աղօթքի ետեւ կ'ըլլար. անկէ ուրիշ եկեղեցի մը կ'երթար, և աղօթքներ ու պատարագներ լսելէն ետքը՝ աղքատաց առատ ողորմութիւն բաժնելով տուն կը դառնար: Կէսօրուան կերակուրէն ետքը հիւանդաց այցելութեան կ'ելլէր և անձամբ կը ծառայէր անոնց. դատարկութեան շարաչար ատեցող ըլլալով՝ ամէն ջանք կ'ընէր որ միշտ իրեն զբաղմունք մը գտնէ. ուստի արքունեաց մէջ ալ իր հանգստեան ատենները հոգևոր գրքեր կարդալով կ'անցընէր:

Ստուած Մաթիլտէին քաշած վշտացը փոխարէն՝ մեծամեծ մխիթարութիւններ պարգևեց իրեն այս աշխարհիս մէջ ալ. վասն զի Ոթոն անգրանիկը յաղթեց Գանեսաց, Պուհմիան իր իշխանութեանը տակն առաւ, և Մեգիոլանու մայր եկեղեցւոյն մէջ իտալիոյ թագաւոր պսակուեցաւ 961^ն. ետքը յաջորդ տարին ալ Հոովմայ մէջ մեծ փառօք Յովհաննէս ԺԲ սրբազան քահանայապետէն կայսր անուանեցաւ. Հենրիկոսն ալ Պաւերայի գուքս դրին. բայց իր ըրած անգթութեան գործքերովը անունը շատ աւրեց. իսկ Բրունոն եկեղեցական վիճակի մէջ մտած ըլլալով՝ Քո-

րնիոյ արքեպիսկոպոս ընտրուեցաւ, և իր առաքինակրօն վարուցք համար որչափ կարգը գատուած է:

Մաթիլատ երբոր իմացաւ թէ իր Ոթն որդին կայտերական փառօք Հոովմէն ելեր ետ կը դառնայ, Քորնիա քաղաքը գնաց Քրուճոնի քով, որպէս զի Ոթնը գիմարէ: Անկէ Նորթաուզէն քաղաքը անցաւ, ուր որ կուտանոց մը շինել տուած էր իր ծախքովը: Արքուհին իր մտալուս մահը աստուածային յայտնութեամբ իմացած ըլլալով՝ վերջի բարևը տուաւ իր որդւոցը, ու այն վանքը առանձնացաւ. և յիրաւի, քանի մը օրէն ետքը վրան տկարութեան և հիւանդութեան նշաններ սկսան տեսնուիլ. թէպէտ քնքը առանց հանդիտը փնտռելու գարձեալ հիւանդաց ու վանքերու սցցելութեան կ'ելլէր. ետքը Սարսոնիոյ զբսութեան մէջ իրեն շինել տուած վանքը գնաց՝ ուր որ իր գերեզմանը պատրաստել տուեր էր. վասն զի Հենրիկոս իր փեսայն ալ հան թագուած էր: Այն վանքն որ հաստ, հիւանդութիւնը անակնառնելի կերպով մը ծանրացաւ, և մէկէն ձայնը ելլելով թէ մահուան վտանգի մէջ է, շատ մարդիկ զինքը տեսնելու կուգային. անոնց մէջ էր նաև Մաթիլատէի թոռը Գուլիէրմո Մակոնցայի արքեպիսկոպոսը: Թագուհին զինքն որ տեսաւ, աղաչեց որ միշտ քովը կենայ խոտովանցընելու և պէտք եղած հոգևոր նպաստները մատուցանելու համար: Արքեպիսկոպոսը մտիկ չընելով անոր խօսքին, վերջին օծումը

տալէն ետքը երբոր հրաման ուզեց որ իր գործոցը երթայ, Մաթիլատ վանքին արբասուհոյն յանձնեց որ Գուլիէրմոն աշխատանացը փոխարէն ընծայ մը ընէ իրեն: Արքասուհին գարձաւ, «Անեցած բոլոր հարստութիւնդ ազբառաց բաժնեցիր, ըսաւ. հիմա միայն այն լաթերը մնացեր են՝ սրանցմով յանձնեցիր որ վախճանելէդ ետքը գրեկ պաւանք»: Մաթիլատ, «Ուրեմն այն լաթերը ընծայ ըրէք իրեն, ըսաւ. վասն զի ինքը ինձմէ առաջ կարօտ պիտի ըլլայ անոնց»: Երսոցընէ երբոր Գուլիէրմո արքեպիսկոպոսը դէպ ի քաղաք կ'երթար, ճամբան հիւանդանալով վախճանեցաւ. անոր մահու ընէն ետքը ասոր օր ալ ապրեցաւ Մաթիլատ, և երբոր իմացաւ թէ վախճանը մտնցեր է, վանքին մէջի եղած քահանաները և միանձնուհիքը իրեն կանչեց, ու անոնց ամենուն հոգևոր խրատներ խօսելէն ետքը, պատարագ մատուցանել տուաւ, ու երկրորդ անգամ վերջին թոշակը ասնելով աղաչեց որ ինչուան ինքը վախճանի՝ սաղմոսերգութիւններ ընեն, ու երբեմն երբեմն սուրբ աւետարան կարդան: Ետքը գետնի վրայ քուրձ մը փռել տալով՝ իջաւ անոր վրայ նստեցաւ, ու իր ձեռքովը գլխոյն վրայ միխիր ցանելով՝ խաղաղութեամբ հոգին աւանդեց մարտ ամսուն 14^ե յամի 968: Մեծահանդէս իրեն յուղարկաւորութիւնը կատարելով՝ Հենրիկոսի իր փեսային քով թաղեցին զինքը, ինչպէս որ կը փափաքէր:

Նոյն վանքին արքասուհին ալ՝ որ Մաթիլ-

տէի թոռն էր, իր սրբակաց վարքովը շատ
անուանի եղաւ. և թէպէտ իր երկու քոյրե-
րը մեծ իշխանազանց հարս եղան, բայց ինքը
մշտնջենաւոր կուսութիւն ուխտած ըլլալով՝
արհամարհեց աշխարհային բերկրութիւննե-
րը, ու իր հանւոյն շինած վանքը քաշուե-
ցաւ. ուր իր սուրբ վարքովը ամենուն զար-
մանք և բարի օրինակ ըլլալով՝ իրենց մե-
ծաւոր դրին զինքը. խելքին հետ առաքինու-
թիւնն ալ կը փայլէր վրան. ինքզինքը ամե-
նէն անարգը կը սեպէր, ուստի վանքին ա-
մենէն նուաստ ծառայութիւնները անձամբ
կը կատարէր. և ասանկ խոնարհ, առաքինի
և ճշմարիտ քրիստոնէական կեանք մը ան-
ցընելէն ետքը՝ սրբութեամբ և բարի համ-
բաւով վախճանեցաւ:

Ս Ր Բ Ո Ւ Հ Ի

ԵՂԻՍԱԲԵԹ ԹԱԳՈՒՀԻ

Այն հռչակաւոր սրբուհեաց մէջ որ աշ-
խարհային փառաց և ճոխութեան բուռն հող-
մունքը արհամարհելով, իրենց սուրբ վարուց
մտքուր ծաղիկը անարատ պահեցին, անուա-
նիներէն մէկն է նաև սրբուհին Եղիսաբեթ
որ Հունգարացոց կամ Մաճառաց Մնգրէաս
Բ թագաւորին աղջիկն էր: Պըզտիկուց ի
վեր զարմանալի բարեպաշտութեան ոգի մը
կ'երկնար վրան. անանկ որ հինգ տարեկան
մատղաչ հասակին մէջ ուրիշ բան չէր ախոր-
ժէր, բայց յաճախ եկեղեցիներն երթալով
աղօթքի հետ ըլլալ. և շատ կը ցաւէր երբոր
բունի արքունիքը կը տանէին զինքը. շատ
անգամ ալ պալատականաց գգուանքէն փախ-
չելու մտքով՝ իրենց առաձնական մատրան
մէջ կը պահուրտէր, ու ծընկի վրայ եկած
կ'աղօթէր: Եւ թէպէտ դեռ աղայ էր, սա-
կայն իր խելքին և բարեպաշտութեանը համ-
բաւը ամէն տեղ հռչակուելով՝ Հերմաննոս

Սարսնիոյ գուքսը Եղիսարեթի հօրը մարդ խրկեց որ յանձն անու իր Լուգովիկոս որդւոյն հարմնացընել աղջիկը: Անգրէաս չլըբ-ցաւ չէ ըսել. ուստի խոստացաւ որ խընդիրքը կատարէ. բայց Հերմաննոսի սիրտը հանգարտելու տեղ՝ աւելի կ'եփէր որ օր մը առաջ Եղիսարեթ իր արքունիքը գայ. անոր համար մարդիկ կը խրկէր Հունգարացւոց թագաւորին ու խնդիրքը կ'առաջարկէր: «Որպէս զի, կ'ըսէր, իմ թագուհին անոր դաստիարակութեանը վրայ խնամք ունե՛ այ»: Անգրէաս շատ ցաւեցաւ որ իր սիրելի աղջկանէն այսպէս շուտով պիտի բաժնուի. բայց Հերմաննոսի սիրտը կտորել չուզելով, հետը բարի ու առաքինի դաստիարակներ գրաւ ու խրկեց զինքը: Եղիսարեթ հոն որ հասաւ՝ ամէնքը մեծ պատուով ընդունեցան, և վրան պէտք եղած հոգն ու խնամքը անպակաս կը ցուցընէին:

Ութը տարուան եղած ատենն ալ Եղիսարեթի հանճարն ու իմաստութիւնը յայտնի կ'երևնար, և իր պարկեշտութեամբն ու աստուածսիրութեամբը զամէնքը կը զարմացընէր: Այնչ կը տեսնուէր որ Եղիսարեթ իր սիրոյն նպատակ ու մէկ հատիկ վախճան՝ գլխաւուած գրեր էր. անոր համար արարածական և արտաքին սէրը անշահ համարելէն զատ՝ կը զզուէր ալ անկէ: Իր հայրենի ժառանգութեան մեծ մասը աղբատաց կը բաժնէր. ինչպէս հօրը տունը՝ ասանկ ալ Սարսնիոյ արքունեաց մէջ ամէն օր մատուռը

աւանձնանալով՝ աղօթքի ետէ կ'ըլլար. մասնաւոր ջերմեանդ էր Պահապան հրեշտակին ու Յովհաննէս աւետարանչին:

Լուգովիկոս իր փեսայացուն Ագնէս քրոջը հետ կը դաստիարակուէր Եղիսարեթ, ուստի մէկմէկու հետ ալ եկեղեցի կ'երթային. երկուքն ալ նոյնպէս փառաւոր հագուած կապուած, և գլուխնին մարգրիտներով զարդարած պսակներ դրած: Սոփիա՝ Ագնեսի մայրը դիտեր տեսեր էր որ երբ այս երկու իշխանագուն օրիորդքը եկեղեցին կը մտնէին, Եղիսարեթ իր թագը մէկէն գլխէն հանելով մէկգի կը դնէր: Այս բանիս պատճառն որ հարցուց իրեն, սրբուհին պարզմտութեամբ մը պատասխան տըւաւ. «Ձեմ՝ կրնար համբերել, ըսաւ, որ գլուխս զարդարուն պսակ ըլլայ՝ երբոր տեսնեմ՝ որ իմ՝ տէրս Յիսուս Քրիստոս փշով պսակուեր է»:

Ագնէս և իր Սոփիա մայրը տեսնելով որ Եղիսարեթ արքունի փառաց և ճոխութեանց վրայ ամենեին աչք չունի, սկսան զինքը ու բռնած կերպը արհամարհել. «Թագուհւոյ մը անվայել բան է, կ'ըսէին, այդ կեանքդ. այլ ազէկ է որ երթաս վանք մը քաշուիս մայրապետ ըլլալու»: Պարտականներն ալ սկսան վրայ տալ, ու ծանր խօսքերով զինքը կը նախատէին. սկսան՝ ըսել թէ այսպիսի խեղճ կ'ին մը մեր թագուհւոյն որդւոյն արժանի չէ. պէտք է որ նորէն զինքը Հունգարիա դարձընենք: Իշխաններուն այս նախատալից խօսքերը աւելի ան ատենը ծանր

եկան Եղիսաբեթի երբոր տեսաւ որ Հերմանն Նոս մեռաւ, և կառավարութիւնը Սոփիայի ձեռքն անցաւ՝ իբրև խնամակալ Լուդովիկոս արքայորդւոյն:

Սոփիայի և պալատականաց տուած հալածանքներովը Եղիսաբեթի սրտէն աշխարհային սէրը աւելի ալ մարեցաւ. և կարծես թէ աւելի աղէկ իմացաւ թէ ճշմարիտ քրիստոնէի մը սրտին հանգարտութիւնը՝ վշտօք և Քրիստոսի սիրոյն համար չարչարանք և նախատինք կրելով կ'ըլլայ. անոր համար չէ թէ միայն չէր վշտանար, այլ նաև ուրախութիւն էր իր սրտին:

Լուդովիկոս արքայորդւոյն թագաւորելու ատենը հասնելով՝ ամէնքը մտքերնին գրեթէ էին որ ինքն ալ պիտի արհամարհէ զԵղիսաբեթ ու չուզենայ իրեն հարսնացընել. բայց բոլորովին ներհակը պատահեցաւ. վասն զի արքայորդին ուրիշ կատարելութիւններէն զատ՝ աստուածսիրութեամբն ու բարեպաշտութեամբ ալ Եղիսաբեթէն վար չմնալով՝ իշխանաց գանգաւաններն ու անտեղի խօսքերը լսելով շատ կը զարմանար. ուստի յայտնեց ամենուն թէ իրեն համար աշխարհիս մէջ ուրիշ հաճոյական ու սիրելի անձ մը չէն կըրնար գտնել՝ Եղիսաբեթէն աւելի. « իրեն առաքինութեանցն համար է, ըսաւ, որ վրան զմայլեր եմ »: Ուստի մեծագին ընծաներ և պարգևներ տալէն ետքը՝ մեծ հանգիստով հարսնիքը կատարեց:

Անկէ ետքը այս բարեպաշտ ամուսինքը

խաղաղ ու հանգարտ կեանք մը սկսան անցընել. ամէն բանի մէջ իրարու խորհրդովը կը շարժէին, և ժողովուրդն հանգիստ ու երջանիկ ընելու համար հնարք չէր մնար որ չմտածէին. ուստի անոնց ալ շատ սիրելի եղան, որոնք էրկանը Բարեպաշտ մականունը կուտային, զԵղիսաբեթ ալ Մայր աղքատաց կը կանչէին: Բայց թագուհին առաքինութեան լուսաւոր ճամբան անխօսօր կտրելու համար՝ առաքինի և խելացի քահանայ մը իրեն հոգեւոր գաստիարակ ընտրեց, և ամէն բանի մէջ անոր խորհուրդ կը հարցընէր: Այս քահանան Կոնրադոս կ'ըսուէր, որ իր բարեպաշտութեամբն անշահասիրութեամբը և աղքատասէր բարքովը ան ատենի քահանայից բարի օրինակ եղած էր: Եղիսաբեթի աստուածսիրութիւնը տեսնելով Կոնրադոս՝ հրաման տուաւ որ կարենայ խստամբեր ճգնութեանց ետեւ ըլլալ. սակայն քիչ ատենէն պատուիրեց որ խստութիւնները քիչ մը չափի բերէ: Հասարակաց սեղանի ատեն ալ կը ջանար սրբուհին որ ախորժահամ կերակուրներէ ետ կենայ. բայց այն կերպով կը գործէր այս ճգնութիւնը՝ որ ուրիշները իմանալ չէին կրնար: Թէպէտ զարգարանքի ու աւելորդ պերճութեանց թշնամի էր, բայց հագածն ալ շատ անգամ իր վիճակին համեմատ էր. կը վախնար որ չըլլայ թէ էրկանը սիրտը կտորէ իր անպաճոյճ կերպովը:

Անգամ մը եկեղեցական մեծ հանդէս մը ըլլալով՝ Եղիսաբեթ իր փառաւոր զգեստնե-

ըր և գլուխը ոսկիով և մարգրիտներով զարդարած թագ մը գնելով եկեղեցին գնաց. բայց ժամն օր մտաւ՝ խաչելութեան պատկեր մը աչքին դպաւ. և ինքնիրմէն ամբշնարով մտքէն կ'անցընէր թէ « Ահաւասիկ իմ տէրս և փրկիչս զիս սիրելուն համար յանձն առաւ խաչին վրայ մերկ մեռնիլ, իսկ ես խեղճ արարած մը ըլլալով՝ ինչպէս կը յանդըդնիմ՝ այսպիսի փառաւոր հագուստով մը իմ փրկիչիս առջին երևնալ. ինքը փշով պտակուեցաւ, ես ինչ սրտով մարգըրտէ ու ոսկիէ թագ գրեւ եմ գլուխս աշակերտները իրեն այն նեղ ասեմին՝ թողուցին զինքը ու փախան. ես ինչպէս կը համարձակիմ՝ այսչափ իշխաններով ու ծառաներով իր տունը մտնել: Վայ ինձի, կ'ըսէր. Յիսուսի ինձի ցուցըցած սիրոյն ես այս փոխարէնը պիտի ընեմ: զիս իր պատուական արեամբը փրկողին հրամանը այս կերպով պիտի կատարեմ »: Աս և ասոր նման խօսքեր մտքէն անցընելու ատեն՝ արցունքը աչքէն գետի պէս կը վազէին. ետքը վրան տազնապ մը դալով մարեցաւ ընկաւ. ուստի կիսամեռ եկեղեցիէն դուրս հանեցին ու արքունի պալատը տարին: Բայց Եղիսարեթ անկէ ետքը ամենին փառաւոր հագուստով եկեղեցի չգնաց. մանաւանդ թէ պալատին մէջ հագածն ալ՝ սովորական ու անպաճոյճ զգեստ մըն էր: Արքունեաց մէջ եղած ազնուատոհմ՝ օրիորդներէն ալ շատը՝ թագուհւոյն տուած բարի օրինակին հետեւցան. բայց Եղիսարեթ անհամեմատ էր իր

խոնարհութեամբն ու խստակրօն վարքովը: Աղքատաց և հիւանդներու վրայ մասնաւոր գուժ ու խնամք ունէր, և ըրած ողորմութիւններուն չափը չկար. 1225ին երբոր Գերմանիա սաստիկ սով ընկաւ, Եղիսարեթ արքունի գանձը բանալով՝ շատերուն խեղճութեանն ու մահուան գէմը առաւ. և որովհետեւ Լուգովիկոս իր փեսան ուրիշ հեռու տեղ մը գնացեր էր, երբոր իր պալատը դարձաւ, պաշտօնատեարքն սկսան գանգատիլ իրը թէ թագուհին ըրած ողորմութեամբը արքունի գանձը պարպած ըլլայ. բայց առաքինի իշխանը՝ տհաճութեան գոյգն նշան մ'ալ չցուցընելէն պատ, աւելի ալ ուրախացաւ որ անանկ օգտակար բաներու ծախեր է իր ստակը. « Աղքատաց ողորմելով աւելի կ'ը շահինք, ըսաւ, քան թէ կը կորսընցընենք »:

Իրենց պալատը ազուր գիբը ունեցող ազառած լեռան մը վրայ շինուած ըլլալուն՝ հիւանդ աղքատները չէին կրնար գիւրաւ վեր ելլել՝ ողորմութիւն ուղելու համար: Եղիսարեթ լեռան ստորտը հիւանդանոց մը շինել տուաւ, և ինքը ամէն օր գաննք տեսնելու կ'երթար և պէտք եղած բաներնին կը հօգար. անկէ զատ որբանոց մըն ալ կանգնեց, ուր օր իր ստըկովը զիրենք կը պահէր. ամէն օր ալ ինը հարիւր աղքատաց կերակուր բաժնել կուտար. անանկ օր իրեն ողորմութիւններովը շատ աղքատներ խեղճութեանէն ազատելով՝ անկէ ետքը սկսան իրենց ապրուստը ճարել:

Մն ատենները Երուսաղէմ սուրբ քաղաքը անհաւատից ձեռքէն ազատելու համար խաչակիր զինուորութիւններ հաստատելով, 1227^{ին} Լուզովիկոսի ալ Փրեդերիկոս Պարպառոսսա կայսեր հետ ուզեց Պաղեստին անցնիլ: Եղիսաբեթէն բաժնուելու ատենը թէպէտ և երկուքին սիրտն ալ շատ վշտացաւ, բայց մխիթարութիւննին այն էր որ սուրբ հաւատոյ փառացը և պայծաութեանն համար էր իրենց առժամանակեայ բաժանումը: Լուզովիկոս Նէապոլիս գնաց, որպէս զի հոն տեղէն կայսեր հետ նաւ մտնէ՝ սուրբ երկիրն անցնելու համար. բայց նաւ չմտած՝ Ոթրանթ քաղքին մէջ ծանր ջերմ մը եկաւ վրան, ուստի մէկէն վերջին օժումն և ուրիշ եկեղեցւոյ խորհուրդներն ջերմեան գութեամբ ընդունելով՝ սրբութեամբ մեռաւ նոյն տարուան սեպտեմբեր ամսուն 11^{ին}: Եղիսաբեթ իր էրկանը անակնկալ մահը լսելով, տրամութենէն ինչ ընելիքը չէր գիտեր. «Ուրովհետեւ ինչքն ինձմէ բաժնուեցաւ, կ'ըսէր, հարկ է որ ես ալ մեռած սեպուիմ. աշխարհս և իր ունայնութիւնները ալ ինձի համար չեն»: Եւ յիրաւի, կարծես թէ ան ատենէն մարգարէացաւ իր գլխուն եկած ապագայ նեղութիւնները:

Լուզովիկոսի մահուամբը բոլոր տէրութիւնը տակնուվրայ եղաւ. ամէն իշխանագունքը նախանձով չարժած՝ սկսան Եղիսաբեթը և իր փեսայն ատել. «Բոլոր տէրութիւնը աղքատացաւ, կ'ըսէին, ասոնց տուած ողորմու-

թեամբը»: և ետեւէ էին որ անոնց ցեղին չմնայ թագաւորութիւնը. մանաւանդ որ Հերմանոս՝ Լուզովիկոսի որդին ալ գեռ պղտիկ ըլլալով՝ կառավարութիւն չէր կրնար ընել. ուստի ժողովուրդը համոզելով՝ Հներիկոս՝ Լուզովիկոսի եղբայրը իրեն յաջորդ դրին: Հներիկոս իշխանութիւնը ձեռքն առնելէն ետքը առջի գործն այն եղաւ որ զԵղիսաբեթ արքունիքէն վճռեաց. և ոչ միայն իրեն ապրելու չափ պէտք եղած հարկաւոր ստակը չտուաւ, այլ նաև արգելեց որ չըլլայ թէ մէկը գթալով անոր վրայ իրեն տեղ տայ: Սմէն աղքատաց ողորմութիւն տուող և անոնց վրայ գութ ունեցող մեծ իշխանուհին, անոնցմէ ամենէն աւելի խեղճ վիճակին մէջ ընկաւ. աշխարհային փառքը այսպէս գիւրթաւորած և վաղանցուկ է. բայց Եղիսաբեթի պէս իշխանուհւոյ մը համար՝ որ իր ճշմարիտ հանգիստը առաքինութեան քան թէ արքունեաց մէջ գտեր էր՝ նոր բան մը չէր այս անկարծելի դիպուածը. ուստի զարմանալի համակերպութեամբ մը այս անգութ և անիրաւ վարմանցը համբերեց, և ոչ թեթև կերպով մը գանգատեցաւ այն անիրաւութեանը վրայ: Աստուծոյ վրայ միայն իր յոյսը գնելով՝ պալատէն դուրս ելաւ, ու խեղճ անակի մը մէջ գնաց բնակելու, և կէս գիշերուն Փրանկիսկեան կրօնաւորաց եկեղեցին երթալով մասնաւոր շնորհակալութեան աղօթք ընել տուաւ Աստուծոյ՝ իրմէ ընդունած երախտեացը համար: Երկրորդ օրը ետեւէ եղաւ որ իրեն

բնակելու տեղ մը գտնէ. բայց Հենրիկոսի խիստ հրամանին պատճառաւ ամէնքը կը վախճային զինքն իրենց քովն առնելու. ուստի նորէն Փրանկիակեանց եկեղեցին քաշուեցաւ ինչուան իրիկուն: Բայց երբոր նոյն գիշերը Հենրիկոս անլուր անդ թու թեամբ մը Եղիսաբեթի անմեղ սղաքը՝ պալատէն դուրս վռնտեր ու իրենց մօրը խրկեր էր, չկրցաւ սրբուհին արցունքը բռնել:

Քարեպոյտ քահանայ մը թագուհոյն այս խեղճութիւնը տեսնելով, չգիմացաւ՝ իր քովը առաւ զինքը սղոցը հետ մէկտեղ. բայց ազքատ ըլլալուն՝ հազիւ թէ միայն մէկ խուց մը կրցաւ տալ Եղիսաբեթի ու իր սրբուցը և նաժշտացը համար: Սրբուհին մեծ շնորհակալութեամբ բարեօրրա քահանային հիւրասիրութիւնը ընդունեցաւ. բայց իր անգուժ թշնամիքը՝ այն աստիճանի խեղճութեամբն ալ գոհ չըլլալով՝ բռնութեամբ եկան զինքը այն տնակէն հանեցին ու իր առջի հիւղը տարին: Ամենուն հասնող թագուհին՝ ուրիշներու օգնութեանը կարօտ եղաւ. բայց այն թշուառ վիճակին մէջ ամենին իր սրտին ուրախութիւնը չպակօտեցաւ. մահուանդ թէ կը խնդրէր Ստուծմէ որ աւելին ալ քաշելու արժանի ըլլայ իր սիրոյն համար:

Եղիսաբեթի մօրքոյրը որ կուսաստանի մը արբատուհին էր, անոր զլխէն անցած ամէն խեղճութիւնները լսելով՝ գլխաց վրան, ու իր վախերն մէջ տեղ տուաւ անոր. ետքը պատուիրեց որ ելլէ իրենց ազգական Բամբեր-

կայ քաղքին եպիսկոպոսին երթայ. « Ինքը ծար մը կ'ընէ, ըսաւ, քու խեղճութեանդ »: Եպիսկոպոսը երբոր Եղիսաբեթը տեսաւ՝ յիշելով թէ ինչ մեծ փառքէ որ աստիճանի նեղութեան մէջ ինկեր է, արցունքը չկրցաւ բռնել. և իր պալատին մօտ տեղուանքը աղէկ տուն մը տուաւ անոր:

Ան առնենքը Լուգովիկոսի մարմինը որ Ռիթանի թագաւոր թագուած էր՝ հանեցին գերեզմանէն, ու մեծ պատուով իր երկիրը սկսան բերել, և երբոր Բամբերկայ քաղքին մտեցան, եպիսկոպոսը քահանաներով և կրօնաւորներով ընդ առաջ ելաւ. Եղիսաբեթ ալ եկեղեցին գնաց այս ախուր հանդիսին ներկայ գանուելու համար. և զարմանալի արիւթեամբ մը ինքզինքը կը զօրացնէր որ կարենայ քաջութեամբը յաղթել իր սրտին ցուցը. բայց երբոր տեսաւ այն սընտուկը՝ որուն մէջ իր սիրելի ամուսնոյն ոսկերքն ամփոփուած էին, արցունքը չկարենալով բռնել՝ սկսաւ բարձրաձայն լալ: Սակայն մէկէն ինքզինքը մխիթարելով ու Ստուծոյ սուրբ կամացը յանձնելով, շնորհակալութեան ազօթք ըրաւ որ այս ցաւն ալ քաշելու արժանի եղաւ:

Լուգովիկոսի մարմինը օրերով Բամբերկայ քաղքը մնալէն ետքը՝ հանդիսով աւրն Տուրինկիա գաւառը տարին. ու երբոր երթալու վրայ էին, Եղիսաբեթ ազատեց ըշխանաց որ իրեն համար Հենրիկոսի առջիկ միջնորդութիւն ընեն, ու իր անմեղութիւնը հաս-

կըցընեն. բայց ամենևին չիմացուց Հենրիկոսի իրեն գէժ՝ ցըցուցած նախատինքներն ու իր մէ կրած վիշտերը, անոնք ալ խոտտացան իրեն: Եւ երբոր Տուրինկիա հասան՝ Հենրիկոսի բռնած կերպը տեսնելով՝ շատ ցաւեցան, ու սկսան խրատել զինքը որ Եղիսաբեթի և անոր տղոց անմեղութեանը վրայ գլխայ, ու զիրենք նորէն իր քովը կանչէ: Հենրիկոս թէպէտ և առջի բերան ամենևին չէր ուզեր անոնց խօսքին մտիկ ընել՝ բայց ետքը կակըղնալով, չէ թէ միայն յանձն առաւ որ Եղիսաբեթ ետ դառնայ, այլ նաև խոտտացաւ որ տէրութեան կառավարութիւնը անոր ձեռքը յանձնէ. բայց Եղիսաբեթ այս պայմանը չընդունեցաւ, այլ խնդրեց որ այն պատիւը իր Հերմաննոս որդւոյն պահուի. ուստի մեծ փառքով նորէն իր պալատը դարձաւ: Հենրիկոս ալ առջի ըրած չարեացը փոխարէն՝ ամենայն կերպով ետէ եղաւ որ արժանի պատիւն ընծայէ իրեն: Բայց Եղիսաբեթի հանգիստը այնչափ երկարատև չեղաւ, ինչպէս որ կը կարծուէր. վասն զի Կոնրադոս քահանայն՝ թագուհւոյն աշխարհատեցութիւնը և կրօնաւորական կեանքի սէրը տեսնելով՝ թող տուաւ իրեն՝ որ Փրանկիական կոնստանց ուխտը կատարէ, և միշտ իր իշխանութեանը տակն ըլլայ. և որովհետև քահանայն Մարկրուրկ քաղաքը կը կենար, Եղիսաբեթ ալ անոր տանը քովերը առանձին բնակարան մը շինել տալով, ինչուան մահը հոն քաշուեցաւ, ու դիւցաղնական ա-

ռաքինութեամբք իր օրերը կ'անցընէր: Անգրէաս Հունգարացուց թագաւոր՝ Եղիսաբեթի հայրը, շատ ջանաց որ զինքը նորէն արքունիքը բերել տայ. բայց ամէն ջանքը փուճ ելաւ. վասն զի սրբուհին այն խաղաղ և հանգիստ վիճակը չուզեց թողուլ: Չեռքէն եկածին չափ ողորմութիւն ընելէն ամենևին ետ չէր կենար, և բաց ի ուրիշ հոգևոր գործքերէն, շատ մեղաւորաց դարձին ալ պատճառ եղաւ, որոնցմէ մէկը պատմենք:

Անառակ երիտասարդին մէկը անգամ մը թագուհին տեսնելով անանկ սիրտը շարժեցաւ անոր առաքինութիւններն ու սրբութիւնը տեսնելով, որ գնաց Եղիսաբեթի ոտքն ինկաւ ու աղօթքը կը խնդրէր. «Որպէս զի Աստուծոյ շնորհքովը արժանի ըլլաս, կ'ըսէր, յաւիտենական երանութեան»: Եղիսաբեթ մխիթարեց զինքը, ու ետքը, «Թէ որ ճշմարտապէս դարձ խնդրելու համար ինծմէ աղօթք կ'ուզես, ըսաւ, եկու միաբան աղօթենք»: Հաւանեցաւ երիտասարդը, ու հազիւ թէ աղօթքնին սկսեր էին, Աստուծոյ շնորհքը ծագեց պատանւոյն վրայ, ու սկսաւ յորդառատ արցունքով ըրած մեղքերը ապաշխարել: Ետքը խօսք տուաւ Եղիսաբեթի որ առջի զեղծ վարքէն ետ կենայ. և խոտտունքը պահելով ճշմարիտ առաքինի և աստուածահաճոյ անձ մը եղաւ. ետքն ալ Փրանկիականց կարգը մտնելով՝ ինչուան մահը սրբութեամբ ապրեցաւ:

Եղիսաբեթ որչափ իր մահուան մտենալը

կ'իմանար, այնչափ աւելի իր եռանդը և աստուածապաշտութիւնը շաացուց. ունեցածը չունեցածը կտակաւ բոլոր աղքատաց թողուց, ետքը եկեղեցւոյ սուրբ խորհուրդները մեծ ջերմեռանդութեամբ ընդունելով՝ երջանիկ մահամբ մը կնքեց իր վշտալից օրերը, նոյեմբեր ամսուն տասներինին, քսանըչորս տարուան նորահաս տիօցը մէջ, և մարմինը՝ սրբուհւոյն շինել տուած հիւանդանոցին քովի մատրանը մէջ թաղեցին, և գերեզմանէն շատ հրաշքներ եղան. ուստի Մոգունտիոյ արքեպիսկոպոսը այն հրաշքները գիր անցընելով՝ Հռովմայ այն ատենուան Գրիգոր Թ սրբազան քահանայապետին խրկեց: Պապն ալ երկայն բարակ քննութիւններէն ետքը՝ 1235ին հոգւոյն սրբոյ գալըստեան օրը սրբոյ կարգը գասեց զԵղիսաբեթ: Ասոր վրայ Մոգունտիոյ արքեպիսկոպոսը պատրաստութիւն տեսնել սկսաւ՝ մեծ հանգիսով սրբոյն մարմինը Մարկբուրկէն փոխադրելու համար: Փրեղերիկոս Բ կայսրը այն հանգիսին ներկայ գտնուելով՝ սրբուհւոյն գերեզմանին առջի քաւը վերցընողը ինքն եղաւ, և Եղիսաբեթի մարմինը ոսկեզօծ արծրթէ փառաւոր սնատուկի մը մէջ դնելով՝ հիւանդանոցի եկեղեցւոյն խորաններուն մէկուն վրայ դրին, ուսկից անթիւ հրաշքներ և բժշկութիւններ եղած են:

Ս Ր Բ Ո Ւ Հ Ի

ԱԳՆԷՍ ՄՈՆԹԷԲՈՒԼՉԻԱՆՅԻ

Տրասիմեն լծին քով Մանթեփուլիանոյ ըստած քաղաքին մէջ ծնաւ այս երջանիկ կոյսը՝ Քրիստոսի 1263 թուին: Ծնողքը աւելի իրենց հաւատքովն ու աստուածապաշտութեանը քան երկրաւոր մեծութեամբ անուանի ըլլալով, ամէն ջանք ըրին որ իրենց այս դուստրը ճշմարիտ քրիստոնէի վաղք ու կըրթութիւն ունենայ: Եւ յիրաւի, Ագնէս այն ատենէն յայտնի ցուցընել սկսաւ որ ծնողացը ջանքն ու ակնկալութիւնը փուճ պիտի չհանէր. վասն զի տղայութեան ատենէն երկրաւոր մեծութիւնները արհամարհել սկըսաւ, ու ազօթքը միայն և բարեպաշտութիւնը իրեն միութարութիւններն էին: Այն իր փափուկ հասակին մէջ զարմանալի եռանդով մը մանկական զբօսանքները թողլով կ'երթար տանը մէկ անկիւնը կը քաշուէր, ու ծընկան վրայ եկած ազօթքի հետ կ'ըլլար. ան ատենէն իմացաւ Ագնէս որ աս աշխարհիս հետ

սիրտը կապողը անգին թշուառ պիտի ըլլայ, ուստի ինը տարեկան եղամ չեղամ, ծնողացը աղաչել սկսաւ որ զինքը Մոնթէփուլչիանոյի Քրձազգեստ ըսուած կուսանաց վանքը դնեն:

Բազեպաշտ ծնողքը յայտնի իմացան որ աստուածային ազգմանէ մը առաջ եկած պիտի ըլլայ Ագնեսի փափաքը, ուստի չ'ըցան չէ ըսել: Սրբուհին քիչ ատենուան մէջ ամէն կուսանաց բարի օրինակ եղաւ. բոլորն ալ կը զարմանային անոր ճգնութիւններուն՝ շերմեանդութեանը, ազօթասիրութեանը և հնազանդութեանը վրայ: Ան օրերը Արէցցոյ քաղաքին արքեպիսկոպոսը պարկեշտ ու սրբակրօն արքասուհւոյ մը յանձնեց որ իր թեմին տակ եղած կուսանաց վանքերուն այցելութեան ելլէ. արքասուհին երբոր Քրձազգեստից վանքը մտաւ, Ագնէս աղջկանը շնորհալի կերպն ու սրբութիւնը տեսնելով՝ յայտնի գուշակեց թէ ատենով մեծ անուն պիտի հանէ այն օրիորդը, ու սուրբ Ագնէս վկայուհւոյն պէս՝ եկեղեցւոյ պայծաութեանը առիթ պիտի ըլլայ. անոր համար յանձնեց կուսանաց որ մասնաւոր խնամք ու մտադրութիւն ունենան վրան:

Բայց Ագնէս չկրցաւ երկար ատեն այն վանքը մտալ, ինչպէս կը փափաքէր: Փրօշէնոյի բնակիչքը կուսանոց մը հաստատելով իրենց քաղքին մէջ, Քրձազգեստ կուսանաց վանքը մարդիկ խրկեցին երթալու արքասուհւոյն աղաչելու որ Ագնէս աղջիկը այն վանքին մեծաւոր խրկէ: Հնազանդեցաւ սըր-

ըուհին արքասուհւոյն կամացը, և իր Մարգարիտա անունով գաստիարակին հետ ելաւ այն վանքը գնաց:

Մեծաւորութեան ատենը իր առաքինութիւններն ու ճգնութիւնները աւելի կերպով մը շացընելու ետէէ եղաւ. վասն զի «Աստիճանս մեծնալով՝ ուրիշներուն բարի օրինակ տալու պարտքերս ալ աւելցան» կ'ըսէր: Կերածը լոկ հաց ու ջուր էր, անկողինն ալ մերկ գետինը. ուստի այս իր բռնած խիտ կերպերէն առողջութիւնը փրասուելով՝ միանձնուհիքը ստիպեցին զինքը որ ըրած ճգնութիւնները չափի մը դնէ: Ագնէս մտիկ ըրաւ անոնց, բայց առջի կրած ճգնութեանց ու պահոց պատճառաւ առողջութիւնը կորսընցուց, ու իր մնացած օրերը գրեթէ հիւանդութեամբ անցուց:

Ագնէսի սրբութեան ու զարմանալի առաքինութեանց համբաւը ամէն տեղ լսուելով՝ Մոնթէփուլչիանոյի Քրձազգեստ կուսանքը խնդրեցին իրմէ որ նորէն իրենց վանքը դառնայ. բայց սրբուհին մտիկ չըրաւ: Սակայն երբոր շատ ստիպեցին որ գէթ անգամ մը ելլայ այցելութեան գայ, ելաւ քովերնին գնաց, և ուրիշ բարեպաշտական գործերէն զատ՝ առաջարկեց անոնց որ քաղքին գրանը քովերը եղած բլրոյն վրայ վանք մը շինեն. վասն զի ինչուան այն ատենը վատահամբաւ կանայք կը բնակէին այն տեղը, ու ժողովրդեան գայթակղութեանը մեծ պատճառ եղեր էին: Երբոր Ագնեսի բարի առաջարկութեա-

նը ամէնքը հաւնեցան, շուտով փրօշնոյ
գարծաւ, ու իր տեղը ուրիշ սրբակաց կոյս
մը արբասուհի գնել տալով, անոնցմէ մէկը
հեան առաւ, ու Մոնթէփուլչիանոյ գառնա-
լով՝ իր մտածած խորհուրդը առաջ տանիլ
սկսաւ, և Աստուծոյ յաջողելովը շատ մեծա-
մեծ օգուտներ տեսնուեցան անկէ:

Բժշկութեան շնորհք ալ տուաւ Աստուած
սրբուհոյն, և շատ հրաշքներ ալ ըրած է:
Նոյնպէս շատ անգեղջ մեղաւորաց գարձին
ալ պատճառ եղաւ, ինչպէս պատմութիւննե-
րէն յայտնի է: Բայց որովհետև ատենը հա-
սած էր որ սրբուհոյն երջանիկ հոգին այս
աշխարհիս բանտէն ազատելով՝ երթար իր
փրկչին հետ միանար, Աստուած ալ թող
տուաւ որ հիւանդութիւնը զօրանալով՝ մա-
հուան վտանգի մէջ իյնայ: Ազնեսի ուրա-
խութիւնը անպատմելի էր. բայց երբոր տե-
սաւ որ կուսանքը չորս բոլորն առեր, ու իրմէ
բաժնուելուն վրայ գառնապէս կ'ողբան, մխի-
թարեց զիրենք ու քաջալերեց « Թէ որ
ճշմարտապէս զիս կը սիրէք, ըսաւ, աւելի
պիտի ուրախանաք քան թէ տրամիք՝ այս
աշխարհէս ազատելով՝ երկնից արքայութիւ-
նը ժառանգելու համար»: Աս և ասոր նման
ուրիշ քաջալերական խօսքեր զրուցելէն ետ-
քը, կամաց կամաց զօրութիւնը պակսեցաւ,
ու խաղաղութեամբ հոգին աւանդեց ապրիլի
20^ն յամի տետոն 1317:

Ս Ր Բ Ո Ւ Հ Ի

ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ՔՈՂՈՆՆԱ

Մարգարիտա երջանիկ կոյսը ծնաւ երեք-
տասաներորդ գարուն վերջերը Հռոմ քաղ-
քին Քոլոննա ըսուած հարուստ և երևելի
ցեղէն: Պատիկութեանը ատեն հայրն ու մայ-
րը կորսնցնելով որբ մնաց Մարգարիտա.
և որովհետև իր եղբայրը Յակոբ կը տեսնէր
որ առաքինութեանց փափաք մը ունի և աշ-
խարհի համար չէ, միտքը դրաւ որ կուսա-
կան կենաց նուիրէ իր քոյրը: Եւ թէպէտ
մէկ դիէն ալ Յովհաննէս եղբայրը շատ կ'աշ-
խատէր որ աշխարհք մտցնէ, բայց Մար-
գարիտա բոլորովին հրաժարեցաւ « Ես միայն
երկնաւոր փեսային հարսնացած եմ » ըսելով:

Ինքզինքը Աստուածածնայ խնամոցը յան-
ճներ էր. ուստի տեսիլքի մէջ իրեն երևցաւ
Աստուածածինը, ու ըսաւ թէ « Աղօթքդ լսեցի,
ես զքեզ կը հոգամ՝ միշտ, ու քեզի հետ
եմ »: Որով մխիթարուելով այնչափ զօրա-
ցաւ. որ ալ ինքը զինքը բոլոր հոգևորի տուաւ:

վասն զի ճգնութիւնները շատցուց, օրերով ծոմ կը կենար, գիշերները շատ անգամ ազօթքով կ'անցընէր, միայն հարկաւոր քունը կ'ըլլար՝ ան ալ գետնի վրայ: Հոգևոր պաշտամանց ատենները՝ իր բարի օրինակով ալ ջերմեռանդութեան կը շարժէր ուրիշները: Եւ որովհետեւ իր հոգևոր կըրթութիւնները լաւ կերպով առաջ տանելու համար պէտք էր աշխարհքէ հեռու ըլլալ, հոգևոր հօրը առաջնորդութեամբը թողուց իր հայրենիքը ու ամէն հանգստութիւնը, ու գնաց Բալէս գրին քաղաքը, ուր եկեղեցին մտնելով աւետարանին աս խօսքը լսեց թէ « Որ գայ զկնի իմ, ընդ խաւար սի՛ գնասցէ »: ասկէց սիրտ առաւ թէ ուրեմն աշխարհքիս վրայ Աստուծոյ ճամբէն աւելի լուսաւոր ու ապահով ճամբայ չկայ. մէկէն Բալէսգրինի լեռը ելաւ ու հոն տեղի կուսանաց զգեստը հագաւ, մագերն ալ կտրեց: Անկէ ետքը սկսաւ Մարգարիտան իր ճգնութիւնները աւելի կերպով մը շատցընել. հոգևոր մտածութեանց հետ կ'ըլլար, և ուրբաթ օրերը միայն կտոր մը հաց ու ջուր էր իր կերակուրը. իսկ մէկալ օրերը ծոմով կ'անցընէր:

Հոռոմ երբոր իմացան ազգակիւնները որ այսպիսի խիստ ճգնութեան տուեր է ինքզինքը, սկսան յորդորել որ նորէն աշխարհք մտնէ. բայց խարուեցան. վասն զի Մարգարիտա աստուածային սիրով վառուած ըլլալով՝ ամենևին ականջ չզրաւ աշխարհքիս հրապուրանաց ձայներուն. մերժեց անոնց

կամքը, ըսելով թէ « Ասկէ գեղեցիկ բաղդ չէի կրնար ունենալ աշխարհքիս վրայ, ինչպէս որ հիմա աս կրօնիս մէջ ունեցայ »: Անտոնն Յակոբ եղբայրը գնաց իրեն քովը հոգևոր հայրութիւն ընելու անոր. հետը տարած ըլլալով իրեն համար պատրաստած օժիտները, բոլորն ալ աղքատաց ոգորմութիւն տուաւ:

Իսկ ինքը խոնարհական ծառայութիւններէ չէր փախչէր. անգաղար աղքատ աները կ'երթար, և հոնտեղուանքը պէտք եղած ծառայութիւնները սիրով կը կատարէր. ինչպէս հիւանդները հոգալ, գեղերնին տալ. և ինչուան որ շառողջանային՝ ետ չէր գառնար:

Խնդրեց եղբօրմէն որ կուսաստան մը շինէ իրեն համար, բայց աս որ չյաջողեցաւ՝ գնաց Փրանկիսկեան կուսանաց վանքը մտաւ. սակայն ծանր հիւանդութիւն մը քաշելով անկէ ալ անցաւ Հոռոմ. բայց որպէս զի կարենայ իր պարտքերը կատարել, աղքատասէր կրկան մը քով ամէն ծառայութիւնները կ'ընէր Աստուծոյ սիրոյն համար: Սակայն հոն ալ դժբուար էր ազգակիւններուն ձեռքէն ազատիլը. ուստի Հոռոմէն ելաւ նորէն գնաց Բալէսգրինի լեռը. հետը կային նաև հոռոմայեցի ազնուական ազլիկներ, որ անոր սրբակաց վառքէն շարժելով, յանձն առին աս խոնարհ ծառայութիւնը: Եւ Մարգարիտան ասոնց հետ միշտ խոնարհութեամբ կը վարուէր, և ոչ երբէք կ'ուզէր մեծ երևնալ անոնց մէջ. ուստի երբոր խորհուրդ կամ խրատ խնդրէին

մէկախնոնք իրմէն՝ իրենց հոգևոր հարցը կը խրկէր, և կամ կ'ըսէր թէ մեր հոգևոր դաստիարակը Աստուածամայրն է. բայց թէ պէտ անոնք բերնէն խրատ ալ չկարենային ըսել, սակայն իրեն մաքրափայլ վարքէն ամէն տեսակ կատարելութեանց օրինակներ կ'առնուին:

Մարգարիտան երբոր այսպիսի սքանչելի առաքինութիւններով ծաղկելու հետ ըլլալով՝ Աստուծոյ ու մարդկանց սիրելի էր, կուշարն վրայ վէրք մը ունեցաւ որ սաստիկ ցաւ կուտար իրեն. և իրեն ցաւակից եղբայններուն կ'ըսէր թէ « Ազօթք ըրէք Աստուծոյ որ աս աշխարհքիս մէջ նեղութիւններ խրկէ ինձի, որպէս զի անդին աս նեղութիւնները չունենամ »: Աս ցաւը եօթը տարի համբերութեամբ քաշեց, ինչուան որ հիւանդութիւնը ծանրանալով՝ թողուց աս ցաւալից աշխարհքը 1284ին:

Մարգարիտային մեռնելէն վերջը շատ հըրաշքներ կը պատմեն վրան: Կարգինալ եղբայրը Յակոբ իր պաշտպանութեան տակը առաւ անոր աշակերտուհիքը ու զիրենք Հոռոմ փոխադրեց. հետը տարաւ նաև սուրբ կուսին նշխարքն ալ:

ՍՐԲՈՒՀԻ ՊՐԻՃԻՏԱ.

Շուեաի երկիրը իշխանագուն ու բարեպաշտ մարդ մը կար Պիրճիերոս անունով, որ իր Սիկրիտիա անունով ամուսնոյն հետ՝ աստուածավախ ու երջանիկ կեանք մը կ'անցընէր, ունեցած բոլոր հարստութիւնը ազքատաց ու եկեղեցեաց բաժնելով: Իրենց բարեպաշտութեանը պտուղն եղաւ Պրիճիտա անունով դուստրը, որուն ծնունդն ալ հրաշքով մը եղաւ: Վասն զի երբոր Սիկրիտիա դեռ յղի էր, ծովով ճամբորդութիւն ընելու ատենը ալեկոծութեան մը հանդիպեցաւ, ու շատերը խղզուելով մեռան. միայն Սիկրիտիա քանի մը հոգւոյ հետ հազիւ ազատեցաւ այն մեծ վտանգէն: Կ'ըսեն թէ նոյն գիշերը տեսիլք տեսաւ Սիկրիտիա, որ լուսաւոր մարդ մը իրեն երևնալով « Ուրախ կեցիր, ըսաւ, քու զաւակիդ համար Աստուած զքեզ ալ փրկեց այսօրուան վտանգէն. բայց ջանք ըրէ որ Աստուծոյ սիրովը մեծցընես զինքը »: Քիչ ատենէն ծնաւ Պրիճիտա յամի տեառն 1302:

Պատիկութեան ատենը մօրմէն որը մնալով Պրիճիտա՝ բարեպաշտ մօրքոյրը ձեռք դրաւ

սրբուհւոյն վրայ, ու պէտք եղած խնամքը պակաս չէր ընել անոր աղէկ ու քրիստոնէական դաստիարակութեանը համար: Պրիծիտա ալ այն պզտիկութեան ատենէն յայտնի կը ցուցնէր իր եռանդուն սիրտը և հաստատուն բարեպաշտութեան ոգին: Օր մը շարշարանաց վրայ քարոզ մը լսելով՝ այնչափ սիրտը շարժեցաւ որ նոյն գիշերը տեսիլքի մէջ տեսաւ զՔրիստոս իբր թէ նոյն օրը խաչ ելած ըլլայ: Սրբուհին տակնուվրայ եղաւ այն սրտաշարժ տեսարանէն, ու դարձաւ «Տէր ին, ըսաւ, քու շարշարանացդ ու կրամ վշտացդ պատճառը որո՞նք եղան: — Մնոնք, ըսաւ Քրիստոս, որ զիս ու իմ սէրս կ'արհամարհեն»: Այս տեսիլքը այնպիսի տպաւորութիւն մը ըրաւ Պրիծիտայի սրտին վրայ, որ քանի որ միտքը գար՝ արցունքը չէր կրնար բռնել:

Ինքը կուսութեան մասնաւոր սէր ու փափաք ունէր, բայց հայրը բռնութեամբ նշանեց զինքը ազնուական ու բարեպաշտ իշխանի մը հետ. Պրիծիտա չկրցաւ հօրը կամացը դէմ՝ դնել. բայց իր էրկանը հաւանութեամբը՝ անկէ ետքը աւելի մեծամեծ ճգնութեանց ու մահացուցմանց ետեւ սկսաւ ըլլալ: Գատարկութեան մեծ թշնամի էր, ուստի կամ աղօթքի ու հոգևոր ընթերցմանց ետեւ կ'ըլլար, և կամ իր աղախնայցը հետ տնական աշխատութեանց կը պարապէր: Գլթած ու առատաձեռն սիրտ մըն ալ ունենալով՝ Աստուծոյ իրենց տուած հարստութիւնը աղքատաց ու խեղճերուն կը բաժնէր առատա-

բար: Մեծամեծ հիւանդանոցներ ալ շինել տուած էր աղքատաց համար, ու իր ծախքովը կը հոգար անոնց ծառայելու ու զիրենք խնամելու համար պէտք եղած բաները:

Պրիծիտայի ամուսինը թագաւորին գլխաւոր խորհրդականներէն մէկը ըլլալով՝ մեծ պատիւ ու իշխանութիւն ունէր բոլոր տէրութեանը մէջ. սակայն իր ընկերոջը անպաճոյճ ու խստակրօն վարքէն բարի օրինակ առնելով՝ աշխարհային մեծութիւնը արհամարհեց, ու ինքնիրեն առանձին մտալով՝ հոգևոր կրթութեանց ետեւ սկսաւ ըլլալ: Եւ աս փափաքը անանկ զօրացաւ իր սրտին մէջ, որ քիչ ատենէն ետքը կ'իստերսեանց վանքը քաջուեցաւ Պրիծիտայի հաւանութեամբը, ու հոն բարի ու երջանիկ մահուամբ մը մեռաւ: Մնկէ ետքը սրբուհին Պրիծիտա տանը բաները աղէկ կերպով մը կարգաւորելով՝ սկսաւ ինքզինքը մեծամեծ ճգնութեանց տալ: Էրկանը մահը պատճառ առնելով՝ հաստ ու խոշոր զգեստներ առաւ վրան, որով բոլոր իշխանազանց դիմացը ծաղրելի եղաւ: Բայց սրբուհին աղէկ զիտնալով թէ Քրիստոսի ցուցրցած ճամբուն հետևողը՝ հարկ է որ նախատինք ու արհամարհանք ալ քաշէ՝ ամենին ականջ չկախեց անոնց խօսքերուն:

Մայրապետաց կարգ մըն ալ հաստատեց Պրիծիտա, ու կանոնները Քրիստոսի տուն տալովը գրեց կ'ըսեն: Վասն զի շատ աւտուածային յայտնութիւններ ունեցաւ սրբուհին, ու շատ անգամ հրեշտակաց բերնու-

վը անոր հետ խօսեցաւ Աստուած, ինչպէս որ յայտնի է : Բայց Պրիճիտայի եղած յայտնութեանցը՝ շատերը չհաւտարով սկսան խենթի տեղ դնել զինքը. սակայն կերպով մը սրբուհին իր բարի առաջագրութիւններէն խափանել չկրցան : Աստուած ալ անոր գերազանց առաքինութիւնները սքանչելագործութեան շնորհքովը պատկեց. անանկ որ սրբուհոյն վրայ ծիծաղողներն ալ երբոր իր մտով եղած հրաշքները կը տեսնէին՝ աղէկ կ'իմանային թէ շատ կը սխալին որոնք որ Աստուծոյ ծառայիցը վրայ աշխարհի աչքով կը նային :

Հոգւոց փրկութեան ալ մասնաւոր եռանդ մը ունէր Պրիճիտա, և աս վախճանին հասնելու համար ձեռքէն եկած ամէն ջանքը կը գործէր : Այն պատճառաւ գրած է իր խրատական գանազան թուղթերը, որ ան ատենի եկեղեցականաց և ուրիշ ամէն աստիճանի մարդկանց առջևը մեծ յարգ ու պատիւ ունէին :

Իր խստամբեր վարուցը և ըրած ճամբորդութեանց պատճառաւը՝ ջերմ՝ մը ու ստամոքսի հիւանդութիւն եկաւ վրան . ետքը Հռովմ քաղաքը համեմտով հիւանդութիւնը ծանրացաւ ու անկողին ընկաւ. ուստի սուրբ խորհուրդները ջերմեռանդութեամբ ընդունելով՝ սրբութեամբ վախճանեցաւ յամի 1373 յուլիս ամսուն քսանութիւնին՝ եօթանասունըմէկ տարեկան . և ինչպէս կենդանութեան ատենը՝ մահուընէն ետքն ալ գանազան հրաշքներ տեսած են հաւատացեալք իրեն բարեխօսութեամբը :

Ս Ր Բ Ո Ւ Հ Ի

ԿԱՏԱՐԻՆԷ ՍԵՆԱՅԻ

Թողքանայի Սենա քաղաքին մէջ ծնաւ այս երջանիկ ու հաշակաւոր կոյսը, յամի տեառն 1347, բարեպաշտ ու աստուածավախ ծնողաց զաւակ . որոնք թէպէտ և քսանըհինգ զաւկի տէր՝ ու այն բազմաթիւ գերդաստանը պահելու հարկաւոր հարստութիւնը չունէին, բայց իրենց որդւոցը լաւ դաստիարակութեանը համար ամէն տեսակ զոհ աչաւընին առերէին : Կատարինէ աղջիկը իրեն բարեպաշտ ծնողացը մեծ ուրախութիւն էր ոչ միայն ունեցած ազնիւ կատարելութեանցը համար, այլ նաև իր եռանդուն բարքովը և խելացի լեզուանիութեամբը : Հինգ տարուան եղած ատենը Ողջոյն քեզ Մարիամ աղօթքը բերնուց սերտած ըլլալով, սանդուղներէն վեր ելլելու և իջնալու ատենները կը զրուցէր. ութը տարուան հասակին մէջ Աստուծոյ մասնաւոր շնորհքովը լուսաւորուած՝ կուսութիւն ուխտելով ինքզինքը սուրբ Աստուածածնայ

պաշտպանութեանը յանձնեց : Առանձնութեան սէր մը ձգեց անկէ ետքը . հազիւ երբէք կը խօսէր՝ աւելի աղօթքի ու մտածականաց հետ ըլլալով, ու իր փափուկ մարմինը ճգնութիւններով կը չարչարէր :

Տասուերկու տարեկան որ եղաւ՝ ծնողքը իրենց աղջկան միտքը իմացած չըլլալով՝ ետեւէ էին որ ժամ՝ մը առաջ աշխարհք մըրցընեն զինքը . ուստի սրբուհոյն մայրը անոր ճգնաւորական ու անպաճոյճ բռնած ճամբան տեսնելով՝ յորդորեց որ մէկգի թողու այն կերպը ու իր վիճակին և տարիքին համեմատ զգեստ մը հագնի : Կատարինէ ալ անոր սիրտը չկոտրելու համար՝ առջի խօսակրօն կեանքը ձգել ձևացուց, ու սկսաւ վայելուչ հագուստ մը գործածել . թէպէտ և միտքը հաստատութեամբ դրած էր որ կուսութեան ուխտը կատարելու համար ամէն բան աչք առնէ՝ առանց ծնողացը խօսքին և աղաչանացը մտիկ ընելու : Քիչ մը ատեն վրան անցնելէն ետքը՝ կատարինէի Բոնաւենտուրա անուանով աշխարհք մտած մեծ քոյրը իր ծաղիկ հասակին մէջ ընկաւ մեռաւ . սրբուհին որ արգէն աշխարհքէս զգուած էր, երբ որ այս ցաւալի գիպուածն ալ տեսաւ՝ աւելի աղէկ իմացաւ անոր ընդունայնութիւնը և խեղճութիւնը, ու սկսաւ մեծ եռանդեամբ ինքզինքը հոգեօրի տալ : Օրուան մեծ մասը աղօթքով կ'անցընէր, կերածն ալ ոչ ինչ բան մը ըլլալով . մէկ օր մ'ալ մկրատը ձեռքն առաւ ու զլսուն մազերը արմատէն կտրե-

լով, սև քօղ մը վրան ձգեց . Կատարինէի ծնողքը այս բանս տեսնելով՝ շատ նեղացան, որովհետև մորերնուն վրայ հաստատուն էին որ օր մը չէ նէ օր մը իրենց աղջիկը բռնի աշխարհք մտցընեն . անոր համար արգելեցին որ մէյմ'ալ առանց իրենց գիտնալուն ինքիբ զլսուն չերթայ խուցը չառանձնանայ, ու իր պզտի սենեկէն գուրս հանելով՝ ստիպեցին որ տանը մանրմունը ծառայութիւնները ինքը տեսնէ :

Կատարինէ տրամելու տեղ աւելի ուրախութիւն ցըցուց՝ որ այնպիսի անարգ ծառայութիւններ գրին վրան . իրաւ մեծ վիշտ էր իրեն առանձնութիւնը կորսընցընելը, բայց անոր ալ սիրով կը համբերէր : Շատ չքշեց, Աստուած կատարինէի համբերութեանը նայելով բաները աղէկի դարձուց . վասն զի հայրը իր ազնիւ աղջկանը խոնարհութեանը ու առաքինութեանը վրայ զարմանալով, թող տուաւ որ իր առջի կեանքը վարէ, առանց տնական արտաքին հոգոցը զբաղելու :

Կատարինէ իր բաղձանացը հասնելով, աստուածային եռանդեամբ մը վառուած սկսաւ մեծամեծ ճգնութեանց ու մահացումանց ետեւ ըլլալ : Անկողինը չոր փայտ էր, հազածն ալ հաստ բրդէ զգեստ մը, որուն տակէն շատ անգամ՝ քուրձ կը հագնէր, ու երկըթէ շղթայով մը մարմինը կը կապկըպէր : Աղքատաց առատ ողորմութիւն կուտար . հիւանդները, վշտագնեալքը ու բանտի մէջ ե-

դած յանցաւորներն ալ իր խրատներովն ու հոգևոր խօսքերովը կը մխիթարէր : Իրեն մեծ զուարճութիւն էր գիտուն և առաքինի մարդկանց հետ հոգևոր բաներու վրայ խօսակցութիւն ընելը . կ'ըսեն թէ անգամ մը իր խոստովանահօրը զրուցած ըլլայ թէ « Այնչափ սիրելի են ինձի այսպիսի երկնային խօսակցութիւնները՝ որ հարիւր օր հարիւր գիշեր առանց ուտելու խմելու անձանձիր և սիրով մտիկ կ'ընեմ » : Կատարինէի ունեցած եռանդը աւելի անով զարմանալի էր , որ տասնըհինգ տարեկան աղջիկ մը այս աստիճանի խոնարհութիւն , հնազանդութիւն և կամքը կտորեկ գիտնայ : Հիւանդութիւններ ալ եկան վրան , բայց ինքը չէ թէ միայն պզտի տրտունջ մ'ալ բերնէն չէր հաներ , այլ նաև ուրախ էր որ այսպիսի վշտերով հոգւոյն ազտերը կը մաքրուին :

Կատարինէ կուտանաց վանքը մտնելու ալ մեծ փափաք ունենալով Սենայի մէջ եղած Գոմինիկեան միանձնուհեաց վանքը առանձնացաւ յամի 1365, տասնըութ տարեկան հասակին մէջ , և մաքրակրօ՞ վարքովը , հնազանդութեամբը և ազքատութեամբ ամենուն բարի օրինակ եղաւ . կ'ըսեն թէ իրեք տարի միակերպ լուսկացութեան հետ էր , միայն ամենէն հարկաւոր բաները խօսելով : Միշտ իր խուցը կը քաշուէր , գիշեր ցորեկ աղօթքի ու մտածականաց պարապելով . անոր համար աստուածային յայտնութիւններ ալ ունեցաւ :

Բայց բարիատեաց աստանան տեանելով որ կատարինէ իր հոգւոյն փրկութենէն զատ , ուրիշ անթիւ մեղաւորաց դարձին ալ պատճառ կ'ըլլայ , ամէն ջանք ըրաւ՝ բռնած առաքինի ճամբէն ետ կեցընելու համար : Մաքրութեան դէմ փորձութիւններ ու պիղծ խորհուրդներ ձգեց անոր մտքին մէջ . « Ի՞նչ պիտի ըլլայ կ'ըսէր այդպիսի խիստ կերպով ինքզինքդ չարչարելու պատճառը . միտքդ ի՞նչ ես գրեր , իբր թէ կարենաս պիտի շարունակել այդ կեանքդ . մէկդի թող այդ խենթութիւնդ , ու կենացդ յարգը ճանչցիր : Աշխարհիս բերկրութիւնները վայելու ատենը ճիշդ հիմայ է քեզի համար , դարձիր ու աշխարհք մտիր ուրիշ կանանց պէս . նայէ Սառայի , Ռեբեկայ , Ռաքելի ու Լիայի վրայ՝ թէ ի՞նչպէս ամուսնութեամբ հաճոյ եղան Աստուծոյ » : Աս և ասոր նման անդէպ խորհուրդներով խեղճ աղջիկը կը չարչարուէր . շատ անգամ մտքէն կ'անցընէր որ թողու վանական առանձնութիւնը ու երթայ աշխարհք մտնէ . բայց Աստուած թող չտուաւ որ իր սիրելի ազախինը աստանայէն յաղթուի . զօրացաւ կատարինէ , ու իր խոնարհութեամբը աստանան ամբչուց : Բայց անկէ ետքը աւելի աղէկ իմանալով թէ մարդս ի՞նչ աստիճանի խեղճութեանց մէջ կրնայ իյնալ թէ որ Աստուծոյ շնորհքը իրեն չօգնէ , անարդ ու խոնարհ ծառայութեանց հոռէ սկսաւ ըլլալ՝ ազքատաց ու անտէր հիւանդաց սպասաւորելով : Շատ անգամ անձամբ կ'ելլէր

աղքատաց ողորմութիւն տալու կ'երթար անոնց տնակը, որպէս զի ըրած բարեքը միայն Աստուած գիտնայ առանց մարդկանց իմանալուն: Կը պատմեն թէ անգամ մը տկարացած անկողին ընկեր էր կատարինէ, ու շարժելու ոյժ չէր մնացած վրան. բայց լսելով թէ իրենց տանը մտ ընակող այրի կին մը մեծ նեղութեան ու աղքատութեան մէջ կը տանջուէր իր որդւոցը հետ, սրբուհին Աստուծմէ խընդրեց որ այնչափ ոյժ պարզեէ իրեն որ կարենայ այրի կնկան տունը երթալ՝ անոր խեղճութեանը դարման մը ընելու համար: Աստուած կատարինէի աղաչանացը մտիկ ըրաւ. վասն զի երկրորդ առտուն այնչափ ցորեն, գինի և իւղ տարաւ անձամբ ան աղքատին տունը, որ առողջութեանն ատենն ալ այնչափ ծանրութիւն չէր կրնար վերցընել: Տուն որ դարձաւ, մէկէն առջինին պէս նորէն տկարացած անկողին ընկաւ:

Սենա քաղքին մէջ ուրիշ հիւանդ կին մը կար, որուն քովը մարդ մօտենալ ալ չէր կըրնար սաստիկ բորոտութեանը պատճառաւ: Կատարինէ այս բանս իմանալով, օրը երկու անգամ զինքը տեսնելու կ'երթար, ու կերակուրն և ուրիշ պէտք եղած բաները իր ձեռքովը կը մատակարարէր: Եւ թէպէտ հիւանդը փոխանակ սրբուհւոյն խնամցը չընորհակալ ըլլալով՝ ծանր խօսքերով կը նախատէր զինքը, բայց կատարինէ չէ թէ միայն ինչուան անոր մահուանը օրը քովէն չզա-

տուեցաւ, այլ նաև մահուընէն ետքը լուաց անոր մարմինը ու իր ձեռքովը գերեզման դրաւ: Ուրիշ կին մ'ալ քաղցկեղ ունէր, և քովը մարդ չէր համարձակեր մօտենալով իրացը աղտելութեան պատճառաւ: Կատարինէ անոր ալ ծառայել սկսաւ այնպիսի յօժարութեամբ որ հիւանդն ալ կը զարմանար, ու չէր գիտեր ինչ կերպով շնորհակալ ըլլայ: Բայց քիչ ատեն վրան անցնելէն ետքը՝ չէ թէ միայն սըրբուհւոյն խնամքը մոռցաւ, այլ նաև պժգալի ապերախտութեամբ մը, վրան ծանր ամբաստանութիւններ դրաւ, ու շատերուն հաւատացուց: Բայց կատարինէի սիրտը չէ թէ միայն չկոտրեցաւ անոր ծառայութենէն ետ կենալու, այլ և ոչ ինքզինքը արդարացընելու ջանք ըրաւ, միտքը հաստատութեամբ դնելով թէ անհնարին է որ Աստուած իր անմեղութիւնը չյայտնէ: Եւ յիրաւի ամբաստանող կինը սրբուհւոյն համբերութիւնը և սէրը տեսնելով լեզուն փոխեց, ու սկսաւ ամենուն դիմաց խոստովանիլ իր ըրած ամբաստանութեանց ստութիւնը:

Մեղեղ մեղաւորներն ալ դարձի բերելու մեծ ջանք ունէր կատարինէ. և իր ամէն մէկ խօսքերը և Աստուածահաճոյ գործքերը մէյմէկ զօրաւոր քարոզներ էին առաքինութեանց յորդորելու համար. և ինչպէս Պիոս Բ սրբազան քահանայապետը կ'ըսէր, կատարինէի հետ խօսողը անհնարին էր որ իր պակասութիւնները չչտկէր: Իրեն բարի օրինակովը դարձի եկող մեղաւորները խիստ

շատ ըլլալուն, մենք մէկը միայն պատմելով
գոհ ըլլանք: Սենա քաղքին մտերը երկու
աւագակներ բռնուեր ու ի մահ գատապար-
տուեր էին. երկուքին սիրան ալ խստացած
չէ թէ միայն չէին ուզեր ապաշխարել իրենց
մեղքը, այլ նաև սոսկալի հայհոյութիւններ կ'ը-
նէին: Կատարինէ տեսնելով որ այս գժբաղգ-
մարդիկը իրենց տանը առջևէն կ'անցընէին
մահուան տեղը տանելու համար, մէկէն ե-
ռանդեամբ մը Աստուծոյ ազօթել սկսաւ որ
այն խեղճերուն դարձ տայ: Իրաւցընէ երբոր
գլխատման տեղը հասան, Աստուծոյ շնորհ-
քովը այն երկու անգեղջ մեղաւորքը դարձի
եկան, ու արտասուօք իրենց մեղքերը խոս-
տովանելով՝ երջանիկ վախճան ունեցան:

1374^և ատենները Սենա քաղքին մէջ մեծ
սրածութիւն մը իյնալով՝ շատ մարդիկ կը
մեռնէին, բայց կատարինէի ազօթքովը շա-
տերուն ալ աւողջութիւն պարգևեց Աստուած:
Երբոր Փիղա քաղաքը գնացեր էր սրբու-
հին, Փլորենտիայի, Փերուճիայի, և Թուրքա-
նայի մեծ մասին բնակիչքը՝ սրբազան քա-
հանայապետին դէմ պատերազմի ելեր էին.
բայց ետքը Փլորենտացիք կուէն ձանձրա-
նալով՝ ուզեցին հաշտութիւն ընել կատա-
րինէի միջնորդութեամբը: Սրբուհին յանձն
առաւ, ու ան ատենի Աւենիոն քաղաքին մէջ
նստող Գրիգոր ԺԱ. քահանայապետին եր-
թալով բաները յարմարցուց, և կ'ըսեն թէ
սրբազանը համոզողներուն գլխաւորներէն մէ-
կը եղաւ սրբուհին որ նորէն Հռովմ՝ փո-
խադրէ քահանայապետական աթոռը:

Ետքը նորէն Սենա քաղաքը դարձաւ կա-
տարինէ, ու իր հանգիստ առանձնութիւնը
գտնելով՝ սկսաւ ազօթքի և մտածականաց
տալ ինքզինքը. Աստուծմէ ալ զանազան տե-
սիւքներ ու յայտնութիւններ ունեցաւ; ինչ-
պէս շատ հաւատարիմ անձինք կը պատմեն:
Անցուցած բոլոր կեանքը՝ երկայն հրաշք մը
կրնար ըսուիլ. մարմնովը երկրիս վրայ, իսկ
հոգւով կարծես թէ միշտ Աստուծոյ հետն
էր. Յիսուսի սիրոյն համար ալ չարչարանք
ու նեղութիւն քաշելը իրեն համար մեծ
զուարճութեան տեղ սեպած էր: Ան ատեն-
ները Գրիգոր ԺԱ. սրբազանին մահուամբը,
քահանայապետական իշխանութեան համար
մեծամեծ կռիւներ ու հակառակութիւններ
ծագեցան: Սրբուհին այս անմիաբանութեան-
ցը գէշ հետեանքները յայտնի տեսնելով՝ ար-
տասուօք կ'աղաչէր որ խաղաղութեան ետեւ
ըլլան, ինչուան անձամբ ելաւ՝ Հռովմ քաղաքը
գնաց հաշտութեան ճար մը գտնելու համար.
բայց քաշած նեղութեանցը պատճառաւը
Հռովմայ մէջ հիւանդացաւ, ու ապրիլ ամսուն
29^և սրբութեամբ վախճանեցաւ յամի տեառն
1380, երեսունուերեք տարուան հասակին
մէջ, և մեծ ուխտատեղի եղաւ իր գերեզմանը
անկէ եղած հրաշքներուն համար:

ՍՐԲՈՒՀԻ ԹԵՐԵՁԱ

Կասախիոյ թագաւորութեան Աւիլա քաղաքը ծնաւ այս երջանիկ կոյսը յամի տեառն 1515: Ծնողքը կարծես թէ երկնային ազդեցութեամբ մը խմանալով՝ թէ այս իրենց գուստը օր պիտի գայ որ բոլոր աշխարհիս զարմանքը պիտի ըլլայ իր աստուածահաճոյ ու սրբակրօն վարքովը, ամէն հնարք բանեցուցին որ լաւ ու ճշմարիտ քրիստոնէի գաստիարակութիւն մը առնու: Ըրած ջանքերնուն փուճը չերթալն ալ յայտնի տեսնելով շատ կ'ուրախանային. վասն զի Թերեզայի վրայ անմեղութիւն մը ու մեծ եռանդ կ'երևնար այն տղայութեան հասակին մէջ ալ: Բարեպաշտ հայրը աղէկ սովորութիւն մը ունէր որ ընտանեաց հանգստեան ժամանակը սրբոց վարք կը կարգար անոնց. սրբունիւն այն սրտաշարժ պատասութիւնները լսելով անանկ կը զմայլէր որ մէկ անգամով գոհ չըլլալով՝ առանձին ինքնիրենն ալ կ'երթար անկիւն մը կը քաշուէր նորէն կարգալու իրմէ մեծ եղբօրը հետ: Սրբոց նահատակութիւնները լսելով՝ այնպիսի մեծ տպաւորութիւն ըրաւ իրենց փափուկ սրտին մէջ որ խօսքը

մէկ ըրին Մաւրիտանացոց մէջ երթալ ու Քրիստոսի հաւատքը դաւանելով արիւննին թափել: Թերեզա եօթը տարուան էր ան ատենը, իսկ եղբայրը տասնամեայ: Ճամբուն վրայ իրենց ազգականներէն մէկը հանդիպելով՝ երբոր ասոնց դիտաւորութիւնը իմացաւ, բռնի հօրերնուն տունը տարաւ զիրենք. ան ատեն մոգերնին դրին որ մարտիրոս ըլլալու տեղ՝ մէյմէկ անապատական ըլլան. ուստի պարտեղին մէջ ծառերու ճիւղերով երկու խրճիթ շինեցին, ուր որ Թերեզա շատ անգամ կ'առանձնանար աղօթք ընելու համար: Աստուածամնայ ալ մասնաւոր ջերմեռանդութիւն մը ունենալով՝ սուրբ կուսին պսակը շատ անգամ օրուան մէջ կը դարձընէր:

Երբոր տասուերկու տարուան էր Թերեզա, իր բարեպաշտօն մայրը մեռաւ. այս պատճառաւ աղջկանը վրայ հոգևորի պաշտութիւն մը եկաւ, ու հոգևոր գրքերու տեղ սկսաւ փուճումուճ առասպելախառն գրքեր կարդալ. անոնցմով աւելի ալ աւրուեցաւ, ու սկսաւ աշխարհային փառաց ու սնոտի պերճութեանց վրայ համարմունք ու սէր մը ձգել: Թերեզայի հայրը իր աղջկանը այս բռնած կերպը տեսնելով՝ մէկէն Օգոստինեան կուսանաց վանքը դրաւ զինքը, որպէս զի աշխարհքէ հեռու ըլլալով՝ իր վարքը նորէն շտկելու փոյթ ունենայ:

Թերեզա հազիւ թէ ութը օր կեցեր էր այն վանքին մէջ՝ մէկէնիմէկ աստուածային

չնորհքով մը լուսաւորուած իր առջի բռնած կերպին ընդունայնութիւնը և վտանգը ճանչցաւ, ու պղտիկութեանը անմեղ կեանքը նորէն սկսաւ առաջ տանիլ: Բայց չէր կրնար որոշել թէ արդեօք աշխարհք մտնելը եթէ կուտութիւնը իրեն հոգւոյն փրկութեանը աւելի օգտակար կրնայ ըլլալ: Երբոր այս մտածութեան մէջ էր, հիւանդութիւն մը եկաւ թերեզայի վրայ, որով հայրը ստիպուեցաւ վանքէն հանել զինքը ու իր տունը բերել տալ. քիչ մը վրայ գնելէն ետքը՝ առողջութեան մէջ աւելի հաստատուելու համար՝ իրենց գեղի տունը խրկեց աղջիկը: Ճամբան իր մէկ կրօնաւոր ազգականին հանդիպեցաւ թերեզա, ու անոր հոգևոր խրատներովը այնչափ սիրտը շարժեցաւ որ աշխարհային բերկրութիւններէ բոլորովին զզուելով՝ հաստատութեամբ միտքը դրաւ որ ինքն ալ նոյն հոգևորական ճամբան բռնէ, ուստի հօրմէն արտասուօք ու շատ դժուարութեամբ հրաման առնելով՝ Աւիլա քաղքին մէջ եղած կարմեղական կուսանաց վանքը մտաւ՝ քսան տարուան հասակին մէջ: Կրօնաւորական ըզգեստն հագաւ չհագաւ՝ այնպիսի զարմանալի եռանդ ու սրբութիւն մը ստացաւ, որ ամենուն բարի օրինակ եղաւ: Վանքին մէջի ամէն դժուարին ու անարդ ծառայութեանց սիրով կը վազէր, մէկ կողմանէ ալ մարմինը մահացուցմամբ ու խիստ ծոմապահութեամբ չարաչար կը տանջէր. որով առողջութիւնն ալ տկարացաւ ու սաստիկ հիւանդութիւններ

քաշեց: Բայց ինքը մարմնոյն տկարութեանցը ամենևին չնայելով, սիրով և ուրախութեամբ կուսական ուխտերը կատարեց: Եւ որովհետև այն վանքին կուսանքը արգելականք չէին, սրբուհւոյն հայրը արքատուհւոյն հրամանաւը քիչ մը ատենուան համար նորէն գեղ տարաւ զինքը՝ որ գեղերով և օգափոխութեամբը կորսընցուցած առողջութիւնը նորէն ստանայ. բայց թերեզա քանի կ'երթար աւելի կը տկարանար, ու Քրիստոսի վրայ ունեցած սիրովը կը հալէր ու կը մաշէր: Սրբուհւոյն խոստովանահայր քահանան իր թոյլ կեանքովը ամենուն գայթակղութեանը առիթ եղած էր. ասիկա թերեզայի անմեղութիւնը և սրտին մաքրութիւնը տեսնելով՝ անանկ ըզմայլեցաւ մնաց որ իր մեղքերը լալով խոստովանեցաւ սրբուհւոյն, ու անոր աղօթքովը վաբքը փոխելով երջանիկ մահուամբ մեռաւ:

Թերեզայի հիւանդութիւնը օրէ օր աւելի ծանրանալով՝ ամէնքը անոր կեանքէն յոյսերնին կտրեցին. հայրն ալ նորէն իր գեղի տնէն քաղաքը ինչեցուց աղջիկը: Սրբուհին հօրը տունը հասաւ չհասաւ, անանկ սյլայլութիւն ու մարմնուք մը եկաւ վրան, որ չորս օր անզգայ մեռելի պէս ընկաւ մնաց: Բայց ետքը կամաց կամաց վրայ դրաւ, ու իրեք տարուան մէջ իր առջի առողջութիւնը ստացաւ:

Հիւանդութեան ատենը անդադար եկող գացողներու հետ խօսելով թերեզա ու հետերնին բարեկամանալով՝ նորէն սկսեր էր

աշխարհային բաներու վրայ սէր ձգել, ուստի առողջանալովը դարձեալ իր մտքին վրայ հաստատուեցաւ: Ազօթքէ ու շերմեռանդութենէ բոլորովին պաղեցաւ, ու ինչուան սկսաւ մըտքէն անցընել թէ այս հիւանդոտ կենօքը կոյս ըլլալ ուզենալը բոլորովին կեղծաւորութենէ առաջ կուգայ. ուստի այս վախճանով վանական կենաց բարի կրթութիւններն ալ գրեթէ բոլորովին թողուց: Բայց Աստուած թերեզան ձեռքէ չձգեց. վասն զի սրբուհոյն հայրը մահուան անկողին ընկաւ, ու բժիշկները կեանքէն յոյսերնին կարեցին. թերեզա հօրը քով կեցած սկսաւ խորունկ մտածել թէ ինչպէս մարդուս ամէն մէկ գործքը այն վախճանաւ պիտի ըլլայ որ աս վերջին սարսափելի վայրկենին խղճմտանքը զինքը չչարչարէ. աշխարհային բերկրութեանց վաղանցուկ ունայնութիւնն ալ աւելի աղէկ իմացաւ, ու նորէն հաստատութեամբ միտքը դրաւ որ Աստուծոյ շնորհքովը իր բռնած ճամբան մէկգի թողու, ու Քրիստոսի ձայնին հետեւելով երթայ դարձեալ վանք մտնէ: Հօրը մահուընէն ետքը իր ուխտը կատարեց թերեզա, գնաց վանքը առանձնացաւ, ու բոլոր կեանքին մէջ իր ունայնամիտ ամբարհաւածութեանը վրայ կուլար ու կ'ողբար. ու տասնըութը տարի առանց մխիթարութեան մը ցաւօք և վշտօք իր կեանքը անցուց: Բայց դեռ ինքզինքը բոլորովին աշխարհի վերաբերութիւններէն զրկած չըլլալով, անկարելի կ'ըլլար որ կատարեալ հանգիստ կարենայ

գտնել այն վանական առանձնութեանը մէջ. ուստի մեղամաղձութիւն մը եկաւ վրան, ու անկէ ետքը ոչ աշխարհային և ոչ հոգևորական մխիթարութիւններէն համ կ'առնէր: Վերջը վերջը սրբոյն Օգոստինոսի խոստովանութեանց գրքին հոգեչափ խրատներովը, և Քրիստոսի տեառն մերոյ չարչարանքները մտածելով, այն տխուր մտածութիւնները վրայէն փարատեցան: Բայց շատերը սկսան արհամարհանօք հռչակել թէ կեղծաւորութեան համար է այս ցուցրցած ճգնութիւնները. նոյն իսկ թերեզայի քոյրերն ալ չարչար կը նախատէին զինքը: Աստուած թերեզայի անմեղութիւնը յայտնի ցուցընելու համար, իմաստուն խոստովանահօր մը առաջնորդութեանը յանձնեց զինքը, որ անոր հոգին ու եռանդը աղէկ մը հասկընալէն ետքը՝ խրատեց որ չնչին ու պզտի բաներու վրայ իր սրտին եռանդը չկապէ. հապա Քրիստոսի տեառն մերոյ վարքը ու չարչարանքները մտածէ, ու ջանայ ինքզինքը մահացընել ու իր կրքերը սանձել: Մտիկ ըրաւ. թերեզա խոստովանահօրը խրատուցը, ու ապաշխարութեան և խիստ հրահանգաց առաւ ինքզինքը:

Սուրբն Ֆրանչիսկոս Պորճեան Աւիլա քաղաքը գալով յորգորեց զթերեզա՝ որ իրմէ չքաշուի, և ունեցած տարակուսանացը լուծումն խնդրէ. սրբուհին ալ ամէն բաները տեղն ի տեղը պատմեց իրեն, որով Ֆրանչիսկոս յայտնի իմացաւ թէ իրաւ աստուա-

ծային յայտնի հրաշքներ են թերեզայի պատմածները. ուստի յորդորեց որ բռնած ճամբուն մէջ հաստատուն կենայ ու մարդկանց խօսքերէն ամենեւին տակնուվրայ չըլլայ: Կը պատմեն թէ մէկ օր մը թերեզա աղօթելու ատենը մտքովը յափշտակեցաւ, ու Քրիստոսի տեառն մերոյ ձայնը լսեց՝ որ կ'աւետէր իրեն թէ օր պիտի գայ որ իր խօսակցութիւնը միայն հրեշտակաց ու երկնայնոց հետ պիտի ըլլայ: Աս տեսլենէն ետքը զարմանալի փոփոխութիւն մը տեսնուեցաւ սրբուհոյն վրայ. ամենեւին փոյթը չէին մարդկանց խօսքերը, ու ահանջ չէր կախէր ոչ անոնց տուած գովեստին և ոչ ըրած ամբաստանութեանցը. իր ջանքը միայն այն էր որ և ոչ թեթեւ մեղքով մը իր փրկիչը վշտացընէ: Սրբոյն Պրանչիսկոսի մահուընէն ետքը ուրիշ հոգեւտէր խոստովանահայր մը գտաւ իրեն համար, ու անոր խրատներովը հոգևորական ճամբուն մէջ զարմանալի յառաջադիմութիւն մը ունեցաւ: Թերեզայի սիրտը անշիջանելի վառարան մը դարձեր էր երկնային սիրոյ, միտքն ու հոգին ալ բոլորովին աստուածատեսութեանց մէջ ընկղմած: Կը պատմեն հաւատարիմ՝ անձինք թէ շատ անգամ կ'երևնայ եղեր Յիսուս, ու մեր քրիստոնէական սուրբ հաւատոյ խորհուրդներուն գաղտնիքը կը բացատրէ եղեր իրեն: Սրբուհին իր կողմանէ ամէն ջանք կ'ընէր որ այս աստուածային տեսիլքները մարդիկ չիմանան. բայց որովհետեւ իր հոգևոր հարցը խրատուցն ալ

միամիտ հնազանդութեամբ կը հետևէր, պէտք կ'ըլլար որ անոնց ստիպելովը ամէն գլխէն անցած բաները տեղնիտեղը պատմէ: Ասիկայ ալ սրբուհոյն համար համբերութեան ու առաքինութեան մեծ նիւթ էր: Վեց իմաստուն ու հոգեւտէր մարդիկ սրբուհոյն եղած յայտնութիւնները քննելու ետեւ ըլլալով՝ վճռեցին թէ բոլոր պատմած հրաշքները խաբէութիւններ են, և կ'ուզէին արգիլել զինքը որ սուրբ հաղորդութեան խորհրդոյն չըմբռննայ, և կ'ըսէին թէ դիւահար է և վրան երգմնեցուցութիւն ընելու է: Սրբուհին այս բանս որ լսեց՝ բոլորովին արտմութեան մէջ թաղուած՝ արտասուօք գնաց խաչելութեան ոտքը ինկաւ, իր սրտին ցաւոցը մխիթարութիւն մը խնդրելու: Ետքը երկնային ուրախութեամբ քաջալերուելով՝ հաստատուն կերպով առաջադրեց անկէ ետքը մարդկանց կարծեացը վրայ ամենեւին համարմունք չունենալու: Բայց ետքը վանական կենաց վրայ պաղութիւն մը սկսաւ զգալ թերեզա, ու մէկ օր մը իր երկու բարեկամ՝ միանձնուհեացը հետ խօսելու ատենը « Աւելաքաղաքը եղած վանքին կենցաղավարութիւնը ինձի չյարմարեցաւ » ըսաւ. անոնք ալ նոյն բանը զրուցելով՝ թերեզան յորդորել սկսան որ ուրիշ նոր կրօն մը հաստատէ, և կը խօստանային որ իրենք ալ օգնական կ'ըլլասրբուհոյն ջանիցը թէ ստըկով և թէ խորհրդն գով. ուրիշ ազնուական ու հարուստ տիկին մըն ալ թերեզայի ընկեր եղաւ, ու չորսը

մէկ եղած այս նորաձևութիւնն ընելու ետևէ եղան. և կ'ըսեն թէ սրբուհւոյն աստուածային յայտնութիւն եղաւ թէ սկսած գործը յաջողութեամբ առաջ պիտի երթայ. ուստի այս տեսիլքէն մեծ քաջալերութիւն առած՝ մտքերնին գրին որ ամէն արգելքներու դէմ զնեն: Ետքը սրբուհին թերեզա ան ատենի եղած աստուածաբանից և հոգեսէր անձանց խորհուրդ հարցուց այս բանիս վրայ. անոնք ալ գովելով յորդորեցին որ մէկէն մտքի գրածը կատարել սկսի. ուստի սրբուհին տուն մը վարձեց իր միաբանութեանը համար: Բայց ինչպէս ամէն բարի գործոց՝ թերեզայի դիմացն ալ մեծամեծ արգելքներ ելան, անոր համար ստիպուեցաւ թողուլ սկսած գործը, որպէս զի չարախօսաց բերանը կարկէ: Աս բանիս վրայ՝ ամէնքը թերեզայի դէմ դարձան ու նախատական ու ծանր խօսքերով զինքը կ'արհամարհէին, որոնց սրբուհին զարմանալի խոնարհութեամբ կը համբերէր: Բայց երբոր Պիոս Գ սրբազան քահանայապետէն իր կրօնքին հաստատութեան կոնդակը ընդունեցաւ, չորս առաքինի ընկերներովը վանքը մտաւ, ու մեծ փառքով եկեղեցւոյն նաւակատեաց հանդէսը քաղքին եպիսկոպոսին ձեռքովը կատարել տուաւ: Ահա այս կերպով սկսաւ թերեզայի հաստատած մեծ կրօնը՝ որուն բարի վարուց և առաքինութեան որչափ մեծ ձեռնտու ըլլալը՝ հաւատացեալք ալէկ գիտեն:

Սրբուհին տեսնելով որ օր օրուան վրայ

իր վանքին կուսանաց թիւը կը շատնայ, միտքը դրաւ որ անոնց համար կանոններ ալ հաստատէ. ուստի Աստուծմէ լոյս խնդրելով՝ խիստ կանոններ դրաւ իրեն աշակերտեալ միանձնուհեացը: Բայց անոնցմով պակսելու տեղ՝ աւելի բազմանալ սկսան, որով հարկ եղաւ որ քիչ ատենուան մէջ վանքերը շատնան, ու թերեզայի սրբութեան համբաւը ամէն տեղ հռչակուեցաւ: Անգամ մը կարմեղա կանաց մեծաւորը սրբուհւոյն հաստատած վանքերուն այցելութեան ելլելով, զարմացաւ մնաց անոնց բարեկարգութեանը վրայ, ու թերեզայէն խնդրեց՝ որ նոյնպէս ուրիշ վանքեր հաստատէ. ան ալ Աստուծոյ յաջողելովը տասուերկու տարուան մէջ շատ քաղաքներ վանքեր շինել տուաւ ու բարեկարգ կանոններ սահմանեց. թէպէտ և այս մեծամեծ բաները առաջ տանելու համար շատ հալածանք ու նեղութիւններ ալ քաշեց:

Անկէ ետքը ետևէ եղաւ թերեզա որ էրիկ մարդկանց վանքերու մէջ ալ մտած անկարգութիւնները վերցընէ: Ետտեղը այս բանիս դէմ կեցան, և թերեզան ժողովրդեան աչքէն հանելու համար սկսան անվայել զըրպարտութիւններ ընել վրան. բայց ինքը երկու բարեպաշտ քահանայից՝ որ իրեն հետևեր էին, կանոններ տալէն ու մասնաւոր զգեստ սահմանելէն ետքը՝ Բոկոսն կարմեղականաց վանքը խրկեց որ երթան նոյն կանոններով այն կրօնը կարգի բերեն, ինչպէս որ յաջողեցաւ ալ:

Թերեզայի անհամեմատ սրբութիւնը տեսնելով իր խոստովանահարքը՝ սախպեցին որ իրեն վարքը տեղն ի տեղը գրէ: Այսպիսի հրաման մը շատ ծանր եկաւ խոնարհամիտ սրբուհւոյն, բայց հնազանդեցաւ և ուղածնին կատարեց: Անոնց հրամանովը ուրիշ զանազան գրքեր ալ գրեց, որոնց ամենուն մէջ իր եռանդը և սրբութիւնը յայտնի կերպով կը տեսնուին: Զարմանալին ան է որ այնչափ զբաղմանցը մէջ իր սրտին եռանդը ամենևին չպակսեցաւ, մանաւանդ թէ աւելի կերպով ալ աստուածային սիրոյն կրակը արծարծեց: Վասն զի Թերեզայի վառեալ սէրը ունեցողները՝ խիստ քիչ եղեր են սրբոց մէջ: Իրեն եղած տեսիւանց ու յայտնութեանցը թիւը չկար. կ'ըսեն թէ մէկ օր մը սերովբէ մը տեսաւ տեսիւան մէջ՝ որ կրակի խանձողով մը սրբուհւոյն սիրտը կ'այրէր: Վիշտ քաշելու ալ մտնաւոր սէր մը ունէր, ու միշտ կը խնդրէր Աստուծմէ որ ինչուան մահուան վայրկեանը նեղութիւնք իր վրայէն չպակսին:

Թերեզա իմանալով որ մեռնելու ատենը մօտեցեր է, ամէն իր ջանքովը բարեկարգած վանքերուն խրատներ և զգուշութեան կանոններ գրեց, անկէ ետքը կամաց կամաց աւելի ալ տկարանալով՝ անկողին ընկաւ: Վերջին թոշակը արձնելէն առաջ վանքին մէջի եղած կուսանքը իր քովը կանչեց, ու լալով ներումն խնդրեց անոնցմէ՝ թէ որ երբէք իրենց վշտացը պատճառ եղեր է. ու երբոր հաղորդութեան սուրբ խորհուրդը խուցը բերին,

Թերեզա աստուածային սիրով մը վառուած՝ նոր զօրութիւն և ոյժ մը ստացաւ, և արտասուախառն ուրախութեամբ մը ազդակել սկսաւ թէ « Եկաւ հասաւ այն երջանիկ օրը որ այս աքսորանաց ու վշտալից երկրէն պիտի ազատիմ »: Անկէ ետքը վերջին օծումն ալ ընդունելով՝ երջանիկ ու խաղաղ մահուամբ մը իր օրերը կնքեց յամի 1582 վաթսուն տարուան: Մէկէն նոյն վայրկեանին անուշահոտութիւն մը բուրեց սրբուհւոյն խուցին մէջ. երեսն ալ պայծառացաւ: Երկրորդ օրը մեծ հանդիսով թաղեցին զինքը վանքին եկեղեցւոյն դասին մէջ, ու ան ատենէն սկսան զարմանալի հրաշքներ երևնալ սրբուհւոյն բարեխօսութեամբը: Իրեք տարի հոն տեղը թաղուած մնալէն ետքը՝ հանդիսով առին իրեն մարմինը Աւիլա քաղքին մենաստանը փոխադրեցին. բայց ետքը Քսեստոս Ե սրբազան քահանայապետին և ուրիշ մեծամեծաց խնդիրքովը Ալպայի վանքը տարին, ուր որ ինչուան հիմա կեցած է. իրեն նշխարացը մէկ մասն ալ Հռովմայ Բոկոտան կարմեզականաց վանքը պահուած է:

ՍՐԲՈՒՀԻ ՔԼԱՐԱ.

Արևմտեան եկեղեցւոյն տօնելի սրբոցը վա-
րուցը գրքին մէջ՝ սրբոյն Ֆրանչիսկոսի Աս-
սիզացւոյն վրան խօսելու ատեն թէպէտ քիչ
չատ յիշատակութիւն եղած է նաև այս սրբու-
հւոյն վրայ, բայց հիմա կուսանաց վարքին
մէջ աւելի ամբողջ տեղեկութիւն մը տանք
իր վարուցը:

Աստիզա քաղքին մէջ ծնաւ այս սրբուհին
յամի տեառն 1183, հարուստ և ազնուական
տընէ: Տղակութեան ատենէն ալ յայտնի կ'ի-
մացուէր թէ իր փափուկ սիրտը վառարան
մը պիտի ըլլար աստուածային սիրոյ. վասն
զի փուճումունճ զբօսանաց տեղ աղօթքի ու
ջերմեռանդութեան մասնաւոր սէր մը ձգեր
էր. և սուրբ կուսին վարքը լսելով՝ հաստա-
տութեամբ միտքը գրեր էր որ ինքզինքը
անոր պաշտպանութեանը նուիրէ անարատ
կուսութեամբ:

Քանի որ տարիքը կ'առնէր, աշխարհիս
բերկրութեանցը վրայ ունեցած զգուանքն ալ
կ'աւելնար. անոր համար մարդկանց մէջ մտնել
և անոնց հետ կենակցել ալ չէր ուզեր, որ-
պէս զի չըլլայ թէ իր սրտին կրակը այն-

պիտի կերպերով մարի: Ծնողքը կը ստիպէին
զինքը որ իրենց վիճակին յարմար հազուի
կապուի եկեղեցին կամ ուրիշ տեղուանք եր-
թալու ատենները. Քլարա ծնողացը սիրտը
չկոտորելու համար կը հնազանդէր անոնց, սա-
կայն իր ազնիւ զգեստուցը տակէն հաստ քուրձ
մը կը հագնէր մարմնոյն վրայ: Եւ թէպէտ
սրբուհւոյն մայրը բարեպաշտ տիկին մը ըլ-
լալով իր աղջկանը ունեցած հոգեսէր եռան-
դը տեսնելով շատ կ'ուրախանար, բայց մե-
կալ կողմանէ ալ կը վախէր որ չըլլայ թէ
առողջութեանը վնաս մը բերէ իր ճգնու-
թիւններովը: Եւ յիրաւի, կարծես թէ Քլարա
մասնաւոր կերպով ինքզինքը չարչարել կ'ու-
զէր այնպիսի հասակի մը մէջ՝ որ ուրիշնե-
րու համար բերկրութեանց և հաճոյից տա-
րիններ են. վասն զի ծոմ կենալը և ինքզինքը
մահացընելը՝ իրեն համար զբօսանք և զուար-
ճութիւն կը սեպէր:

Ան ատենները սուրբն Ֆրանչիսկոս Աստի-
զացին իր զարմանալի կրօնքը հաստատելով
չատ հոչակուեր էր: Քլարա անոր ըրած ա-
ռաքինական գործողութիւնները լսելով միտ-
քը գրաւ որ մէյմը տեսնուի անոր հետ ու
կուսական կենաց համար ունեցած բաղձանքը
յայտնէ: Երբոր սրբոյն Ֆրանչիսկոսի խո-
նարհութիւնը ու սրբութիւնը տեսաւ Քլարա,
բոլորովին մտքովը յափշտակուած՝ մէկէն իր
փափաքը և աշխարհային կենաց դէմ ունե-
ցած ատելութիւնը յայտնեց իրեն: Ֆրան-
չիսկոս ալ աստուածային յայտնութեամբ ի-

մանալով թէ ինչպիսի՝ գերազանց շնորհաց արժանի պիտի ըլլայ առե՛նով, քաջալերեց զինքը ու յորդորեց որ Աստուծոյ շնորհքովը ջանայ մտքին գրածը առաջ տանելու։ Քլարա անկէ ետքը շատ անգամ փորձիւնքուլա սրբոյն Ֆրանչիսկոսի մենաստանը կ'երթար անոր հոգեշահ խրատները լսելու համար. Ֆրանչիսկոս ալ անոր զարմանալի սրբութիւնը տեսնելով՝ յորդորեց որ ինչպէս ինքը էրիկ մարդկանց համար մասնաւոր կրօն մը հաստատեց, Քլարա ալ կանանցը հաստատէ։ Սրբուհիին հաւանեցաւ Ֆրանչիսկոսի տուած խրատուցը, և յամի տեառն 1212՝ ծաղկազարդի կիրակէին օրը իր ամենէն զարդարուն զգեստները հագած՝ Աստիղի քաղքին եպիսկոպոսական եկեղեցին գնաց. ետքը իրիկուան դէմ՝ ալ Ֆրանչիսկեանց եկեղեցին գնաց նոյն հագուստով։ Կրօնաւորք ձեռուրնին ջահեր ու ճրագներ առած սաղմոսերգութեամբ իրենց եկեղեցին ընդունեցան զսրբուհին. Քլարա իրեն մագերը կտրել տուաւ, և փառաւոր հագուստները մէկդի ձգելով՝ ապաշխարողաց քուրձ մը առաւ վրան, ու գնաց մօտիկ տուն մը առանձնացաւ։

Քլարայի այս ըրած գործողութիւնը Աստիղացիք լսելով շատ զարմացան. և որովհետեւ գեռ տասնըութը տարուան ազլիկ տղայ էր, ամէնքը մտքերնին դրին թէ մանկական թեթեւամտութեամբ եղած գործողութիւն մըն է, բայց ծնողքը շատ զայրացան որ առանց իրենց հրամանին բոլոր ընտանիքը խաղք

ըրաւ ամենուն առջևը։ Անոր համար ելան իրեն առանձնացած տունը զնացին որ բռնութեամբ առնուն քաղաքը բերեն։ Քլարա աստուածային շնորհքով մը զօրացած ոչ անոնց աղաչանքէն կակըղցաւ, և ոչ սպառնալիքներէն վախցաւ. մէկ ձեռքովը եկեղեցւոյն խորանը բռնած՝ մէկալովն ալ իր կտրած մագերը ցուցընելով, «Աղէկ գիտցէք, ըսաւ, որ ես Յիսուսի Քրիստոսի ընծայուեցայ, և մարդիկ չեն կրնար զիս իրմէ բաժնել»։ Ֆրանչիսկոս Բենեդիկտեան կուսանաց մէկ վանքը գնել տուաւ զսրբուհին. Քլարա հաղիւ թէ տանըհինգ օր հոն կեցեր էր, Ագնէս քոյրը իրմէ բարի օրինակ առած՝ նոյն վանքը եկաւ, և կրօնաւորական զգեստ հագնելով՝ միտքը գրաւ որ ինքն ալ քրօջը հետ նոյն առաքինական կեանքը անցընէ։ Ծնողքը այս բանս ալ տեսնելով շատ տաքցան, ու հետերնին մարդիկ առած՝ բռնութեամբ վանքը վազեցին ու Ագնէսը յափշտակելով՝ իրենց տունը կը տանէին. Քլարա սրտառուչ աղօթքով մը Աստուծոյ դիմեց, ետքը մէկէն վանքէն դուրս ելաւ, ու իր քրօջը ետեէն վազելով՝ զարմանալի հրաշագործութեամբ մը ճամբուն վրայ անշարժ կեցընել տուաւ իր քոյրը. անանկ որ բազմութիւնք չկրցան տեղէն շարժել տալ, և իմանալով թէ Աստուծոյ բանը կայ ասոր մէջ՝ թողուցին որ քրօջը հետ նորէն վանք դառնայ։

Սուրբն Ֆրանչիսկոս այս զարմանալի հրաշքը լսելով, ուզեց որ իր կողմանէ ալ անոնց աստուածահաճոյ բաղձանացը կատարուելուն

օգնական ըլլայ. ուստի իրեն ջանքովը նորոգուած սրբոյն Գամիանոսի եկեղեցին ու անոր քովի եղած տունը՝ այս երկու սրբասէր քերցը տուաւ. և այս կերպով սկսաւ Քլարեան ըստած կուսանաց կրօնը: Սրբուհւոյն մայրը և պատիկ քոյրն ալ՝ եկան նոյն վանքը կրօնաւորելու համար, նոյնպէս ուրիշ շատ ազնուական աղջկունք՝ աշխարհային բերկրութիւնները արհամարհելով, այն նորածին ազգաս կրօնին մէջ մտնելը ամէն փառքէ վեր սեպեցին: Ետքը սրբոյն Ֆրանչիսկոսի առջևը կրօնաւորական ուխտերը յանձն առնելով, միաբան հաւանութեամբ Քլարան իրենց արբասուհի գրին. բայց իր խոնարհութեամբը ինքզինքը ամենէն աւելի նուաստը սեպելով, ցածուն ծառայութիւնները անձամբ կը կատարէր. վասն զի ինքն էր սեղանի վրայ և հիւանդանոցին մէջ սպասաւորողը: Աղքատութեան առաքինութեան ալ մասնաւոր եւ ուանդ մը ստացեր էր. չէր ուզեր որ իր մենաստանը կալուած կամ՝ եկամուտ ունենայ, այլ ողորմութեամբ իրեն ամենօրեայ ապրուստը ճարէ. կ'ըսեն թէ և ոչ կ'ուզէր որ ամբողջ հաց մը բերուի իր վանքը, այլ կտորուանք ըլլան. որպէս զի կուսանացը սրբտին մէջ փառասիրութիւնը և կամ՝ աշխարհային հաճոյք չցօրանան. այն պատճառաւ՝ հօրը վախճանելէն ետքը իրեն ընկած ժառանգութեան մասը ազգատաց ու կարօտելոց բաժնել տուաւ: Գրիգոր թ սրբազան քահանայապետը ասոնց խեղճութիւնը տես-

նելով՝ ուզեց որ ստըկով օգնութիւն մը ընէ. բայց Քլարա քահանայապետին խնամոցը շնորհակալ ըլլալով աղաչեց որ այն բարկքը ընելէն ետ կենայ, որպէս զի չըլլայ թէ կրօնաւորական սկզբնական ոգւոյն աւրուելու առիթ ըլլայ: Կը պատմեն թէ մէկ օր մը ճաշածամուն ատենը հասած ըլլալով՝ յիսուն կուսանաց համար պատիկ հացէ մը աւելի ապրուստ չկար. Քլարա կերակուր բաժնողին ապսպրեց որ այն մէկ հացը կտոր կտոր ընելով ամենուն բաժնէ. և մասնաւոր հրաշքով հացը բազմացաւ ու ամէնքը կշտացան:

Քլարայի անցուցած խստակրօն կեանքը յիրաւի զարմանալի հրաշք մըն էր: Վասն զի կրօնքին ամէն խստութիւնները ճիշդ կերպով պահելէն զատ, իր կողմանէ ալ մասնաւոր ճգնութիւններ ունէր ինքզինքը մահացնելու համար: Մարմնոյն վրայէն խոշոր քուրձեր կը հագնէր. և անոնց վրայ մասնաւոր սուր փշեր խոթուած էին որ ամէն մէկ շարժելուն մարմնոյն մէջ կը խրէին ու չարաչար կը տանջէին զինքը. պահօց օրեր կերածը լոկ հաց և խմածն ալ պարզ ջուր էր. իսկ երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ օրեր անսուաղ կ'անցընէր. քունն ալ չոր գեանի վրայ էր. բայց ետքերը մահուանէն քանի մը տարի առաջ՝ սրբոյն Ֆրանչիսկոսի հնազանդելու համար՝ յարգէ անկողնի մը վրայ կը քնանար:

Բայց իրեն խստակրօն վարուցը ժամանակ մեծամեծ մխիթարութեանց ալ արժանի և

դաւ. վասն զի ինչպէս որ հաւատարիմ ան-
ձինք կը պատմեն, աստուածային յայտնու-
թիւններ ունեցաւ Քլարա, որոնցմով երկրիս
վրայ երկնից արքայութեան քաղցրութիւնը
և արդարոց պատրաստուած վայելքը կ'իմա-
նար: Ազօթքի ատեն ցուցըցած եռանդը զար-
մանալի բան մըն էր. մտաւոր ազօթից ա-
տենն ալ շատ անգամ մտքովը կը յափշտա-
կուէր կ'ըսեն. իր խօսքերը ազգու և եռան-
դուն էին, որոնցմով լսողին սիրաբ ըզրորովին
ինքիրմէ դուրս կ'ելլէր: Սուրբ կուսին ալ
շատ ջերմեռանդ էր:

Քայց իրեն մեծամեծ ճշնութիւններովը՝
առողջութիւնը վատթարանալ սկսաւ, թէ-
պէտ և եռանդը և ազօթասիրութիւնը ոչ
երբէք պակսեցան. ոտքի վրայ կենալ չկըր-
նալով՝ կ'ըսեն թէ ինքզինքը սրբութեան զի-
մաց տանել կուտար՝ միաբանական ազօթից
ատեն ուրիշներուն հետ ներկայ գտնուելու
համար:

Փրեզերիկոս Բ կայսրը Հոովմայ սրբազան
քահանայապետին դէմ պատերազմ բանա-
լով, Սարակինոսները իրեն օգնութեան կան-
չեց: Անոնք ալ սրբազանին սահմանները
կոխկըռտելով՝ եկան Ասսիզի քաղաքն ալ պա-
շարեցին. և որովհետեւ Քլարեան կուսանաց
վանքը քաղքին պարսպացը մօտիկ էր, թըշ-
նամէք վանքը տարի աւելու կ'ուզէին: Քլա-
րա երբոր այս բանս լսեց, աստուածային
վստահութեամբ մը զօրացած վանքին քա-
հանային հրաման տուաւ որ սրբութիւնը

մասնատփով առնու գրանը քով տանի. ետ-
քը ինքն ալ բոլոր կուսանաց հետ մէկտեղ
վար իջաւ. և ամէնքը մէկէն սկսան եռան-
դեամբ և լացով ազօթք ընել՝ որ Աստուած
ողորմի իրենց ու թշնամեաց բռնութենէն
ազատէ: Եւ լսեց Աստուած անոնց ազօթքին.
վասն զի Սարակինոսը այս բանս տեսնելով
շատ վախցան, ու մէկէն ազաւ թողուցին
զիրենք:

Քլարայի մահուընէն տարի մը սուաջ Ոս-
տիայի կարգինալը՝ որ ետքը քահանայապետ
ընտրուելով Աղէքսանդր Գ ըսուեցաւ, անոր
հիւանդութիւնը լսած ըլլալով՝ այցելութեան
գնաց. և տեսնելով որ մահուան մօտեցեր է՝
վերջին թոշակը մատակարարեց իրեն: Եր-
բոր սուրբ խորհուրդը ընդունեցաւ Քլարա՝
այնպիսի ոյժ և զօրութիւն մը եկաւ վրան,
որով չէ թէ միայն անկողնէն ելաւ, այլ նաև
իրեն պաշտօնին վերաբերեալ ամէն գործու-
ղութիւնները անթերի կը կատարէր: Հե-
տեալ տարին իննովկենտիս Գ սրբազան հայ-
րապետը՝ Գաղղիայէն Հոովմա գառնալու ա-
տենը ուզեց որ նախ Ասսիզի երթայ Քլա-
րան տեսնելու համար: Տեսաւ որ սրբուհին
մահուան մօտեցած ըլլալուն վերջին թոշակը
ընդուներ էր. Քլարա երբոր սրբազան քա-
հանայապետին ցըցուցած խնամքը իմացաւ,
արտասուախառն ուրախութեամբ ինդրեց իր-
մէ որ իր մեղացը արձակուամ չնորհէ. ին-
նովկենտիս անոր զարմանալի սրբութիւնը
տեսնելով, կ'ըսեն թէ իր քովը եղած ծիրա-

նաւորաց դարձեր ըսեր է, թէ «Աշխարհիս վրայ երեցած անուանի սուրբերէն մէկն է որ պիտի կորսնցընենք»:

Քլարա ուզեց որ սրբոյն Յրանչիսկոսի Ասսիզացւոյն պէս կտակ մը ընէ. որպէս զի իրեն աշակերտուհեացը սրտին մէջ աւելի կերպով մը տպաւորէ աղքատութեան և բուն ճշմարիտ կրօնաւորութեան ոգին: Խոստովանահայրը երբոր համբերութեան գերազանց առաքինութիւնը կը գովէր Քլարայի առջև, սրբուհին դարձաւ, «Հայր սուրբ, ըսաւ, որչափ մեծ ցաւ կը զգամ՝ քանի որ կը մտածեմ թէ աշխարհէս հեռանալէս ու ինքզինքս Յիսուսին նուիրելէն ետքը, պզտիկ առիթ մ'ալ չէ եղած որ անոր սիրոյն համար վիշտ մը քաշելու արժանի ըլլաս. ինչ մեծ մխիթարութիւն է հաւատացեալ հոգւոյ մը՝ երբոր մտածէ թէ իր փրկչին համար վիշտ ու շարժարանք կը քաշէ»: Կը պատմեն թէ հոգեւորութեան ատենը Քլարայի խուցը մտած ըլլայ՝ անոր երջանիկ հոգին անմահութեամբ փառաւորելու համար. և այս կերպով մայիս ամսուն մետասաներորդ օրը՝ յամի տեառն 1253 խաղաղութեամբ հոգին անանդեց, վաթսուն տարուան հասակին՝ մէջ, քառասունութերկու տարի վանքը կենայէն ետքը:

Երբոր Քլարայի մահուան լուրը տարածուեցաւ, վազող վազողի եղան զինքը տեսնելու համար. ինչուան քահանայապետն ալ ծիրանաւորացը հետ մէկտեղ վանքը եկաւ.

ետքը մեծ փառքով իրեն երջանիկ մարմինը Աստղի քաղքին մէջի սրբոյն Գրիգորի ըստած եկեղեցւոյն մէջ թաղեցին, և անթիւ հրաշքներ տեսան հաւատացեալք սրբուհւոյն բարեխօսութեամբը: Անոր համար Ոստիայի կարգինալը որ տարիէ մը ետքը քահանայապետ ընտրուեցաւ, մեծ հանգիսով սրբոց կարգը դասեց զինքը, ու ի պատիւ սրբուհւոյն եկեղեցի մը շինել տալով՝ մարմինը հոն փոխադրեց՝ մահուընէն հինգ տարի ետքը:

Քլարայի կենդանութեան ատենէն ալ իրեն ջանքովն հաստատած կրօնքը իտալիոյ և Գաղղիոյ մէջ տարածուիլ սկսեր էր. բայց իր մահուընէն ետքը զանազան ճիւղեր բաժնուեցաւ, թէպէտև ամենուն ոգին և վախճանն ալ նոյն ըլլալով հաւատացելոց և եկեղեցւոյ մեծամեծ օգուտներ ըրած են:

Վ Ա Ր Գ ՈՒ Հ Ի Լ Ի Մ Ա Յ Ի

Սրբուհին Վարդուհի կամ Ռոզա երջանիկ կոյսը Ամերիկայի փերու ըսուած նահանգին Լիմա քաղաքը ծնաւ, հարուստ ու ազնուական ծնողացմէ որ Սպանիայէն անցեր հոն տեղուանքը կը բնակէին: Սրբութեան կնիքը պզտիկութենէն յայտնի կ'երևնար Վարդուհւոյն վրայ, ու իր եռանդուն և խելացի հանգարտութեամբը տնեցոցը մեծ ուրախութիւն էր. ծնողացը ազախին ազ՛կանը հետ խօսքը մէկ ընելով՝ շատ անգամ կ'երթային պարտիզին մէկ անկիւնը կ'առանձնանային ազօթքի ետևէ ըլլալու համար: Հոգեսիրութեան պտուղը այն պզտիկութենէն յայտնի տեսնուիլ սկսաւ Վարդուհւոյն վրայ. աշխարհային բերկրութիւններէ զզուանք մը կը զգար, ու ինքնիրեն առաջագրեր էր որ կուսական սրբակրօն կենաց ինքզինքը նուիրէ: Կ'ըսեն թէ ծոմապահութիւններ ալ կ'ընէ եզեր տընեցոցմէ ծածուկ՝ ախորժահամ կերակուր-

ներէ և պտուղներէ ինքզինքը զրկելով. քաշած հիւանդութեանցը ատենն ալ չէ թէ միայն չէր տժգոհար, այլ նաև ուրախութեամբ «Երանի՛ ինձի, կ'ըսէր, որ այս հիւանդութիւններով» Քրիստոսի իմ՝ փըրկչիս սիրոյն համար շարչարանք քաշելու արժանի կ'ըլլամ, ախոստ որ քաշածներս՝ գործած մեղքերուս համեմատութեամբը բան մը սեպուելու արժանի չեն»: Ծնողքը և բարեկամները առջի բերան Վարդուհւոյն բռնած կերպը թեթեամտութենէ առաջ եկած կարծելով՝ կը նախատէին զինքը ու ծանր խօսքերով կ'արհամարհէին: Ետքը երբոր տեսան որ իր գործած առաքինութեանցը հիմը հաստատուն բարեպաշտութիւնն ու աստուածսիրութիւնը դրեր է, մտքերնին փոխեցին ու սկսան լաւ համարմունք ստանալ վրան:

Բայց որովհետև մտքերնին գրած էին որ աշխարհք մըացընեն զինքը, մայրը սկսաւ ազ՛լիկը յորդորել որ այն աշխարհաանցութիւնը մէկդի ձգէ, ու ինքզինքը վայելուչ կերպով հագուիլ կապուելու տայ. սակայն Վարդուհւոյն սիրտը բոլորովին Յիսուսի նուիրուած՝ ըլլալով՝ անհնարին էր որ աշխարհի հաճոյ ըլլալու մտքով՝ իրեն ստամ երջանիկ ճամբէն ետ կենար. ուստի արտասուօք մօրը կ'աղաչէր որ չըլլայ թէ իր ազ՛լիկը ծնողացը հրամաննին դէմ՝ անհնազանդութիւն ընելու վտանգի մէջ ձգէ:

Վարդուհի տեսնելով որ ծնողքը զինքը հարսնացընելու նորէն ետևէ ընկեր են, ա-

մէն ջանք ընել սկսաւ Լիմա քաղքին մէջ եղած Քլարեան կուսանաց վանքը մտնելու, որ մտքերնէն այն խորհուրդը փարատի. բայց ուրիշները թող չտուին:

Քայց Աստուած մասնաւոր հրաշքով մը իմացուց սրբուհւոյն թէ վանք մտնելը իրեն հոգւոյն փրկութեանը օգտակար չէ: Վարդուհի ալ այն ատենը միտքը դրաւ որ սրբոյն կատարինէ սենացւոյն պէս, որուն մասնաւոր ջերմեւանդ էր, տանը մէջ կենայ. ու անպաճոյճ և կուսական վարքովը աւելի փառաւոր յաղթութիւն մը ընէ՝ աշխարհի և սատանային վրայ: Ուստի աւելի կերպով սկսաւ ինքզինքը շարշարել՝ անդադար ծովագահութեամբ և ուրիշ հոգևորական կրթութիւններով. աղօթատիրութեան զարմանալի եռանդ մը կ'երենար վրան. կը պատմեն թէ ինչուան երկու օր երկու գիշեր անդադար աղօթքի հետ եղեր է եկեղեցւոյն մէջ՝ առանց բերանը բան մը դնելու. հեղութիւնն ալ հիանալի բան մըն էր. ոչ երբէք եղած էր որ ուրիշ սիրտը կոտորելու համար թեթև խօսք մը զրուցած ըլլայ:

Աղքատաց վրայ ալ մասնաւոր սէր ունենալով, շատ անգամ անոնցմէ շատերը կ'առնէր հետը իրեն տունը կը բերէր, և անոնց ամէն հարկաւոր բաները իր ձեռքովը կը կը հոգար շատ անգամ ալ ուրիշ բարեպաշտ կանանց հետ մէկ ըլլալով՝ քաղքին հիւանդանոցները կ'երթար ծառայելու համար. և այնպիսի սիրով ու ժրջան փութով մը կը

կատարէր այն առաքինութիւնները՝ որ ամէնքը վրան կը զարմանային, ու չէին գիտեր թէ ի՞նչ կերպով զինքը գովեն. բայց Վարդուհին իրեն ըրածները բանի մը տեղ չսեպելով «կը զարմանամ, կ'ըսէր, թէ ինչու այնչափ մեծ բան կը սեպեն Քրիստոսի սիրոյն համար կատարած փոքր ծառայութիւնս, երբոր ինքն աէրն աէրանց զիս սիրելուն համար փշով պսակուեցաւ ու հրէից թուրումուրը ընդունեցաւ»:

Քայց սատանան որ ամէն Աստուծոյ ծառայիցը բռնած հոգևոր ճամբուն արգելք ըլլալ կ'ուզէ, Վարդուհւոյն միտքն ալ զանազան փորձութիւններ սկսաւ ձգել. ու մասնաւոր կերպով կը ջանար որ Աստուծոյ ոգորմութեանը դէմ՝ թերահաւատութիւն ձգէ անոր սրտին մէջ. «Ատ բռնած ճամբովդ ալ՝ փրկութեան հասնիլը քեզի համար անկարելի է, կ'ըսէր. մարդօ ինչ ալ որ ընէ, Աստուծոյ նախասահմանութեանը դէմ չկրնար դառնալ»:

բայց Աստուած գթացաւ սրբուհւոյն վրայ, ու հոգևոր հարց իմաստուն առաջնորդութեամբը՝ անոր մտքէն այսպիսի կասկածները փարատեց: Վարդուհի իր ըրած սոսկալի ծովագահութիւններն ու կրած ճգնութիւնները բանի տեղ չսեպելով, նոր նոր տանջանքներ կը հետրէր ինքզինքը շարշարելու համար. իր վիշտը միայն այն էր որ ծածկելը անկարելի կ'ըլլար ուրիշներէն: Որովհետև, ինչպէս որ վերը յիշատակեր ենք, սրբոյն կատարինէ սենացւոյն հետևող ըլլալու

մասնաւոր փափաք մը ունէր, ուզեց որ անոր պէս՝ ինքն ալ իրեն համար փշէ պսակ մը շինէ գլուխը գնելու. ուստի թիթեղէ պսակ մը շինեց, ու մէջը իրեք կարգ երկըթէ փշեր շարեց, ու գլուխը դրաւ՝ խոստովանահօրմէն զատ առանց ուրիշի մը գիտնալուն: Մէկ օր մը վարդուհւոյն հայրը բանի մը վրայ շարաչար տաքցած ըլլալով սրբուհւոյն եղբօրը կը տաստէր. վարդուհւոյն մէջ մտաւ որ հաշտութեան միջնորդ ըլլայ. ան ատեն հայրը մէկգի հրեց զսրբուհւոյն. և ձեռքը գլխուն պսակին դաշելով՝ վարդուհւոյն երեսներէն գետի մը պէս արիւնը վար թափել սկսաւ: Ծնողքը երբոր բանը իմացան, զարմանալնէն ինչ ըսելիքնին չէին գիտեր. ուստի խոստովանահօրը աղաչեցին որ յորդորէ զսրբուհւոյն իր անձին վրայ գլխով այնպիսի ճգնութիւններէ ետ կենալու: Հոգևոր հօրը գիմաց երբոր պսակը գրին՝ պաղեցաւ մնաց. սակայն սրբուհւոյն աղաչանացը դէմ դնել չկարենալով՝ թող տուաւ որ նորէն գործածէ այն պսակը:

Աստուած ուրիշ նեղութեամբ մըն ալ իւր սիրելի ազախինը փորձել ուզեց: Այն առաքինի ու աղօթասէր անձը՝ ատեն անցնելէն ետքը հոգևորի այնպիսի պաղութիւն մը կը զգար, որ բանէ մը համ՝ չէր առնէր. այս պատճառաւ մեծ այրայրութիւն մը եկաւ վարդուհւոյն վրայ. մէկ կողմանէ Աստուծոյ կ'աղաչէր որ այս պաղութիւնը իր վրայէն վերցընէ, միւս կողմանէ ալ անդադար խորհուրդ

և խրատ կը խնդրէր իր հոգևոր դատարարակներէն այնպիսի անհնարին վշտէ մը ազատելու համար. բայց ճար չէր ըլլար. ինչուան որ Աստուած ողորմեցաւ իրեն ու առջի եռանդը պարգևեց. վարդուհւոյն յարմար առիթ սեպելով այս բանս ինքզինքը աւելի մեղաւոր և խեղճ համարելու՝ աւելի խոստաւրեր ճգնութեանց ետեէ եղաւ: Ամէն մէկ խոստովանանք ըլլալուն՝ արցունքի գետեր կը վազէին աչքէն, ինչպէս որ կը պատմեն. վասն զի մտքը հաստատուն դրած էր թէ իրեն պէս մեղաւոր մը անհնարին է որ աշխարհիս երեսը գտնուի. թէպէտ և խոստովանահօրը կ'ըրէին թէ այնչափ արդար է, որ արձակման ենթակայ մեղք մը գրեթէ ոչ երբէք գործած է իր բոլոր կենացը մէջ:

Այսպիսի խոտակրօն վարքով մը վարդուհւոյն առողջութիւնը վրասուել սկսաւ. բայց ինքը ամենեին մտիկ չէր ընէր, գիտնալով թէ մարմնոյն տկարանալովը՝ անմահ հոգին փառաւորութեան պիտի հասնի հանգերձեալ աշխարհին մէջ. «Աստուծոյ սիրոյն համար ամէն տեսակ նեղութիւնները ինձի մեծամեծ ուրախութեանց պատճառ են» կ'ըսէր:

Հիւանդութիւնը օր օրուան վրայ շատ ծանրացաւ, ետքերը անգամալուծութիւն մ'ալ եկաւ վրան՝ որով տեղէն շարժելու կարողութիւն չունէր: վարդուհւոյն ուրախութիւնը այն դառն ցաւերուն մէջ անոր վրայ էր՝ որ լեզուն արձակ էր ու անխափան կրնար զԱստուած փառաւորել: Ետքը ընդհանրական

խոստովանանք մը եղաւ մեծաւ եռանդեամբ, ու վերջին օծումն և յետին թոշակը ընդունեցաւ. անկէ վերջը բոլոր ընտանիքը և ազգականները իր քովը կանչեց, և արտասուօք ներումն խնդրեց իր գործած պակասութեանցը. անանկ որ ամենուն լացը շարժեց: Անկէ ետքը քանի մը օր ալ ապրելէն վերջը՝ խաղաղութեամբ հոգին աւանդեց յամի 1617, երեսունըմէկ տարեկան հասակին մէջ. և կը պատմեն թէ մեռած վայրկենին՝ սրբակաց անձ մը աչքովը տեսեր է որ Վարդուհին հրեշտակաց բազմութեամբը երկինք կ'ելէ եղեր:

Նիմացիք երբոր սրբուհւոյն մահը լսեցին՝ ամէնքը մէկէն անոր հօրը տունը վազեցին զինքը վերջին անգամ տեսնելու և սուրբ մարմինը համբուրելու համար. և շատ հիւանդներ անոր բարեխօսութեամբը իրենց ցաւոցը բժշկութիւն ընդունեցան: Ետքը իրիկուան դէմ՝ Վարդուհւոյն մարմինը մեծ հանդիսով վերցուցին Դոմինիկեանց վանքին եկեղեցւոյն մէջ թաղեցին: Եւ ինչպէս կենդանութեան ատենը՝ այսպէս ալ մեռնելէն ետքը զանազան հրաշքներով փառաւորեց Աստուած իւր սիրելի ազախինը, ինչպէս որ հաւատարիմ անձանց վկայութեամբն ու հաստատութեամբը ստուգուած է:

ՍՐԲՈՒՀԻ ՎԵՐՈՆԻԿԱ

Իտալիոյ Պինարոյ ըստած աւանին մէջ ծնաւ Վերոնիքա՝ յամի տեառն 1445: Հայրը երկրագործ էր, բայց իր բարեկրօն վարքովը ամենուն սիրելի ու բարի օրինակ եղած էր. աշխատասէր բնաւորութիւն մ'ալ ունենալով՝ իր Վերոնիքա աղջիկն ամէն օր արտերը կը տանէր աշխատելու համար. որ իր հլու հպատակութեամբը ծնողացը սիրելի և ամէն տեսնողներուն զարմանալուն պատճառ եղեր էր:

Հոգեւէր ալ ըլլալով Վերոնիքա՝ Միլան քաղքին մէջ եղած սրբոյն Մարթայի անունով կուսաստանը առանձնանալ ուղեց՝ իր հոգւոյն փրկութեանը աւելի կերպով մը մտադիր ըլլալու համար: Աբբասուհին անոր բարեմիտ կերպը տեսնելով՝ զարմացաւ մնաց. բայց որովհետեւ կարգալ գրել ամենեկին չէր զիտէր Վերոնիքա՝ յորդորեց որ վանք մը անելէն առաջ այն բաները սորվի՝ որպէս զի վանական առանձնութիւնը իրեն զուարճալի ընէ և օգտակար: Սրբուհին հնազանդելով տուն դարձաւ. և տեսնելով որ առտուրն է ինչուան իրիկուն աշխատութեան ետեւ ըլլալով՝

կարգալու ժամանակ չկրնար դանել՝ զիչե-
րուան քունը կը զոհէր սորվելու համար։
Բայց ետքը վախնալով որ չըլլայ թէ ուսումը
փոխանակ իրեն հոգւոյն փրկութեանը օգ-
տակար ըլլալու՝ վնասու պատճառ ըլլայ, բո-
լորովին ետ կեցաւ այն ջանքէն, ու գնաց
սրբոյն Մարթայի կուսաստանը, և աշխա-
տաւոր մայրապետներէն եղաւ։ Հոն իր կեանքը
երկու բանի նուիրեր էր վերոնկրա, հոգևորի
և վանքին ծառայութիւններուն ետեւէ ըլլա-
լու. և որովհետեւ խիստ ազքատ էին այն
կուսանքը, և հարկ էր որ բարեպաշտից ու
զորմութեամբը իրենց ապրուստը գտնեն,
վերոնկրա ամէն օր դըռնէ դուռ կը պտըտէր
մուրալու համար։

Վանք մոնելէն իրեք տարի ետքը հիւան-
դութիւն մը եկաւ սրբուհւոյն վրայ. բայց
ինքը անխափան իր պարտքերը կը կատարէր
տուանց ինքզինքը մտածելու. ու երբոր ուրիշ-
ները վրան խղճալով կը յորդորէին որ աշ-
խատանքը պակսեցընէ, վերոնկրա պատաս-
խան կուտար, թէ «Աշխատանքէ փախչիլը ա-
մօթ է ինծի պէս ուժեղ և առողջ աղջկան
մը համար»։

Քսան տարի ամենուն բարի օրինակ ըլլա-
լով՝ իր կեանքը անցուց սրբուհիին, և թէպէտ
զանազան տեսլեանց ու յայտնութեանց ար-
ժանի կ'ըլլար, բայց իր խոնարհամտութեամ-
բը ինքզինքը բանի տեղ չսեպելով՝ ամենեին
ձայն չէր հանէր. և շատ կը վշտանար երբոր
կ'իմանար թէ ուրիշները զինքը բանի մը

տեղ դրեր ու մեծ համարմունք ունին վրան։
Պահք բռնելու ալ մասնաւոր ջերմեռանդու-
թիւն մը ունէր վերոնկրա. և շատ օր ալ
բոլորովին ծով կը կենար։

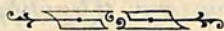
Անգամ մը Քոմոյ քաղաքը գնաց վերո-
նկրա, և իր բարի օրինակովը շատ մեղաւո-
րաց առ Աստուած դառնալուն պատճառ ե-
ղաւ. անկէ Միլան անցաւ, և հոն տեղի կու-
սանաց վանքերուն ալ մեծամեծ հոգևոր պը-
տուղներ ըրաւ իր սրբակիօն վարքովը և
հոգեշարժ խրատներովը. նոյնպէս Բարմա,
Փլորենտա և Հռոմ քաղաքներն ալ երթա-
լով առաքինական քաջութիւններ զործեց։

Վերոնկրա աստուածային յայտնութեանց և
տեսլեանց ալ արժանի եղաւ. բայց ինքզինքը
արժանի չսեպելով՝ շատ կը վախնար որ չըլ-
լայ թէ զիւսական փորձութիւններ ըլլան այն
տեսիլքները. ուստի կ'ուզէր անապատ մը
առանձնանալ և հոն քաջուիլ ճգնութեան և
աշխարհի հետ վերաբերութիւն մը չունենա-
լու համար. բայց Աստուած հրեշտակի ձեռ-
քով իմացուց իրեն թէ անապատը առանձ-
նանալը իրեն հոգւոյն օգտակար չէ, ու յոր-
դորեց որ բռնած աստուածահաճոյ ճամբուն
մէջ հաստատուն մնայ։ Բայց սատանան նա-
խանձելով անոր առաքինասէր ճգնութեանը
վրայ, սկսաւ փորձութիւններով նեղել զինքը,
ու երբոր տեսաւ որ վերոնկրա իրեն կեր-
պով մը տեղիք չտալէն զատ՝ աւելի ալ զինքը
կ'ամըչցընէ, մարմինը չարչարել սկսաւ. ու
ինչպէս հաւատարիմ անձինք կը վկայեն,

չատ անգամ՝ վերոնկրային կ'երևնար ու նա-
խատական խօսքերով զինքը արհամարհելէն
ետքը՝ ինչուան սրբուհւոյն ծեծ ալ կը քա-
շէր: Կոյսը հաստատութեամբ միտքը գրած
ըլլալով թէ իր մեղացն համար է որ Աս-
տուած թող կուտայ որ այս փորձանքներն
իր վրայ հասնին, հեղութեամբ կը համբե-
րէր, ու կը խնդրէր որ սղորմի Աստուած
իր խեղճութեանը:

Այսպիսի զարմանալի վաբքով մը իր կե-
նացը օրերը անցընելով՝ ատենը եկաւ որ
բոլորովին աշխարհքէս զատուի, և երթայ
իւր փրկչին հետ միանայ, ուստի կամաց կա-
մաց մարմինը տկարանալով՝ հիւանդացաւ և
անկողին ընկաւ. ու ամէն հոգևոր պատրաս-
տութիւնները մեծ եռանդեամբ ընդունելով՝
խաղաղութեամբ իր երջանիկ հոգին աւան-
դեց յամի տեառն 1497, յունուար ամսուն
տասուիրեքին: Կուսանքը լալով ողբալով իր
մարմինը առին՝ եկեղեցւոյն մէջ հինգ օր
անթաղ թողուցին որ բարեպաշտ հաւատա-
ցեալք կարենան իր սուրբ մարմինը համ-
բուրելու. ետքը փառաւոր հանդիսով թա-
ղեցին զինքը, և շատ հրաշքներ տեսնուեցան
իրեն բարեխօսութեամբը:

ՍՐԲՈՒՀԻ ՖԻԼՈՍՔԵՆԱ

Վերջի ատեններուս մէջ հանդիպած Աս-
տուծոյ մեծամեծ հրաշքներէն մէկն ալ սըր-
բուհւոյն Ֆիլոմենայի մարմնոյն գտնուիլը սե-
պելու է. որ զարմանալի հրաշքով մը մա-
հուընէն հազար հինգ հարիւր տարի վերջը՝
անզուգական գանձ մը յայտնուեցաւ բոլոր
ջերմեռանդ հաւատացելոց և, իրեն բարե-
խօսութեամբը մեծամեծ օգուտներ տեսնուե-
ցան ամէն տեղ: Իսկ մարմնոյն գիւտը այս
կերպով եղաւ կ'ըսեն: Հռովմ՝ քաղքին մէջ
սովորութիւն կայ որ տարուէ տարի բարե-
պաշտ հաւատացեալք սուրբ մարտիրոսաց
գեանադամբանները այցելութեան կ'երթան
մեծ հանդիսով և տօնախմբութեամբ: 1802ին
մայիս ամսուն քսանըհինգերորդ օրը սրբու-
հւոյն Պրիսկիլիայ ըսուած գեանադամբան-
ները գնացած ըլլալով, մեծ գերեզմանաքար
մը գտան, որ ինչուան այն ատենը ոչ ոք
տեսած էր. քարին վրայ ալ զանազան նշան-
ներ կային, որոնցմով հին ատենի հաւատա-
ցեալք կուսութիւն և մարտիրոսութիւն կ'ի-
մանային. այսպիսի տապանագիր մըն ալ կար
վրան լատին գրերով. ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԸՆԴ ՔԵՋ
ՖԻԼՈՍՔԵՆԱ. ԵՂԻՑԻ ԵՂԻՑԻ:

Երբոր գերեզմանաքարը տեղէն վերուցին, սուրբ նահատակին ոսկորներն երևնալ սկըսան, քոփն ալ կոտրտամ անօթ մը կար, ու մէջը ցամքամ արեան նշաններ. որով յայտնի էր թէ մարտիրոսութեամբ վկայուած պիտի ըլլայ Ֆիլիմենա. վասն զի հին ատենի հաւատացեալք սովորութիւն ունէին որ մարտիրոսաց և վկայահեաց թաղման ատենը՝ իրենց արիւնն ալ ամանի մը մէջ ամփոփելով՝ հետերնին կը թաղէին: Երբոր զարմանքով մը սրբուհւոյն արեան կաթիլները աղնիւ սափորի մը մէջ կը դնէին քրիստոնեայք, տեսն որ ամէն մէկ կաթիլը սափորի մէջ վազելու ատենը ոմանք ոսկոյ, ոմանք արծաթի, ոմանք ադամանդի և զմրուխտի, և ուրիշ աղնիւ բաներու կը դառնային՝ ծիածանի գոյն տոնելով: Եւ հաւատարիմ՝ ականատես անձինք կը պատմեն թէ ինչուան հիմա՝ այն պատուական սափորի մէջէն նոյն գոյները կը ցոլանան սրբուհւոյն արեանը կաթիլներէն:

Սրբուհւոյն Ֆիլիմենայի մարտիրոսութեան պատմութիւնը որոշ չգիտցուիք, բայց ինչպէս որ վերը յիշատակեցինք, իրեն գերեզմանաքարին վրայի եղած նշաններէն գուշակած էին վկայագիրք անոր նահատակութեան պատմութիւնը:

Գերեզմանաքարին վրայ փորուած առաջին խորհրդաւոր նշանը՝ նաու խարխա մըն է, որ ոչ միայն յուսոյ նշան է, այլ նաև հեթանոսաց հնարած տանջանք մըն էր՝ քրիս-

տոնեայքը նահատակելու համար. ինչպէս որ Տրայիանոս կայսրը սուրբ կղեմէս պապը նահատակել ուզելով՝ հրամայեց որ նաու խարխա մը կապեն ոտքին ու ծովը ձգեն:

Երկրորդ խորհրդաւոր նշանը նեա մըն էր, որով դարձեալ հեթանոսք՝ քրիստոնեայքը կը նահատակէին. ինչպէս որ սրբոյն Սեբաստիանոսի պատմութենէն յայտնի է: Իսկ երրորդ խորհրդաւոր նշանը արմաւենւոյ մը սոս էր, որով սրբուհւոյն հեթանոսաց զէմ ցըցուցած յաղթութիւնը կ'իմացուի. ասկէ զատ խարազան մը փորագրած է՝ որով կուպաշտք քրիստոնեայքը կը ծեծէին: Դարձեալ ուրիշ երկու նետեր ալ կը տեսնուին, և մէկ շուշան ծաղիկ մը, որ ինչպէս հիմա՝ նոյնպէս ալ հնոց մէջ անմեղութեան և կուսութեան նշան կը սեպուէր: Այս ամէն նշաններով յայտնի կը տեսնուէր թէ սրբուհին Ֆիլիմենա վկայական մահուամբ ելեր է այս աշխարհէս:

Հիմա տեսնեք աստուածային յայտնութեանց գլխաւորներն որ այս սրբուհւոյն նահատակութիւնը ամենուն հուշակելու համար հաճեցաւ Աստուած զանազան անձանց յայտնել մի և նոյն ժամանակի մէջ. ասոնցմէ մէկը բարեպաշտ արհեստաւոր մըն էր, և երկրորդը սրբակաց կոյս մը: Արհեստաւորին եղած յայտնութիւնը այս կերպով էր. «Տեսեանս մէջ յափշտակուելով՝ Դիոկղետիանոս կայսրը տեսայ, կ'ըսէր, որ անկարգ սիրով մը կուրցած՝ սրբուհին Ֆիլիմենա իրեն հարս կ'ուզէր

առնուլ. երբոր տեսաւ թէ անիկա իր սէրը կ'արհամարհէ, սկսաւ պատիժներ սպառնալ. և մէկ կողմանէ ալ մեծամեծ խոստմունքներով՝ անոր սիրտը որսալու կը նայէր. բայց Ֆիլոմենա երբոր անոր կամացը տեղիք տալու գոյզն նշան մ'ալ չցուցընելէն զատ, կուսու թիւնը անարատ պահելու համար ինչուան մեռնիլն ալ յանձն առնուլ կ'ուզէր, Դիոկղեսիանոս կրակ կտրեցաւ, և սաստիկ տանջանքներով չարչարել տալէն ետքը՝ գլուխը կտրել հրամայեց»:

Երկրորդ՝ և աւելի մանրամասն յայտնութիւնը, Նէպոլոնոյ վանքերուն մէկին մէջի միանձնուհւոյ մը եղած է հետևեալ կերպովս:

Աս կոյսը սրբուհւոյն Ֆիլոմենայի բարեխօսութեամբը մեծամեծ շնորհքներ ընդունած էր Աստուծմէ. և հաւատարիմ անձինք կը վկայեն թէ շատ անգամ կ'երևնայ եղբր ասոր սրբուհին և հոգևորական ճամբուն մէջ անխոտոր առաջնորդելու համար պէտք եղած խրատներն ու ազգարարութիւնները կը ծանուցանէր անոր: Միանձնուհին ջերմեռանդ աստուածպաշտութենէն աւելի հեղահոգի խոնարհութիւն մ'ալ ունենալով՝ սկսաւ վախնալ որ չըլլայ թէ իր աստուածային յայտնութիւն կարծածները սատանայի խաբէութիւններ ըլլան, անոր համար արասուօք կը խնդրէր Աստուծմէ որ անոնց ինչ ըլլալը իրեն իմացընէ:

Միանձնուհւոյն խուցը Ֆիլոմենայի պզտի արձանը կար, և կուսանք այն արձանին ե-

րեսին վրայ ատեն ատեն զարմանալի փոփոխութիւններ տեսնելով՝ առին իրենց եկեղեցւոյն մէջի խորաններուն մէկուն վրայ դրին, և տարուէ տարի մեծ հանդիսով անոր տօնը կը կատարէին: Միանձնուհին ամէն անգամ հաղորդութեան սուրբ խորհուրդը ընդունելէն ետքը կ'երթար այն արձանին դիմացը գոհութեան աղօթքը կատարելու համար. մէկ անգամ մ'ալ սաստիկ փափաք մը եկաւ ասոր Ֆիլոմենայի մարտիրոսութեան ճիշդ ատենը իմանալ. մէյ մ'ալ առանց իրեն իմանալուն աչուրները գոցուեցան ու վրան թըմբութիւն գալով անոյ ձայն մը լսեց արձանին դրուած տեղէն. «Օգոստոս ամսուն տաճներորդ օրը, կ'ըսէր, եղաւ իմ յաղթողական նահատակութիւնս»: Միանձնուհին երբոր այս ձայնը լսեց՝ սկսաւ վախնալ որ չըլլայ թէ խաբէութիւն մը գանուի ասոր մէջ ալ. ուստի իրեն հոգևոր հօրը առանձին ծանուցանելով այս յայտնութիւնները՝ իր մտքին տարակոյսն ալ բացաւ անոր, և արտասուօք կ'ազաչէր որոշակի կերպով մը իր սիրտը հանգչեցընել: Հոգևոր հայրը անոր ամէն պատմածները պէտք եղածին պէս քննելով իմացաւ թէ աստուածային յայտնութիւն է միանձնուհւոյն եղածը, և քաջալերելով յորդորեց որ սրբոյն Ֆիլոմենայի մեծագոյն փառացը համար Աստուծմէ խնդրէ որ անոր նահատակութեան կերպն ալ յայտնէ իրեն: Խոնարհութեամբ հնազանդեցաւ միանձնուհին, ու երբոր մէկ օր մը իր սենեկին մէջ

քաշուած առանձին կ'աղօթէր՝ դարձեալ վրան թմրութիւն մը եկաւ, և այն առջի ձայնը լսեց՝ որ եկեղեցւոյն մէջ իրեն հետ խօսեցաւ: «Ես, կ'ըսէր, Յունաց աշխարհին տիրող իշխաններուն մէկուն ազլիկն եմ: մայրս ալ թագաւորական տոհմէն է. և որովհետեւ զաւակ չունէին, իրենց սուտ աստուածներէն կը խնդրէին որ հաճին որդի մը պարգևել իրենց: Հօրս արքունեացը մէջ քրիստոնեայ բժիշկ մը կար Պորզիոս անունով. ասիկայ իմ ծնողացս սրտին ցաւը տեսնելով՝ սկսաւ յորդորել զիրենք որ թողուն կուսպաշտութիւնը և քրիստոնէական սուրբ կրօնքը ընդունին. «Կրնայ ըլլալ որ, կ'ըսէր, այն պատճառաւ Աստուած ձեր խնդրուածոցը լսէ»: Աստուծոյ շնորհքը ծնողացս միտքը լուսաւորեց, դարձան քրիստոնեայ եղան. և ինչպէս որ Պորզիոս առաջուց կը գուշակէր, Աստուած պարգևց զիս ծնողացս: Տասուիրեք տարուան եղած ատենս ծնողացս հետ հարկաւոր բանի մը համար Հռովմ՝ քաղաքը գնացի, և Գիովղետիանոս կայսեր ներկայացայ: Կայսրը զիս որ տեսաւ, աչքը վրաս մնաց. ուստի հօրմէս խնդրեց որ զիս իրեն հարսնացընէ: Հայրս մէկէն հաճութիւն ցըցուց, թէ՛ ինձի և թէ՛ իրեն համար մեծ պատիւ սեպելով այս բանս: Տուն որ դարձանք, մօրս հետ խօսքը մէկ ըրին, և սկսան յորդորել զիս որ գէմ՝ չգառնամ՝ իրենց կամացը՝ կայսեր հարսնանալու համար: Զարմանալով մը դարձայ իրենց հարցուցի. «Ի՞նչ.

կ'ուզէ՞ք, ըսի, որ մարդու մը սէրը չարհամարհելու համար՝ Յիսուսի սէրը ոտքի տակ առնում. միթէ չէք գիտեր թէ ինչպէս անարատ կուսութիւն ուխտեր եմ: — Դեռ պատիկ էիր ան ատենը, պատասխանեց հայրս. անոր համար այն ատենուան ուխտդ բանի չգար. միտքդ բեր թէ ինչ մեծամեծ նեղութիւններ պիտի քաշենք մենք ալ դու ալ՝ թէ որ կայսեր կամքը չկատարենք»: Բայց ես Աստուծոյ շնորհքովը զօրացած գէմ կեցայ անոնց խօսքերուն:

Մայրս տեսնելով որ հօրս խօսքը մտիկ չըրի, լալով ողբալով քովս եկաւ ու կ'աղաչէր որ հնազանդիմ իրենց. ոտքս ինկաւ, «Խեղճ ծնողացդ վրայ գլծա՞» ըսելով կը պաղատէր. բայց ես դարձեալ գէմ կեցայ. «Կուսութեամբ ինքզինքս Աստուծոյ նուիրեր եմ, ըսի. անհնարին է որ երկրաւոր արքայութիւնը անմահին հետ փոխանակեմ»: Աս խօսքս որ լսեց մայրս, տրտմութենէն յուսահատութեան մէջ ինկաւ, և հօրս հետ մէկտեղ առին զիս կայսեր գիմացը հանեցին: Գիովղետիանոս շատ ջանաց որ սպառնալեօք և խտտմամբք զիս համոզէ. բայց երբոր տեսաւ որ մտիկ ընելս անկարելի է, բարկութենէն կրակ կտրեցաւ, ու հրամայեց որ առնեն բանտը գնեն զիս. և միտքը գրած ըլլալով՝ թէ իր տանջանքներովը պիտի կարենայ իմ՝ մտացս հաստատութեանը յաղթել, ամէն օր կուգար զիս տեսնելու, և փորձ չէր մնար որ չփորձէր՝ որ կուսութենէս ետ կե-

նամ. բայց ես Աստուծոյ շնորհքովը գէմ՝
կեցայ անոնց խօսքերուն: Երեսունընթօթը օր
բանտը կենալէն ետքը՝ գիշեր մը Աստուա-
ծածին սուրբ Կոյսը ինձի երևցաւ ու քաջա-
լերով ըսաւ, թէ իրեք օրէն ետքը ամէն նե-
ղութիւնները պիտի դադարին, ու երկնից
արքայութեան պիտի արժանի ըլլամ: Եւ
յիբաւի, Դիոկղետիանոս կայսրը տեսնելով
որ ես մտքիս վրայ հաստատուն կեցեր եմ,
ուզեց որ հրապարակաւ զիս չարչարէ. ուստի
նախ հրամայեց որ ձաղկեն զիս. ետքը մեր-
կացընել տուաւ, ու սեան մը կապել տալով՝
քաղքին ազնուականաց դիմացը այնչափ ծե-
ծել տուաւ որ մարմինս արիւնջուայ եղաւ:
Դիոկղետիանոս տեսնելով որ սաստիկ ցաւէն
մեռելի պէս ընկայ մնացի, շուտով մը բանտ
դնել տուաւ, կարծելով թէ հոնտեղը պիտի
մեռնիմ: Բանան որ մտայ՝ երկու հրեշտակ
երևցան ինձի, և իմ վէրքերուս վրայ առողջ-
արար գեղ մը դնելով՝ բոլոր վէրքերս բժշ-
կուեցան ու իմ կատարեալ առողջութիւնս
ստացայ: Դիոկղետիանոս կայսրը երբոր այս
բանս լսեց, իր առջևը կանչել տուաւ ու զար-
մացաւ մնաց. և սկսաւ զիս համոզել թէ Ա-
րամազդ աստուածոց հայրը իմ խեղճու-
թեանս վրայ գթալով՝ ինձի բժշկութիւն պար-
գեա՞ծ ըլլայ, որպէս զի Հոսովմայ տիկին և
իշխանուհի ըլլամ. ու սկսաւ նորէն մեծամեծ
խոստմունքներով յորդորել զիս որ հաւանիմ՝
իրեն ու սէրը չմերժեմ: Բայց երբոր տեսաւ
թէ իրեն մտիկ ընելու կամք չունիմ, հրա-

մայեց որ նաև խարխախ մը կապեն վրաս
ու անով Տիբերիս գետը ձգեն: Երբոր թա-
գաւորին պաշտօնեայքը առին զիս գետը նե-
տել կ'ուզէին, երկընթէն երկու հրեշտակ հա-
սան ու խարխախն չուանը կտրելով՝ զիս ալ
անթիւ ժողովրդեան առջևը՝ ցամաք հանեցին:

Տեսնողներէն շատը այս զարմանալի հրաշ-
քը տեսնելով՝ դարձան քրիստոնեայ եղան.
բայց Դիոկղետիանոս կայսրը կարծելով թէ
կախարդութիւն է ըրածս, հրամայեց որ
Հոսովմայ քաղքէն դուրս հանեն զիս, ու նետե-
րով խոցոտեն ու սպաննեն: Աս հրամանը կա-
տարելու ատեն՝ արիւնը գետի պէս մարմնոյս
չորս կողմէն կը վազէր, ու գրեթէ կենդա-
նական զօրութիւն վրաս չէր մնացած՝ երբոր
գթալով առին բանտը տարին զիս: Բայց
Աստուծոյ օգնութիւնը նորէն, ինձի հասաւ.
վասն զի բանտին մէջ անոյշ քուն մը եկաւ
վրաս, ու արթըննալէս ետքը տեսայ որ բո-
լորովին բժշկուեք էի: Դիոկղետիանոս այս
բանս որ լսեց՝ բարկութենէն կրակ կտրելով
պատուիրեց որ դարձեալ սուր նետերով զիս
խոցոտեն. բայց խարուեցաւ. վասն զի պաշ-
տօնեայքը թէպէտ և ամէն ուժերնին կը թա-
փէին՝ բայց սլաքը նետէն չէր բաժնուէր:
Կայսրը այս բանս տեսնելով՝ ինչ ըսելէք չէր
գիտէր. հրամայեց որ սլաքները կրակի մէջ
ձգելով տաքցընեն՝ ու այնպէս իմ վրաս պար-
պեն. բայց դարձեալ ջանքերնին փուճը ելաւ.
վասն զի ինձի կերպով մը վրասել չկրնալէն
զատ՝ պաշտօնէիցմէ շատը մեռան, շատերն

ալ դարձան քրիստոնեայ եղան. ուրիշներն ալ Գիովղեաթիամուսը մեղադրել սկսան ինձի դէմ ցուցըցած անգթութեանը համար. կայսրը վախցաւ որ չըլլայ թէ իմ պատճառաւ իւրեն գլուխը ցաւի, ուստի մէկէն պատուիրեց որ գլուխս կտրեն: Այս կերպով երկրաւոր ունայնութիւններէն ազատեցաւ իմ հոգիս, ու զնաց երկինքը անմահ փեսայիս հետ միանայլու»: և

Այս յայտնութիւններովն է ահաւասիկ որ հաւատացեալք Ֆիլոմենայի վարքն ու նատակութեան պատմութիւնը իմացան:

Մնկէ ետքը հանգիստով առին սրբուհւոյն մարմինը Պրիսկիլիայ գեանագամբանէն հանեցին ու Մունեանոյ ըստած տեղը փոխադրեցին, ուսկից շատ հրաշքներ տեսան ամէն հաւատացեալք, և Ֆիլոմենայի անունը և զօրաւոր բարեխօսութիւնը աշխարհքիս չորս կողմը քիչ ատենուան մէջ լսուեցաւ: Իրեն բարեխօսութեամբը եղած հրաշքները այնչափ շատ են՝ որ հատորներով հրատարակեր են Եւրոպայի ամէն ազգերը: Բայց մենք հօտեղս իր մէկ քանի հրաշքները պատմելով գոհ ըլլանք:

1831^{ին} Նափոլի քաղքին մէջ խեղճ ու աղքատ կին մը կար՝ որ իր ցաւազարութեանը առողջութիւն գտնելու համար՝ տանը մէջ եղած սրբուհւոյն Ֆիլոմենայի պատկերին առջևը կանթեղ մը կը վառէր: Մէկ օր մը ասոր անէն եղը պակսեցաւ, և որովհետև գնելու համար հարկաւոր եղած ստակն ալ չունէր,

պարզմտութեամբ մը սրբուհւոյն իր կարօտութիւնը յայտնելով՝ դրացիին տունը գնաց անոր ճրագին լուսովը աշխատանքի ետեէ ըլլալու համար: Գիշերը ոչ ատեն տունը դառնալով զարմացաւ մնաց երբոր տեսաւ որ տանը լապտերը վառուած և մէջը լեցուն եղ էր: Մէկէն զնաց իր դրացիները կանչեց, ու սկսաւ պատմել անոնց Ֆիլոմենայի զօրաւոր բարեխօսութեամբ եղած հրաշքը: Բայց իր ցաւոցը վրայ դեռ ամենևին տարբերութիւն մը չէր եղած, և տղաբերքի ատենն ալ հասած ըլլալով՝ խեղճ մահուան դուռը մտնեցեր էր: Կինը Ֆիլոմենայի պատկերը ձեռքն առնելով՝ արտասուօք կը խընդրէր իրմէ որ խնայէ իր խեղճութեանը ուսս ցաւէն զինքը ապատէ: Երբոր այսպիսի խօսքերով սրբուհւոյն գիմացը խեղճ կը թափէր՝ ծնաւ որդին, բայց մեռած էր: Մայրը այս բանս տեսնելով՝ սիրտը դառնացաւ, ու հրամայեց որ մէկէն իր տանը մէջէն վերցնեն Ֆիլոմենայի պատկերը. «Չէի կարծեր, կ'ըսէր, թէ այսպիսի գեղեցիկ փոխարէն մը պիտի ընէ իմ ջերմեռանդութեանցս և անգաղար ազաչանքիս»: Մէկէն նոյն ատենը մեռելին գիակը իր տեղէն շարժիլ սկսաւ, ու երբոր ամէնքը զարմանալով վրան կը նայէին, սկսաւ ճըլալ: Մն ատենը ամէն հոն գտնուողները զարմանալնէն ինչ ըսելիքնին չգիտնալով՝ տըղան մկրտեցին, որ երեսունը հինգ օրուրնէ ետքը մեռաւ: Աս հրաշքին լուրը բոլոր Նեապոլոսոյ մէջ տարածուեցաւ,

ու Ֆիլիմոնայի անունը շատ պայծառացաւ :
 Սրբուհւոյն Ֆիլիմոնայի շերմեռանդ ծնողք
 մը՝ տասնըմէկ ամսուան աղջիկ մը ունէին,
 և մէկ հատիկ զաւկընին ըլլալով վրան կը
 գուրգուրային : Մէկ օր մը այս աղջիկը ի-
 րենց տանը չափաւոր բարձրութեամբ պա-
 տուհանէն վար ընկաւ : Խեղճ մայրը երբօր
 այս ցաւալի դիպուածը տեսաւ՝ շփոթութե-
 նէն ինչ ընելէքը չգիտնալով աղաղակեց .
 « Սրբուհի Ֆիլիմոնա, քուկդ էր այս աղջի-
 կը » . այս ըսաւ, ու մէկէն տանը դռնէն դուրս
 վազելով՝ տեսաւ որ սրբուհւոյն բարեխօսու-
 սութեամբը՝ իր տղուն պզտի վնաս մըն ալ
 չէր եղած :

ԱՐԴԼՄՍԵՀ ՎԿԱՅ

Պարսկաստանի Շիգար քաղաքին մէջ Ղևի անունով մեծատուն Հրէայ մը կար Քրիստոսի վեցերորդ դարուն ատենները, հարուստ ու ազնուական և Պարսից նախարարացը սիրելի: Շատ զաւկըներ ունէր Ղևի, բայց անոնց մէջ Ասեր անունով պղտի որդին աւ մենէն աւելի սիրելի էր իր հօրը՝ ունեցած ազնիւ կատարելութեանցը համար: Երբոր քիչ մը տարիքը առաւ Ասեր, հայրը յանձնեց անոր որ իր ոչխարները արածէ. և այն միջոցաւը Աստուած զարմանալի կերպով մը այս ազնիւ տղան քրիստոսական կրօնից աշակերտեց:

Շիգար քաղաքին մէջ եղած Պարսից մագերուն և քրիստոնէից տղաքն ալ՝ Ասերայ հետ իրենց հօրը ոչխարները կ'արածէին. ու երբոր կերակրոյ ատենը կը համներ՝ կռապաշտից որդիքը զատ՝ քրիստոնեայքն ալ առանձին՝ կը նստէին ուրախութեամբ կերակուրնին ուտելու: Ասերայ սիրտը կտոր կտոր կ'ըլլար երբոր ինքզինքը զրկուած կը տեսնէր այնպիսի ընկերութենէ ու մինակ մնացած. վասն զի իրմէ զատ ուրիշ Հրէին

տղաք չկային որ անոնց հետ ինքն ալ ուրախանար: Քրիստոնեայ տղոց ազնիւ կենցաղավարութիւնը տեսնելով՝ կը փափաքէր որ ինքն ալ անոնց մէջ խառնուի. բայց չէր համարձակէր, գիտնալով որ քրիստոնեայք Հրէաներէն կը դարձին: Խեղճ Ասերը տխուր մտածմունքներով ու աչքին արցունքովը մէկգի քաշուած իր կերակուրը կ'ուտէր, երբոր ուրիշները խնտալով կ'ուրախանային: Համարձակեցաւ որ մը, ու քրիստոնեայ տղոց մօտենալով « Խնդրեմ', ըսաւ, ինչու համար ինծմէ հեռու կը քալէք, ու չէք ուզեր որ ես ալ ձեզի հետ մէկտեղ ուտեմ' և ուրախանամ »: Հովիւները գարձան, « Սիրեցեալ եղբայր, ըսին իրեն, ինչպէս որ գիտես՝ Հրէայք թշնամի են քրիստոնէից, և մեզի ալ արգելուած է ձեզի հետ հաղորդութիւն ընելը. բայց մեր մէջը խառնուիլ որ ըսիր, ատոր մի միայն ճամբան սուրբ մկրտութիւնն է. ինչուան որ ջրով չմկրտուիս, ու Հոգւոյն սրբոյ շնորհքը չընդունիս, մեր հետն ամենեկին վերաբերութիւն չես կրնար ունենալ »: Ասերայ սիրտը անպատուճ ուրախութեամբ լեցուելով, « Ահաւասիկ ջուրն ալ քովերնիս է, ըսաւ, ինչու համար կ'ուշանաք ու զիս չէք մկրտեր. ես բոլորով սրտիւ պատրաստ եմ ձեր հաւատքը ընդունելու »: Բարեսիրտ տղաքը իրենց անմեղ հովուակցին թափած արցունքները, և Քրիստոսի վրայ ցուցըցած սէրը տեսնելով՝ շատ ուրախացան. « Քրիստոս մեր փրկիչն է, ըսին, որ այս փրկարար

խորհուրդը քու միտքդ ձգեց, սիրեցեալ եղբայր. ինքն է որ զքեզ կ'ուզէ իր անփախճան փառացը հաղորդ ընել. ուստի պէտք է որ քահանայի մը երթաս, ըսին, ու իրմէ մկրտուիս. վասն զի մենք չենք կրնար մատակարար ըլլալ այն սուրբ խորհրդոյն »: Ասեր իր ընկերակցացը ոտքը իյնելով՝ արտասուզք կը պաղատէր. « Կ'աղաչեմ', կ'ըսէր, զիս ձեր քովէն մի' հեռացընէք. հայրս մովսիսական կրօնից սաստիկ նախանձայոյզ ըլլալուն՝ կը վախեմ որ չըլլայ թէ զիս չարաչար պատժէ՝ երբոր քահանայի քով երթալս իմանայ »: Հովիւները Ասերայ հաւատքը և եռանդուն սիրտը տեսնելով, դաշտին մէջը եղած ջրհորին աւազանին մէջ զինքը ինչեցուցին, ու ազօթք ընելով Աստուծոյ որ ընդունի իրենց կատարած խորհուրդը, մկրտեցին զինքը ու Աբղղմանհ անուն գրին, որ Քրիստոսի ծառայ ըսել է. ու երբոր մկրտութեան աւազանէն գուրս հանեցին, մէկիկ մէկիկ ամէնքն ալ պագտուեցան հետը, ու իրենց նոր զգեստները անոր հագցընելով՝ ուրախութեամբ մէկտեղ կերակուրի նստան, շնորհակալ ըլլալով Աստուծոյ որ հաճեցաւ իրենց ընկերութեանը մէջ խառնել՝ Ասերայ պէս հրեշտակային պատանին. ու սկսան խրատել զինքը որ Հրէաներէն հեռու կենայ, և զգուշանայ որ չըլլայ թէ սուրբ մկրտութեամբ ստացած մաքրութիւնը նորէն կորսընցընէ. Աբղղմանհ ալ խոստացաւ իրենց որ Քրիստոսի սուրբ շնորհքովը հաստատուն պիտի կենայ իր առաջա-

գրութեանը մէջ: Քրիստոնեայ տղաքը Աբգղըմանէի Քրիստոսի ծառայ ըլլալը արտաքին նշանով մըն ալ ցուցընել ուզելով, ականջին բլթակը ծակեցին, ու իրենցմէ մէկուն գինդը անոր ականջը անցուցին:

Գիշերն որ վրայ հասաւ, Աբգղմանէ առաւ իր հօրն ոչխարները, և ուրախութեամբ տուն դարձաւ. բայց մայրը իր որդւոյն ականջէն գինդ մը կախուած տեսնելով՝ շատ այլայլեցաւ. «Որդեակ իմ, ըսաւ, գլխընուս ի՞նչ ձիւն բերիր. ինչո՞ւ համար ինքզինքդ ծառայ ըրիր, Մովսիսի տուած հրամանին դէմ ականջդ ծակել տարով»: Աբգղմանէ մօրը այլայլած սիրտը հանդարտեցընելով, «Մարդկային ծառայութեան նշան չէ, ըսաւ, մայր իմ, վրաս տեսած նշանդ, այլ Քրիստոսի փրկչին՝ որուն որ ես այսօր հաւատացի, սէրն է որ զիս այս բանիս յորդորեց»: Մայրը տղուն քրիստոնեայ ըլլալը լսելով՝ ալ աւելի շիտիեցաւ. բայց հանձարեղ տղան կարգաւ պատմեց իրեն՝ ամէն գլխէն անցած բաները, և իր ընկերակիցներէն լսած հաւատոյ վարդապետութիւնը անոր առջևը դրաւ. Աստուծոյ շնորհքը Աբգղմանէի մայրն ալ լուսաւորեց, որ մէկէն ճանչցաւ տղուն զրուցած խօսքերուն ճշմարտութիւնը. բայց իր էրկանը կատաղութենէն վախնալով որ չըլլայ թէ Աբգղմանէի գլխուն փորձանք մը բերէ, երեսուն օր առաւ տանը մէջ պահեց զինքը, առանձին տեղ մը հօրմէն ծածուկ: Իսկ Ասեր ամէն օր կանուխ իր ընկերակցացը քովը

կ'երթար, սուրբ հաւատոյ խորհուրդները կը սորվէր, մարտիրոսաց նահատակութիւնը կը լսէր, ու իր Քրիստոսի վրայ ունեցած սէրը օր օրուան վրայ աւելի բորբոքելով՝ գիշերը տուն կը դառնար ու մօրը կը պատմէր:

Գիշեր մը երբոր այս անմեղ հրեշտակը քուն կ'ըլլար. տեսիլք տեսաւ որ մութ տեղ մը ձգեր էին զինքը, ուր շատ չարագործաց հետ տանջանք կը քաշէր: Աբգղմանէ այն դառն նեղութեանը մէջ ուրիշ օգնութիւն չկրնալով գտնել, քրիստոնէից Աստուծոյն ցաւազին արցունքով պաղատիլ սկսաւ որ վրայ հասնի և այն վշտերէն փրկէ զինքը: Եւ յիրաւի, տեսաւ որ լուսաւոր երիտասարդ մը գուրը ինջաւ, ու Աբգղմանէի ձեռքէն բռնելով՝ դուրս քաշեց զինքը այն տանջանաց տեղէն, և տարաւ ուրիշ երանելեաց խմբին մէջ խառնեց, պատուիրելով որ անոնց հետ զԱստուած փառաբանէ: Աբգղմանէ դարձաւ այն երիտասարդին, «Տէր իմ, ըսաւ, ով ես դու որ վրաս այս աստիճանի խնամք ու սէր կը ցուցընես»: Լուսաւոր պատանին «Ես Քրիստոսն եմ, ըսաւ, որ քեզի օգնութեան կանչեցիր. բայց ուրախ եղիր որդեակ իմ, վասն զի երկնից արքայութեան մէջ քեզի համար մասնաւոր փառք ու պատիւ պատրաստուած է. հոն պիտի իմանաս թէ ես որչափ սէր ունիմ՝ վրագ: Աբգղմանէ կէս մը սարսափած կէս մըն ալ ուրախացած՝ սիրալիբ խօսքերով շնորհակալ կ'ըլլար իրեն, ու կը խնդրէր որ զինքը երեսէ չձգէ:

Աբղղմանհի ձայնը լսելով արթննացաւ մայրը ու որդւոյն քովը երթալով՝ հարցուց թէ որուն հետ կը խօսի: Տղան դարձաւ, «Մայր իմ, ըսաւ, քրիստոնէից աստուածը Յիսուս Քրիստոս որ աշխարհք եկաւ, ու մեր ազգակիցներէն խաչուեցաւ ու մեռաւ, ինքը լուսաւոր երիտասարդի մը կերպարանքով երեցաւ ինձի, ու փրկեց զիս այն տանջանաց գուբէն, ուր որ մեր հարցը հետ ես ալ կը չարչարուէի. ետքը մխիթարեց զիս ու քաջալերեց՝ և տարաւ ինձի պէս պղտիկ աղոց խմբին մէջ խառնեց, որպէս զի անոնց հետ զԱստուած օրհնեմ: Ահ, ինչո՞ւ համար արթննացիր զիս. ի՞նչպէս սիրտս կը կարօտի որ մէյմ՝ ալ կարենայի տեսնել այն երջանիկ խումբը, ու անոնցմէ ամենեկին չգատուիլ»: Մայրը իր սիրեցեալ աղուն բերնէն այսպիսի խօսքեր լսելով՝ աղիքը գալարեցան. «Որդեակ իմ, ըսաւ, թէ որ կը սիրես քու մայրդ, գթա՛ վրաս. ու չըլլայ թէ հայրդ իմանայ այդ խօսքերդ. գիտցիր որ ինչուան արիւնդ կրնայ մտնել. ի՞նչպէս պիտի թողուս քու մայրդ ու եղբարքդ, կամ մենք ի՞նչպէս պիտի ապրինք առանց քեզի»: Սուրբ մանուկը գորովալիբ մօրը արցունքը սրբելով, «Մի՛ խռովիր մայր իմ, ըսաւ, երանի՛ ինձի թէ որ Քրիստոսի սիրոյն համար արժանի ըլլամ այս երկրաւոր մարմինը իրեն զօհել. արդէն ես աչքս առեր իմ ամէն ցաւ ու վիշտ քաշել իրեն համար. դու ալ. կ'աղաչեմ, հաւատա իրեն. ինքը գրեց անշուշտ կը մխիթարէ.

մկրտուէ յանուն Յիսուսի Քրիստոսի, որպէս զի տեսնես իր մեծ զօրութիւնը, և հասկընաս թէ երկրաւոր մահը անմահութիւն է արդարոց համար: — Կ'իմանամ, ըսաւ մայրը, որ աստուածային զօրութիւն մըն է որ քեզի այդ խօսքերը զուրցնել կուտայ. կը հաւատամ ես ալ Քրիստոսի, բայց հիմակուհիմայ մեր մէջը մնան այս խօսակցութիւնները, որպէս զի հայրդ ու եղբարքդ չիմանան»: Աբղղմանհ մօրը հաւատքը տեսնելով՝ ուրախութենէն ի՞նչ ըսելիքը չէր գիտէր. ու երկրորդ օրը առաւ իր ոչխարները, ու մօրը ձեռքը պագնելով. «Մնաս բարով, ըսաւ. ես ահաւասիկ իմ ընկերացս քովը կ'երթամ. ու թէ որ ուշանամ՝ դու ալ իմ ետեւ հասիր»: Ճամբուն վրայ ծերունի եպիսկոպոս մը հանդիպեցաւ աղուն. Աբղղմանհ արդէն իր հովուակիցներէն իմացած ըլլալով թէ քրիստոնեայք գրոշմ ալ կ'առնուն իրենց հաւատոցը մէջ հաստատուն մնալու համար, մէկէն վազեց եպիսկոպոսին քովը, ու անոր օրհնութիւնը խնդրելով աղաչեց որ գրոշմէ զինքը: Զարմացաւ եպիսկոպոսը, «Որդեակ իմ, ըսաւ, դու զիս ուստի՞ կը ճանչնաս: — Հայր իմ, պատասխանեց Աբղղմանհ, Քրիստոս որ հաճեցաւ փրկութեան ճամբան ցուցընել ինձի, ինքն է որ զիս քեզի խրկեց»: Եպիսկոպոսը օրհնելով զԱբղղմանհ «Քրիստոս, ըսաւ, պատուիրեց ինձի որ քեզի գրոշմին սուրբ խորհուրդը մատակարարեմ»: Աբղղմանհ ուրախութեամբ մը իր ընկերակ-

ցացը վազելով՝ պատմեց անոնց տեսած տեսիլքը, ու ծերունի եպիսկոպոսին ձեռքով դրոշմ՝ ընդունիլը:

Նոյն օրը Աբգղմանհի հայրը Ղևի մեծ կուչունք ընելու պատրաստուած ըլլալով՝ բարեկամներն ու դրացիները սեղանի հրաւիրելէն ետքը՝ իր ծառաները խրկեց որ երթան տղաքն ալ բերեն: Աբգղմանհ չէր ուզէր իր ընկերներէն բաժնուիլ. բայց անոնց յորդորելովը ելաւ ծառայիցը հետ տուն երթալու: Բայց երբոր տանը մտեցաւ, չէր ուզէր անէն ներս մտնել. սակայն ծառայքը բռնութեամբ զինքը ներս խոթելով տարին կոչնոց սենեակը, ուր որ Ղևի իր բարեկամներովը կ'ուրախանար: Ասերայ աղընջին վրայ եղած գինգն որ տեսաւ, «Որդեակ իմ՝ ըսաւ, ո՛վ խաբեց զքեզ, ու ո՛վ ստիպեց որ այդ ծառայութեանը նշանը վրագ առնուս»: Աբգղմանհ շնորհալից հանդարտութեամբ մը պատասխան տուաւ հօրը. «Մի՛ խռովիր, ըսաւ, հայր իմ՝ ինքզինքս կամաւ Քրիստոսի տեսնու իմնց ծառայութեանը նուիրեցի, քրիստոնէից սուրբ հաւատքը ընդունելով»: Ղևի բարկութենէն կրակ դարձաւ, ու ինչ ընելիքը չգիտնալով ոտք ելաւ ու անմեղ հրեշտակը գետին զարնելով՝ հայրենի գութը մէկգի դրած սկսաւ չարաչար ծեծել: Կոչնականները տղուն վրայ ցաւելով՝ սկսան յորդորել հայրը որ խեղճին վրայ գթայ. «Տղայ է, կ'ըսէին, ըսածը չգիտեր»: Հօրը սրտին բարկութիւնը քիչ մը իջնալով՝ թողուց տղան ու եկաւ նստաւ որ

կերակուր ուտէ: Սեղանի նստողները տղան յորդորել սկսան որ գայ հետերնին կերակուր ուտէ. բայց Աբգղմանհ դէմ՝ կը կենար. «Քրիստոնեայ եմ, կ'ըսէր, ու ձեզի հետ չեմ կրնար կերակուրի նստիլ»: Ղևի նորէն կատգեցաւ, ու կ'ուզէր դարձեալ ելլել ծեծել զինքը. բայց բարեկամները թող չտուին ու սկսան նորէն սպառնալոք ու աղաչանքով խրատել տղան որ հնազանդի իրենց: Աբգղմանս «Թէ որ, ըսաւ, ինձի երեցած տեսիլքը դուք ալ տեսնէիք, սրտերնիդ առաջ չէր երթար զիս այս բանիս յորդորելու: Շատ կը ցաւիմ՝ որ աչուըներնուդ վրայ ձգուած մեղսխտական վարդապետութեանց վարագոյրը՝ թող չտար ձեզի յայտնի տեսնել ինձի տեսնուած ճշմարտութիւնը. Քրիստոս՝ զորն որ յանիրաւի մեր հարքը Երուսաղեմի մէջ խաչեցին, ինք երեցաւ ինձի և սորվեցուց իր հաստատուն սուրբ հաւատքին ճշմարտութիւնը: Ինչուան որ դուք ալ չթողուք ձեր օրէնքը, փրկութեան ճամբուն ոչ երբէք պիտի կարենաք հասնիլ:

Նորահաս տղու մը բերնէն այսպիսի համարձակ ու խելքով պատասխաններ լսելով՝ կոչնականները շատ զարմացան. բայց մէկալ կողմանէ ալ իրենց կրօնիցը ըրած արհամարհութեանը չգիմանալով՝ յորդորել սկսան տղուն հայրը որ ելլէ Աբգղմանհը պատժէ: Ծառայքն այս շփոթութիւնը տեսնելով՝ ցաւեցան խեղճ տղուն վրայ, ու թող տուին որ անէն դուրս ելլելով ինքզինքը ազատէ: Բայց

հայրը գազանային անգութ վրէժխնդրութեամբ մը վառուած, սեղանին վրայէն յափըշտակեց գանակը, ու անմեղ Աբղղմնեհի ետեւէն վազել սկսաւ, որ դէպ ի ջրհորին քովը կ'երթար, ուր Քրիստոսի սուրբ հաւատքը ընդունեցաւ: Ճամբան ետեւը դարձաւ Աբղղմնեհ, ու տեսնելով հայրը որ մոմըռալով ետեւէն կը վազէր, « Հայր իմ, աղաղակեց, հայր սիրելի: Մովսիսի օրէնքը ոտքի տակ մի՛ առներ. փուճ տեղը անմեղ արիւն մի՛ թափեր. չըլլայ թէ գլխոյդ փորձանք մը հանդիպի»: Որո՞ւ կ'ըսէր. Ղևեայ աչքը դարձած, սիրտն ալ բոլորովին մարդկութենէ դուրս ելած, որգւոյն արտասուագին ձայնովը կակըղնալու տեղ՝ աւելի կրակ կը կտրէր: Աբղղմնեհ տեսաւ որ աղաչանքը չգորեր, վազեց իր մկրտուած տեղը ուր զՔրիստոս ճանչցաւ և իրմով զօրացաւ, նոյն տեղէն՝ իր անմեղ հոգին ալ երկինք պիտի թըռցընէ եղեր: Ծընկան վրայ դալով շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ որ արժանի ըրաւ զինքը Քրիստոսի փրկչին մեղի համար թափած արեանը արիւն փոխարինել. « Յիսուս փրկիչ, ըսաւ, ընդունէ զիս քու ընտրելոցդ թուոյն մէջ. արժանի ըրէ որ երկնից արքայութեանդ մէջ զքեզ տեսնելու արժանի ըլլամ. բայց հօրս իմ՝ վրաս ցուցըցած կատաղութիւնը մեղք մի՛ սեպեր. իմ արեանս համար զինքն ալ փրկէ. ընդունէ կամակար զո՞հս Յիսուս փրկիչ իմ և ապաւէն»: Աբղղմնեհ իր խօսքը հովուակից ընկերակցացը դարձընելով, « Եղբարք իմ,

սիրելիք, կ'ըսէր արտասուագից ձայնով մը, ո՞ւր էք. եկէք ձեր քարոզութեան պատուը տեսնելու. եկէք որ իմ պակամանս վրայ մէկտեղ ուրախանանք. գէթ մահուընէս ետքը զիս մի՛ մոռնաք, ու ինձի համար աղօթք ընելէն մի՛ դադրիք: Մայր իմ սիրելի, եղբարք հարազատք, ահաւասիկ ձեզմէ կը բաժնուիմ, խնդրելով Աստուծմէ որ իր շնորհքովը ձեր սիրտն ալ լուսաւորէ»:

Աբղղմնեհ երբոր գեանի վրայ ընկած այս խօսքերը կը զրուցէր, գազանասիրտ հայրը վրայ հասաւ, ու այն ջրհորին քովը՝ ուր որ սուրբը մկրտուեցաւ՝ անմեղ զաւակը վիբաւորեց չարաչար, որ իր սուրբ արեանը մէջ տապըլարկելով ինքզինքն ու իր հոգին Աստուծոյ կը յանձնէր: Ղևի ուրախութեամբ մը տուն դառնալով արիւնով թաթխուած գանակը կոշնականաց կը ցուցընէր, իր կոյր ու անմիտ օրինապահութեանը վրայ պարծենալով:

Վաղուան օրը երբոր Աբղղմնեհի հովուակիցքը իրենց ոչխարներն արածելու եկան, տեսնելով իրենց սուրբ ընկերոջը մարմինը արեան մէջ թաթխուած՝ իմացան անոր գըլխուն եկածը, ու մէկ կողմէն անոր երջանիկ նահատակութեանը վրայ կ'ուրախանային, մէկալ կողմէն ալ դառն արցունքով իրենց սիրելի ընկերոջմէն բաժնուելուն վրայ կ'ողբային: Ինկան անոր սուրբ մարմնոյն վրայ, իրենց սէրը կը յիշեցընէին, ու կը խնդրէին անմեղ հրեշտակէն որ աղաչէ զԱստուած, զիրենք ալ իր քովն ընդունելու: « Ո՞վ գառն

անմեղ, կ'ըսէին, որ անգութ մարդը քու արիւնդ մտաւ, և զմեզ քու եղբայրակցութենէդ զրկեց»: Երկար ատեն արցունք թափելէն ու լալէն ետքը, առին անոր երջանիկ մարմինը ու արեամբը ներկած հողովը զինքը թաղեցին:

Աբղղմենհի նահատակութեանը վրայ քանի մը օր անցնելէն ետքը՝ գերեզմանին քովերէն վաճառականներ կ'անցնէին իրենց բեռներովը գիշեր ատեն: Հեռուէն տեսնելով որ գերեզմանի մը մէջէն լոյս կ'ելլէ, անոնցմէ քանի մը հոգի որ քրիստոնեայ ալ էին, եկան գերեզմանին քով, և անոյշ հոտ մըն ալ առնելով, «Հոս Աստուծոյ հրաշքը պիտի ըլլայ», ըսին, ու առին Աբղղմենհի մարմինը իրենց վաճառակից ընկերացը տարին «Մեծ գանձ մը գտանք» ըսելով: Հաւատացեալ վաճառականներէն մէկը, որուն կինը ամուլ էր, ուխտ ըրաւ Աստուծոյ որ եթէ այս սրբոյն բարեխօսութեամբը տղայ մը ունենայ, անոր պատուոյն եկեղեցի մը շինել կուտայ՝ երջանիկ մասունքը անոր մէջ զետեղելու համար:

Տուն որ հասաւ, իր կնոջը և բարեկամացը ցըցուց սրբոյն մասունքը, և իր խոստացածը պատմեց անոնց. ու երբոր իմացաւ թէ Աստուած իր կնոջը անգաւակութիւնը վերուցեր է, ուրախութեամբ փառք տուաւ Աստուծոյ, և սկսաւ վկայարանը շինել:

Իսկ Աբղղմենհի ընկերները ինչպէս որ սովորութիւն ըրած էին ամէն օր գալու ի-

րենց եղբորը գերեզմանին այցելութիւն ընելու, հետեւալ օրը երբոր գերեզմանը բացուած ու երջանիկ մարմինը վերցուած տեսան, շատ ցաւեցան. ու կերպով մը իմանալ չկրնալով թէ ի՞նչ եղած պիտի ըլլայ, տներնին դարձան ու իրենց ծնողացը ամէն բան տեղն ի տեղը պատմեցին: Անոնք ալ շուտով մը հետերնին ուրիշ հաւատացեալք առած, եկան սրբոյն նահատակութեան տեղը, ու իմանալով որ կարաւան անցեր է անկէց, ու թէ անշուշտ իրենք եղած պիտի ըլլան սուրբ նահատակին մասունքը վերցընողները, սկսան ողբալ թէ ի՞նչպէս այնպիսի մեծ գանձէ զըրկուեցան. ուստի մէկէն անոր արեամբը թաթխուած հողերը փոզվեցին, ու անոր գերեզմանին վրայ վկայարան մը շինեցին: Անկէ ետքը մեծ ուխտատեղի եղաւ հաւատացելոց այն վկայարանը, ու շատ հրաշքներով ալ փառաւորեց Աստուած իր ծառայն:

Տարի մը անցնելէն ետքը նոյն վաճառականները նորէն իրենց գործոցը համար այն տեղէն անցնելու ատեննին, սրբոյն գերեզմանին վրայ շինուած վկայարանը տեսնելով պատմեցին տեղացւոց թէ իրենք վերցուցին սրբայն մարմինը ու իրենց երկիրը տարին. ետքը սուրբ վկային անունը հարցուցին իմացան, և խոստացան որ անոր նշխարաց մէկ մասը ատոնց խրկեն վկայարանին մէջ դնելու համար: Երկիրնին որ դարձան՝ վաճառականը տեսնելով իր կնոջը բերած տղան, շատ ուրախացաւ. և ի շնորհակալութիւն՝

տղուն անունը Աբղղմնեհ գրաւ: Ան ատեն կինը պատմեց էրկանը թէ ինչպէս մանկահասակ սուրբ մը երեցեր է իրեն տեսեանը մէջ, քանի որ էրիկը տուն չէր դարձած, ու պատուիրեր է որ իր անունը դնեն Աստուծոյ իրենց պարգևած զաւակին. ու երբոր ես անունը հարցուցի ըսաւ, «էրիկդ երբոր դառնայ, պատասխանեց, իմ անունս և նահատակութեանս պատմութիւնը տեղնիտեղը կ'իմանաս»:

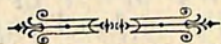
Աբղղմնեհի հայրը Ղևի ծերութեան ատենը դիւահարութիւն մը ունեցաւ, ու քանի որ իր սիրելի որդին և անոր դէմ՝ ցրցուցած անգթութիւնը կը յիշէր՝ սրտին ցաւէն ինքզինքը կ'ուտէր. իմանալով ալ թէ այս դիւահարութիւնը Աստուծոյ պատիժն է՝ որ իր որդւոյն համար կը քաշէր, օր մը երբոր սատանայէն չարչարուած գետինն ընկեր կը տապալտըկէր, վրայ հասան որդիքը, ու մէկէն առին իրենց եղբօրը վկայարանը տարին, և հոն անոր արեամբը ներկուած սիւնին քով կապեցին: Ղևի երբոր տեսաւ իր որդւոյն բարեխօսութեամբը ընդունած բժշկութիւնը, Աբղղմնեհի մկրտուած տեղը՝ ինքն ալ բոլոր անեցօցը հետ մկրտուեցաւ. նոյնպէս ուրիշ շատ Հրէաներ ու Պարսիկներ ալ Քրիստոսի հաւատքը ճանչցան: Ասանկով Աբղղմնեհի անունը ամէն ազգաց մէջ տարածուելով շատ անուանի եղաւ:

Ատեն անցնելէն ետքը, երբոր այն տեղերը Հագարացոց իշխանութեան տակն անցան,

սրբոյն բարեխօսութեամբ եղած հրաշքները լսելով՝ իրենք ալ բարեխօս կը բռնէին զինքը ու անոր ազօթք կ'ընէին: Հագարացոց գլխաւոր ու հարուստ նախարարներէն մէկը ահագին անապատի մէջ իր հագարաւոր ուղտերը կորսնցնելով՝ երբոր ամէն ջանք ըրաւ ու կերպով մը չկրցաւ գտնել՝ ուխտ ըրաւ սրբոյն որ եթէ գտնէ՝ տասնին մէկը իրեն Շիգար քաղքին մէջ ունեցած վկայարանին պարգև տայ: Բայց երբոր ուղտերը գտաւ, սիրտը առաջ չէր երթար որ խոստացած ուխտը կատարէ. և թէպէտ բարեկամները շատ յորդորեցին որ ըրած խոստմունքէն ետ չկենայ ու գլխուն փորձանք մը չբերէ, բայց նախարարը մտիկ չըրաւ. «Այնչափ ուղտը սուրբը ինչ պիտի ընէ», կ'ըսէր. ուստի տասը ուղտ առաւ Աբղղմնեհի վկայարանին ընծայ խրկեց: Սակայն քիչ ատենէն ինքն ալ զղջաց ըրած ուխտագանցութեանը վրայ. վասն զի քանի մը օրէն նորէն կորսուեցան ուղտերը: Հագարացին իմացաւ որ սրբոյն պատիժն է այս բանս. ու ինքը ամուշնալով անձամբ երթալ անոր վկայարանը ու ըրած յանցանացը ներումն խնդրել, բարեկամներուն ազաչեց: Անոնք երբոր Շիգար քաղաքը հասան ու սրբոյն վկայարանին մօտեցան, տեսան որ բոլոր կորսուած ուղտերն և ուղտապանները դէպ ի հոն կը վազեն, ու զարմանալէն բերաննին գոցուեցաւ. «Յիրաւի մեծ է, կ'ըսէին, քրիստոնէից աստուածը»: Ուստի մէկէն իրենց աիրովը խոստացած տա-

սանորդը պարգևեցին սրբոյն, ու մէկալ ուղ-
տերն առնելով իրենց քաղաքը դարձան, ու
ամէն բան տեղն ի տեղը պատմեցին նախարա-
րին:

ՍՈՒՐԲ ԿԻՐԱԿՈՍ

Լիկայոնիա գաւառին իկոնիոն քաղաքը
Թագաւորական ցեղէ բարեպաշտ կին մը կար
Յուդիտա անունով Գիովղեաթիանոս կռապաշտ
կայսեր հալածանաց օրերը, որ իր Կիրակոս
անունով փոքրիկ տղուն հետ ազօթից և բա-
րեպաշտական գործոց ետեւէ էր անդադար:
Ան օրերը Գոմեաթիանոս անունով պաշտօնեայ
մը եկաւ Լիկայոնիա, կայսեր կողմանէ քրիս-
տոնեայքը դատելու համար: Յուդիտա իրմէն
աւելի տղուն համար վախնալով Սելեկիա
քաղաքը փախաւ. սակայն հոն ալ ուրիշ ան-
գութ դատաւոր մը կար Աղեքսանդրոս ա-
նունով, որ Թագաւորին հրամանաւը խեղճ
քրիստոնեայքը անողորմաբար կը չարչարէր.
Յուդիտա անկէ ելաւ Տարսոն քաղաքը փա-
խաւ. ու երբոր Աղեքսանդրոս դատաւորը
հոն ալ հասաւ, Տարսոնացիք մասնեցին զինքը
Աղեքսանդրոսի. բարեպաշտօն կինը փախ-
չելու ատենը երկու հաւատարիմ նաժիշտ-
ներն ալ հետը առեր էր, բայց անոնք եր-
բոր տեսան թէ իրենց խաթունը դատաւորի
ձեռք ընկաւ, թողուցին զինքը ու փախան:
Յուդիտա միայն իրեն հրեշտակատիպ Կի-

րակոս տղան գիրկը առած, առանց վախ-
նալու դատաւորին գիմացը ելաւ : Աղեք-
սանդրոս անոր ազնուական կերպը տեսնե-
լով, « Ո՛վ ես դու, ըսաւ, խաթուն, ու ի՛նչ
հաւատքի տէր ես. ի՛նչ աստիճանի մարդ ես,
անունդ ի՛նչ է, և աշխարհքդ ուսկի՛ց » : Յու-
ղիտա վեհանձն արիութեամբ մը, « Ես քրիս-
տոնեայ եմ, ըսաւ. և այն պատճառաւ ունե-
ցածս չունեցածս բոլոր թողեր ու պան-
դըխտութեամբ աս հեռաւոր երկիրս եկեր
եմ, որպէս զի սուրբ հաւատքս կարենամ
ամբողջ ու հաստատուն պահել » : Աղեքսան-
դրոս բարկանալով անոր համարձակութեանը
վրայ, հրամայեց որ կիրակոս տղան մօրը
գրկէն հանեն ու իրեն բերեն. ետքը սպառ-
նալեօք ու յորդորանօք երանելի կլինը յոր-
դորել կը ջանար, որ թողու զՔրիստոս, ու
կուռքերը պաշտէ : Բայց Յուղիտա անոր ա-
մէն խօսքին գէմը կ'առնէր՝ մահն ալ աչքը
աւնելու պատրաստ ցուցնելով ինքզինքը,
քան թէ քրիստոսական սուրբ հաւապը թո-
ղուլ. դատաւորը ան ատեն հրամայեց որ
չարաչար ծեծեն երջանիկ կնիկը : Խեղճ կի-
րակոսը արտասուագին աչքով կը նայէր, ու
անոր կրած նեղութիւնը տեսնելով՝ բարձրա-
ձայն կուլար. Յուղիտա ալ մայրենի գթովը
իրեն քաշած վշտերը բանի տեղ չսեպելով,
կարեկցութեամբ անմեղ մանկանը վրայ կը
նայէր, ու հառաչանաց ձայներով կը խնդրէր
Աստուծոյ որ կուսպաշտից մէջ անարատ պահէ
իր զաւակը : Սուրբ մանուկը լսելով մօրմէն

թէ ի՛նչպէս տանջանաց ատենը անդադար
Քրիստոսի անունը կը յիշատակէ, նոյնը կը
կրկնէր ինքն ալ թէ « Քրիստոնեայ եմ՝ ու
զՔրիստոս կը պաշտեմ » :

Դահիճքը քանի կ'երթային, աւելի սաստիկ
կերպով կը չարչարէին սուրբ կինը. բայց
ինքը զարմանալի համբերութեամբ՝ անմուռնչ
յօժարակամ ամէն վիշտ կը քաշէր Յիսուսի
սիրոյն համար. սակայն կիրակոս տղուն ա-
ղեքը կը գալարէին՝ մօրը վշտերը տեսնելով :
Աղեքսանդրոս դատաւորը տղան գիրկը ա-
ռեր՝ կը պագնէր զինքը ու կը շոյէր, ջա-
նալով անոր լացը դադրեցնել : Բայց կի-
րակոս գլուխը մօրը կը դարձընէր, ու ձեռ-
քով ոտքով Աղեքսանդրոս դատաւորը կը
նեղէր, ուզելով նորէն իր մօրը գիրկը գառ-
նալ : Դատաւորը հարցուց իրեն թէ ի՛նչ
կ'ուզես. բայց կիրակոս փոխանակ պատաս-
խան տալու, իր մօրը բերնէն լսած խօսքը
անդադար կը կրկնէր թէ « Քրիստոնեայ
եմ » : Բարկացաւ Աղեքսանդրոս, և անլուր
կատաղութեամբ մը այն երջանիկ անմեղ մա-
նուկը իր գահայիցը բարձր աստիճաններուն
վրայէն գլորելով վար նետեց. ու սուրբ կի-
րակոսին գլուխը քարին զարնուելով՝ ճեղքե-
ցաւ, ու այն կերպով իր մաքուր հօգին Աս-
տուծոյ աւանդեց :

Կիրակոսի գորովագութ մօրը Յուղիտայի
սիրտը կտոր կտոր եղաւ այն ցաւագին տես-
լենէն. բայց իր մխիթարութիւնը միայն ան
էր որ Աստուած արժանի ըրաւ զինքը որ-

գւոյն նահատակութիւնը աչքով տեսնելու . ու սկսաւ ուրախութեամբ օրհնել զԱստուած : Աղեքսանդրոս կրօնի կտրեցաւ ան ատենը , ու հրամայեց որ բարձր տեղէ մը կախնն ու մարմինը քերեն , բայց Յուդիտա այն դառն չարչարանաց մէջն ալ ուրախութեան արցունքով շնորհակալ կ'ըլլար Աստուծոյ՝ որ արժանի ըրաւ զինքը իր միածնին չարչարակից ընելու : Գատաւորը պատուիրեց որ ձէթ ու նաւթ տարցընեն չարչար , ու մարմնոյն վրայ լեցընեն . մէկ կողմանէ ալ Աղեքսանդրոսի պաշտօնեայքը կը յորդորէին զինքը որ մէկգի ձգէ յամառութիւնը ու դատաւորին հնազանդի : Բայց Յուդիտա աստուածային շնորհքով վառուած՝ անոնց ամէն հրապուրանացը դէմ՝ կը դնէր . « Անկարելի է , կ'ըսէր , որ ես անշունչ արարածոց երկրպալ գութիւն ընեմ . վասն զի իմ՝ Աստուածս երկինքն է , որ այս փառաց ալ հասնելու զիս արժանաւորեց » :

Աղեքսանդրոս տեսնելով թէ Յուդիտայի միտքը փոխելը անհնարին է , հրամայեց որ գլուխը կտրեն : Մէկէն դահիճները կապեցին կապկըպեցին երջանիկ վկայուհին , ու առին զլիսատման տեղը տարին . Յուդիտա խնդրեց անոնցմէ որ քիչ մը ատեն տան իրեն միտքը վրան ժողվելու և աղօթելու համար : Ինկաւ գետնին վրայ « Աստուած իմ , ըսաւ , շնորհակալ եմ որ իմ որդիս ինձմէ առաջ երկնից արքայութեանդ մէջ ընդունեցար . հիմա իմ ատենս ալ հասաւ . ուստի արժանի ըրէ որ

ես ալ ընտրելոցդ թուոյն մէջ խառնուիմ , ու իմ սիրելի զուակս սրբոց հետ դասաւորած տեսնեմ » : Աղօթքը լմնցընելուն պէս , դահիճը Յուդիտայի գլուխը կտրեց յուրիս ամսուն հնգետասաներօրդ օրը յամի տեսուն 304 կամ 305 . ու իրեն և աղուն սուրբ մարմինները՝ Յուդիտայի նաժիշտքը գիշեր ատեն եկան վերուցին , ու Տարսոն քաղաքէն դուրս ծածուկ այրի մը մէջ ամփոփեցին . որ ետքէն կոստանդիանոս կայսեր օրովը յայտնուեցան , ու վրանին մեծ վկայարան շինուեցաւ :

Ս. ՎԱՀԱՆ ԳՈՂԹՆԱՅԻ

Ազգային եկեղեցւոյ պատմութեան հռչակաւոր ու անուանի պարծանքը՝ սուրբն Վահան Գողթնացի, խոստով Հայոց նախարարին որդին էր՝ եօթներորդ դարուն ատենները. այն ատեններն որ մեր հայրենի երկիրը տեսակ տեսակ թշնամեաց ոտնակոխ եղեր և մեծամեծ թշուառութիւններ կրեր էր:

Աբգլա անունով հագարացի օստիկան մը կար ան ատենները, որ Հայոց նախարարացը զէմ՝ սրտին մէջ ոխ ունենալով՝ յարմար առթի մը կը սպասէր անոնցմէ վրէժ առնելու: Նախիջևան քաղաքը նստող իր կաշմ՝ անունով օստիկանին պատուէր խրկեց որ իր վրան առնու Հայոց աշխարհին օստիկանութիւնը, և գրսուանց անոնց մեծերուն հետ ամենայն բարեկամութեամբ ու մարդասիրութեամբ վարուի. այն կերպով զանոնք բոլորովին ջնջել կը փափաքէր: Ետքէն անոնց հրաման խրկեց որ հարկաւոր բանի մը վրայ մտածելու համար արժան է որ Նախիջևան քաղաքը երթան կաշմ օստիկանին ներկայանալու համար: Բարեսիրտ նախարարները նենգաւորին հրապուրողական խօսքերէն խաբուեցան,

ու բոլորը միարան Նախիջևան քաղաքը ժողովուեցան: Կաշմ խաբէութեամբ մը անոնց զէնքը վրաներնէն վերցուց, ու մեծ եկեղեցւոյն մէջ ժողվել տուաւ զիրենք, իբր թէ հաւատարմութիւն երգուըննալու համար: Նախարարները ներս մտան չմտան, անօրէն օտիկանը եկեղեցւոյն դռները մէկէն գոցեց, և եկեղեցւոյն կրակ տուաւ. ուր ամէնքը զարմանալի արիութեամբ և ուրախութեամբ սրտի ինքզինքնին անոյշ պատարագ նախրեցին Սստուծոյ Հօր: Այլազգիք իրենց ուզածին հասնելով, սկսան բոլոր քաղաքները թալլելու արըշարկելու ելլել. ու բաց ի ուրիշ բաներէն, որ ազոցն և ազջկանց հաւնէին, կ'առնուին իրենց երկիրը կը տանէին, և կամ Դամասկոս նստող ամիրապետին կ'ընծայէին:

Ասոնցմէ մէկն էր նաև Վահան Գողթնացի երջանիկ մանուկը, որ չորս տարեկան էր երբոր այլազգեաց ձեռքը ընկաւ. որն որ առին մէկէն թլփատեցին, ու տեսնելով անոր խելքն ու հանճարը, իրենց կրօնին վերաբերեալ ամէն բաները սորվեցուցին իրեն. անանկ որ երբոր քիչ մը տարիքը առաւ արքունի գործոց և պաշտամանց ալ մէջը մտաւ, ամէն մեծամեծաց սիրելի ըլլալով:

Օմար երկրորդ երբոր ամիրապետ նստաւ, բարի և գթասէր սիրտ մը ունենալով, Հայոց գերիներուն աղաչանքովը հրաման տուաւ իրենց որ կարենան հայրենիքնին դառնալ: Վահան գիտէր թէ քրիստոնէի զաւակ է, սիրտն ալ տարակոյս մտեր էր Հագարարւոյ

դենին ստուգութեանը վրայօք, ուստի գնաց ինքն այ արտասուօք ամիրապետէն ինգրեց որ իրեն այ հրաման տայ հայրենիքը դառնալու. « Երթամ մէյմը իմ բաներս կարգաւորեմ, կ'ըսէր, ու ետքը անյապաղ նորէն հոս կը դառնամ »: Ամիրապետը թէպէտե շատ կը ցաւէր որ իրմէն պիտի բաժնուի, բայց այնպիսի մեծ իշխանի մըն այ սիրտը կոտրել չէր ուզէր. ուստի հրամանը տուաւ, պատուիրելով որ մէկէն իր գործը լմընցընէ ու դարձեալ իրեն դառնայ:

Վահան երբոր Գողթան իր երկիրը դարձաւ, տեղւոյն բնակիչքը ուրախութեամբ աւնոր քովը ժողվուեցան. կը պատմէին իրեն աղայութեան ատենը անցած խեղճ դիպուածները, ու թէ ինչպէս զինքը յափշտակեցին հապարացիք, ու առին իրենց երկիրը տարին, մէկ կողմանէ այ սրտերնին կտոր կտոր կ'ըլլար քանի որ մտքերնէն կ'անցընէին թէ քրիստոնեայ բարեպաշտօն իշխանի մը զուակ էր Վահան, ու առանց գիտնալու իր հաւատքը կորսընցուց: Սակայն Վահան քրիստոնէութեան կարգերն ու կանոնները տեսնելով ու լսելով, կամաց կամաց վրանին համարմունք ու սէր մը ունենալ սկսաւ. մէկուն մէկալին հարցուց իմացաւ, ու Աստուծոյ լուսաւորելովը՝ ճշմարտութիւնը տեղն ի տեղը իմանալով, զղջաց իր կուրութեանը վրայ, ու գետնի վրայ իյնալով աղաչեց Աստուծոյ՝ որ իրեն պէս կորուսեալ ոչխարէ մը երես չդարձընէ. այլ ընդունի իրեն սրտեռանդն

զղջումը, ու մանկութեան և տղայութեան տանի մեղքերը չյիշէ. ու իրեն արցունքովը իբրև երկրորդ աւազանով մը մտքուելով, բոլորովին նոր ճամբայ մը բռնեց, ու մեծ գաւառի մը իշխող տէրը, անապատականի կեանք կ'անցնէր. « Աշխարհիս մեծութիւնը չըլլայ թէ իմ կործանմանս պատճառ ըլլայ » կ'ըսէր:

Ան ատենները Օմար ամիրապետին մահաւամբը կրնար Վահան ամենևին Գամատ կոս չգառնալ. բայց այլազգի նախարարները՝ նոր ամիրապետին ականջը հասուցին Վահանայ քրիստոնէութեան լուրը: Վահան երբոր այս բանս իմացաւ, մտածեց որ անոնց կատարութենէն ազատելու համար՝ ընտանիքը հետն առնու ու ելլէ Յունաց աշխարհքը փախչի. բայց Սիւնեաց գաւառին իշխանքը հաւանեցուցին զինքը որ երթայ իրենց աշխարհը նստի. սակայն հոն ալ այլազգիներէն հանգիստ չգտնելով, Աստուծոյ յանձնեց ինքզինքը, ու քանի մը հոգւով ընկերացած, ձիով ասդին անդին կը քայլէր պանդխտութեամբ. ինչուան ունեցածը չունեցածն ալ հատաւ, ընկերակիցքն ալ զինքը մի'ակ թողուցին, ու իրենց երկիրը դարձան: Բայց Վահան Աստուծոյ սիրոյն համար ամէն վշտաց ուրախութեամբ կը համբերէր. ետքը աղքատի կերպարանք մտնելով՝ այն ատենուան մեր ազգին Գաւթիթ կաթուղիկոսին գնաց, ու իրեն գլխէն անցած ամէն բաները՝ տեղովը պատմեց իրեն: Կաթուղիկոսն ալ յան

ճնարարական թուղթ մը տալով ձեռքը, հրամայեց որ երթայ անապատներն ու վանքերը, և հոնտեղը իրեն աղօթքին և ճգնութեանցը ետէ ըլլայ:

Վահան սիրով մտիկ ըրաւ կաթողիկոսին խրատուցը, ու Շիրակայ գաւառին մէջ եղած ճգնաւորաց վանք մը մտնելով, ու վեց ամիս հոն տեղը կենալով, զամէնքը զարմացուց իր խստակրօն ժուժկալութեամբը: Բայց սատանան հոն ալ հանդարտ չթողուց զերանելին: Վանքին մէջի կրօնաւորները վախնալ սկսան որ չըլլայ թէ Վահանայ պատճառաւ իրենց գլխոյն ալ փորձանք մը բերեն Հագարացիք: ու երբ որ Շիրակայ մեծին իրենց վախը յայտնեցին, ինքն ալ վրայ տուաւ, ու հրամայեց որ ժամ մը առաջ հեռանայ Վահան այն վանքէն:

Վահան սիրով հնազանդեցաւ անոնց խօսքին, և ուրիշ անձանօթ անապատի մը մէջ եղած վանքը քաշուեցաւ. և հոն ամբողջ տարի մը կեցաւ զարմանալի առաքինակրօն քաղաքավարութեամբ և ճգնատէր վարքով: Ընթերցասէր ալ ըլլալով՝ սուրբ գիրքը կը կարդար կը քննէր, ու օր օրուան վրայ հաւատքը աւելի կ'աճէր ու կը զօրանար. անանկ որ Քրիստոսի փրկչին իր արիւնը նուիրելու կենդանի փափաք մը սկսաւ ունենալ. անոր համար մտքը դրաւ որ Աստուծոյ յանձնէ ինքզինքը ու ելլէ նորէն Դամասկոս քաղաքը երթայ, ուր համարձակ կերպով իր հաւատքը դաւանի: Ուստի վանքին ճգնաւորացը հրաժարական վերջին բարևը տուաւ՝ աղաչելով

որ իրեն համար սուրբ աղօթքնին անպակաս ընեն: Անկէ Գեղամայ երկրին մէջ եղած Մաքենոցաց ըսուած վանքը հասնելով, գլխաւորին տեղն ի տեղը իր ունեցած փափաքը յայտնեց. ու պէտք եղած խրատն ու քաջալերութիւնը ընդունեցաւ իրմէ: Խաչի տօնին օրը նոյն վանքին մէջ Քրիստոսի կենարար մարմնոյն և արեանը հաղորդուեցաւ Վահան. ու նոյն ատեն զարմանալի տեսիլք մը երեցաւ իրեն. վասն զի երկընքէն լոյս մը տեսնուեցաւ, ու անկէց ձայն կուգար թէ «Մի՛ վախնար Վահան, ագիտութեան մեղքերդ բոլոր քաւուեցան, և փափաքածիդ պիտի արժանաւոր ըլլաս, և Քրիստոսի խոստացած վարձքն ալ պիտի ընդունիս»: Վանքին մէջի եղած կրօնաւորներէն մէկ քանին ալ այն աստուածահրաշ լոյսը տեսնելով՝ զարմացան մնացին. և Վահանայ ինչպիսի՛ մարդ ըլլալը աղէկ իմանալով, լացով և ողբով զինքը ճամբայ դրին:

Անկէ թեղենեաց ըսուած վանքը անցաւ Վահան, ու քանի մը օր հոնտեղն ալ կենալէն ետքը Սովի կոչուած վանքը գնաց, ուր Յովհաննէս առաջնորդը մեծ սիրով ընդունեցաւ Աստուծոյ կենդանի նահատակը. և լսելով թէ ինչո՞ւ համար Դամասկոս կը դառնայ, քաջալերեց զինքը ու մխիթարեց. ու վանքէն ելլելու ատենը՝ իր կրօնաւորներէն քանի մը հատը անոր ուղեկից դրաւ, որ երթան աչքով տեսնեն այն նորօրինակ սիրոյն զարմանալի հանդէսը: Անկէ ելան Բզնունեաց գա-

ւառին Երաշխաւոր ըսուած վանքը հասան,
ուր որ դարձեալ մեծ ընդունելութիւն գտաւ
վահան, և ամէն իր գլխէն անցածները պատ-
մեց անոնց, և թէ հինգ տարի Քրիստոսի
սիրոյն համար պանդխտութեամբ թափառե-
լէն ետքը՝ հիմա ճամբայ է ելեր Գամասկոս
երթալու, և հոն սուրբ նահատակութիւնն
ընդունելու համար: Վանականները անոր որը-
տին եռանդն ու վառեալ փափաքը տեսնելով,
արտասուօք երանի՛ կուտային իրեն. սուրբ
գրոց խօսքերովն ալ զինքը տւելի կը քա-
ջալերէին ու կը զօրացնէին: Ետքը Աստուծոյ
յանձնելով զերանելին՝ ճամբայ դրին, ի-
րենցմէ կրօնաւոր մը անոր ընկեր աւալով:

Երկայն ճամբայ ընելէն ետքը Ռւրհա քա-
ղաքը հասաւ վահան. և Քրիստոսի սուրբ
գաստառակին պէտք եղած պատիւը ընծայե-
լէն ետքը, նորէն ճամբայ ելաւ ու Գամասկոս
քաղաքը հասաւ: Հոնտեղը իմանալով թէ
ամիրապետը Ռուծափ քաղաքը գնացեր է, իր
ընկերակից կրօնաւորացը խորհուրդ տուաւ
որ իրմէ բաժնուին. սրպէս զի չըլլայ թէ ի-
րեն պատճառաւ անոնք ալ փորձանքի մը
գան: Ինքը անվեհեր արիութեամբ ելաւ պաշ-
տօնատեարց գնաց, ու ամէն բան իմացուց
անոնց թէ ինքն ո՛վ է ու թէ ի՛նչ բանի հա-
մար նորէն ելեր Գամասկոս դարձեր է: Պաշ-
տօնեայքը զարմացան մնացին, ու չէին ուզեր
խօսքին հաւտալ. բայց վահան կ'աղաչէր որ
երթան մեծամեծացն ալ իր գալը իմացընեն:
Անոնք երբոր սուրբը տեսան, բերաննին գո-

ցուեցաւ ու չէին գիտեր ի՛նչ զրուցեն. կը
տեսնէին թէ այն փառաւոր ու պատուական
իշխանը, որ աստիճանի նեղութեան և աղ-
քատութեան մէջ ինկեր է. ու բանի մը տե-
ղեակ չըլլալով՝ սկսան անոր խեղճութեան
պատճառը հարցընել. «Քրիստոսի սիրոյն
համար, պատառխանեց վահան, իմ երկրաւոր
մեծութիւններէս կամուս հրաժարեցայ. վասն
զի ինքն ալ ինձի համար աղքատութիւն
յանձն առաւ. և հիմայ հոս ձեր քաղաքը
եկեր եմ որ անանց մեծութիւնը ստանամ՝
իմ արեամբս. ուստի կը խնդրեմ՝ ձեզմէ որ
այս ամէն բաները ամիրապետին իմացընէք»:
Հոն եղողներուն սիրտը տակն ու վրայ եղաւ
այն գորովալիլ տեսլանէն, ու ամիրապետին
մատնելու տեղ սկսան յորդորել որ խնայէ
իրեն ու ելլէ երթայ: Վահան տեսաւ որ ա-
նոնց սէրը անգթութեան փոխել տալը ան-
կարելի է, գնաց ինկաւ Աստուծոյ գիմացը,
«Յիսուս փրկիչ, որ կորուսեալքը գաննելու եկար,
ըսաւ, իմ յոյսս և օգնութիւնս ալ դու ես. զիս
երեսէ մի՛ ձգեր, ու արժանի ըրէ որ կարե-
նամ քեզի համար արիւնս թափել, ու անով
իմ մեզացս բազմութիւնը ջնջել»: Ազօթքը
ըմբոցուց վահան, ու մէկէն շիփշիտակ գահ-
ճապեաին գնաց, ու իր Գամասկոս գալուն
պատճառը իմացուց, և գիր մըն ալ տուաւ
իրեն, աղաչելով որ երթայ ամիրապետին
տայ: Ամիրապետը թուղթն որ կարդաց,
հրամայեց որ առջևը բերեն Քրիստոսի նա-
հատակը, ու երբոր անոր խեղճ կերպը տե-

սաւ, «Վահագ պիշխան, զարմանալով մը հարցուց անոր, աս ինչ աղքատութեան մէջ ընկեր ես. ինչպէս եղաւ որ ունեցածդ չունեցածդ կորսընցուցիր: — Քրիստոս իմ տէրս, պատասխան տուաւ Վահան, ինծի պէս թշուառական մարդը փրկելու համար, յետին աշարհութիւն յանձն առաւ. մեծ բան մըն է իմ ըրածս՝ անոր ցուցըցած սիրոյն հետ համեմատելու որ ըլլանք»: Ամիրապետը «Խենթեցար Վահագ, ինչ եղար» ըսաւ: «Իրաւ կ'ըսես, պատասխանեց Վահան, ատեն մը խենթ էի քանի որ քրիստոնէութիւնը չէի ճանչցած. բայց հիմա լուսոյ և ճշմարտութեան ճամբուն մէջն եմ Աստուծով»: Ամիրապետը Վահանայ վրայ սէր ունենալով՝ չէր ուզէր անոր արիւնը մտնել. անոր համար ոսկի արծաթ ու տեսակ տեսակ գանձեր բերել զիզել տուաւ անոր առջևը, ու սկսաւ յորդորել որ աւելիին ալ արժանի պիտի ըլլայ թէ որ խօսքին մօտիկ ընէ ու քրիստոնէութիւնը թողու: Վահան քաջութեամբ դէմ կեցաւ անոր ամէն հրապուրանացը. «Քրիստոսի ծառայ եմ, ըսաւ, ու չես կրնար քու ունայնութեան պարգևներովդ զիս խաբել»: Ամիրապետը հրաման տուաւ որ վերցընեն Վահանը ու տանին բանտ զնեն. և ամէն օր մարդիկ կը խրկէր իրեն որ երթան յորդորեն զինքը՝ յամաստութիւնը թողլու և աւմիրապետին հրամանը կատարելու. բայց սուրբը անոնք ամէնն ալ իր երկնաւոր իմաստութեամբը ամօթով կը ձգէր, ու չէին

կրնար Վահանայ դիմացը բերաննին բանալ, և կ'երթային ամիրապետին կը խօստովանէին թէ այնպիսի մարդու մը միտքը փոխելը անհնարին բան է:

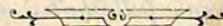
Վահան քանի որ բանալին մէջն էր, ասորի տեղացի քահանայ մը ծածուկ իրեն քովը գնաց, ու սուրբ խորհուրդը մատակարարեց իրեն իբրև վերջին թոշակ: Ետքը դարձաւ Քրիստոսի նահատակը, ու բանապետին շնորհակալ ըլլալով «Ուրախութեամբ կը թողում զքեզ, ըսաւ, ու հանդերձեալ աշխարհը կ'երթամ. վասն զի վրաս մեծ խնամք ու գութ ցըցուցիր: — Ես վրագ ինչ խնամք ունեցեր եմ» զարմանալով մը հարցուց բանապետը. «Քրիստոս քեզի հատուցանէ, ըսաւ Վահան. վասն զի ես վաղուան օրը պիտի մեռնիմ»:

Խօսքն ալ կատարուեցաւ. երկրորդ օրը ամիրապետը առջևը բերել տուաւ Վահանը ու հարցուց իրեն թէ «Խելքդ գլուխդ եկաւ»: Երանելի նահատակը աներկիւզ կերպով մը պատասխան տըլաւ. «Ճշմարտութիւնը մէկ է, ըսաւ, ու ես շնորհակալ եմ Աստուծոյ որ անոր հասնելու արժանի ըրաւ զիս. դաւանած հաւատքս խենթութիւն չէ, հապա բուն իմաստութիւն. անոր համար քու ամէն պարգևներդ ու հրապուրողական խօսքերդ՝ աչքիս առջևը բան մը չեն երևնար. ու ես չեմ կրնար քեզի հնազանդելու համար՝ Աստուծոյ խօսքը ուրի տակ առնուլ, և այս սուրբ հաւատքս թողուլ»: Ամիրապե-

աը բարկութենէն կրակ կտրեցաւ, ու հրամայեց որ շուտով սպաննեն զինքը. քովի եղողներն ալ նոյնը կը կրկնէին. « Չենք կրնար դիմանալ, կ'ըսէին, անոր մեր դէնիցը դէմ հայհոյանացը »: Պահճապետը սպանման տեղը տարաւ զինքը, ու հոն ալ նորէն կը յորդորէին որ այն վերջի վայրկենին խելքը գլուխը ժողվէ, ու պնդագլուխ յամառութիւնը թողու: Բայց երանելին վահան ուրախութեամբ կ'երթար սպանման տեղը, մխիթարութիւնը անոր վրայ հաստատած ըլլալով, որ խաբէական աշխարհիս անթիւ նեղութիւններէն պիտի ազատի, ու երթայ իր երկնային և յաւերժական հայրենիքը: Գլխատման տեղն որ հասաւ, ուրախութեամբ ծնկան վրայ եկաւ Քրիստոսի քաջ նահատակը. « Շնորհակալ եմ, ըսաւ, Աստուած իմ և փրկիչ, որ սրտիս հառաչանքը և աչացս արտասուքը հաճեցար ընդունել, և քու անուանդ համար մեռնելու մեծ պարգևին զիս արժանաւորեցիր. յիշէ զիս Աստուած իմ, և բաց ինձի արքայութեանդ դռները, որպէս զի անվախճան կենաց մէջը քու սիրելեացդ հետ մէկտեղ դասաւորուիմ. բոլոր քրիստոնեայքը քու սուրբ և ուզիղ հաւատոցդ մէջ հաստատ պահէ »: Ան ատենը գահճապետը սուրը մերկացաւ, ու վահանայ ցուցընելով, « Ահաւասիկ ատենը հասեր է, ըսաւ, քու ձեռքդ է մեռնիլդ կամ ապրիլդ »: Պատասխան տուաւ վահան. « Քրիստոսի համար մեռնիլը ամէն բանէն աւելի քաղցր է ինձի ». ուստի մէկէն սուրբ նահատակին գլուխը կտրեցին:

Այս կերպով եղաւ երանելոյն վահանայ պանծալի նահատակութիւնը Քրիստոսի 738 թուականին, և թէպէտ անոր վկայական մահը մեծ սուգ և միանգամայն մեծ ուրախութիւն եղաւ բոլոր Պամասկոս եղած հաւատացելոց, սակայն չէին կրնար սրբոյն պատուական մարմինը վերցընել՝ ամիրապետէն դրուած խիստ հրամանին պատճառաւ: Բայց նոյն գիշերը երկնաւոր տեսեամբ մը ամիրապետը վախնալով՝ հրամայեց որ կարենան վահանայ մարմինը վերցընել հաւատացեալք, և ուզածնուն պէս պատուով թաղեն: Մահուան մօտեցած հիւանդ մը կար Պամասկոս քաղաքը, որ ազաչեց վահանայ սուրբ նշխարացը զինքը մօտեցընելու, որով մէկէն առողջացաւ: Ուրիշ մըն ալ բարձր տեղէ վար լինալով՝ երբոր ամէնքը ողբալ սկսան կարծելով թէ մեռած ըլլայ, անիկայ մէկէն ոտք ելաւ « Մի՛ վախէք, ըսաւ, բան չկայ. վասն զի աչքովս տեսայ ես զսուրբն վահան՝ որ լինելու ատենս կը պաշտպանէր ինձի »:

ՍՈՒՐԲ ՄԻՆԱՍ

Աթենացի էր այս մեծազգի ու հռչակաւոր սուրբը, և իր խելքին ու հանճարոյն համար ամենուն առջևը պատուական ու մեծարոյ: Անատենները, այսինքն Քրիստոսի 300 թուականին, Աղեքսանդրիա քաղքին մէջ մեծ խռովութիւն մը եղաւ, և Մաքսիմիանոս Հռովմայեցւոց կայսրը թէպէտև ամէն ջանք ըրաւ անոր դէմը առնելու, բայց բոլորը փուճի գնացած տեսնելով՝ այս սուրբն Մինասը անոնց խրկեց որ իր իմաստուն ճարտասանութեամբը համոզէ զիրենք խաղաղութեան ետևէ ըլլալու: Գնաց Մինաս Աղեքսանդրիա, և ամէն բան կարգի գնելէն ետքը, թագաւորին իմացուց իրեն ձեռքով եղած խաղաղութիւնը. ան ալ Աղեքսանդրիա քաղքին վերակացութիւնը անոր յանձնեց:

Քրիստոնեայ էր Մինաս, բայց չէր ուզէր որ առջի բերան ուրիշները իր ինչ հաւատքի տէր մարդ ըլլալը իմանան. սակայն կամաց կամաց ինքզինքը յայտնել սկսաւ, և Քրիստոսի անուամբը հրաշքներ ու բժշկութիւններ ալ կ'ընէր. ետքը կուռքերն ու կուստունները կործանել սկսաւ: Աղեքսանդրիա քաղաքին քրմապետը այս բաներս որ տեսաւ,

մէկէն թագաւորին թուղթ գրեց թէ տես ինչ տեսակ մարդ մը առեր իշխանապետ գրեր ես: Մաքսիմիանոս երբոր քրմապետին գրած թուղթը կարգաց շատ զայրացաւ, ու Երմոգինէս անունով աթենացի հռչակաւոր և ուսումնական իշխանը խրկեց, որ երթայ Մինասայ ըրածները քննէ, ու պատշաճ կերպով զինքը խրատէ: Երմոգինէս ճամբայ ելլելուն առջի գիշերը տեսիլք տեսաւ, որ իրեք փառաւոր մարդիկ իրեն երեցած՝ « Ելիք Աղեքսանդրիա գնա, կ'ըսէին, որ ճամարտութիւնը ճանչնաս, և ուրիշներուն ալ հոգւոյն փրկութեանը պատճառ ըլլաս »: Երկրաւոր իշխանութեանց յայտնի նշանակ մը կարծեց Երմոգինէս այս տեսիլքը. և սկսաւ աւելի փութով մը իրեն յանձնուած գործը կատարելու ետևէ ըլլալ:

Աղեքսանդրացիք երբոր իմացան թէ Երմոգինէս անուանի փոխարքան իրենց քաղաքը պիտի գայ, մեծ հանդիսով իրեն գիմացը եկան. Երմոգինէս ալ գնաց թագաւորական պալատը իջաւ: Նոյն գիշերը Մինաս՝ փոխարքային ներկայացաւ, ու անոր պէտք եղած պատիւը տալէն ետքը, « Համարձակութեանս ներէ, ըսաւ, իշխանդ մեծ. կը խնդրեմ՝ իմանալ թէ ինչ պատճառաւ այս քաղաքը եկար »: Երմոգինէս « Վաղը կ'իմանաս, ըսաւ, հոս գարուս պատճառը »:

Վաղուան օրը հրաման ըրաւ փոխարքան, որ ամէնքը գան Ժողվուին, Մինասայ դատաստանը կտրելու համար. և երբոր բոլոր

քաղաքը հոն ժողովուհեցան, Երմոզինէս հրամայեց որ առաջ անցնի Մինաս, ու հարցուց իրեն, թէ « Ի՞նչ բան է որ մեր թագաւորին ականջը հասեր ու զինքը խռովեր է. յիրաւի քրիստոնեայ ես և աստուածները կ'արհամարհես » : Մինաս անվախ համարձակութեամբ մը իր հաւատքը դաւանեցաւ, և աստուածուհոյց իմաստութեամբը զամէնքը զարմացուց. անանկ որ բարձրաձայն աղաղակել սկսան թէ « Քրիստոնէից աստուածն է ճշմարիտ աստուածը » : Երմոզինէս այս զարմանալի փոփոխութիւնը տեսնելով՝ շատ վախցաւ, ու հրամայեց որ ամէն մարդ իր բանին գործին երթայ. իսկ ինքը երկրորդ օրը նորէն առջևը կանչել տուաւ Մինասը, ու սկսաւ աղաչանքով ու սպառնալիօք յորդորել զինքը, որ մտիկ ընէ իրեն ու Քրիստոսի հաւատքը թողու. բայց երբոր տեսաւ թէ անիկայ իր մտքին վրայ հաստատուն կեցեր է, ոտիցը ներբանքը կտրել տուաւ, աչուրները փորեց, լեզուն ալ արմատէն կտրեց. ու հրամայեց որ վերցընեն զերանելին ու առնուն բանտ դնեն :

Բանտին մէջ երբոր մեռելի պէս ընկեր էր սուրբն Մինաս, մէյմըն ալ չորս կողմէն բանտը լուսաւորուեցաւ, ու Քրիստոս տէրն մեր իր սիրելի ծառային քովը իջնալով՝ մխիթարեց զինքը ու զօրացուց, ու բոլոր վէրքերը բժշկեց. ետքը դարձաւ, « Մի՛ վախեր, ըսաւ, Երմոզինէսն ալ որ քեզի թշնամի ու հակառակորդ կը կարծես, ինքն ալ քու օրինակիդ պիտի հետեի՝ իմ սորվեցուցած սուրբ հաւատքս ընդունելով » :

Երմոզինէս փոխարքան ալ Մինասայ վրայ մեծ գուլթ ու սէր ունենալով, շատ զզջացեր էր անոր դէմ՝ ցուցըցած անգլութեանը վրայ, ու արամութենէն նոյն գիշերը քունն ալ չէր տարած : Վաղուան օրը հրամայեց որ անոր մարմինը դուրս հանեն որ վրան ողբայ, ու մեծ հանգիսով թաղել հրամայէ. վասն զի հաստատութեամբ միտքը դրած էր թէ այնպիսի տանջանքէ ետքը Մինասայ ապրիլը անհնարին է : Փոխարքային պաշտօնէիցմէ հինգ հօգի բանտը գնացին ու ապշեցան մնացին երբոր տեսան թէ ի՛նչպէս Մինաս երանելի վկայն ողջ առողջ կեցեր է ու քոյն ալ երկնային հօգիներ իջեր ու անոր սպասաւորութիւն կ'ընեն. ուստի մէկէն երանելոյն ոտքը ինկան ու լալով Քրիստոսի սուրբ հաւատքը ընդունեցան : Դատաւորը տեսնելով թէ խրկած մարդիկը ետ դառնալու կ'ուշանան, անոնց տեղ ուրիշներ խրկեց որոնք բանտն եկան ու Մինասայ աղաչեցին որ ելլէ թատրոնը գայ որ ամէնքը քրիստոսական հաւատոց զօրութիւնը իմանան : Քաջ նահատակը մտիկ ըրաւ անոնց, և ուրախութեամբ ելաւ թատրոնը գնաց ու Երմոզինէս փոխարքային հետ պագտուելով « իմ Սաստձոյս զօրութիւնը ճանչցիր, ըսաւ, տէր իմ. տես թէ երեկուան օրը չարչարանքներովդ զիս ի՛նչ վիճակի մէջ ձգեցիր, ու հիմա իմ փրկիչս ի՛նչպէս բժշկեց զիս » :

Երբոր Մինաս խօսքը լմընցուց՝ ամէնքը սկսան աղաչել իրեն որ առաջ տանի իր խօս-

քը. « Ինչպէս մեծ է եղեր, կ'ըսէին, քրիստոնէից Աստուածը »: Ու երբոր սուրբը խօսիլ սկսաւ, բոլոր ժողովուրդը անանկ ըզմայլած մտիկ կ'ընէր՝ որ տեղերնէն հեռանալ ամենևին չէին ուզեր: Ան ատենը Երմոգինէսի ու բոլոր ժողովրդեան աչքին առջև երկընքէն երկու հրեշտակ իջան, ու Մինասայ գլխոյն վրայ հովանի կ'ընէին: Փոխարքան երբոր այս տեսաւ, զարմանալով մը կանչեց. « Յիրաւի մեծ է Մինասայ աստուածը. պէտք է անոր միայն հաւատալ. ափսոս ինձի որ ինչուան հիմա սուտ և անշունչ կուռքերը աստուածոց տեղ կը պաշտէի. հիմա ահաւասիկ ճանչցայ ճշմարտութիւնը »: Ու մէկէն աթոռէն վեր ցատքեց, գնաց իր քաղաքակցին՝ երանելոյն Մինասայ ոտքը իյնելու, բայց հրեշտակները քովը տեսնելով չհամարձակեցաւ, ու նորէն ետ ետ քաշուեցաւ. ետքը գնաց պագտուեցաւ հետը ու մէկգիտանելով « Մեծ հրաշք մը տեսայ, ըսաւ, այսօր. ուստի ես ալ քու հաւատքդ բոլորով սրտիւ ընդունիլ կ'ուզեմ. վախս միայն այն է՝ չըլլայ թէ զզջումս ընդունելի չըլլայ Աստուծոյդ, ինչուան հիմա կուռքերը պաշտելուս համար: — Այդ բանը մտքէդ ալ մի՛ անցընէր, պատասխանեց Մինաս, վասն զի մեր աստուածը մարդասէր է ու ողորմած. ինքը ինձի յայտնեց քու դարձդ ու փրկութեան հասնիլդ »: Երմոգինէս գատաւորը պատուիրեց ժողովրդեան որ տներնին քաշուին, ու երկրորդ օրը նոյն թատրոնը գան դարձեալ

ժողովուրդու. իսկ ինքը բոլոր գիշերը Մինասայ հետ անցուց՝ հաւատոց համար պէտք եղած բաները իրմէն սորվելով:

Երկրորդ առտուն եպարքոսին հրամանաւր ամէնքը եկան թատրոնը ժողովուեցան. ան ատեն Երմոգինէս ոտք ելաւ ու ամենուն առջև իրեն Քրիստոսի հաւատքը ընդունելը խոստովանեցաւ. իրեն հետ ժողովրդեան մեծ մասն ալ բարձրաձայն աղաղակել սկսան թէ « Մինասայ հաւատքն է ճշմարիտը, ու մենք ալ անոր կը հաւատանք »: Եւ որովհետեւ ժողովելոց մէջը եպիսկոպոսներ ալ կային, Մինաս իր Եւգրափոս անունով դպրապետը խրկեց որ երթայ ջուր բերէ հաւատացեալքը մկրտել տալու համար. Երմոգինէս եպիսկոպոսաց առջևը գնաց ծնկան վրայ եկաւ՝ ու սուրբ մկրտութիւնը կը խընդբէր անոնցմէ:

Մկրտութեանը վրայ քանի մը օր անցնելէն ետքը, նոյն սուրբ եպիսկոպոսունքը երանելի փոխարքային իրենց վիճակակից ըրին, եպիսկոպոսութեան մեծ աստիճանին արժանի ընելով: Երմոգինէս ալ ունեցածը չունեցածը բոլոր ազքատաց բաժնեց, և սրբոյն Մինասայ ու Եւգրափոսի հետ մէկ եղած՝ քրիստոնէական սուրբ կրօնքը ծաւալելու ետեւէ ինկաւ:

Ռուստիկոս անունով աղեքսանդրացի հեթանոս մը աս ամէն եղած բաները տեսնելով գնաց մէկէնիմէկ բոլորը տեղն ի տեղը Մաքսիմիանոս թագաւորին հասկըցուց. « Աս-

տուճածոց բոլոր մեհեանները կոտորեցին քան զեցին, ըսաւ, ու հրաման տուին որ խաչելեալ Աստուած մը պաշտեն ամէնքը»: Կայսրը աւ որ լսեց՝ բարկութենէն կրակ կտրեցաւ, ու տասն հազար հոգի հետը առնելով՝ ելաւ Եգիպտոս գնաց, ու Երմոգինէսն ու Մինասը մէկէն բռնել տուաւ. ու ինքը հրապարակի մէջ նստած քովը կանչեց զանոնք. ու Երմոգինէսի դառնալով, « Խելքդ կորսնցուցիր ինչ եղար ըսաւ. ինձմէ այսչափ պատիւ տեսնելէն ու այսչափ փառք ստանալէն ետքը՝ այն փոխարէնը պիտի ընես եղեր իմ սիրոյս քրիստոնէից հաւատքին ինչ բանին հաւնեցար, որ մէկէն մեր աստուածները թողուցիր »: Երմոգինէս երբոր թագաւորին խօսքին պատասխան տալ կ'ուզէր, նոյն հրեշտակները որ Մինասայ վրայ երեցեր էին, եկան դարձեալ Երմոգինէսի հովանաւորութիւն ընելու, ու սկսան քաջալերել զինքը որ ամենեկին չվախնայ: Ան առեն Երմոգինէս դարձաւ Մաքսիմիանոսի, ու « Տէր թագաւոր, թէ որ իմանալ կ'ուզես, ըսաւ, թէ ինչ բանէ չարժամ Քրիստոսի հաւատքը ընդունեցայ, այս բազմութիւնը թող իմ տեղս խօսի. ինքքեզի պատմէ՝ թէ ինչ աստիճանի կոյր նախանձայուզութեամբ մը վառուած՝ եկայ Աղեքսանդրիա քաղաքը, Քրիստոսի տեառն իմոյ Մինաս երանելի նահատակը դատելու համար. ոտուրները կտրել տուի, աչուրները փորեցի, լեզուն ալ արմատէն կտրեցի. միտքս դրեր էի՝ երկրորդ օրը գազանաց և շանց

առջևը ձգել անոր մեռեալ մարմինը: Մէյմ' ալ ինչ տեսնեմ. բոլորովին առողջացուցեր էր զինքը՝ Քրիստոս տէրն մեր: Հիմա ինչպէս կը յորդորես զիս որ այսպիսի աստուած մը պաշտելէն ետ կենամ. բայց գիտցիր թագաւոր, որ Աստուծոյ շնորհքովը իմ հաւատքիս մէջ անշարժ պիտի մնամ. ինչ տանջանքներով որ կ'ուզես՝ զիս չարչարէ, անհնարին է որ երկրաւոր կեանքը վայելելու համար՝ յաւիտենականն ու անանցը ոտքի տակ առնում »:

Մաքսիմիանոս թագաւորը աւ խօսքերս լսելով բարկութենէն ինքզինքը կ'ուտէր. ուստի մէկէն աթոռէն վեր ցատքեց ու ինքիր տիգովը սուրբն Երմոգինէսը վիրաւորեց, ու ոտուրները կտրելով՝ հոն մօտ եղած գետը նետել հրամայեց. սուրբ Մինասն ալ մութ բանտի մը մէջ արգիլել տուաւ, և ոտուրներէն ծանր քար մը կապելով՝ խստիւ պատուիրեց որ ամենեկին չթողուն որ քովը մարդ մօտենայ. Աղեքսանդրիա քաղաքն ալ իր մեծութենէն ու փառքէն ձգել հրամայեց. « Ահաւասիկ Մինաս բանտին մէջ անօգնական ու խեղճ մնացեր է, ըսաւ. Երմոգինէսն ալ գետը նետեցինք. դուք ալ ձեր փառքէն պիտի իյնաք՝ անոնց քարոզած վարդապետութեանը ականջ կախելուդ համար »:

Բայց նոյն գիշերը հրեշտակք երանելոյն Երմոգինէսի մարմինը գետէն հանեցին, ու Մինասայ բանտը բերելով՝ երկուքն ալ առողջացուցին. և ինչուան առտու անոնց հետ

էին. կը քաջալերէին զիրենք ու կը մխիթա-
րէին. « Ամենևին մի վախնաք, մենք միշտ
ձեր հետն ենք » կ'ըսէին: Թագաւորը երբոր
երկրորդ առտունն աս ամէն բաները լսեց ու
տեսաւ, դարմանալէն ապշեցաւ մնաց. ու
սրբոյն Եւգրափոսի բերնէն ալ աստուածոց
և իրեն դէմ՝ նախատինքներ լսելով՝ մէկէնի-
մէկ գլխատեց զերանելին իր ձեռքովը. ու
մէկալ երկուքն ալ նոյնպէս գլխատել տուաւ:
Մահուընէն առաջ խնդրեց իրմէ սուրբն Մի-
նաս որ մարմինը Բիւզանդիոն քաղաքը թաղել
տայ. բայց թագաւորը մտիկ չըրաւ, ու եր-
կըթէ սնտուկի մը մէջ դնելով անոր մարմինը՝
ծովը ձգել հրամայեց: Քսան օրուընէ ետքը
սրբոյն տապանը Բիւզանդիոն քաղաքը հա-
սաւ, և եպիսկոպոսը տեսնան մէջ հրեշտակէն
հրաման առնելով՝ գնաց ու սրբոյն պատուա-
կան նշխարքը մեծ հանդիսով ամփոփել տուաւ:

Սրբոյն Մինասայ և իր ընկերացը զօրաւոր
բարեխօսութեամբն եղած հրաշքները խիստ
շատ են. բայց մենք քանի մը հատը յիշա-
տակելով գոհ ըլլանք:

Կոստանդիանոս բարեպաշտ կայսեր օրովը
երբոր Քրիստոսի հաւատքը ամէն տեղ ծա-
ւալեցաւ, Աղեքսանդրացիք ալ ի յիշատակ և
ի պատիւ սրբոյն Մինասայ՝ հռչակաւոր ե-
կեղեցի մը շինեցին: Ան ատենները հարուստ
վաճառական մը Աղեքսանդրիա քաղաքը գա-
լով՝ երբոր լսեց սրբոյն Մինասայ հրաշքնե-
րը, « Կ'ուզէի ես ալ, ըսաւ, իրեն վկայա-
բանը երթալ, ու քանի մը յիշատակներ

տալով՝ Աստուծմէ իմ գործոցս յաջողութիւն
խնդրել »: Ուստի հետը շատ մը ստակ
առնելով ճամբայ ելաւ սրբոյն վկայարանը
երթալու. սակայն գիշերը վրայ հասնելով՝
ուզեց պանդոկի մը մէջ հանգչիլ՝ ու երկրորդ
առտունն նորանց իր ճամբան շարունակել:
Պանդոկապետը ասոր հարստութիւնը տես-
նելով՝ անօրէն խորհուրդ մը մտածեց, ու
գիշեր ատեն ելաւ խեղճ վաճառականը սպան-
նեց. և որպէս զի ըրած շարութիւնը մարդ-
չիմանայ՝ կտոր կտոր ըրաւ անոր մարմինը,
և կ'ուզէր բոլորը մէկէն լիճը ձգել. բայց
օրը լուսնալով՝ չկրցաւ բան մը ընել: Մէյմ'ալ
սուրբն Մինաս ձիաւորի կերպարանքով վրայ
հասաւ, թագաւորէն խրկուած մարդ մը
ձեացընելով ինքզինքը: Պանդոկապետը վա-
խէն ի'նչ ընելէքը չգիտնալով՝ առաւ սպաննած
մարդուն գլուխը՝ դամբիւղի մը մէջ դրաւ
ու ձեղունէն կախեց: Սուրբն Մինաս պան-
դոկապետին դառնալով « Շիտակն ըսէ, ըսաւ,
ո՛ր է այն մարդը որ երէկ իրիկուն հոս եկաւ
հանգչելու համար »: Պանդոկապետը « Հոս
մարդ մը չեկաւ » ըսաւ: Ան ատեն սուրբն
Մինաս « Թէ որ խոստովանիլ չես ուզեր, ը-
սաւ, ճշմարտութիւնը, հիմա ես զինքը քու
պանդոկիդ մէջ պիտի գտնեմ ». ու մէկէն
զամբիւղը վար առաւ, ու սպաննուած մար-
դուն մարմինը ցրցուց անոր: Պանդոկապետը
տեսնելով որ շարութիւնը իմացուեցաւ, ընկաւ
սրբոյն ոտքը ու ցաւագին արցունքով աղաչել
սկսաւ որ ներէ իրեն. « Ոսկւոյն սէրն էր,

ըսաւ, որ զիս կուրացուց. հիմա իրմէն գող-
ցած բոլոր ստակը քեզի կը դարձնեմ,
 վրան ալ իմ ունեցածէս հարիւր գահեկան
 աւելցընելով, միայն խնդրեմ՝ որ ծածուկ
 պահես ըրած յանցանքս»: Սուրբն Մինաս
 պատասխանեց իրեն. « Զղջա՛ ըրած իդ վրայ,
 ու յանցանքիդ կը ներեմ » ըսաւ: Պանդո-
 կապետը լալով « Ի՛նչ որ կը հրամայես՝ մտա-
 դիւր կը կատարեմ », ըսաւ. ու թէ որ զիս
 թագաւորին ձեռքէն խալըսես, կ'երթամ՝
 սրբոյն Մինասայ տաճարը կրօնաւոր ըլլալու
 համար»: Ան ատեն սուրբն Մինաս անոր
 սրտանց զղջումը տեսնելով՝ զամբիւղը մէջ-
 տեղը բերել տուաւ. ու ինքն ալ ծընկան վրայ
 եկած՝ երկար ատեն ազօթք ընելէն ետքը՝
 դարձաւ սպաննուած մարդուն, ու հրամայեց
 իրեն որ յանուն Յիսուսի Քրիստոսի ողջնե-
 նայ, « Որպէս զի դուն ալ ճանչնաս, կ'ըսէր,
 թէ ես եմ՝ Քրիստոսի ծառան սուրբն Մի-
 նաս »: Մէկէն սպաննուած մարդը ոտք ելաւ,
 ու սրբոյն ոտքը լինելով՝ սկսաւ շնորհակալ
 ըլլալ իրեն որ այնպիսի խորունկ քնէ մը
 արթնցուց. վասն զի գլխուն եկած բաները
 ամենեկին չէր իմացած, պանդոկապետն ալ
 ամենեկին ձայն չհանեց. իսկ սուրբն Մինաս
 օրհնեց զիրենք ու աներևոյթ եղաւ: Պանդո-
 կապետը գողցած ստակը վաճառականին դար-
 ձընելով՝ ինքն ալ սրբոյն Մինասայ խոստա-
 ցած հարիւր գահեկանը առաւ, ու ելան
 երկուքը մէկտեղ սրբոյն Մինասայ վկայա-
 րանը գնացին՝ իրենց ուխտը կատարելու

համար: Ան ատեն պանդոկապետը իր յան-
 ցանքը ամենուն առջև խոստովանեցաւ, ու
 թէ ի՛նչպէս սրբոյն Մինասայ հրաշքովը սպան-
 նուած մարդը յարութիւն առաւ. ու հինգ
 տարի կրօնաւորական խոտամբեր կեանք ան-
 ցընելէն ետքը՝ սրբութեամբ վախճանեցաւ:

Եւ տրոպիոս անունով հարուստ աղերսան-
 դրացի մը ուղեց երկու արծըթէ սկուտղ
 շինել տալ, մէկը իրեն՝ մէկալն ալ սրբոյն
 Մինասայ վկայարանին ընծայ ընելու համար.
 ուստի արծաթագործը կանչեց ու պատուի-
 րեց իրեն որ երկու սկուտղ շինէ մէկմէկու
 նման. մէկուն վրայ իր անունը գրէ ու մէ-
 կալին վրայ ալ սրբոյն Մինասայ անունը:
 Արծաթագործը երբոր շինեց լմընցուց՝ Եւ-
 տրոպիոս տեսաւ որ սրբոյն համար շինուածը
 աւելի վայելուչ ու գեղեցիկ էր. ուստի միտքը
 դրաւ որ իրենը սրբոյն տայ ու մէկալը իր
 գործածութեանը պահէ, ու երբոր մեռնի՝
 սրբոյն վկայարանին թողու: Ուստի այս մտքով
 նաւ մտաւ՝ Մինասայ տաճարը երթալու.
 կերակրէն ետքը ծառան արծըթէ սկուտղը
 առաւ նաւուն քովը տարաւ լուալու համար.
 բայց ալիք մը եկաւ լուալու ատենը, ու այն
 անօթը ծառային ձեռքէն խլեց տարաւ. խեղ-
 ճը յայտնի գիտնալով թէ տիրոջմէն ինչեր
 պիտի քաշէ այն բանին պատճառաւ, յու-
 սահատութենէն ինքզինքը ծովը ձգեց: Եւ
 տրոպիոս այս խեղճ գիպուածն որ տեսաւ,
 յայտնի իմացաւ թէ Աստուծոյ պատիժն է
 որ կը քաշէր, սրբոյն Մինասայ տաճարին

խոստացած անօթը իրեն համար դորձածե-
լուն պատճառաւը. ուստի ուխտեց սրբոյն որ
ուրիշ երկու սկիհ ալ կ'ընծայէ թէ որ արժանի
ըլլայ իր ծառային մարմինը գտնելու և զինքը
թաղելու: Երկրորդ օրը երբոր նաւահան-
գիստը հասան, Եւարոպիոս աչքերը ասդին
անդին կը պտըտցընէր՝ ծառային մարմինը
տեսնելու համար. ու երբոր նաւավարները
ըրածին վրայ կը զարմանային. «Աստուծոյ
վրայ յոյս ունիմ, կ'ըսէր, որ սրբոյն Մի-
նասայ բարեխօսութեամբը՝ արժանի պիտի
ընէ զիս այս շնորհքին»: Աս զրուցելու ա-
տենը մէյմ'ալ տեսաւ որ իր ծառան ծովուն
մէջ լողալով դէպ ի ցամաքը կուգար. տէրը
ուրախութենէն ինչ զրուցելիքը չգիտնալով՝
ցամաքը հասաւ չհասաւ: գնաց իր ծառային
գիրկը ընկաւ ու կը հարցընէր թէ ինչպէս
ազատեցաք ծովէն: «Ծովուն մէջ ընկած
ատենս, պատասխանեց ծառայն, լուսաւոր
մարդ մը տեսայ՝ որ հետը եղած երկու մար-
դիկներուն հրամայեց որ զիս բռնեն ու չթո-
ղուն որ խղզուիմ. անոնք էին որ զիս ին-
չուան այս տեղս բերին», ըսաւ: Ամէնքը ի-
մացան թէ սուրբն Մինաս եղած պիտի ըլ-
լայ այն լուսաւոր մարդը. ուստի ծառային
տէրը ելաւ ուրախութեամբ անոր վկայարա-
նը գնաց, և իրեն խոստացածներէն դատ
ուրիշ առատ ընծաներ ալ պարգևելով սրբոյն,
ուրախութեամբ իր տունը դարձաւ:

Աղեքսանդրիա քաղաքին մէջ երկու վա-
ճառական կային մէկմէկու սրտակից բարե-

կամ, որոնցմէ մէկը քրիստոնեայ էր, մէկալը
հրէայ: Եղաւ որ հրէան ուղեց ճամբորդու-
թիւն մը ընել, ուստի իրեն ստակները իր
բարեկամ վաճառականին յանձնեց: Ստակին
սէրը քրիստոնէին վրայ զօրացաւ, ու բա-
րեկամութիւնը ոտքի տակ առնելով՝ կնոջը
հետ խորհուրդ ըրաւ, որ հրէին ստակը մէջ
խաղցընեն՝ վկայ մը չունենալուն համար. «Եր-
գուրննալ տալու ալ ըլլայ, ըսաւ, սիրով կ'երդ-
նումք. վասն զի հրէան խարելը մեղք չէ»:
Հրէայ վաճառականը ճամբորդութենէն դառ-
նալով՝ ընծաներ խրկեց իր բարեկամին, և
խնդրեց որ քովը ունեցած պահեստը ետ
դարձընէ: Քրիստոնեան դարձաւ «Քովս բան
չկայ, ըսաւ, ես քեզի ինչ ետ դարձընեմ»:
Հրէան տեսաւ որ վկայ չկայ մէջտեղը ու փուճ
տեղը խօսքը պիտի երկըննայ ու հակառա-
թիւն և կռիւ ծագի մէջերնին. անոր համար
յորդորեց քրիստոնեան որ ելլեն երկուքը
մէկտեղ սրբոյն Մինասայ տաճարը երթան՝
հոն երգուրննալու համար. «Լսեր եմ, ըսաւ,
որ ստերգումները կը պատժէ սուրբն Մի-
նաս. թէ որ երգուրնցար ու գլխուդ փոր-
ձանք մը չեկաւ, քեզի ըլլայ ստակը»: Քրիս-
տոնեան սիրով յանձն առաւ այս պայմանը,
ու երան սրբոյն Մինասայ վկայարանին դրանը
առջևը գնացին. Հրէան կը խրատէր իր
բարեկամը որ փուճ տեղը մեղք չմտնէ. «Ըս-
տակս ինձի դարձուր, կ'ըսէր, ես քեզի փո-
խարէնն ընելու չեմ մտնար». բայց քրիս-
տոնեան մտիկ չըրաւ, ու մտաւ ժամուն մէջ

և երգուըննալով դուրս ելաւ: Սն ատենը երկուքը նորէն ձիերնին հեծան, ու ետ դառնալու ատեննին՝ քրիստոնեան ձիէն վար ընկաւ, ու առանց իրեն իմանալուն՝ գրպանէն զետին ձգեց այն սնտուկին բանալին, որուն մէջ Հրէայէն գողցած ստակն էր: Քիչ մը առաջ երթալէն ետքը ձիերնէն վար իջան կերակուրնին ուտելու. բայց Հրէայն սկսաւ ինքիր վրայ ախտասալ. «Ինչո՞ւ համար, կ'ըսէր, Մինասայ բարեխօսութեանը ապաւինեցայ, որ զիս այսպէս ամօթով ձգեց»: Աս զրուցելու ատենը տեսաւ որ քրիստոնեայ վաճառականին ծառան՝ Հրէին քսակը ձեռքն առած քովերնին եկաւ: Տէրը հարցուց իրեն թէ ուսկի՞ց կամ ի՞նչ պատճառաւ հոս եկար. «Տէր իմ, պատասխանեց ծառայն, փառաւոր հեծեալ մը եկաւ քու տունդ, և խաթունիդ ցուցընելով այս մատանին ու բանալին՝ հարցուց իրեն թէ կը ճանչնաս որունն են ասոնք: Ու երբոր անիկայ կը ճանչնամ ըսաւ, էրկանդ հրամանն է, պատասխանեց ձիաւորը որ սընտուկին մէջէն հանես Հրէայէն գողցած ստրկին քսակը, ու ծառայիդ ձեռքովը անոր հասցընես. ապա թէ ոչ, Աստուծմէ պիտի պատժուի, ըսաւ»: Հրէան աս որ ըեց՝ ուրախութենէն ոտք ելաւ «Յիրաւի մեծ է, ազազակեց, քրիստոնէից աստուածը ու իր սուրբ ծառայն Մինաս. ես ալ նոյն ճշմարիտ հաւատքը կ'ընդունիմ, ըսաւ»: ու նորէն սրբոյն վկայարանը դառնալով՝ ստրկին երբորդ մասը անոր պարպեց, ու ետքը դարձաւ քրիստոնեայ եղաւ:

ԵՒՍՏՈՒՍԻՈՍԵԱՆՔ

Գիտկղետիանոս կայսեր հալածանաց օրերը կազադովկիա քաղաքը Լիւսիաս անունով իշխանապետ մը եկաւ կայսերական հրամանով բոլոր քրիստոնեայքը դատելու և չարչարելու համար: Իրեն պաշտօնէիցը մէջ Եւստոատիոս անունով հայազգի արօրկացի բարեպաշտ ու աստուածասէր իշխան մըն ալ կար, որ քանի որ քրիստոնէից հալածանքը և անոնց հեթանոսներէն քաշած նեղութիւնները կը տեսնէր, սիրտը կտոր կտոր կ'ըլլար, ու արտասուօք կը խնդրէր Աստուծմէ որ քաղցրահայեաց ըլլայ իր ծառայիցը վրայ, ու այն պիտի դառն ժամանակի մը մէջ զանոնք երեսէ չձգէ: Մէկ կողմանէ ալ՝ Աստուծոյ սիրովը վառուած ըլլալով՝ կը փափաքէր անոնց նահատակակից ըլլալ, ու Քրիստոսի համար արիւնը թափել: Այն պատճառաւ իր հաւատարիմ ծառաներէն մէկը իրեն կանչեց, ու իշխանական գօտին ու պատիւները անոր տալով «Աս ամէն բաները Արօրկա քաղքին եկեղեցին տար, ըսաւ, ու առանց մէկու մը գիանալուն՝ խորանին վրայ դիր, ու դուն ժամուն մէջը պահուըտէ. երբոր տեսնես թէ

Օքսենտիոս երանելի քահանայն անոնք վեր-
ցուց, թող տուր ու ինծի դարձիր . բայց
թէ որ ուրիշ մը վերցընէ, չըլլայ որ անոր
քովը թողուս» : Միտքը դրեր էր երանելին
Եւստուատիոս որ եթէ Օքսենտիոս քահանան
ըլլայ վերցընողը, ըսել է թէ հաճոյ է Սու-
տուծոյ իրեն համար մարտիրոսական արևն
թափելու փափաքը : Ծառան Արօրկա քաղաքէն
դառնալով՝ պատմեց Եւստուատիոսի թէ ինչ-
պէս գօտին սեղանին վրայ դրած ատենը,
մէկէն հոն հասաւ Օքսենտիոս քահանան, ու
անոր իշխանական գօտին վերցուց :

Եւստուատիոս երբոր աս բանս լսեց, ան-
պատու՞մ բերկրութիւն մը զգաց սրտին մէջ .
մէկէն իրեն բարեկամները կերակրի հրաւի-
րեց իր առնը, ու անոնց անսովոր ուրախու-
թիւն մը կը ցուցընէր, որուն պատճառը
բազմականքն ալ չէին կրնար իմանալ : Ան
ատեն իշխաններէն մէկը Եւզինէոս անունով
համարձակեցաւ, ու «Տէր իմ Եւստուատիոս,
ըսաւ, ի՞նչ պիտի ըլլայ այսչափ ուրախու-
թեանդ պատճառը . մի՞թէ անոր համար որ
վաղուան օրը Լիւսիաս հրամայեր է բոլոր
քրիստոնեայքը դասն տանջանքով սպաննելու,
և միտքդ դրեր ես թէ մեծ բաներ պիտի
վատրկիս այն պատճառաւը : — Վաղը կը
տեսնես, ըսաւ Եւստուատիոս, իմ անկապուտ
փառքս ու մեծամեծ շահերս» :

Երկրորդ օրը քաղաքին մէջ մասնաւոր
տեղ պատրաստել տուաւ Լիւսիաս դատաւորը,
և հրամայեց որ բոլոր քաղաքը հոն ժողվուի,

ու ետքը ինքն ալ դալով՝ բանտին մէջի եղած
քրիստոնեայքը դուրս հանել տուաւ, որոնց
մէջ էր նաև Օքսենտիոս քահանան : Սուրբն
Եւստուատիոս աս որ լսեց, մէկէն բանտը
վազեց, ու երանելի վկայից աղօթքը կը
խեղրէր . «Ես ալ կը փափաքիմ, կ'ըսէր,
այս օրուան օրը ձեզի հետ մահակից ու չար-
չարակից ըլլալ» : Անոնք ալ մէկէն ձեռու-
նին վեր վերցընելով՝ աղօթք ըրին երանելի-
ւոյն համար, ու ելան դատաւորին առջևը
զացին : Լիւսիաս հրամայեց որ Օքսենտիոս
քահանայէն սկսելով՝ զամէնքն ալ մէկիկ մէ-
կիկ իր առջևը դատաստանի կանչեն : Եւս-
տուատիոս առաջ անցաւ . «Տէր իմ, ըսաւ, զիս
ալ ասոնց հետ մէկտեղ դատէ . վասն զի ես
ալ նոյն սուրբ հաւատքը կը դաւանիմ, ու
րուն համար այս երանելիքը այսչափ չարչա-
րանք ու նեղութիւն կը քաշեն . յոյս ունիմ
Ստուծոյս վրայ, որ քու հօրդ սատանային
հնարած մեքենաները տակն ու վրայ պիտի
ընեմ ու զինքը խայտառակեմ» : Զարմացաւ
դատաւորը անոր համարձակութեանը վրայ,
և հրամայեց որ մերկացընեն զԵւստուատիոս
իրեն իշխանական ու փառաւոր զգեստներէն .
ետքը դարձաւ իրեն «Նայէ, ըսաւ, Եւստուա-
տիոս, քու ձեռքդ է ապրիլդ կամ մեռնիլդ .
զղջա յամառութեանդ վրայ : — Ճշմարիտ
դաւանութեանս վրայ ի՞նչպէս զղջամ» պա-
տասխանեց Եւստուատիոս : Լիւսիաս անոր
ազգը, ցեղը և անունը ուզեց իմանալ . «Հայ-
կագուն եմ, պատասխան տուաւ սուրբը, Ա-

բօրիկա քաղքէն . անունս ալ Եւստոատիոս կամ Տէր Յուսիկ կ'ըսուի . բայց իմ ճշմարիտ Աստուծոյս ծառան եմ , ու պզտիկուց ի վեր զինքը միայն պաշտել սորվեի եմ » : Լիւսիաս Եւստոատիոսի զինուորակիցներէն իմանալով թէ քսանըօթը տարիէ ի վեր ամենայն հաւատարմութեամբ ծառայել է տէրութեան , վրան կը գլծար , ու սիրտը առաջ չէր երթար որ այնպիսի պատուական մարդու մը արիւն մտնէ . ուստի նորէն կը յորդորէր որ մտքին դրածէն ետ կենայ , ու աստուածոց պաշտօն մատուցանէ . « Ան ատեն մենք ալ կը ներենք , կ'ըսէր , քու համարձակութեանդ , ու նորէն մեծամեծ փառաց կը հասցընենք : — Անշունչ արարածոց ինչպէս կը ստիպես զիս որ դո՛հ մատուցանեմ , պատասխանեց Եւստոատիոս . օր պիտի գայ որ դու ալ անոնց ստու թիւնն ու խաբէութիւնը պիտի իմանաս » ըսաւ :

Լիւսիաս բարկացաւ երանելոյն անվախ համարձակութեանը վրայ , ու պատուիրեց դահճաց որ կախեն զինքը ու տակէն կրակ վառեն , մէկ կողմանէ ալ զինքը չարաչար ձեծեն , ստիպելով որ հնազանդի դատաւորին ու աստուածոց երկրպագութիւն ընէ : Մուրբը այն դժնդակ նեղութեան մէջ Աստուծոյ սիրովը մխիթարուած էր , անոր համար և ոչ ձայն մը հանեց և կամ երեսին գոյնը այլայլեցաւ . կարծես թէ ինքը չէր նեղութիւն քաշողը :

Լիւսիաս ապշեցաւ մնաց անոր զարմանալի համբերութեանը վրայ , ու հրամայեց որ տան

ջելէն ետ կենան . ետքը ծիծաղելով մը դարձաւ Եւստոատիոսի , « Ինչպէս , ըսաւ , հաւնեցանք աս տանջանքներուն , ու նորէն կ'ուզես նոյն չարչարանքները քաշել : — Երանի՛ է ինծի , պատասխանեց Եւստոատիոս , թէ որ նորէն զիս չարչարել սկսիս . վասն զի աս աշխարհիս նեղութիւնները ինչ պիտի ըլլան՝ հանդերձեալ փառաց համեմատութեամբ » : Լիւսիաս իր զինուորներուն դառնալով , « Ախորժի , ըսաւ , նեղութիւն քաշելով , ինչո՞ւ համար խեղճին սիրտը կտորենք . ուստի ալ ու բորակ խառնեցէք քացախի հետ ու անոր մարմնոյն վէրքերուն վրայ դրէք . նայինք թէ դո՛հ կ'ըլլայ » : Եւստոատիոս այն տանջանքին մէջ ալ անխռով զուարթամիտ կեցել էր , և չնորհակալ կ'ըլլար Աստուծոյ :

Գատաւորը նորէն յորդորել սկսաւ որ թողու զՔրիստոս ու անմահ աստուածները պաշտէ . « Մտածէ մէյմը , կ'ըսէր , թէ ինչ պատիւներու և փառաց պիտի հասնիս՝ թէ որ խօսքիս մտիկ ընես . անմահութիւն մըն է առեր անցեր ես , ըսելով թէ իմ աստուածս զիս կը փրկէ . ո՞ր է , ինչո՞ւ համար չերկնար ինչուան հիմա զքեզ իմ ձեռքէս ազատելու և տալու տանջանքներէս խալըսելու » : Եւստոատիոս դարձաւ « Կը զարմանամ , ըսաւ , ո՞վ գատաւոր , թէ ինչպէս չես կրնար իմ Աստուծոյս զօրութիւնը իմանալ . այդչափ տանջանքներու մէջ կենդանի մնալէս աւելի մեծ հրաշք ինչ կ'ուզես » :

Աս ըսելու ատենը , Եւստոատիոսի վիրաւոր

մարմնոյն վրայէն կեղեանքն սկսան գետին իյնալ, ու ինքն իր առողջութիւնը ստացաւ. անանկ որ վէրքի և ոչ պղտի նշան մը մնաց վրան: ժողովուրդը աս որ տեսաւ՝ ամէնքը միաձայն աղաղակել սկսան թէ «Մեծ է քրիստոնէից աստուածը»: Գատաւորին զինուորներէն մէկն ալ, այսինքն սուրբն Եւգինէոս՝ Եւստուատիոսի բարեկամը, անոր համբերութիւնը տեսնելով՝ առաջ անցաւ ինքն ալ ու «Ես ալ քրիստոնեայ եմ», ըսաւ, ո՞վ Լիւսիաս. քու աստուածներդ բոլորն ալ սուտ ու դիւական բաներ են»: Գատաւորը ի՛նչ բարկքը չգիտնալով՝ պատուիրեց որ երկուքը մէկէն բանտ տանին. «Յարմար ատեն որ գտնենք, երկուքին ալ արժանաւոր պատիժը կուտանք» ըսաւ:

Երկրորդ առտուն Լիւսիաս կ'ուզէր Նիկոպօլիս քաղաքը երթալ. բայց նախ անձամբ սուրբ վկայից բանտը գնաց, ու միայն երանելին Եւստուատիոսը զուրս հանել տալով՝ ծիծաղելով մը «Բարի տեսանք, ըսաւ, սիրելիդ իմ՝ Եւստուատիոս. ոտքիդ յարմար ազնիւ հողաթափներ բերի, որ դիւրութեամբ կարենաս քալել, և ինձի հետ ուղեկից ըլլալ»: Հողաթափ ըսածներն ալ՝ սուր գամբըով շինուած էր. և դատաւորը իր կնիքը վրան զարկաւ, որ չըլլայ թէ գլխայ մէկը անոր վրան ու ոտքերէն հանել ուղէ այն հողաթափները. ետքը մէկալ ընկերներն ալ բանտէն հանեց, ու հրաման տուաւ զօրացը որ քաշելով քաշկըռտելով՝ իր ետեէն բերեն զամէնքն ալ:

Երկու օր ճամբայ ընելէն ետքը Արօրկա քաղաքին մտերը եղած բերդին մէջ քիչ մը հանգչիլ ուղեց Լիւսիաս. ու քաղաքին բնակիչքը բոլոր կուգային իրենց երանելի քաղաքակիցը ու անոր ընկերները տեսնելու. բայց Եւստուատիոսի ազգականներէն մէկն ալ չհամարձակեցաւ անոր քովը գալ, վախնալով որ չըլլայ թէ իրենք ալ բռնուին:

Մարդարիոս անունով գեղձուկ բայց աստուածապաշտ ու առաքինակրօն մարդ մը՝ իրեն տանը յարկը նորոգել կուտար ան օրերը. մէյմ'ալ տեսաւ որ սուրբ վկայքը կ'անցնէին, ու անոնց մէջ էր նաև իր տէրը երանելին Եւստուատիոս. մէկէն վազեց վար իջաւ, ու իր կնոջը քովն երթալով՝ հայերէն խօսիլ սկսաւ անոր հետ. «Մեր քաղաքին իշխանը կը տեսնես, ըսաւ, ի՛նչպէս Քրիստոսի սիրոյն համար արհամարհեց իր ամէն ունեցածը չունեցածը, և հիմայ մարտիրոս ըլլալու կ'երթայ»: Բարեպաշտ կինը «Ի՛նչ կեցեր ես, ըսաւ, տէր իմ. ու ինչո՞ւ չես ուզեր որ դուն ալ անոր նահատակութեան ընկեր ըլլաս, արքայութեան մէջ ինձի ու երկու աղոցք բարեխօս ու պաշտպան ըլլալու»: Երանելին Մարդարիոս՝ վառուեցաւ կնոջը քաջալերական խօսքերէն, համբուրեց իր աղաքը, ձեռու ընները վեր վերցուց. «Դու տէր ինձի օգնական եղիր, ըսաւ, ու այս աղաքն ալ երեսէ մի՛ ձգեր». ու մէկէն ճամբայ ելաւ, և վաղելով Եւստուատիոսի ետեէն կ'երթար. ճամբուն վրայ իրեն գեղակից հարուստ մար-

դու մը հանդիպեցաւ. « Ես ահա առիկ կ'երթամ, ըսաւ, ճշմարտութեան համար արիւնս թափելու. ուստի քեզի կը յանձնեմ իմ տղաքս ու ընտանիքս. քու վարձքդ անդիի աշխարհին մէջ պիտի ընդունիս Աստուծոյ »: Երբոր անիկայ ուրախութեամբ յանձն առաւ Մարգարիտի առաջարկութիւնը, երանելին անոր ալ վերջին բարեւ տալով, վազեց գնաց դէպ ի բերդը, և ուրախութեամբ մը ազդագիել սկսաւ թէ « Տէր իմ Եւստուատիտ, ինչպէս ոչխարը իր հովուին, նոյնպէս ալ ես քու ետեւդ եկայ՝ քեզի հետ արիւնս թափելու. իրաւ ես անարժան եմ, բայց խնդրեմ՝ ընդունէ զիս ալ քու երջանիկ վկայակցացդ թուոյն մէջ »: Ետքը դարձաւ դատաւորին պաշտօնէիցը, « Ես ալ իմ Եւստուատիտ տիրոջ քրիստոնեայ սուրբ հաւատքը կը դաւանիմ » ըսաւ: Զինուորները մէկէն զինքն ալ բռնեցին, ու մէկալ բանտարկելոց մէջ խառնելով՝ ամէն բան տեղովը Լիւսիայ ազանջը հասուցին:

Դատաւորը աս ալ որ լսեց, բարկութենէն ինքզինքը ուտելով՝ եկաւ նստաւ անոնց դատաստանը տեսնելու. ուստի ամէնքը մերկացընել տուաւ, ու կապած կապկըպած իր առջևը կանչեց. անոնց մէջ էր նաև երանելի Օքսենտիտ քահանան, որ իր ընկերները կը մխիթարէր ու կը զօրացընէր: Դատաւորը իրեն նայելով, « Այսչափ նեղութիւն քաշելէն ետքը, ըսաւ, արդեօք խելքդ գլուխդ եկաւ. կ'ուզես մեր աստուածները պաշտել »: Օքսեն-

տիտս պատասխան տուաւ իրեն. « Գիտցած ըլլաւ ով դատաւոր, որ Աստուծոյ շնորհքովը՝ մտացս հաստատութենէն ետ կենալիք չունիմ. պզտիկութենէս ի վեր նոյն հաւատքը դաւաներ եմ, ու նոյնպէս ալ պիտի մեռնիմ. տանջանք, նեղութիւն, վիշտ, չարչարանք, ինչ որ կ'ուզես, ամենուն ալ պատրաստ եմ. ուստի ինձմէ ուրիշ պատասխանի մի՛ սպասեր. ու միտքդ ինչ որ գրեւր ես, մէկէն կատարէ »:

Ան ատենը Լիւսիաս հրամայեց որ գլխատմամբ սպաննեն երանելի քահանայն. և երբոր գլխատութեան տեղը հասուցին՝ ծոնկ չընեցաւ սուրբն Օքսենտիտս, « Աստուած յաւիտենական, արքայութեանդ դռները բաց ինձի, որ արժանի ըլլամ զուարթերես քու առջևդ ելլելու », ըսաւ և մէկէն գլուխը կտրեցին: Դատաւորը հրամայեց որ Մարգարիտը առջև կանչեն զինքն ալ դատելու համար. երբոր երանելոյն շղթաները կը քակէին զինուորները, Մարգարիտ Եւստուատիտի կ'աղաչէր որ իրեն համար աղօթք ընէ. « Սորվեցու ինձի, կ'ըսէր, թէ ինչ պատասխան տալու է անօրէն դատաւորին »: Եւստուատիտս պատասխան տուաւ. « Ինչ որ քեզի հարցընելու ըլլայ՝ դու ամենեին պատասխան մի՛ տար, բայց միայն այս զրուցէ թէ քրիստոնեայ եմ ու Քրիստոսի ծառայ »: Երբոր Լիւսիայ առջևը բերին Մարգարիտը, վրան փրթաւ դատաւորը, « Անօրէն ու անպիտան մարդ, ըսաւ, որ իշխեցիր զաստուածները արհամարհել, ըսէ ինձի շուտով անունդ ինչ է,

որ աշխարհքէն կամ որ քաղաքէն ես» : Մարդարիտս պատասխանեց . « Հարցուցած բաներուդ ուրիշ պատասխան մը չունիմ , բայց եթէ քրիստոնեայ եմ ու Քրիստոսի ծառայ» : Դատաւորին պաշտօնեայքն սկսան յանդիմանել զերանելին . « Դատաստանի կարգը չե՞ս գիտեր , կ'ըսէին , որ հարցուած բանին պատասխան պիտի տաս» . բայց Մարդարիտս դարձեալ իր առջի խօսքը կը կրկնէր :

Լիւսիաս բարկանալով հրամայեց որ ոտիցը պճղունքը ծակեն , ու անկէ չուան անցընելով ձողէ մը կախեն , ու կռնըկին տակը կրակ վառելով բոլոր մարմինը այրեն : Մարդարիտս այն տանջանաց մէջ ալ Եւստոատիոսէն սուրված խօսքը կը կրկնէր . և ժամերով նոյն դառն չարչարանաց արութեամբ համբերելէն ետքը՝ երջանիկ հոգին աւանդեց :

Դատաւորը իր անգթութեանցը վրայ զըլարճանալով հրաման տուաւ որ երանելին Եւզինէոսն ալ առաջ կանչուի . ու անոր դառնալով « Ի՛նչպէս յանդգնեցար , ըսաւ , մեր մեծ ինքնակալին հրամանը ոտքի տակ առնելու , ու անոնց պաշտած աստուածները արհամարհեցիր : — Իմ աստուածս ինձի զօրութիւն տուաւ , պատասխանեց Եւզինէոս , որ քու կուռքերդ արհամարհեմ , և անոնց ստուծիւնը ամենուն իմացընեմ » : Լիւսիաս առ լսեց , մէկէն հրաման տուաւ դահճաց որ սուրբ վկային լեզուն և ձեռունքերը կրարեն ու փշալից գաւազանով աղէկ մը ծեծեն : Այն տանջանքներուն մէջ ալ սուրբն Եւզինէոս իր հոգին Աստուծոյ յանձնեց :

Անոր ալ մահուընէն ետքը դատաւորը հրամայեց որ ամէնքը հոն մօտ եղած դաշտը ժողվուին , և զինուորք փորձ ընեն իրենց ճարտարութիւնը ցուցընելով : Ան ատեն Ովրեստէս անունով քրիստոնեայ զինուոր մը երևցաւ բազմութեան մէջ , գեղեցիկ գէմքով ու վայելուչ հասակաւ : Լիւսիաս զինքն որ տեսաւ՝ աչքը վրան մնաց , ու քովը կանչելով հրամայեց որ իր գեղարդը ձգէ որոշուած նպատակին : Անիկայ մէկէն ձիուն զարկաւ ու առաջ անցնելով իր գեղարդը որոշուած սահմանին դիպեցուց . սակայն ձիուն սաստիկ ցնցմանէն՝ վզէն կախուած ոսկի խաչը դուրս երաւ : Լիւսիաս առ բանս որ տեսաւ , մէկէն քովը կանչեց Ովրեստէսը . ու խաչը ձեռքը առնելով « Ի՛նչ կը նշանակէ , ըսաւ , ասիկայ միթէ դու ալ աւելորդապաշտ Գալիլեացուց հետևողն ես : — Խաչելեալ Յիսուս փրկչին ծառան եմ , պատասխանեց Ովրեստէս , ինքն է որ երկիրս՝ երկինքն ու անոր մէջի եղած ամէն բաները ստեղծեր է » : Դատաւորը ծանր երկըթէ անուր մը կախել տուաւ անոր պարանոցէն . « Ինքն ալ թող Եւստոատիոսին հետ մեզի ուղեկից ըլլայ » ըսաւ . ու զանոնք դատելու համար առանձին օր սահմանեց :

Երբոր Լիւսիաս Նիկոպոլիս քաղաքը հասաւ , գունդ մը քաղաքացի զինուոր դատաւորին առջին ելան՝ « Մե՛ք ալ քրիստոնեայ ենք , ըսին , ու քու աստուածներդ կ'արհամարհենք » : Լիւսիայ խելքը գլխէն գնաց երբոր այս բանս տեսաւ , և ընելիքը չէր գի-

տեր . ուստի քաղցրութեամբ խրատել և յորդորել սկսաւ . բայց երբոր տեսաւ թէ անոնք մտիկ ընելիք չունին, անոնց իշխանութեան դօտին ետ առաւ ու բանտ դնել հրամայեց . և ինքը կը մտածէր թէ ի՞նչպէս զանոնք սպաննէ առանց քաղքին մէջ շփոթութիւն ձգելու . բայց այս բանս ալ անկարելի կ'երևնար, Եւստուատիոսի պէս մեծ մարդը ամենուն ծանօթ ըլլալուն համար . ուստի առաւ Եւստուատիոսն ու Ովրեստէսը Սեբաստիա քաղքին մէջ եղած Ագրիկոլայոս իր գործակցին խրկեց, զինուորացը ձեռքը թուղթ մը տալով առ իշխանն, որուն մէջ ասոնց ս'վ ու ի՞նչ խելքի տէր մարդիկ ըլլալը տեղն ի տեղը կ'իմացընէր: Ճամբուն մէջ Եւստուատիոս հարցուց Ովրեստէսի՝ և իմացաւ Օքսենտիոս սուրբ քահանային երջանիկ նահատակութեան պատմութիւնը, և թէ ի՞նչպէս ագռաւի ձայնով գտան հաւատացեալք անոր պատուակտն գլուխը՝ զոր կորսուած կը կարծէին . ու լալով մը «Շուտ ընենք, ըսաւ Ովրեստէսի, երթանք մենք ալ արիւննիս թափենք՝ որ երկնից արքայութեան մէջ զինքը տեսնելու արժանաւորինք»:

Հինգ օրէն ետքը Սեբաստիա քաղաքը հասան երանելի վկայքը . Ագրիկոլայոս դատաւորն ալ Լիւսիայ թղթէն ամէն բան իմանալով՝ մէկէն զիրենք բանտ դնել տուաւ . և վաղուան օրը բազմութեան առջև Լիւսիայ գրած թուղթը կարդալով՝ զանոնք դատելու նստեցաւ . ետքը Եւստուատիոսի վրայ նայելով

«Մի՛ կարծեր, ըսաւ, թէ Լիւսիայ տուած տանջանքները պիտի կրես ինձմէ ալ . վասն զի աւելի դառն և խիստ կերպով պիտի չարչարել տամ՝ զքեզ . ուստի հիմակուընէ մտիկ ըրէ խօսքիս, ու աստուածոց երկրպագութիւն ըրէ, որ ինձմէ պատիւ ու փառք տեսնես»: Եւստուատիոս իր աստուածուսոյց բերանը բացաւ, և հեթանոսաց գրքերուն և իրենց օրինաց խօսքերովը ամօթով ձգեց Ագրիկոլայոս դատաւորը . ցըցուց իրեն կողմ ստութիւնը և քրիստոնէից Աստուծոյ ճշմարթիւնը . ու դատաւորը յորդորել սկսաւ որ յաւիտենական դատապարտութենէն վախնայ, և փոխանակ ուրիշները յորդորելու որ քրիստոնէութենէ ետ կենան, ինքն ալ դառնայ Քրիստոսի սուրբ հաւատքը ընդունի: Ագրիկոլայոս հրաման տուաւ Եւստուատիոսի որ լռէ, և նախ երանելին Ովրեստէսը չարչարել ուզեց, յուսալով որ կարենայ Եւստուատիոսը վախցընել ու միտքը փոխել տալ . ուստի երկըթէ անկողին մը բերել տուաւ ու անոր տակը կրակ վառեց . ու երբոր երկաթը չարաչար տաքցաւ, սուրբն Ովրեստէսը անոր վրայ պառկեցընել հրամայեց, ու ետքը Եւստուատիոսի նայելով «Տես, ըսաւ, թէ ի՞նչ տանջանքներ պիտի քաշես թէ որ խօսքիս մտիկ չընես»:

Երբոր սուրբն Ովրեստէսը այն մահճին քովը բերին կեցուցին, բնութիւնը այլայլեցաւ, և վախէն երեսին գոյնը նեւեց, ու Եւստուատիոսի դառնալով «Տէր իմ, ըսաւ,

ինծի համար աղօթք ըրէ, վասն զի մեծ վախ է որ կը զգամ՝ այս տանջանարանը տեսնելով: — Ամենեկին մի՛ վախեր, եղբայր իմ, պատասխանեց Եւստուատիոս, հաւատով նահատակութեան վազելու որ ըլլաս՝ ամենեկին ցաւ չես զգար. վասն զի Աստուած մեզի կ'օգնէ. երանելոյն Ոքսենտիոսի և ուրիշ սրբոց նահատակութիւնը յիշէ. մի՛ մոռնար դարձեալ թէ այս աշխարհքիս վայելքն և ուրախութիւնը ժամանակաւոր են, իսկ հանդերձեալքը յաւիտենական»: Ովրեատէս երկրթէ մահճին մտեցաւ, «Աստուած յաւիտենական, իմ անարժանութեանս համար երեսդ ինծմէ մի՛ դարձըներ, ըսաւ, սուրբ հաւատոցս մէջ զիս հաստատուն պահէ». ետքը երեսը խաչ հանեց, ու անվախ համարձակութեամբ գնաց մահճին վրայ ընկաւ, ու մէկէն երջանիկ հոգին աւանդեց:

Ագրիկողայոս հրաման տուաւ որ զԵւստուատիոսը վերցընեն բանտ գնեն: Բանախն մէջ իր ծառային պատուիրեց սուրբը որ իրեն թուղթ բերէ կտակը ընելու համար. «Վասն զի վաղուան օրը պիտի մեռնիմ» ըսաւ: Ու իրեն քաջած ամէն չարչարանքները և նեղութիւնները տեղն ի տեղը գրեց, և հրաման տուաւ՝ որ իրեն և չորս ընկերակցացը սուրբ մարմինները Արօրկա քաղաքը տանին և առանձին տեղ մը թաղեն. իրեն ունեցած կալուածոց եկամուտն ալ վկայարանին դարձընել պատուիրեց. իսկ ուրիշ ստացուածոց կէսը աղքատաց բաժնեց, մէկալ մասն ալ իր

քերցը և ծառայիցը տուաւ: Սերաստիոյ Վլասիոս սուրբ եպիսկոպոսը՝ հալածանաց վախէն պահուրած ըլլալով, գիշեր ատեն ծածուկ բանտը եկաւ, և պահապանաց շատ ստակ տալով, Եւստուատիոսի քովը գնաց, և արտասուխառն ուրախութեամբ վրան իյնալով՝ սկսաւ անոր սուրբ շղթաները համբուրել, և իրեն երանի՛ կուտար և աղօթքը կը խընդրէր: Եւստուատիոս դարձաւ «Հայր սուրբ, ըսաւ, մանաւանդ թէ ես քեզնէ աղօթք պիտի խնդրեմ՝ որ կարենամ՝ արքայութեան վառաց արժանաւոր ըլլալ. վասն զի հրեշտակի տեսեամբ իմացայ որ, ըսաւ, վաղուան օրը այս աղցաւոր և ունայն աշխարհէն պիտի հեռանամ»: Ետքը ցըցուց իրեն կտակը և աղաչեց որ ինքիւր վրայ առնու անոր գործադրութիւնը. եպիսկոպոսն ալ սիրով յանձն առաւ. ետքը վերջին թոշակին սուրբ խորհուրդն ալ մատակարարեց անոր, և ինչուան առաւօտ հոգևոր զրուցատրութեանց ետէ եղան:

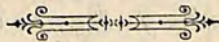
Ագրիկողայոս դատաւորը առտուն հրաման տուաւ որ զԵւստուատիոս առջևը բերեն. ու զինքը առանձին տեղ մը տանելով, «Գիտցած ըլլաս, ըսաւ, որ վրադ շատ տրտմած եմ, և սիրտս առաջ չերթար արիւնդ մտնելու. գէթ ժողովրդեան առջևը ըլլայ՝ այնպէս ցըցուր թէ հաւանեցար խօսքիս ու աստուածները պիտի պաշտես, ու սրտովդ քու հաւատքիդ հետեւէ, խնայէ քու գեղեցկութեանդ ու հասակիդ. իմ վրաս ալ ցաւէ և զիս ալ

մի' արտմեցրնեք»։ Եւստուատիոս պատասխան տուաւ «Սմենեին մի' խոռովիբ, տէր իմ', և փուճուճուճ խորհուրդներով ինքզինքդ անհանգիստ մի' ըներ. այս յայտնի գիտցիր որ քու խօսքերուդ ամենեւին մտիկ պիտի չընեմ'. քու տուած տանջանքներդ ինձի համար մեծամեծ ուրախութեանց առիթներ են»։

Ագրիկոլայոս աս որ լսեց, արտմութենէն երեսը գոցեց, անանկ որ ամէնքն ալ իմացան թէ կը ցաւի վրան դատաւորը, և իրենք ալ սկսան լալ ու սրբոյն վրայ խղճալ։ Եւստուատիոս ձայնը բարձրացուց. «Ով դատաւոր, ըսաւ, ինչու համար թագաւորիդ հրամանը շուտով չես կատարեր, և իմ' ցանկալի երանութեան հասնելս կ'ուշացընես. նորէն կ'ըսեմ', քրիստոնէից Աստուծոյն ծառայն եմ' և ձեր կուռքերը կ'արհամարհեմ'»։ Ագրիկոլայոս տեսաւ որ միտքը փոխելը անկարելի է, հրամայեց որ կրակի մէջ այրելով մեռցընեն զինքը։ Մէկէն հնոցը պատրաստեցին, և բոլոր Սերաստացիք հոնտեղը ժողվուեցան այս նորանշան հանդէսը տեսնելու համար. Եւստուատիոս մօտեցաւ վառարանին. «Գթա, տէր, իմ' վրաս, ըսաւ, և օգնէ ինձի որ քու սուրբ պարգեացդ անարժան հոգիս, խաղաղութեամբ դայ քու քովդ հանգչի. զմեզ իրենց բարեխօս բռնողներուն խնդրուածքը կատարէ, ըսաւ. սուրբ եկեղեցին ալ ձեռքէ մի' թողուր»։ Աս և ոստնց նման ուրիշ ազօթքներէն ետքը՝ ինքզինքը խաչակնքեց ու հնոցին մէջ նետուեցաւ. և այսպիսի երջանիկ

նահատակութեամբ բանաւոր և հաճոյական պատարագ մը եղաւ Աստուծոյ սուրբն Եւստուատիոս. և արժանաւորք տեսան որ անոր երանելի հոգին լուսոյ նման երկինք վերացաւ։ Ագրիկոլայոս դատաւորը ուրախութեամբ մը տուն դառնալով՝ բարեկամացը մեծ կոչունք ըրաւ իրեն ըրած յաղթութեանը համար, և խստիւ արգելեց որ չըլլայ թէ մէկը անոր մարմինը վերցընէ։ Բայց Վլասիոս եպիսկոպոսը՝ գիշեր ատեն հետն ուրիշ հաւատացեալք ալ առած՝ եկաւ Ովրեստէսի և Եւստուատիոսի մարմինն և ոսկորները վերցուց, և փայտէ տապանի մը մէջ դնելով՝ շատ ատեն իր քովը պահեց. ետքը անձամբ Արօրկա քաղաքը տարաւ և սրբոյն պատուիրած տեղը ամփոփեց անոր և ընկերացը սուրբ նշխարքը. և Դիոկղեախանոսի հալածանաց դադրելէն ետքը վրանին մեծ ու փառաւոր վկայարան շինեց։

ՍՐԲՈՒՀԻ ՍՈՓԻԱ.

Իտալացի էր սրբուհին Սոփիա, որ իրեն Պիտիա, Ելպիա և Ագապի անունով իրեք աղջիկները հեան աննելով՝ Հոռոմ քաղաքը գնաց Քրիստոսի սուրբ գրոշմը ընդունելու համար: Աղջիկներուն մէջէն մեծը տասուրեքը տարուան էր, երկրորդը տասնըմէկ և պղտիկն ալ ինը տարուան. բայց իրենց հոգեւէր եռանդեամբը և իմաստութեամբ մտրերնուն սրտին մեծ ուրախութիւն և սիրփանք էին:

Անտիոքոս անունով մարդ մը այս պարկեշտատուն և վայելչադէմ աղջիկները տեսնելով որ իրենց մօրը հետ եկեղեցին կ'երթային, վրանին աչք ձգեց, և անոնցմէ մէկը իրեն կ'ուզէր առնուլ. Սոփիա Անտիոքոսի խնդրուածոցը դէմ կեցաւ. «Մենք քրիստոնեայ ենք, ըսաւ. աղջիկներս ալ մշտնջենաւոր կուտութիւն ուխտած ըլլալով՝ անհնարին է որ քեզի հարսնանան»: Անտիոքոս այս բանիս վրայ բարկանալով՝ գնաց Ագրիանոս կուսպաշա կայսեր մատնեց զիրենք. «Օտար կին մը Հոռոմ քաղաքը եկեր է, ըսաւ, իր իրեք աղջիկներովը. և զամէնքը կը յորդորէ որ կուսքերը չպաշտեն, և ուրիշ նոր Աստուծոյ մը պաշտօն կը սորվեցընէ»: Ագրիանոս մարդ խրկեց որ չորսն ալ իր առջևը բերեն. իրեք

երաննլի քորքը երբոր կայսեր հրամանը լսեցին, ուրախութեամբ ձեռք ձեռքի տուած՝ ելան գնացին. և երբոր կայսեր պալատին առջևը հասան, երեսնին խաչ հանեցին ու քաջութեամբ Ագրիանոսի առջևը ելան, որ անոնց գեղեցկութիւնը տեսնելով՝ չուզեց վնաս մը հասցընել, ու մեծ իշխանուհւոյ մը յանձնեց որ իրեն տանը մէջ պահէ զամէնքն ալ իրեք օր, ինչուան որ վրանին բան մը կարենայ մտածել: Սոփիա իր աղջիկները կը քաջալերէր Քրիստոսի հաւատոց մէջ հաստատուն և անշարժ կենալու, և մահուընէ աւմենին չվախնալ: Իրեք օրը անցնելէն ետքը՝ թագաւորը առջևը կանչել տուաւ զանոնք, և անուշութեամբ և մեծամեծ խոստմունքներով կը ջանար աղջկանցը միտքը դարձընել: Անոնք համարձակութեամբ պատասխան տուին Ագրիանոսի. «Ինչուան որ զմեզ չարչարել չսկսիս, բերաններնէս խօսք մըն ալ պատասխան չես կրնար առնուլ, ուզածիդ պէս տանջէ զմեզ, որ մեր Աստուծոյն զօրութիւնը կարենաս իմանալ»: Թագաւորը անոնց համարձակախօսութեանը վրայ զարմանալով՝ Սոփիայի անոնց տարիքը հարցուց. ու երբոր իմացաւ, Պիտիսը քովը կանչեց և սպանալեօք ջանաց որ վախցընէ զինքը. բայց երբոր տեսաւ թէ անիկայ աներկիւղ աստուածները և զկայսրը կ'արհամարհէ, կախել տուաւ զինքը և հրամայեց որ գաւազաններով չարաչար ծեծեն. բայց Պիտիսի մարմինը ամենին չվիրաւորուեցաւ անոնց ան-

իննայ հարուածներէն, և ինքն ալ զնւար-
թամիտ ուրախութեամբ և անայլայլ դէմքով
կը համբերէր: Ետքը սրով ծեծել սկսան
զերանելին. բայց անով ալ չկրցան վնասել
իրեն. կրակին մէջ ձգեցին, և կրակը մարե-
ցաւ: Պիստիս ուրախութեամբ կ'օրհնէր զԱս-
տուած, և թագաւորին դառնալով «Տե-
սմբ, կ'ըսէր, իմ Սասուծոյս զօրութիւնը և
քուկին տկարութիւնդ»: Ետքը վազեց իր
մօրը և քերցը գիրկը ինկաւ, կը յորդորէր
զանոնք որ թագաւորին տուած տանջանքնե-
րէն չվախնան. «Ամենեկն ցաւ մը չզգացի,
կ'ըսէր, այնչափ չարչարանաց մէջ»: Ան ա-
տենը թագաւորին հրամանաւ՝ դահիճը ե-
րանելոյն գլուխը կարեց:

Անկէ ետքը իրեն երկու քոյրերն ալ չա-
րաչար տանջեցին. և անոնց մտաց հաստա-
տութեանը չկարենալով յաղթել՝ գլուխին
կտրեցին: Սոփիա իրենց մայրը՝ իր պա-
տուական դատերացը մարմինները ժողկեց
և առանձին տեղուանք դրաւ, ետքը քաղքէն
տասնըութը մըն դուրս հանելով առանձին
տեղ մը դրաւ և վրանին փառաւոր վկայարան
չինեց: Ետքէն ինքն ալ անոնց գերեզմանին
վրայ ընկած արտասուօք աղօթելու ատենը՝
սուրբ հոգին աւանդեց, և հաւատացեալք
իրեն մարմինն ալ առին դատերացը հետ մէկ-
տեղ թաղեցին: Կ'ըսեն թէ ասոնց նշխարաց
պատուական մասունքը Հոռոմ սրբոյն Պետրոսի
և Սեղբեսարոսի անուամբ շինուած եկեղեցեաց
մէջ են:

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՄԱՆԿՈՒՆՔ

Կոստանդիանոս կայսեր գահակից ու քեռ-
այր Լիկիանոսի թագաւորութեան ատենը,
կապաղովկիոյ կամ փոքրոն Հայոց մէջ քա-
ռասուն թուով կտրիճ ու վայելչադէմ՝ պա-
տանիներ կային՝ ազնուականաց տղաք՝ որոնք
Հոովմայեցւոց սպարապետներուն աչքը մտնե-
լով իրենց կտրճութեամբը, զինուոր գրուե-
րէին: Կը պատմեն թէ անգամ մը կայսեր
հրամանաւ այս քառասուն պատանիքն ալ
պատերազմի գնացեր էին ուրիշ կուսպաշտ զի-
նուորաց հետ. ու երբոր թշնամեացմէ պա-
շարուելով ջրերնին պակսեցաւ, ասոնց աղօթ-
քովը յանկարծակի յորդ անձրե եկաւ, և
Հոովմայեցւոց ջրերուն դուրը լեցուեցաւ, ու-
րով աւելի ալ սիրելի եղան թէ իրենց գըլ-
խաւորներուն և թէ կայսեր: Բայց հեթանո-
սութեան կոյր նախանձայուղութիւնը անոնց
երախտիքը և արիասիրտ քաջութիւնը մո-
ցընել տուաւ. վասն զի Լիկիանոս՝ քրիստո-
նէից դէմ՝ անհնարին հալածանք հանելով,
Լիւսիաս կապաղովկիոյ դքսին ալ հրաման
խրկեց որ զօրացը քննութիւն ընէ և ամէն
քրիստոնեայքը չարաչար տանջանքներով ըս-

պաննէ: Եւ որովհետեւ այս քառասուն մանկունքը այն ատենները Սերաստիոյ մէջ էին, Լիւսիաս Ագրիկողայոս դատաւորին իմացուց որ զանոնք բռնէ ու քննէ, ինչուան որ ինքն ալ քիչ ատենէն հոն հասնի: Քառասունքը աւ որ լսեցին տրտմելու տեղ աւելի ուրախացան, ու սկսան մէկգմէկ քաջալերել. «Քրիստոս մեր վրայ իր կեանքը դրաւ, կ'ըսէին. մենք ալ արիւննիս իրմէն չխնայենք»:

Սահմանեալ օրը հասնելով՝ Ագրիկողայոս քառասունն ալ իր առջեւ բերել տուաւ, և անոնց անունը, ազգը և ցեղը հարցուց: Քաջ նահատակքը մէկ բերան պատասխան տուին. «Ամէնքնիս ալ քրիստոնեայ ենք, և մեր հայրենիքը՝ հանդերձեալ աշխարհն է»: Ամէնքը զարմացան անոնց քաջասիրտ համարձակութեանը վրայ. բայց դատաւորը ամենէն ալ առանձին իրենց հաւատոյ գաւանթիւնը լսելէն ետքը, քովը կանչեց ու յորդորանօք և սիրով խօսիլ սկսաւ հետերնին. «Բոլոր Հռովմայեցիք ձեր հաւատարիմ և անխարդախ ծառայութեանը վրայ զարմացեր են, ըսաւ, ու մեծամեծ պատիւներու հասցընել կ'ուզեն զձեզ. հիմայ է ահաւասիկ ատենը՝ ձեր մեր վրայ ունեցած սիրոյն հաւատովքը ցուցընելու՝ Լիկիանոս ինքնակալին հրամանը կատարելով. թողուցէք սա ձեր խաչելեալ աստուածը, ու անմահ աստուածները պաշտեցէք»: Երանելի նահատակքը Ագրիկողայոսի պատասխան տուին. «Թէ որ մահկանացու թագաւորի մը հաւատարմութեամբ ծառայել-

նուս համար՝ դովեաւ ու պատիւ կը խոստանաս մեզի, ինչպէս կրնանք մենք անմահ թագաւորին պաշտօնը ոտքի տակ առնուլ, և իրեն մեզի խոստացած վարձքը արհամարհել: — Խօսքիս դէմ մի՛ կենաք, պատասխանեց Ագրիկողայոս. երկու բան կայ դիմացնիդ, կամ զոհեցէք աստուածոց և կամ չարաչար մահուամբ պիտի մեռնիք»: Երբոր տեսաւ թէ անոնք իր խօսքին մօտիկ ընելիք չունին, բանա դնել տուաւ զիրենք. «Ինչուան վաղը ձեզի մտածելու ատեն կուտամ, ըսաւ. զացէք դուք ինքիրեննէդ մտածեցէք թէ որն է ազէկը, մեռնի՞րը եթէ փառաւորապէս ապրիլ և մեծ պատիւներու արժանի ըլլալ», անոնք բանտն որ մտան՝ ձեռուրնին վեր վերցընելով Աստուծոյ օգնութիւնը խնդրեցին, և անգաղար սաղմոսերգութեամբ զինքը կը փառաւորէին:

Վաղուան օրը Ագրիկողայոս դատաւորը երանելի նահատակքը քննելու համար եկաւ դատաստանի նստաւ, ու քառասունն ալ մէկէն իր դիմացը բերել տալով, «Ճմարտութեամբ կ'ըսեմ՝ ձեզի, ըսաւ, սիրելիք իմ, որ Հռովմայեցուց թագաւորը ձեզի պէս վայելչահասակ ու քաջ զինուորներ չունի. անոր համար ալ է որ ամենքնուս դիմացը սիրելի էք դուք, և այն պատճառաւ չեմ ուզեր ձեր արիւնը մանել. եկէք խօսքիս մօտիկ ըրէք, ու սէրս ակամայ ատելութեան մի՛ դարձընէք»: Երանելեաց մէջէն կանգիտոս անունով մէկը իմացաւ որ չարութեամբ ու կեղծուպատիր

խօսքերով զիրենք խաբել կ'ուզէ դատաւորը. և սկսաւ զինքը չարաչար յանդիմանել: Ագրիկողայոս կանգիտոսի և անոր ընկերացը խօսքերէն իմացաւ որ զինքը կիրք կ'ուզեն հանել. յորդորանքը նորէն ձեռք առաւ. «Նայեցէք, ըսաւ, ձեր ձեռքն է ապրիլը կամ մեռնիլը, սիրելի կամ ատելի ըլլալը: — Ձեզի ատելի կ'ուզենք ըլլալ, պատասխանեց կանգիտոս, որ Քրիստոսի զմեզ փրկողին հաճոյանանք»:

Ագրիկողայոս ատաւ որ իրեն խօսքը չանցնիր, հրամայեց դահճաց որ չարաչար կապեն կապիւղպեն զամէնքն ալ, ու քաշքըշելով բանա տանին: Սուրբ վկայից մէջէն կիւրիոն անուռով մէկը դատաւորին դառնալով «Ի՞նչ իշխանութեամբ, ըսաւ, մեզի պէս զինուորական մարդիկը կը չարչարես անգթաբար. Լիւսիայ քեզի հրամայածը ուրիշ բան չէր, բայց քննել զմեզ ու զգուշութեամբ պահել, ինչուան որ ինքը դուքսն ալ գայ»: Ագրիկողայոս վախնալով անոնց ոտքին կապանքը թուլցընել տուաւ, ու բանտապետին մասնաւոր կերպով պատուիրեց որ խնամով և զգուշութեամբ անոնց վրայ հոգ ունենայ, ինչուան որ Լիւսիաս Սերաստիա հասնի: Քաջ նահատակքը ուրախութեամբ բանտը մտան, կը քաջալերէին մէկզմէկ ու կը զօրացընէին, ինչուան որ եօթը օրէն ետքը Լիւսիաս դատաւորը Սերաստիա հասաւ, և ութերորդ օրը՝ քառասուն վկայքը իր առջևը դատաստանի կանչեց: Դուքսը անոնց զուարթերես խնդութիւնը տեսնելով զարմացաւ մնաց.

«Սիրելի զօրականք իմ, ըսաւ, դուք իմ գիմացս միշտ պատուական սեպուած էք, անոր համար մեծամեծ պատիւներու ալ արժանի սեպեր եմ զձեզ. բայց հիմայ աւելի պիտի փառաւորեմ զձեզ թէ որ խօսքիս մտիկ ընէք. վասն զի ինչպէս որ լսեր էք՝ երկու բան դուռած է առջինիդ, կամ մեռնիլ չարաչար մահուամբ, և կամ աստուածները պաշտելով՝ երջանիկ և հանգիստ կեանք անցընել»:

Քառասունքը նշան ըրին իրենց կանգիտոս վկայակցին՝ որ դատաւորին պէտք եղած պատասխանը տայ. առաջ անցաւ սուրբը «Մեր ամենուն փափաքը լսէ, ըսաւ, ով դատաւոր. մեր պատիւներն ու կեանքը քուկդ ըլլան. վասն զի անհնարին է որ անցաւոր վայելից համար յաւիտենականը ոտքի տակ առնունք»: Լիւսիաս կատրեցաւ, և հրամայեց որ քարերով անոնց բերնին զարնեն. երբոր մարդիկը կը դանդաղէին դքսին պատուէրը կատարելու, Լիւսիաս բարկացաւ ու կը ստիպէր որ շուտ ընեն, այնպիսի յանդուգն խօսողները չարաչար պատժեն: Պաշտօնեայքը շուտ բեցան մնացին, ու երբոր սուրբ վկայքը քարկոծել ուզելով՝ քարերը վրանին կը նետէին, փոխանակ անոնց վնաս մը ընելու, քարաձիգներուն վրայ կը գառնային կ'իյնային քարերը ու չարաչար կը վիրաւորէին: Լիւսիաս այս զարմանալի հրաշքին վրայ կրակ կարելով՝ քար մը առաւ ձեռքը որ անձամբ անոնց ձգէ. բայց Ագրիկողայոս դատաւորին

վրայ ընկաւ քարը ու ծնօտը ջախջախեց։
Դուքսը տեսաւ որ ասոնց հետ գլուխ ելլել
չըլլար, ուստի հրամայեց որ նորէն բանա
տանին ինչուան որ զանոնք չարաչար տան-
ջանքով մը սպաննելու հնարք մտածէ։ Բան-
տին մէջ կրկին անգամ երեցաւ Քրիստոս
իր սիրելի վկայիցը, և քաջալերելով մխի-
թարեց։

Երկրորդ առտուն երբոր նորէն Լիւսիայ
առջիւր կանչուեցան, սուրբ նահատակքը ա-
ռանց դատաւորին հարցընելուն սպասելու,
«Փուճ տեղը մեզի հետ մի՛ խօսիր, ըսին-
ինչ որ միտքդ գրեթե ես շուտով կատարէ.
Վասն զի անհնարին է որ մենք քու խօսքիդ
մտիկ ընենք ու զՔրիստոս ուրանանք»։ Լիւ-
սիաս Ագրիկոլայոս դատաւորին հետ խօսքը
մէկ ըրած, հրամայեց որ սուրբ վկայից վիզը
մէյմէկ չուան ձգեն, ու ամէնքը մէկտեղ առ-
նեն Սեբաստիա քաղաքէն գուրս եղած լճին
մէջ ձգեն. որպէս զի կամ ջրին մէջ խղղուին,
և կամ գիշերը օդին գժնդակ ցրտութենէն
սառին։ Մասնաւոր պահպաններ ալ գրաւ
վրանին, որ չըլլայ թէ մէկը լճին մէջէն ել-
լելով փախչի. բայց հոն մօտ եղած բաղնիքն
ալ տաքցընել տուաւ, որ եթէ մէկը զղջայ
յամառութեանը վրայ և ուզենայ ապրիլ ու-
րացութեամբ, երթայ այն բաղնիքին մէջ
մտնէ։

Գիշերուան մօտ էր երբոր սուրբ վկայքը
գետին մէջ ձգեցին. մէյմ՛ալ հիւսիսային ցուրտ
հողմը սկսաւ փչել, ու գետին ջուրը քանի

կ'երթար սառելով կը կարծրանար, և երա-
նելեաց մարմինը կը ճարճատէր, մորթը կը
պատուէր ու անկէց յորդ արիւն վազելով՝
վարդագոյն սուրբ արիւննին կ'երթար կէս
սառած ջրոյն հետ կը խառնուէր։

Աստուծոյ դատաւորանին գաղանեացը ով
կրնայ խելք հասցընել. անոնցմէ մէկը Քրիս-
տոսի համար այնչափ շարչարանք ու նեղու-
թիւն քաշելէն ետքը, բանասրկուին խաբէու-
թեանը ցաւագին որս մը պիտի ըլլայ եղեր։
Իր երանելի ընկերքը աչուընին երկինք վեր-
ցուցած՝ կիսահագագ ձայնով մը շնորհակալ
կ'ըլլային Աստուծոյ՝ որ զիրենք սուրբ մար-
տիրոսութեան պսակին արժանաւորեց. բայց
այն թշուառականը, չկրցաւ համբերել քիչ
մը նեղութեան. գրեթէ մէկ տաքը երկրիս
վրայ՝ մէկալը արքայութեան մէջ գրած ա-
տենը, Քրիստոսի սիրոյն պաղեցաւ, գնաց
բաղնիքին մէջ ընկաւ։ Խեղճը չէր գիտէր
թէ յաւիտենականին հետ անցաւոր կեանքն ալ
պիտի կորսընցընէր. վասն զի բաղանեաց
մէջ մտնելուն պէս՝ մարմնոյն սառոյցը քա-
կուեցաւ տաքութենէն, ու յանկարծական
այլայլութիւն մը գալով վրան՝ հողին փչեց։
Ընկերները անոր գլխոյն փորձանքը և հող-
ւոյն կորուստը իմանալով՝ դառնապէս կ'ող-
բային, ու արտասուք կը խնդրէին Աստուծմէ՝
որ իրենց սուրբ գաւանութեանը մէջ հաս-
տատուն պահէ զիրենք։

Իրեք օր այն ցրտասարսուռ լճին մէջ կե-
նալէն ետքը, յանկարծակի լիճը լուսաւո-

բուեցաւ, և նորօրինակ ջերմութիւն մը ծաւալեցաւ գետին մէջ, անանկ որ սառուցեալ ջրերը կակըղնալ սկսան. մէյմ'ալ Քրիստոս տէրն մեր երեցաւ անոնց սրովբէագունդ բազմութեամբ: Երանելի վկայքը աս որ տեսան՝ ուրախութեամբ մէկմէկու կը ցուցընէին. «Սհաւասիկ մեր փրկիչը, կ'ըսէին. տեսէք ինչպէս մեծափայելուչ փառօք մեր մէջը մտեր է. գիշերանց ինչ պայծառութիւն է որ ծագեց մեր վրայ արեգակն արդարութեան»:

Պահապանները քնոյ մէջ ըլլալով՝ այս տեսիլքը ամենեւին չիմացան. բայց անոնցմէ մէկը որ բաղանեաց վրակեցուն էր, ու արթուն կեցած երանելեաց քաջալերական խօսքերն ու սրտապինդ ազօթքները կը լսէր, երբոր այս լոյսը տեսաւ՝ զարմանալէն ինչ ըսելիքը չէր գիտէր. մէյմըն ալ տեսաւ որ երկինքին երեսը երեսունուինը փառաւոր պսակներ շարուած են: Աստուծոյ շնորհքը բաղանեպանին սիրտը լուսաւորեց, սկսաւ ինքնիրեն մտածել թէ քառասուն հոգի էին ասոնք ու անոնցմէ մէկը բաղնիքը երթալով՝ թշուառաբար մեռաւ. «Յայտնի է, կ'ըսէր, թէ Աստուծոյ երեսէն ընկաւ այն մարդը, վասն զի երկինքին երեսը անոր համար պսակ չեմ տեսներ»:

Մէկէն իր ընկերակից պահապանացը ձայն տալով, զգետնները վրայէն հանեց, ու ինքզինքը գետը նետելով, մեծաձայն աղաղակել սկսաւ թէ «Ես ալ քրիստոնեայ եմ»: Սուրբ վկայքը այս բանս որ տեսան, անպատում ուրախութեամբ մէկզմէկ մխիթարել սկսան:

Երկրորդ առտուն Լիւսիաս և Ագրիկողայոս ելան՝ գետին քովը գնացին որ տեսնեն թէ ինչ եղան քառասունքը. ու երբոր բաղանեպանն ալ անոնց մէջ խառնուած տեսան, զարմացան մնացին և սկսան քովի պահապանաց այն բանին պատճառը հարցընել: «Գիշեր ատեն երբոր մենք խոր քունի մէջ էինք, ըսին, յանկարծակի այս մարդը արթընցուց զմեզ, ու տեսանք որ արեգակնատիպ պայծառութիւն մը կը ցուանար ծովակին վրայ. բաղանեպանն ալ քրիստոնեայ եմ՝ աղաղակելով՝ ինքզինքը անոնց թուոյն մէջ խառնեց»:

Ագրիկողայոս այս որ լսեց, հրաման տուաւ որ ամէնքն ալ գետէն հանեն, ու կացնով բարձերնին ու ոլոքնին անգթաբար կտըրտեն: Երանելի նահատակաց մէջ Մելիտոն անունով մանկագոյն վկայ մըն ալ կար. ասոր բարեպաշտուհի մայրը վախնալով որ չըլլայ թէ աղան մահուընէ զարհուրելով՝ սուրբ հաւատոցը մէջ վտանգի, «Քիչ մը համբերէ, կ'ըսէր, սիրեցեալ որդեակ. Քրիստոս տէրն մեր գրեզ մխիթարէ»: Եւ երբոր ամենուն բարձերը կոտորտելով՝ երանելի վկայքը հողինին աւանդեցին, Մելիտոն գետ կենդանի էր. անոր համար դատաւորին պաշտօնեայքը ուրիշներուն մարմինները սայլի մէջ զնելու առննին որ գետը նետեն, Մելիտոնի վրայ գթացին ու հոն թողուցին որ դուցէ ապրի: Առաքինի մայրը այս որ տեսաւ՝ սիրտը փուշ փուշ եղաւ որ չըլլայ թէ իր որդին Քրիստոսի համար այնչափ չարչարանք քաշելէն

եաքը նահատակութեան պսակէն զրկուի . մէկէն շալակը զարկաւ իր սիրելի որդին « Որդեակ իմ Մելիտոն, կ'ըսէր, երթանք շուտով մը քու ընկերացի ետեէն հասնելու, որպէս զի անոնց հետ մէկտեղ պսակուիս, ու ես ալ արժանի ըլլամ մարտիրոսի մայր սեպուելու»: Ճամբուն վրայ երբոր այսպիսի սիրալիւր խօսքերով առաքիւնի մայրը զաւակը կը քաջալերէր, Մելիտոն իր սուրբ հոգին խաղաղութեամբ Աստուծոյ յանձնեց. մայրն ալ ուրախութեամբ առաւ զինքը ընկերակցացը պատուական նշխարաց մէջը խառնեց:

Երբոր Ալիւս գետին քովը հասան, լիւս սիասս և Ազրիկոզայոս հրաման տուին որ մեծ կրակ մը վառեն, ու անոր մէջը ձգեն սուրբ վկայից մարմինները, որպէս զի հաւատացեալք չկարենան ժողվել զանոնք ու պատուել: Այրելէն ետքը ոսկորներն ալ առին բոլորը մէկէն գետին մէջ նետեցին, մտքերնին գնելով թէ զանոնք ձեռք ձգելը անհնարին բան է. բայց խաբուեցան. վասն զի Աստուծոյ մասնաւոր հրաշքովը՝ բոլորը մէկէն զնացին գետին մէկ խաղին մէջ հաւաքուեցան. ու քաջ նահատակքը իրենց երանելի վկայութենէն իրեք կամ վեց օր ետքը երևցան խմբովին Սերաստիոյ Պետրոս անունով եպիսկոպոսին, ու իրենց ոսկերաց տեղը ցուցնելով՝ պատուիրեցին որ գիշեր ատեն երթայ ժողվէ զանոնք ու վայելուչ տեղ մը ամփոփէ: Եպիսկոպոսը քանի մը հաւատացեալք հետն առած, սրբոց պատուիրած տեղը գալով տեսաւ

որ գետին մէջէն փառաւոր լոյս մը կը ցուանար. ուստի ուրախութեամբ անոնց սուրբ ոսկերացը պատուական մասունքը ժողվեց, ու առանձին տեղ մը պահեց, սպասելով որ անգութ հալածանաց սաստիկ մըրիկը դադրի, որ կարենան վկայարան շինել: Եւ յիւրաւի, քանի մը տարիէն ետքը երբոր կոստանդիանոս կայսրը առանձին թագաւորելով՝ Քրիստոսի հաւատաց, Սերաստացիք փառաւոր եկեղեցի շինեցին անոնց նշխարացը վրայ. և զանազան հրաշքներ տեսնուեցան անոնց բարեխօսութեամբը: Ինչուան հիմա կեցած է այն ծովակը ուր որ այս սուրբերը ձգուեցան ու Քառսուռն մակուռի կ'ըսուի, և մեծ ուխտատեղի է բոլոր հաւատացելոց:

ՍՐԲՈՒՀԻ ՆՈՒՆԵ

Հոխոսիմեանց ընկերներէն էր այս երջանիկ առաքելուհին. ու երբոր Հոով քաղքէն մէկտեղ ճամբայ ելլելով՝ Հայաստան աշխարհը հասան, և վանայ մէջ եղած հալածանայ պատճառաւը հարկ եղաւ որ մէկմէկէ բաժնուին, Նունէ ինքզինքը Աստուծոյ խնամնցը յանձնելով՝ ելաւ շիվշխուակ վրաստան գնաց, ու Մծխիթայ քաղքին մէջ մէկու մը քով ծառայութեան մտաւ, ու ինքիր ազօթքին և ճգնութեանցը հետ էր, և Քրիստոսի անուամբը այլևայլ բժշկութիւններ ալ կ'ընէր:

Վրաց Միհրան թագաւորին ականջը հասան անոր ըրած բժշկութեանց լուրերը, և որովհետև հիւանդ տղայ մը ունէր՝ և բժշկաց ամէն ջանքը փուճ ելեր էր, կնկանը խորհրդովը առաւ Նունեայ խրկեց իր տղան, որ խաչակնքելով մէկէնիմէկ բժշկեց զինքը: Քիչ ատենէն ետքը տղուն մայրը հիւանդանալով անկողին ընկաւ, ու մէկէն մարդիկ խրկեց Նունէի որ շուտ ընէ իր պալատը գայ զինքը բժշկելու համար. բայց սրբուհին մտիկ չըրաւ, վախնալով որ չըլլայ թէ ըրած բժշկութիւններովը անունը մեծնայ ու փառաւորուի:

ան ատեն թագուհին անձամբ անոր ոտքը գնաց. Նունէ ալ դէմ գնել չկրնալով՝ ազօթք ըրաւ և բժշկեց զինքը: Միհրան այս որ լսեց, բռնի իրեն արքունիքը բերել տուաւ սրբուհին, ու մեծամեծ ընծաներ պարգեւել կ'ուզէր անոր. բայց Նունէ բան մը չտուաւ: Թագաւորը հարցուց իրեն թէ որուն զօրութեամբը կ'ընէ այս հրաշքները. Նունէ ալ կարգաւ տեղնիտեղը քարոզեց անոր Քրիստոսի հաւատքը, և անկէ ետքը սկսաւ աւելի համարձակութեամբ ամենուն սորվեցընել փրկութեան ճամբան:

Ան օրերը Միհրան թագաւորը որսի ելած ըլլալով՝ յանկարծակի օգը մթընցաւ, ու անհնարին մառախուղ մը պատեց անոր չորս կողմը. անանկ որ թագաւորը ճամբան շարունակել չկրնալով, չէր գիտէր ուր կ'երթար: Վախնցաւ որ չըլլայ թէ Տրդատ թագաւորին գլխուն եկած փորձանքը իրեն ալ հանգիպի. ուստի մէկէն Նունեայ Աստուծոյն գիմեց ազօթքով, և ուխտեց որ եթէ այս փորձանքէն անվտանգ խալլսի, ինքն ալ նոյն հաւատքը ընդունի: Ան ատենը մէկէն լոյս մը ծագեց և մէզը փարատեցաւ. Միհրան թագաւորն ալ իր խօսքին վրայ հաւատարիմ կենալով՝ բոլոր ընտանիքովը և բնակչօք Քրիստոսի հաւատքը ընդունեցաւ:

Եւ որովհետև ան օրերը մեր ազգին հոգևոր ծնող սուրբն Քրիզոստոմ Լուսաւորիչը վերապէն նոր դուրս ելած, աստուածուսոյց վարդապետութեամբ Քրիստոսի հաւատքը կը

քարոզէր, Նունէ խնդրեց Միհրան թագաւորէն որ մարդիկ խրկէ այն մեծ խոտովանողին՝ վրաց աշխարհին հոգևոր գլուխ մը խնդրելու համար: Գրիգոր դեռ սուրբ աստիճան առած չըլլալուն, հրաման խրկեց Նունեայ որ կուռքերը կործանէ ու անոնց տեղ խաչեր տնկէ, ինչուան որ Աստուած հովիւ մը պարգևէ իրենց:

Նունէ մէկէն Մծխիթայ քաղքին գէմը եղած գետին անդիի կողմը ամպրոպային Արամազդայ պատկերը կործանեց, որուն քաղաքացիք ամէն առտու պարտական էին երկըրպագութիւն ընել: Վրաց մեծամեծքը խռովուով, թագաւորին գլուխը փրթան, «Մեր մեծ աստուածը կործանել կուտաս, ըսին, անոր տեղը ի՞նչ պիտի պաշտենք»: Միհրան թագաւորն ալ սուրբ խաչը ցուցընելով «Նունէ մեզի կը սորվեցընէ, ըսաւ, ի՞նչ ընելիքնիս»: Սրբուհին հաւատացեալ ու բարեպաշտօն իշխանաց հետ մէկ եղած՝ Արամազդայ մեհենին կործանած տեղը մեծ փայտէ խաչ մը տնկել տուաւ. սակայն Մծխիթայիք՝ երբոր առտուան գէմ իրենց սովորութեանը համեմատ Նունէի քարոզած աստուծոյն երկրպագութիւն ուղեցին ընել, տեսնելով թէ փայտի կտոր մըն է, սրտերնին շատ կոտրեցաւ, ու սկսան ծաղր ընել. «Մեր անտառները այդպիսի աստուածներով լեցուն են» ըսելով: Նունէ Աստուծոյ գիմեց որ ազէտ ժողովրդեան գայթակղութիւնը հրաշքով մը փարատէ. մէյժ՝ ալ աստուածային լոյս մը ե-

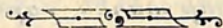
րեցաւ բլրոյն վրայ ու մէկ անուշահոտութիւն մըն էր տարածուեցաւ, և հրեշտակաց օրհնութեան ձայներ կը լսուէին: Ժողովուրդը աս որ տեսաւ, ամէնքը մէկէն ահիւ և գողութեամբ երկրպագութիւն ըրին սուրբ Նշանին, և մեծամեծ բժշկութիւններ և հրաշքներ ալ տեսնուեցան այն տեղը:

Եւ որովհետեւ մեհենները կործանելէն ետքը նորագարծ ժողովրդեան համար առանձին եկեղեցի մըն ալ հարկաւոր էր շինելը, Նունէ եկեղեցւոյն ձեւը տուաւ Միհրանայ. և թագաւորին հրամանաւը մեծ ու փառաւոր եկեղեցի մը շինել սկսան: Ահագին ծանրութեամբ սիւներ ալ պիտի գրուէին, բայց գործաւորք անոնցմէ մէկը ամէն ճիգը թափելէն ետքը երբոր տեղէն շարժել չկրնայով՝ յուսահատած կեցեր էին, Նունէ գիշեր ատեն առանձին այն տեղը գնաց, ու աղօթքի կեցաւ. մէյժ՝ ալ ինքնիրեն սիւնը բարձրացաւ. և օգուն մէջ այնպէս կախուած մնաց. թագաւորն ու ճարտարապետք երբոր այս բանս իմացան, երկրորդ առտուն բազմութեամբ եկան այն նորօրինակ հրաշքը տեսնելու. նոյն ատեն սիւնը մէկէն անոնց աչքին առջևը գնաց իրեն խարսխին վրայ հաստատուած մնաց: Բազմութիւնը այս որ տեսաւ, սկսան մեծաձայն աղաղակել, թէ «Մեծ է քրիստոնէից աստուածը. և Նունէի քարոզածները բոլոր ճշմարտութիւններ են»: Մնկէ ետքը Տրդատ թագաւորը եպիսկոպոսներ ու քահանաներ խրկեց որ հաւատացեալքը մկրտե-

ցին ու հաւատոյ ուրիշ պէտք եղած բաները սորվեցուցին անոնց:

Այսպիսի աստուածահաճոյ կեանք մը անցընելով երջանիկ առաքելուհին Նունէ, մեռաւ սրբութեամբ. և վրացիք մեծ պատուով թաղեցին զինքը:

ՍՈՒՐԲ ԿԻՊՐԻԱՆՈՍ

Ափրիկէի Կարբեդոն քաղաքին մէջ Կիպրիանոս անունով անուանի հեթանոս փիլիսոփայ մը կար Քրիստոսի երրորդ դարուն ատենները, տղայութեան ատենէն կռոյց նուիրած իր ծնողքէն: Ամենուն դիմացը մեծ պատիւ ունէր Կիպրիանոս, և բոլոր քաղաքացիքը իրեն խօսքերը պատգամի տեղ կ'ընդունէին և անոնց դէմ դառնալ չէին կրնար: Ինքը Կիպրիանոսն ալ հեթանոսութեան թանձրը խաւարովը ծածկուած ըլլալով, դիւայ հետ հաղորդակցութիւն ունէր, և պէտք եղած բաները անոնցմէ կ'իմանար և իրեն ուղածներն ալ անոնց ձեռքովը կատարել կուտար:

Նոյն քաղաքին մէջ Յուստիանէ կամ Յուստինա անունով կոյս ազջիկ մը կար, որ Քրիստոսի սուրբ հաւատքը սարկաւադէ մը ընդունած ըլլալով, իր ծնողացն ալ հոգւոյն փրկութեանը պատճառ եղեր էր: Յուստիանէ սովորութիւն ունէր որ ամէն օր իր մօրը հետ մէկտեղ եկեղեցին կ'երթար: Ազջկանը նազելի գեղեցկութիւնը և վայելուչ համեստութիւնը՝ երիտասարդի մը սիրտը կուրա-

ցուցին, որ սկսաւ ամէն ջանք ընել՝ Յուստիանէն իրեն հարսնացընելու համար: Բայց ոչ իրեն խօսքերը և ոչ խրկած պարզկները ընդունելի եղան. « Սատուծոյ նուիրեր եմ ինքզինքս, կ'ըսէր սուրբը. ու անհնարին է որ արարածական սէրը անմահին հետ փոխանակեմ »: Մէկ կողմանէ ալ սրտեռանդն աղօթքներով՝ ինքզինքը կուսութեանց պահպան սուրբ Սատուածածնայ կը յանձնէր:

Երիտասարդը տեսնելով որ Յուստիանէն համոզելը անկարելի բան է, ուրիշ հնարքի մը ձեռք զարկաւ: Մեծամեծ պարզկներ տուաւ Կիպրիանոս մեծանուն կախարդին, խնդրելով իրմէ որ ճարտարմտութեամբը իր յոյսը և փափաքը կատարէ: Կիպրիանոս արդէն լսած ըլլալով Յուստիանէի գեղեցկութիւնը, ուզեց անձամբ ալ տեսնել, ու երբոր սուրբ կոյսը եկեղեցիէն դուրս կ'ելլէր, աւելի մեծ սիրով բորբոքեցաւ Կիպրիանոս, և ուզեց որ փոխանակ երիտասարդին տալու զինքը, ինքն իրեն հարսնացընէ, ուստի գիւաց պատուիրեց որ երթան Յուստիանէի միտքը և սիրտը շփոթեն:

Իմացաւ Յուստիանէ գիւաց նենգուպատիր որոգայթները, Քրիստոսի ու Տիրամօր յանձնեց ինքզինքը, գիտնալով որ անոնց պաշտպանութեան ապաւինողը ոչ երբէք ամբչցեր է կամ պիտի ամբչնայ: Ինքիւր գեղեցկութիւնը և տեսքը ապականել սկսաւ անդադար ճգնութեամբ և խստամբեր ծովապահութեամբ. և այս կերպերով գիւաց որոգայթները փճա-

ցուց, ու զիրենք խաղք խայտառակ ըրաւ ձգեց:

Կիպրիանոս անոնցմէ զօրաւոր սատանաներ սկսաւ խրկել Յուստիանէի վրայ, բայց իր ուզածին չկրցաւ հասնիլ: Չէր կրնար իմանալ թէ ինչ կերպով գիւաց նենգութիւնները կը փճանան. ուստի սատանաներուն չարաչար ծեծ մը քաշել սկսաւ. « Սո ինչ բան է ըրածնիդ, ըսաւ, որ ասչափ ատեն ուշանալէն ետքը, իմ յոյսերս ալ փուճը հանեցիք »: Սատանաները դարձան « Անհնարին բան է, ըսին, այն աղջկան յաղթելը, որ խաչելոյն նշանաւը զմեզ կը հալածէ »: Կիպրիանոս « Չեզմէ խեր չկայ » ըսաւ, ու գիւաց հարկւրապետը խրկեց Յուստիանէի վրայ. բայց ան ալ խաղք եղած ետ դարձաւ:

Սատուծոյ շնորհքը Կիպրիանոսի սիրտը լուսաւորեց, որ մէկէն իմացաւ գիւաց խաբէութիւնը և քրիստոնէից աստուծոյն առջև տկարութիւնը: Ուստի մէկէն ինքզինքը անոր պաշտպանութեան և խնամոցը յանձնել սկսաւ, և քրիստոնեայ քահանայից հետն ալ արդէն ծանօթութիւն ունեցած ըլլալով գնաց անոնց ոտքը ընկաւ, և սուրբ հաւատոյ պէտք եղած բաները կը հարցընէր ու կ'իմանար անոնցմէ: Իր միտքահնար գրքերը բոլոր կրակի տուաւ, ու երախայութեան պատրաստել սկսաւ ինքզինքը դառն և անտանելի չարչարանօք և ապաշխարութեամբ. ետքը կարքեդոն քաղաքին եպիսկոպոսէն սուրբ Սկրտութիւնը ընդունեցաւ, ու կախարդ Կիպրիա-

նոսը բոլորովին նոր մարդ փախուեցաւ Աստուծոյ շնորհաց ընտիր անօթ մը ըլլալով: Եպիսկոպոսը ասոր ունեցած հոգևորական եռանդը տեսնելով, եկեղեցւոյ գոնապանաց կարգը անցուց Կիպրիանոսը: Իր աստուածպաշտութիւնը օրէ օր կ'աւելնար, և մէկէն ազէկ կ'իմացուէր թէ օր մը ի'նչ մեծ մարդ պիտի ըլլայ Կիպրիանոս. անոր համար և Եպիսկոպոսը եկեղեցւոյ փոքր աստիճանները տալէն հոտը, սարկաւագ ձեռնադրել տուաւ Կիպրիանոսը, որ իրեն ճարտասան լեզուին վրայ Աստուծոյ շնորհքն ալ աւելցընելով, աստուածային բանին անպարտելի ախոյեան մըն էր: Անկէ ետքը քահանայ ձեռնադրեցին զերանելին, թէպէտև ինքը շատ դէմ կեցաւ. վերջն ալ Եպիսկոպոս ընել տուին:

Ան օրերը Գեկոս կայսեր հրամանաւը մեծ հալածանք ելաւ քրիստոնէից վրայ. հետեւ նոսք որ արդէն Կիպրիանոսը չարաչար կ'ատէին քրիստոնեայ ըլլալուն համար, այն հրամանը յարմար առիթ սեպեցին առիւծներու գիմաց ձգելով՝ չարաչար մահուամբ սպաննելու զերանելին: Կիպրիանոսի ուզածն ալ ան էր. բայց իր ժողովրդեան ազաւանացը անսարով՝ զնաց պահուրտեցաւ: Հարածանքին վրայ ժանտախտ մը ընկաւ Ափրիկէ ու չարաչար կոտորած կ'ընէր. ան ատեն Կիպրիանոս հետն առաւ հաւատացելոց մէջէն առողջները, ու ազգու խրատներով յորդորեց որ ելեն իրեն հետ քաղաքը դառնան՝ այն հիւանդութենէն բնուողները հողալու և խնա-

մելու համար: Ժանտախտին ոյժն որ կուտեցաւ, կուսպաշտը բռնեցին երանելի հայրապետը, և Գեկոս կայսեր կողմանէ եկած կուսակալ գատաւորին առջևը հանեցին: Գատաւորը սկսաւ ողբական և սպառնալից խօսքերով յորդորել զինքը որ մտիկ ընէ իրեն, ու առջի կրօնքը նորէն ընդունի:

Կիպրիանոս դարձաւ «Փուճ տեղը մի՛ աշխատիր, ըսաւ, զիս սուրբ հաւատքէս դարձընելու համար. փորձով և անձամբ իմացեր եմ՝ թէ որչափ անհնարին տարբերութիւն կայ ձեր անշունչ ու դիւական կուոյ՝ ու մեր Աստուծոյն մէջ»: Գատաւորը բարկացաւ, ու չարաչար ծեծել տալէն հոտը հրամայեց որ վերցընեն բանա դնեն. իմանալով ալ թէ Յուստիանէն եղբեր է անոր Քրիստոսի հաւատքը ընդունելու պատճառը, զինքն ալ բռնել տուաւ, ու առանձին բանտի մէջ արգելեց: Քանի մը օր վրան անցնելէն ետքը, երկուքն ալ առջևը կանչեց ու խօսքին մտիկ ընելու յորդորել սկսաւ. բայց երբոր տեսաւ թէ մտիկ ընելիք չունին, իրենց մարմնոյն մորթը քերել տուաւ, ու ետքը տաքցուցած ստապա կի վրայ դրաւ. և տեսնելով թէ անոնք վրաս մը չքաշեցին, պատուիրեց որ գլխատմամբ մեռցուին. Յուստիանէն մէկէն գլխատեցին, բայց Կիպրիանոսի համար կ'ըսեն վկայագիրք թէ սրբուհոյն Յուստիանէն շատ ետքը մարտիրոս եղած ըլլայ. և պատմութիւնը այս կերպով կը պատմեն:

Գեկոս կուսպաշտ կայսեր մահուրնէն ետ-

քը, քիչ մը ատեն քրիստոնէից դէմ՝ բորբորած հալածանաց հուրը մտնեցաւ. ուստի երանելին Կիպրիանոսն ալ Արքեպիսկոպոսն դարձաւ, ու արթուն հսկողութեամբ հաւատացեալքը կը հովուէր: Բայց խիստ սակաւատե եղաւ այն հանգարտութիւնը. վասն զի Վաղերիանոս կայսրը թագաւոր նստելով՝ իր ամբարիշտ խորհրդակցացը խօսքին մտիկ ըրաւ, ու խեղճ քրիստոնեայքը առջինէն աւելի հալածանաց և նեղութեանց մէջ ձգեց: Իրեն կողմանէ կարբեդոն քաղաքը անգութ պաշտօնեայ մը եկաւ, ու մէկէնիմէկ հրամայեց որ քրիստոնէից գլխաւոր Կիպրիանոսը իր առջևը բերեն: Դատաւորը դարձաւ անոր «Մեր մեծայաղթ կայսեր հրամանն է, ըսաւ, որ ամէն քրիստոնեայք դառնան՝ ճշմարիտ աստուածները պաշտելու. տեսնեմ՝ դու ի՞նչ խելքի վրայ ես»: Կիպրիանոս պատասխանեց. «Քրիստոսի սուրբ հաւատքը կը դառանիմ, ու հաւատացելոց եպիսկոպոսն եմ. ճշմարիտ աստուածը մեր ունեցածն է, որն որ կը գաւանհնք, և իրմէն կը խնդրենք աշխարհի խաղաղութիւն և ինքնակալաց երկար կեանք. և անհնարին է որ զիս այս հաւատքէն ետ կենալու կարենաս ստիպել»: Դատաւորը ուղեց իմանալ թէ քրիստոնէից քահանայքը որչափ են և ուր կը կենան. բայց Կիպրիանոս չիմացուց, ան ատեն բարկացաւ իշխանը և կուրուբա քաղաքը արքայի տուաւ զինքը: Սուրբն Կիպրիանոս այն տեղէն ալ իր աստուածուսոյց վարդապետութեամբը

քրիստոնեայքը կը մխիթարէր ու կը զօրացընէր հոգեւանդն թղթերով. քաղաքացւոց ալ շատ սիրելի եղաւ, որոնք իրեն ամէն հարկաւոր պիտոյքը սիրով և յօժարութեամբ կը բերէին:

Կիպրիանոսի արքորանացը վրայ տարի մը անցնելէն ետքը, առջի բղէխին տեղ Գաղերիոս Մաքսիմոս անունով մէկը կարբեդոն եկաւ, ու երանելին ետ դարձընել տուաւ: Բայց Կիպրիանոս Աստուծոյ սիրովը վառուած՝ իրեն սիրոյն համար արիւնը թափելու կենդանի փափաք մը կը զգար ու հաւատացելոց մէկուն մէկալին իր սրտին իղձը կը յայտնէր: Անոնք սաքը ինկած կը խնդրէին իրմէ որ հաւատացելոց սիրոյն համար ըլլայ, քիչ մը ատեն լուռ կենայ, ինչուան այն գառն հալածանաց կրակը մարի, ու քրիստոնեայք հանգստութիւն գտնեն: Բայց Կիպրիանոսի սրտին հուրը անոնց խօսքերովն ու աղաչանքներովը պաղելու տեղ, աւելի կը բորբորէր. «Աստուած տայ, կ'ըսէր, որ այս վայրկենիս վրայ հասնին կռապաշտք ու գլուխս կտրեն:

Օր մը յանկարծակի իշխան մը հետը զօրքեր առած, եկաւ Կիպրիանոսի տունը կոխեց, ու առաւ պատուով իր կառքին մէջ նստեցուց զերանելին ու տունը տարաւ. հոն ալ ժողովուրդը իրեն դէմ չգրգռելու համար՝ նայեցաւ որ ամենայն մեծարանօք վարուի Կիպրիանոսի հետ: Երկրորդ օրը տուաւ դատաւորին գիմացը հանեց զինքը. Մաքսիմոս զերանելին տեսաւ չտեսաւ՝ «Կիպրիանոս ը-

սուած չարագործը դո՞նն ես» հարցուց: «Այո՛ ես եմ» պատասխանեց երանելին: «Կայսերաց հրամանն է, Վրայ բերաւ դատաւորը, քեզ տեսնեմ, գոհէ աստուածոց որ տալու տանջանքներէս ազատիս: — Փուճ տեղը խօսքը մի՛ երկընցըներ, պատասխանեց կիպրիանոս, ի՛նչ կերպով որ գիտես զիս չարչարէ. վասն զի քեզի մտիկ ընելիք չունիմ»: Գատաւորը այն ատեն որոշեց որ կիպրիանոսի գլուխը կտրուի: Աս որ լսեցին հաւատացեալք՝ ա՛մէնքը մէկ եղած սկսան բարձրածայն աղաղակել որ զիրենք ալ հետը գլխատէ. առանց անոր կենալ չենք կրնար կ'ըսէին: Գատաւորին պաշտօնեայքը բռնի զանոնք մէկգի հրելով, երանելին կիպրիանոսը առեր գլխապարտութեան տեղը կը տանէին:

Սուրբը զգեստները մէկգի գնելով ծընկան վրայ եկաւ, ու աղօթքով գահճին հարուածոցը կը սպասէր: Ետքը գարձաւ քովի հաւատացելոցը աղաչեց որ զինքը գըլխատող գահճին մասնաւոր պարգև մը տան զինքը մեռցընելէն ետքը. գահիճը չէր համարձակեր այնպիսի պատկառելի անձի մը կեանքը վերցընել. բայց սրբոյն աղաչանացը գէ՛մ գնել չկրցաւ, ու անհամեմատ կիպրիանոսի պատուական գլուխը իրեն արեանը մէջ թաւալելով ինկաւ: Գիշեր ատեն հաւատացեալք մեծ հանդիսով եկան անոր սուրբ մարմինը վերուցին, ու հալածանաց դադրելէն ետքը մեծ ու փառաւոր վկայարան մը շինուեցաւ կարբեգոնի մէջ ի պատիւ սրբոյն կիպրիանոսի և երանելի վկայուհւոյն Յուսախանեայ:

ՍՍ. Հ Ա. Կ ԵՒ ՅՈՎ Ս Է Փ

Իսմայէլացւոց հարոն անունով ամիրապետին օրերը, Հայաստանի կարին կամ Թէոդոսուպօլիս քաղաքին մէջ իրեք եղբարք կային Սահակ և Յովսէփ, և երրորդին անունը չգիտցուիր: Քրիստոնեայ մօր զաւակ էին ասոնք, բայց հայրերնին այլազգի էր. սակայն որդիքը իրենց բարեպաշտ մօրը տուած կրթութիւնը աղէկ բանի բերելով, սրտերնուն մէջ կ'եփէին որ օր մը չէ նէ օր մը արժանի ըլլան: Քրիստոսի համար արին թափելու: Բայց իրենց հօրերնուն վախէն քրիստոնէութիւննին չկըրնալով համարձակ պաշտել, հնարք մը կը մտածէին այս բանիս առաջը առնելու. ուստի միարան խորհրդով ելան այն ատենուան կոստանգնուպօլսոյ Նիկեփորոս կայսեր թուղթ մը գրեցին, որուն մէջ կը յայտնէին իրենց հաւատքը, և կը խնդրէին իրմէ որ իր ընդարձակ տէրութեանը մէջ բնակելու տեղ տայ իրենց: Նիկեփորոս ասոնց խորհուրդը լսելով շատ ուրախացաւ, ու մէկէն թուղթ գրեց որ ելլեն շուտով իր քովը գան, և ուրիշ բան ամենեկին չմտածեն. ինքն իր ընելիքը գիտէ: Երանելի հարազատքը կայսեր այս

ընդունելութիւնը ըսելով շատ ուրախացան և երբոր իրենց ուրիշ քրիստոնեայ ազգակիցներն ալ յորդորելու հետ էին որ ելլեն միատեղ փախչին, բանը մատնութեամբ իրենց հօրը ալանջը հասաւ, որ մէկէն արգիլեց անոնց ճամբորդութիւնը. բայց իրեք եղբարց մէջէն պըզտիկը բանը յարմարցընելով՝ ծածուկ առանց մէկու մը գիտնալուն՝ գնաց Յունաց երկիրը փախաւ:

Նոյն կերպով իրենք զիրենք հօրերնուն ձեռքէն խալըսել կ'ուզէին Սահակ և Յովսէփ բայց չյաջողեցան. վասն զի Յովսէփ աշխարհք մտած ըլլալով՝ կին ու որդիք ունէր, ու անոնց հետ մէկտեղ փախչիլը անհնարին էր. մէկալ կողմանէ ալ չէր ուզէր այլազգեաց ձեռքը թողուլ զանոնք. Սահակ ալ եղբօրը սիրոյն համար չուզեց իրմէ բաժնուիլ: Ան օրերը Մամիկոնէից Քուրդիկ անունով իշխանին վրայ ապստամբութեան ամբաստանութիւն մը եղած ըլլալով, ինքզինքը այլազգեաց բռնութենէն ազատելու համար կը մտածէր երթալ Յունաց կայսեր ապաւինիլ: Սահակ և Յովսէփ եղբարքը աս որ իմացան, խնդրեցին իրմէ որ զիրենք ալ յանձն առնու իրենց ընտանիքովը փախցընել: Մտիկ ըրաւ Քուրդիկ անոնց ազաչանացը, բայց հարկաւոր բանի մը համար ճամբայ ելլելու ուշանալով, Սահակ և Յովսէփ ալ ուզեցին նորէն կարին դառնալ: Ճամբուն վրայ կարնոյ քաղաքապետին գործակալը հանդիպեցաւ անոնց, ու նեղը խօսելով իմացաւ անոնց միտ-

քը, ու իր տիրոջը տանելով՝ ամէն բան տեղն ի տեղը հասկըցուց անոր:

Իմացան երանելի հարազատքը թէ Աստուծոյ կամքն է որ հոն մնան, ու մահուամբ իրենց փրկչին վրայ ունեցած սէրը ցուցընեն. ուստի իրեն ապաւինելով՝ մէկգմէկ կը յորդորէին ու կը քաջալերէին: Քաղաքապետը առջևը կանչել տուաւ զասոնք, ու սկսաւ հարցընել իմանալ թէ ի՞նչ խելքի վրայ են: Քրիստոսի կրկին ախոյեանքը մէկ բերնով պատասխան տուին. «Մեր կրօնքը քրիստոտանէութիւնն է, վասն զի Աստուծոյ շնորհքովը ճանչցանք մեր հօրը սորվեցուցածին ստութիւնը, ու այս սուրբ հաւատքը ընդունեցանք. և անանկ հաստատուն ենք մեր մտացը վրայ, որ ամենեւին խախտելիք չունինք, մեռնին ալ աշուրնիս առած ըլլալով՝ մեր Աստուծոյն սիրոյն համար. ուստի մի՛ դանդաղիր, ինչ տանջանք որ պիտի տաս՝ շուտ ըրէ, որ օր մը առաջ երթանք մեր փրկչին հետ միանալու»: Դատաւորը հրաման տուաւ որ մէկէն վերցընեն բանա տանին, ու ինքն իր խորհրդականները կանչեց որ մտածեն թէ ի՞նչ ընելու է այս երկու հարազատաց համար: Մտածեցին որ այլազգեաց մէջի իմաստունքը առնուն բանաը խրկեն, որ երթան համոզեն զիրենք քրիստոնէութենէ ետ կենալու: Անոնք ալ գնացին, «Ատ ձեր յամառեալ խենթութենէն ետ կեցիք, ըսին, որպէս զի մեր իշխանին մեծամեծ պարգևացը արժանի ըլլաք. իսկ թէ որ մտիկ չընէք,

գիտցած ըլլաք որ գլուխնիդ պիտի երթայ» : Սուրբ նահատակքը պատասխան տուին . « Սյդգպիտի խորամանկ խօսքերով անխելք մարդիկը միայն կրնաք խաբել . պարզենիդ ալ ձեզի ըլլան, դուք միայն նայեցէք որ ըրած սպառնալիքնիդ շուտով կատարէք . մենք ուրախութեամբ այն վայրկենին կը սպասենք » : Իմաստունքը ետ դարձան ու դատաւորին աւմէն բան պատմեցին . ան ալ բարկութեամբ վճիռը կտրեց որ մէկէն սպաննեն : Երանելի նահատակաց ծերունի հայրը երբոր այս խեղճ լուրը լսեց, գնաց ինկաւ դատաւորին ոտքը, ու իրմէ հրաման առնելով որ իր որդւոյը հետ կարենայ . քիչ մը խօսիլ, բանտը վազեց, արտասուխառն հեկեկանօք անոնց գերկը ընկաւ, մէկ կողմանէ իր ծերութիւնը կը յիշեցընէր, մէկալ կողմանէ ալ իր գութն ու սէրը . կը պաղատէր սառնին կը պլլուէր որ հօրերնուն խօսքին մտիկ ընեն, գէթ առ երեսա քրիստոնէութիւնը ձգել ձեացընեն, ու մահուընէ ազատելով ուրիշ տեղ երթան համարձակ իրենց հաւատքը պաշտեն : Երանելի հարազատքը իմացան որ սատանայական հնարք մըն էր ասիկայ, հօրերնուն արտասուօքը կակըզնալով քրիստոնէական սուրբ հաւատքէն ետ կենալու համար, ուստի արութեամբ դէմ կեցան անոր ամէն ողբանացը, ու նորէն մէկզմէկ քաջալերել սկսան : Հայրերնին ալ տեսնելով թէ մտիկ ընելու կամք չունին, լալով և ողբով հեռացաւ քովերնէն : Մէկէն դահճապետը վրայ հասաւ, ու դատաւորին

վճիւրը ցուցընելով անոնց, առաւ գըլխաման տեղը տարաւ : Սուրբ Յովսէփ դահճապետին ազաչեց որ նախ Սահակայ գլուխը կտրեն, պզտիկութեանը համար վախալով որ չըլլայ թէ հաւատքը թողու մահուան վախէն . բայց անիկայ յօժարութեամբ իր կեանքը նուրեց . ետքը սրբոյն Յովսէփայ գլուխն ալ կտրեցին յամի տեառն 808 :

Երանելիաց մարմինները առին բաց տեղուանք ձգեցին թոչնոց կերակուր ըլլալու համար, և խստիւ արգիլեցին որ չըլլայ թէ մէկը անոնց մօտենայ : Բայց նոյն գիշերը աստուածային մասնաւոր հրաշքով լոյս ինջաւ անոնց մարմնոյն վրայ, որով ամենուն սիրտը վախ մը ընկաւ, և հաւատացեալք համարձակութեամբ եկան երանելիաց մարմինը վերուցին, և պատշաճաւոր տեղ մը գնելով աւտեն անցնելէն ետքը վրանին փառաւոր վկայարան շինեցին : Ինչուան հիմա մեծ ուխտատեղի է հաւատացելոյ՝ անոնց գերեզմանին տեղը :

ՂԱՄՊԷՈՍ ԵՒ ՂԱՄՊԷՈՒՀԻ

Մաքսիմիանոս կայսեր հալածանաց օրերը, Նիկոմիդիա քաղաքէն էին այս երկու երանելի հարազատքը եղբայր և քոյր, որոնք կայսեր քրիստոնէից գէժ հանած հրովարտակէն վախնալով, Նիկոմիդիա քաղաքին մտեղած լեռներուն մէկուն մէջ պահոււածք էին ուրիշ շատ քրիստոնէից հետ: Օր մը Եւզամպէոսը առին քաղաքը խրկեցին որ երթայ իրենց համար պէտք եղած կերակուրը գնէ, ու միանգամայն տեսնէ թէ հալածանքը ինչ ջուրի վրայ է: Եւզամպէոս տեսաւ որ ամէնքը կոոյ տաճարները դունդադունդ կը վազեն, ու երբոր զարմանալով մը պատին վրայ դրուած կայսերական հրամանը կը կարգար, մարդիկ վրայ հասան «Տղայ, ինչ ապշած կեցեր ես, ըսին, ինչո՞ւ համար մեհեանները չես երթար»: Եւզամպէոս մտիկ չըրաւ անոնց ու կ'ուզէր մէկէն ընկերացը քովը երթալ, ու ամէն տեսածը պատմել անոնց: Մարդիկը տղուն բռնած կերպէն ու խօսքերէն իմացան թէ քրիստոնեայ պիտի ըլլայ. ուստի բռնեցին, ու աղէկ մը ծեծել տալէն ետքը երբոր ինչ հաւատքի տէր ըլլալը

ճանչցան, մէկէն առին Նիկոմիդիոյ Մաքսիմոս անուն դատաւորին առջևը տարին: Դատաւորը Եւզամպէոսի շնորհալից կերպն ու գեղեցկութիւնը տեսնելով զարմացաւ մնաց. և ուզելով տղուն սիրաբը իրեն քաշել, զինքը բերողներուն վրայ բրգաւ բարկութեամբ, «Որուն հրամանովը, ըսաւ, այս տղուն վրայ ձեռք վերցուցեր, ու այդպէս չարաչար առեր կապկըպեր էք»: Մէկէն Եւզամպէոսի կապանքը քակեցին, ու Մաքսիմոս քաղցրութեամբ մը իրեն դառնալով «Տղաս, զրուցէ ինձի, ըսաւ, ինչ վիճակի մարդ ըլլալդ. ծառայ ես թէ ազատ»: Տղան պատասխան տուաւ. «Անունս Եւզամպէոս է, ու Քրիստոսի իմ փրկչիս ծառան եմ. իսկ ըստ մարդկան ազատ, ու նշանաւոր ծնողաց զաւակ: — Հապա ինչո՞ւ է որ, կրկնեց դատաւորը, ցած մարդու մը պէս կայսերաց հրամանը կ'արհամարհես, ու անմահ աստուածները չես ուզեր պաշտել: — Շատ կը ցաւիմ վրադ, տէր դատաւոր, պատասխան տուաւ Եւզամպէոս, որ այդպիսի թանձր տգիտութեան մէջ պաշարուած միտք ունիս, աստանաները Աստուծոյ տեղ պաշտելով»: Դատաւորը սարսափելով, «Հոգիդ սիրես, ըսաւ, այդպիսի խօսք մի՛ զրուցեր տղաս. չըլլայ թէ աստուածները վրադ բարկանան, ու հիմա մեր աչքին առջև զքեզ չարաչար պատժեն»: Բայց երբոր տեսաւ որ Եւզամպէոս ծաղր կ'ընէ զանոնք, գուժը բարկութեան դարձուց «Աստուածները քու ըրած հայհոյանացդ չգիմանալով

իմ ձեռքս մատնեցին զքեզ, ըսաւ. բայց ես
 դարձեալ սէր ունիմ վրագ, ու անուշու-
 թեամբ զքեզ կը խրատեմ որ երթաս անոնց
 բազինները, ու զոհեր մատուցանելով՝ յան-
 գըգնութեանդ ներումն խնդրես: — Ի՞նչ կ'ը-
 սես, ըսաւ Եղգամպէոս. աստուած ըսած-
 ներդ քարի փայտի կտորուանք են. անոնք
 ի՞նչ գիտեն որ բարկանալ ալ գիանան»: Մաք-
 սիմոս հրամայեց որ մերկացնեն զինքը, ու
 գետնի վրայ տարածելով՝ աղէկ ծեծ մը քա-
 շեն, որ գոնէ անոր ցաւովը խելքը զլուխը
 ժողվէ ու աստուածները չարհամարհէ, բայց
 Եղգամպէոս Քրիստոսի սիրոյն համար ուրա-
 խութեամբ կը համբերէր ամէն տեսակ վըշ-
 տաց, ու ամենեկին ձայն մը չէր հանէր. ետքը
 ետքը հառաչելով մը՝ սրտառուչ աղօթքով Աս-
 տուծոյ շնորհակալ ըլլալ սկսաւ, ու իրեն ա-
 մենագոր օգնութիւնը խնդրել: Զերանելին
 ծեծող սպասաւորքը չարաչար յոգնելով գաւա-
 զանները մէկգի ձգեցին. բայց Յիսուսի սի-
 րովը վառուած յաղթող նահատակը, ամենեկին
 վիշտ մը չունեցողի պէս ուրախ դուարթ կե-
 ցեր անոնց երեսը կը նայէր: Գատաւորը
 վերցընել տալով զինքը՝ նորէն յորդորանքը
 ձեռք առաւ. «Նայէ, կ'ըսէր, ու զարմացիր
 թէ աստուածները վրագ ի՞նչ սէր և խնամք
 ունին, որ այնչափ տանջանքներու մէջ ալ
 զքեզ անվտանգ պահեցին: — Զէ թէ քու
 աստուածներդ, պատասխան տուաւ Եղգամ-
 պէոս, այլ Քրիստոս մեր փրկիչն է զիս զօ-
 բացընողը. դու ալ թէ որ իրեն օգնութեանը

իյնաս, աղէկ կ'իմանաս թէ իրեն ապաւինողը
 միշտ աննկուն և յաղթող է»: Գատաւորը
 նեղացաւ, ու գահճաց պատուիրեց որ առ-
 նուն կախեն զինքը ու մորթը քերեն. բայց այն
 տանջանքին մէջ ալ զարմանալի էր երանելի
 նահատակին անվրգով ուրախութիւնը. վասն
 զի գահճները յոգնեցան, ու իր վշտակիր
 մարմինը բան մը չէր զգար, Քրիստոսի սի-
 րովը վառուած ըլլալով: Կախաղանէն իջե-
 ցընել տուաւ զինքը գատաւորը, ու երկայն
 չուաններով սաստիկ կապկըպել տուաւ. ա-
 նանկ որ երանելոյն մարմինը ձաթ ըռախ
 սկսաւ: Եղգամպէոս այն գառն տանջանաց
 մէջ ալ բերանը չբացաւ, ու անձայն կ'օրհնէր
 զԱստուած: Զարմացաւ մնաց Մաքսիմոս գա-
 տաւորը, արձըկել տուաւ զինքը կապանքէն,
 ու առջիկ կանչելով « Գէթ հիմոյ խելքդ
 զլուխդ ժողվէ, ըսաւ. մտիկ ըրէ խօսքիս ու
 աստուածոց զոհէ»: Եղգամպէոս պատասխա-
 նեց. « Անկարելի բան է որ ես պիղծ սա-
 տանաներուն երկրպագութիւն ընեմ»: Ետքը
 դարձաւ գատաւորին « Ի՞նչ կ'ըսես, հարցուց,
 արդեօք աստուածները իմ վրաս սէր ունին»: Մաքսիմոս չիմանալով Եղգամպէոսին միտքը,
 կարծեց թէ զղջացեր է իր յամառութեանը
 վրայ, և կ'ուզէ աստուածոց երկրպագութիւն
 ընել. ուստի հրամայեց որ առնուն պատուով
 պահեն զի՛քը արքունեաց մէջ. ու ինք մու-
 նեախիկի ձայնով բոլոր քաղքին մէջ հրատա-
 րակեց որ վաղուան օրը ամէնքը մեհեանը
 ժողվուին, մեծ հանգիսի մը պատճառաւ:

Երկրորդ օրը երբոր ամէնքը եկան մեհե-
նին մէջ լեցուեցան, Մաքսիմոս դատաւորն
ալ Եւզամպէոսը հետն առած եկաւ հոն տե-
ղը մտաւ: Երանելին աստուածները տեսնե-
նելով՝ բարձր ձայնով ամենուն դիմացը ա-
զազակել սկսաւ. « Ըսէք ինձի, ըսաւ, ո՞վ
քարէ ու փայտէ արձաններ. ուտել, խմել,
հոտուըտալ և փառաւոր զգեստներ հագնիլ
կ'ուզէք »: Ետքը դատաւորին դառնալով
« Նայէ, ըսաւ, տէր իմ, ի՞նչպէս անշունչ
անզգայ կեցեր են. երբոր մէկ բանով մը զի-
րենք ուրախացընել չենք կրնար, ի՞նչ ելեր
քրիստոնեայքը կը ստիպես որ այսպիսի փուճ
ու անզգայ աստուածոց երկրպագութիւն ը-
նեն »: Ետքը աչուրները երկինք վերցուց ե-
րանելին, երեսը խաչ հանեց ու մեհենին մէջ
եղած Արամազդայ արձանին դառնալով. « Այ
խուլ աստուած, ըսաւ, Քրիստոսի անուամբը
կը հրամայեմ քեզի որ գետին իյնալով կտոր
կտոր ըլլաս, որպէս զի ամէն հոստեղի կե-
ցողները իրենց կրօնին ընդունայնութիւնը
ճանչան »: Աս խօսքս ըսաւ չըսաւ երանելին,
արձանը գետին իյնալով շարգուբուրդ եղաւ:
Հոնտեղը գիղուած ժողովուրդը այս զարմա-
նալի հրաշքն որ տեսան, փախչող փախչողի
եղան, քրիստոնէից աստուծոյն զօրութիւնը
խոստովանելով:

Բազմութեան մէջէն պարկեշտ հնգետա-
սանամեայ աղջիկ մը դուրս ցատքեց, գնաց
Եւզամպէոսի գիրկն ընկաւ, ու արտասուօքը
անոր պարանոցը թանալով, « Եղբայր իմ,

կ'ըսէր, յիշէ որ մէկ մօր զաւակ ենք, ու
ինչուան այս տարիքս մէկտեղ ապրեր ենք.
կ'աղաչեմ քեզմէ՝ խնդրէ Աստուծմէ որ ես
ալ հաղորդ ըլլամ քեզի պատրաստուած փա-
ռացը »: Երանելոյն՝ Եւզամպէա քոյրն էր
այն աղջիկը, որ իր փախտեանը տեղէն իր
եղբօրը բռնուիլն ու Քրիստոսի համար չար-
չարանք քաշելու արժանաւոր ըլլալը լսելով,
բնութեան տկարութիւնը ոտքի տակ առեր,
ու Յիսուսի անշէջ սիրովը իր մաքուր սիրտը
վառած՝ քաղաքը եկեր էր, եղբօրը չարչա-
րանացը կցորդ ըլլալու:

Մաքսիմոս դատաւորը արդէն Եւզամպէոսի
վրայ զարմացեր մնացեր էր. այս անակնու-
նելի դիպումն ալ որ տեսաւ, ալ խելքը
զլխէն գնաց, ու հրամայեց որ երկուքն ալ
առնուն զգուշութեամբ պահեն: Քանի մը օր
անցնելէն ետքը դատաստանի նստաւ, ու Եւ-
զամպէան իր առջևը կանչելով, իմացաւ իրմէ
իր ո՞վ և ի՞նչ հաւատքի տէր ըլլալը. ետքը
աղջկան դառնալով, « Խելքդ ու համեստու-
թիւնդ տեսնելով վրադ կը գլթամ, ըսաւ,
դուտոր իմ. ու հայրաբար խրատ կուտամ
քեզի որ եղբօրդ խօսքերուն ամենեկին տկանջ
չկախես. խեղճը խելքը կորսընցուցեր ու ի՞նչ
ըսածը չգիտեր: — Ճշմարիտ իմաստութիւնը
իմ եղբօրս քովն է, պատախանեց Եւզամ-
պէա. իմ Աստուծմէ խնդրածս ալ այն է որ
անոր բռնած ճամբէն ամենեկին չխտորիմ »:
Բարկացաւ Մաքսիմոս, ու պաշտօնէիցը պա-
տուիրեց որ աղէկ մը ապտակեն այն աղջիկը.

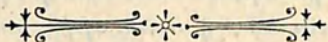
« Որպէս զի երթայ սօրվի, կ'ըսէր, թէ մեր դիմացը այդպիսի յանգուզն և անամօթ կերպով խօսիլ չըլլար »:

Ետքը Եւզամպէտոն ալ առջևը բերել տուաւ. « Նայէ, ըսաւ, մահուանդ ատենը եկեր հասեր է. թէ որ խելք ունիս, հնազանդէ ինծի. ապա թէ ոչ, սա դիմացի եռացեալ ջրով կաթսան կը տեսնես, անոր մէջ ձգել պիտի տամ՝ զձեզ որ երթաք խաշիք »: Եւզամպէտոս դատաւորին պատասխան մըն ալ չտարով երեսը խաչ հանեց, ու ինքզինքը այն կաթսային մէջ նետելով՝ ձեռուրները երկինք վերցուց, ու սկսաւ չորհակալ ըլլալ Աստուծոյ: Սրբուհին Եւզամպէտ եղբօրը այս քաջասրբութիւնը տեսնելով « ինծի համար ալ ազօթք ըրէ », ըսաւ՝ ու երեսը խաչակնքելով գնաց նոյն կաթսային մէջ նետուեցաւ: Երկուքը մէկէն ազօթքի կենալով, անվնաս կաթսայէն դուրս ելան, ու դատաւորին առջևը գնացին: Հոն դիզուած բազմութենէն շատը այս զարմանալի հրաշքէն արթննալով, Քրիստոսի սուրբ հաւատքը համարձակածայն դաւանել սկսան. Մարքիմոս ալ բարկանալով, երկուհարիւր հոգւոյ չափ մէկէն նոյն տեղը գլխատել տուաւ. ետքը Եւզամպէտոսի աշուրներն ալ հանել տարով՝ քրոջը դարձաւ « Դուստր իմ, ըսաւ, ահաւասիկ զքեզ մոլորցընողին աշուրները հանել տալի. հիմայ եկու իմ սիրոյս արժանի եղիր, անմահ աստուածոց զոհ մատուցանելով »: Եւզամպէտ պատասխանեց « Աս ինչ անխելք մարդ ես եղեր, ըսաւ. այսչափ հրաշք

տեսնելէն ետքը՝ նորէն աստուածներ պաշտեցէք ըսելը ինչ կը նշանակէ »: Մարքիմոսի սիրտը տակնուվրայ եղաւ բարկութենէն, ու հրամայեց որ մազերէն կախն զսրբուհին, ու կողերը քերեն: Եւզամպէտ մէկ կողմէն եղբօրը քաջալերական խօսքերովը սիրտ կ'առնէր, մէկալ կողմանէ ալ ազօթքով ինքզինքը Աստուծոյ պաշտպանութեանը կը յանձնէր: Դատաւորը կրակ կը կարէր անոր համբերատար ժուժկալութիւնը տեսնելով. Եւզամպէտը չորս ցցի վրայ կապել կապկըպել տուաւ, կողերուն վրայ խեցի ու լանջացը վրայ ալ մեծամեծ քարեր դրաւ. ետքը երանելի աղջիկն ալ կախադանէն վար տուաւ, ու քարերով կղակին զարնել հրամայեց: Սըրբուհին Եւզամպէտ նահատակութեան փափաքով վառուած, դատաւորին տուած տանջանքները բանի մը տեղ չէր դներ. իսկ եղբայրը այն անտանելի չարչարանաց ատենը Մարքիմոսի դարձաւ « կը զարմնանամ, ըսաւ, թէ ինչպէս խելքդ չհասնիր Աստուծոյ սրանչելեացը. դահիճներդ տանջելէն ձանձրացան, մենք դեռ կարծես թէ բան մը չենք քաշած, և յօժարամիտ ուրիշ նեղութեանց ալ կը սպասենք »: Դատաւորը վերցընել տուաւ զիրենք ու բանտի մէջ արգելուլ հրամայեց, և ինքը մեծ հնոց մը անդադար իրեք օր տաքցընել տալէն ետքը, երանելի վկայքը մէջը ձգեց. մէկէն հրեշտակ մը իջաւ երկընքէն՝ ու երանելեաց մէջ մոնելով թող չտուաւ որ կրակի զօրութիւնը անոնց վրայ

ազդէ: Մաքսիմոս միտքը գրաւ թէ ասոնց
ըրածը կախարդութիւն պիտի ըլլայ, ու հնու-
ցէն գուրս հանել տալով՝ վճիռ հանեց որ
գլխատուին: Սյս կերպով երանելի նահա-
տակըը Քրիստոսի 291 թուին իրենց մաքուր
հոգին ստեղծողին ձեռքը աւանդեցին:

ԵՐՄՈՆԷ ԿՈՅՍ

Սրբոյն Ստեփանոսի նախավկային ընկերա-
կից փիլիպպոս անունով սարկաւագին աղջիկն
էր սրբուհին Երմոնէ: Քրիստոսի առաքելոց
զանազան մահուամբ վախճանելէն ետքը, սրբ-
բուհին Երմոնէ ուղեց Յովհաննու աւետա-
րանչին քովն երթալ. ուստի իրեն Եւտիքիա
անունով քոյրը հետն առած, ուղեց դէպ ի
Եփեսոս երթալ, որովհետեւ երանելի աւետա-
րանչին գլխաւոր ընակութեան տեղը այն
քաղաքն էր. բայց Երմոնէ Եփեսոս չհասած՝
սուրբ առաքելոյն վախճանիլն իմանալով շատ
ցաւեցաւ: Սակայն իրեն ցաւոցը մեծ մխի-
թարութիւն եղաւ որ Պետրոնիոս անունով
առաքելաշնորհ հովիւ մը Պօղոս առաքելոյն
ձեռքովը քահանայութեան աստիճանը ըն-
դունած ըլլալով, Եփեսոսի եկեղեցին կը կա-
ռավարէր: Պետրոնիոս իր քովը առաւ այս
երկու կուսանքը, իբրև գործակից աւետա-
րանին: Երմոնէ բժշկութեան արուեստն ալ
լաւ գիտնալով՝ շատ հիւանդաց երբեմն դե-
ղով բայց աւելի շատ անգամ՝ աղօթքով ա-
ռողջութիւն կը պարգևէր. ետքն ալ անոնցմէ
շատին Քրիստոսի հաւատքը ընդունելու պատ-
ճառ կ'ըլլար

Ան օրերը Հոովմայեցոց Տրայիանոս թա-
գաւորը Պարսից դէմ⁶⁰ պատերազմ՝ բացած
ըլլալով՝ դէպ ի Ասիա վազեց, և քրիստոնէից
դէմ՝ անհնարին թշնամութիւն ունենալով՝
հալածանք հանեց անոնց վրայ: Երմոնէ կու-
սին անունն ալ լսելով՝ մասնաւոր մարդիկ
խրկեց որ հարցընեն իմանան ու փնտռելով
իր առջևը բերեն: Անոնք գնացին երկար ատեն
ասգիս անգին բոլոր այն կողմերը փնտռելէն
ետքը երբոր յուսահատած ետ կը դառնային,
էփեսոս քաղքին մօտ եղած գեղ մը ինջան
հանգչելու, ու տեսան որ Երմոնէն իր Եւ-
տիքիա քրոջը հետ պարտիղի մէջ նստած
աստուածաշունչ կը կարգար, ու Պետրոնիոս
քահանայն պէտք եղած տեղերը կը լուսա-
բանէր: Հարցուցին անոնց թէ «կը ճանչ-
նա՞ք այս գեղիս մէջ Երմոնէ անունով քրիս-
տոնեայ կին բժիշկ մը»: Երմոնէ ինքզինքը
մէկէն չյայտնեց անոնց, առաւ վեր իր տունը
հրամցուց, ու փառաւոր սեղան մը տալով
անոնց. «կերակրէն ետքը ուղածնուզ վրայ
պէտք եղած տեղեկութիւնը կուտամ» ըսաւ:
Սեղանը ըմբնալէն ետքը «Ձեր փնտռած Եր-
մոնէն ահաւաստիկ ետ եմ» ըսաւ: Մարդիկը
տաշեցան մնացին. մէկ կողմանէ անոր ցու-
ցըցած սէրն ու պատիւը տեսնելով, չէին
ուզեր թագաւորին մատնել այնպիսի ազնուա-
սիրտ օղջիկ մը. միւս կողմանէ ալ Տրայիա-
նոսէն կը վախնային: Երմոնէ անոնց ոտքը
ընկած կը պաղատէր որ չգլթան իր վրան,
ու թագաւորին հրամանը մէկէն կատարեն.

ուստի ետենէն յօժարակամ՝ ելաւ ինչուան
Տրայիանոսի առջևը գնաց:

Թագաւորը զինքն որ տեսաւ, մէկէն յոր-
դորական ու սիրալիր խօսքերը ձեռք առաւ,
ու մեծամեծ պատիւներ խոստանալով յոր-
դորել սկսաւ որ մէկդի թողու քրիստոնէու-
թիւնը ու աստուածները պաշտէ. բայց սըր-
բուհին Երմոնէ անոր ամէն պատիւները մեր-
ժելով բարձրաձայն կ'աղաղակէր. «Քրիստոսի
աղախին եմ, ու անցաւոր բարիքները՝ ու
րոնցմով զիս խաբել կ'ուզես, իմ առջև խա-
բէական երազներ սեպուած են»: Տրայիանոս
Երմոնեայ համարձակութիւնը պատժել տալու
համար չարաչար ապտակել տուաւ զսրբուհին.
բայց անիկայ ուրախութեամբ կը համբերէր.
վասն զի Քրիստոսի սիրովը վառուած ըլլա-
լով՝ աշխարհային նեղութիւնները աչքին դի-
մաց բան մը չէին երևնար: Նոյն ատեն Քրիս-
տոս՝ Պետրոնիոս քահանային կերպարանքը
առած, եկաւ սրբուհոյն քովը կեցած կը
քաջալերէր զինքը որ չարչարանքներէ ամե-
նեին չվախնայ: Տրայիանոս սրբուհոյն մտաց
անգըրդուելի հաստատութիւնը տեսնելով՝
զարմացաւ մնաց. և անոր զարմանալի խելքը
և համեստութիւնը տեսնելով՝ ձեռքը առաջ
չգնաց որ աւելի մեծ տանջանքներու մատնէ
զսրբուհին. մանաւանդ թէ անոր սիրոյն հա-
մար քրիստոնէից դէմ հանած հալածանքին
աստուկութիւնն ալ կազդողընել տուաւ:

Եւ որովհետեւ, ինչպէս որ վերը ըսինք,
Տրայիանոս այն ատենները Պարսից դէմ՝

պատերազմ՝ ունէր, ուզեց որ Երմինէն ալ իր հետը գայ, անոր խմբատուն խորհրդոցը կարօտ ճանչնալով ինքզինքը: Սրբուհին պատասխանեց. «Տէր թագաւոր, ըսաւ, իմ քեզի հետ ճամբորդութիւն ընելս այնչափ օգտակար չկրնար ըլլալ. բայց ես իմ Աստուծոյս կողմանէ կը խոստանամ քեզի որ պիտի երթաս յաղթանակաւ պատերազմը լինցընես, ու փառք քու երկիրդ գառնաս»:

Տրայիանոս Երմինեայ ըրած այս մարգարէութեանը վրայ շատ ուրախանալով՝ հրամայեց որ մեծագին ընծաներ տան իրեն. բայց սրբուհին բան մը չառաւ, «Իմ մեծութիւնս ու փառքս Քրիստոսն է» ըսելով: Երմինէ անկէ ետքը աւելի մեծ եռանդով ամէն հաւատացելոց պէտք եղած բաները կը հուգար, ինչուան Տրայիանոս կայսեր մեռնիլը: Իրեն յաջորդը Ագրիանոս՝ գարձեալ սկսաւ քրիստոնէից գէմ հալածանք հանել. ու Եփեսոս քաղաքը գալով՝ Երմինեայ ո՛վ ըլլալը քննեց իմացաւ, ու մարդիկ խրկեց որ երթան գտնեն զինքը ու իրեն բերեն: Անոնք շատ փնտռելէն ետքը երբոր չգտան, ու առջիններուն պէս Եփեսոս քաղքին մօտ գեղ մը իջնալով՝ տեսան Երմինէն որ նոյն գեղը կ'երթար, և որովհետեւ զինքը չէին ճանչնար, հարցուցին իրեն թէ «Երմինէ անունով կ'ինք արդեօք ուր կրնանք գտնել»: Երմինէ առանց ինքզինքը յայտնելու՝ ինչպէս Տրայիանոս կայսեր պաշտօնէիցը, նոյնպէս ատնց ալ մեծ սէր և ընդունելութիւն ցըցուց, և կոչուեքէն

ետքը ինքզինքը յայտնեց անոնց: Զինուորները այնչափ պատիւ տեսնելէն ետքը չէին գիտեր ինչ սրտով երթան կայսեր մատնեն զինքը. բայց Երմինէ ազաչեց ու խնդրեց անոնցմէ որ իր վրայ չգթան, գիտնալով որ իր սրտին ուզածն ալ այն է՝ ժամ մը յառաջ Քրիստոսի համար իրեն արիւնը թափելու:

Ագրիանոս թագաւորը՝ զսրբուհին տեսաւ շտեսաւ, բարկութեամբ մը վրան բրդելով՝ «Շուա ըրէ, զրուցէ տեսնեմ, ըսաւ, քու տարիքդ ու բազդդ. և ինչ բանի վրայ ապաւինած՝ ելեր ես ամբարտաւանութեամբ մեր աստուածները կ'արհամարհես: — Իմ ազգս, հայրենիքս ու բովանդակ մեծութիւնս Քրիստոս է, պատասխանեց Երմինէ. կ'անարգեմ ձեր աստուածները, որովհետեւ ատնց աստուած ըսելն ալ ամօթ է՝ մէյմէկ սատանայ ըլլալուն համար»: Ագրիանոս աս յանդուզն պատասխանին վրայ նեղանելով՝ հրամայեց որ անխնայ անոր բերնին զարնեն. բայց տեսնելով թէ տանջանք չզօրեր, սկսաւ անուշութեամբ իրեն սիրտը որսալու հնարքներ մտածել. կը խոստանար Հռովմայ իշխանուհի ընել զինքը թէ որ խօսքին հնազանդի. բայց Երմինէ համարձակ ծաղր կ'ընէր ու կ'արհամարհէր անոր ամէն խոստմունքները ու պարգևները: Ագրիանոս ան ատեն զուլթը սպառնալեաց փոխեց, ու սրբուհոյն ոտից ներբանքը չարաչար զարնել տուաւ, որով արեան գետեր սկսան վազել Երմինեայ մարմնոյն վրայէն: Ետքը պղնձէ աւազան մը շի-

նել տուաւ կայսրը, ու մէջը հալած կապար լեցուց. նաւթ ու ծծումբ ալ դրաւ՝ որպէս զի գիւրաւ բաւնկի, ու Երմանէն մէջը ձգել հրամայեց: Սրբուհին ուրախութեամբ խաչ հանեց երեսը ու այն աւազանին մէջ նետուեցաւ. բայց Աստուծոյ մասնաւոր հրաշքով ամենեւին փրկու մը չեղաւ Երմանեայ, որ կրակին մէջէն սկսաւ բարձրաձայն օրհնել զԱստուած: Ագրիանոսի խելքը այս բանին չհասնելով՝ կարծեց թէ աւազանը ինչպէս որ պէտք է լաւ չէ տաքցած. ուստի փորձի համար ուղեց մէկ ձեռքը ներս խոթել տաքութեան աստիճանը իմանալու. սակայն աւազանին մտեցաւ չմտեցաւ, կրակին սաստկութենէն կայսեր ձեռքը չարաչար այրեցաւ. անոր համար սկսաւ սրբուհւոյն Երմանեայ աղաչել որ դուրս ելլէ ու զինքը բժշկէ. կը խոստանար որ ինքն ալ Քրիստոսի հաւատքը կ'ընդունի թէ որ այս բժշկութեան արժանի ըլլայ: Երմանէ գիտէր թէ ցաւին սաստկութենէն ազատելու համար է որ կայսրը այս խոստումներները կ'ընէ. բայց անով ալ խօսքին մտիկ ըրաւ, ու հնոցէն դուրս ելլելով՝ անոր ձեռքը բժշկեց: Քանի մը օր Ագրիանոս մարգարտութեամբ վարուեցաւ Երմանեայ ու բոլոր քրիստոնէից հետ. բայց քիչ ատենէն իր առջի խստութիւնը ձեռք առաւ, ու նորէն սրբուհին յորդորել սկսաւ որ կուռքերը պաշտէ. ու տեսնելով որ չհաւանիր, իրմէ տեսած երախտիքը մոռցաւ, և հրամայեց որ հրացեալ տապալի մէջ ձգեն

զսրբուհին: Երմանէ կրակի պէս տաքցած տեսնելով տապալը՝ Աստուծոյ ազաւինեցաւ, ու երեսը խաչ հանելով գնաց վրան ինկաւ. մէկէն տապալը զովացաւ, և անոր տակը դուրս կրակին բոցը բաժնուելով՝ հոն կեցողները սկսաւ այրել: Ագրիանոս այս բանս ալ տեսնելով՝ իր առջի խոստարտութենէն քիչ մը կակղցաւ, ու սրբուհին այն տանջանարանէն դուրս հանել տուաւ, պատուիրելով որ բանտի մէջ զգուշութեամբ պահեն: Բայց քիչ ատենէն խելքը նորէն դարձաւ, ու Երմանէն իր առջի կանչելով «Տես, ըսաւ, իմ աստուածներս վրադ ի՞նչ սէր ու խնամք է որ կը ցուցնեն. և դու ի՞նչ պժգալի ապերախտութեամբ անոնց սէրը կ'արհամարհես: — Կը զարմանամ, ըսաւ սրբուհին, թէ ի՞նչպէս կը յորդորես զիս անշունչ արարածոց երկրպագութիւն ընելու». աս ըսաւ, ու Աստուծոյ համառօտ ազօթք մը ընելով, մէկէն հոն դուրս կոոց արձանները գետին իյնալով կտոր կտոր եղան: Թագաւորը այսպիսի հրաշքներով արթննալու տեղ, աւելի կուրացաւ, ու երկու զինուորաց հրաման տուաւ որ տանին զլիսատեն. «Նայինք, ըսաւ, կրնայ կախարչութեամբ ինքզինքը զլիսապարտութենէ ալ ազատել»: Զինուորներէն մէկը երբոր սուրը վերցուցած կ'ուզէր սրբուհւոյն գլուխը կտրել, մէկէնիմէկ ձեռքը չորցաւ. մէկալ ընկերը զինքը ծաղր ընելով՝ երբոր անոր չկրցածը ինքը կ'ուզէր կատարել, առջինին պատիժը իր գլուխն ալ հա-

սաւ: Ան առնն՝ երկուքը մէկէն Երմանեայ
 ոտքը ինկան, ու անոր սուրբ հաւատքը դա-
 ւանելով կը խնդրէին իրմէ որ զիրենք բժշկէ:
 Սրբուհին անոնց հաւատոց ուղղութիւնը ի-
 մանաւով՝ խաչ հանեց վրանին ու ձեռուընին
 բժշկեց: Երմանէ անկէ ետքը աղօթքի կեցաւ,
 խնդրելով Աստուծմէ որ աշխարհային նեղու-
 թիւններէն ազատէ զինքը ու յաւիտենից
 արքայութեան արժանի ընէ. մէկէն հրեշտակ
 մը ինչաւ երկընթէն, ու սրբուհոյն մարութ
 հոգին Աստուծոյ յանձնեց:

Կայսրը Քրիստոսի հաւատքը ընդունող եր-
 կու զինուորներն ալ նահատակած ըլլալով,
 Եփեսոսի մէջ եղած բարեպաշտ հաւատա-
 ցեալք՝ Երմանեայ և անոնց մարմիններն ա-
 ուին, ու պատուով առանձին տեղ մը պահեցին:

ՅՈՎԱԿԻՄ ԵՒ ԱՆՆԱ

Սրբուհոյ Աստուածածնին երջանիկ ծը-
 նողքը Յովակիմ՝ և Աննա՝ թէպէտև թա-
 գաւորական ու քահանայական իսրայելի գըլ-
 խաւոր ցեղերէն ինչած էին, բայց Աստուած
 որ իր միածնին մարմնաւորութեանը սպա-
 սաւոր աղքատ մայր մը ընտրեւ էր, ուղեց
 որ անոր ծնողքն ալ երկրաւոր վաղանցուկ
 մեծութեան տեղ՝ անմահական կենաց արժանի
 ճոխութեամբն անուանի ըլլան:

Յովակիմայ սրտին մեծ ցաւ էր իր Աննա
 կնոջը ամլութիւնը. և այս վշտացը համար
 միխթարութիւն ընդունելու տեղ շատ անգամ
 նախատինք ալ կը լսէր ուրիշներէն, որով-
 հետև ինչպէս յայտնի է, հին օրինաց մէջ
 անգաւաւիթիւնը մասնաւոր աստուածասաստ
 պատիժ մը սեպուած էր: Ան օրերը Յովա-
 կիմ Երուսաղեմայ տաճարը գնաց՝ Աստու-
 ծոյ նուէր մը ընելու համար. քահանան ար-
 համարհելով մը անոր անգաւաւիթիւնը՝ թող
 չտուաւ որ ուրիշներէն առաջ ընծայատար
 ըլլայ Աստուծոյ: Բարեպաշտ Յովակիմայ շատ
 ծանր եկաւ այս նախատալից յանդիմանու-
 թիւնը մէկ կողմանէ Աստուծոյ կամքը օրհ-

ներով՝ մէկալ կողմանէ ալ իր թշուառութիւնն
ները ողբալով՝ չուզեց Նազարէթ իր կնոջը
քովը դառնալ. ու Երուսաղեմէն ելլելով գնաց
թախժագին անապատ մը քաշուեցաւ, ու
պահոց և աղօթից ետէ եղաւ հոն տեղը.
«Անհնարին է, կ'ըսէր, որ տունս ոտք կո-
խեմ ինչուան որ չիմանամ թէ Աստուած գթա-
ցեր է վրաս, ու իմ ցաւս պիտի փարատէ»:

Գանք իր ամուսնոյն վրայ. Աննա էրկանը
ուշանալը տեսնելով՝ մեծ մտմտութի մէջ ին-
կաւ. բայց երբոր պատճառը իմացաւ, սրտին
ցաւէն աւելի մեծ նեղութեան և անձկութեան
մէջ էր: Սոցոյ զգեստ մը առած վրան՝ տանը
պարտէզը ինջաւ, ու ծառի մը տակ նստելով,
ցաւալից և արտասուագին աչքերը երկինք
վերցուց, «Աստուած յաւիտենական, իմ նե-
ղութիւնս և խեղճութիւններս յիշէ, ըսաւ.
Վասն զի բոլոր արարածոց մէջ ամենէն ա-
նորգը ես սեպուած եմ. Աբրահամու կնոջը
Սառային պէս զիս ալ յիշէ. ու անգաւա-
կութեան ամօթը ինձմէ փարատէ»: Մէկէն
հրեշտակ մը երեցաւ երկրէ՛քէն, ու Աննան
մխիթարելով, «Ըսեց, ըսաւ, Աստուած քու
աղօթիցդ. զաւակ մը պիտի ունենաս որուն
անունը բոլոր աշխարհք պիտի իմացուի»:
Աննա արտմութեան արցունքը աշուրներէն
սրբելով՝ խոստացաւ որ այն պարգեական
զաւակը Սամուէլի մօրը պէս Աստուծոյ նուի-
րէ: Հրեշտակը Աննայի Յովակիմ էրկանն ալ
երեցաւ, ու աւետիս տալով յորդորեց որ
ելլէ իր կնոջը քով դառնայ. բարեպաշտ Յո-

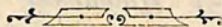
վակիմը՝ Աստուծոյ և քահանայից համար
ազնիւ ընծաներ առնելով հետը՝ երբոր տա-
նը մտեցաւ, Աննա ընդառաջ վազեց, և
ուրախութեան արցունքով մը՝ Աստուծոյ զի-
րենք իր երեսէն չձգելը իմացուց. Յովակիմ
ալ զոհեր մատուցանելով Աստուծոյ շնորհա-
կալութիւն ըրաւ:

Երբոր ատենը հասաւ, Յիսուսի փրկչին
ամենամարտը մայրը և բոլոր հաւատացելոց
զօրաւոր պաշտպանը ծնաւ. Աննա, զսուրբ
կոյսն Մարիամ, որ իր ծերացեալ ծնողացը
անպատում բերկրութեան պատճառ եղաւ:
Երբոր Մարիամու ծննդեան տարեդարձը
հասաւ, հայրը մեծ կոչունք և ուրախութիւն
ըրաւ, քահանաները և իսրայելի ծերերը և
ուրիշ շատ մարդիկ իր տունը հրաւիրելով.
ետքը քահանայապետն ու քահանաները ի-
րենց գիրկը առնելով զսրբուհին Մարիամ՝
Աստուծոյ աղօթք ըրին, ու անոր ծնողացը
մաղթանք ըրին որ իրենց զաւակին անունը
բոլոր աշխարհք հռչակուի: Իրեք տարուան
եղած ատենը՝ Աննա իրեն պարգեւած զաւակը
նորէն Աստուծոյ ուզեց դարձընել, տաճարին
մէջի եղած կուսանաց հետ խառնելով՝ որ
ինքն ալ նոյնպէս Աստուծոյ ծառայութեան
մտադիր ըլլայ. բայց քահանայքը անոր տղա-
յական հաւակը տեսնելով՝ մօրը ըսին որ
առնու նորէն իր տունը տանի, ինչուան որ
աղջիկը եօթը տարուան ըլլայ: Հնազանդեցաւ
Աննա, առաւ իր տունը տարաւ սիրասուն
աղջիկը, ու խոստամանը մէջ հաւատարիմ մնա-

լով սահմանեալ ժամանակին նորէն տուա տաճարը զնաց, ու անոնց խնամոցը յանձնելով՝ ինքն իր տունը դարձաւ: Մարիամ՝ եօթը տարի անարատ կուսութեամբ տաճարին սպասաւորութիւն ընելէն ետքը, Աստուծոյ մասնաւոր տնտեսութեամբը՝ տասներջորս տարուան հասակին մէջ սրբոյն Յովսեփայ աստուածահօր հետ նշանուեցաւ, ու տասներհինգ տարեկան ծնաւ զՅիսուս փրկիչն աշխարհի:

Իսկ իրեն ծնողքը աստուածահաճոյ քաղաքավարութեամբ օրերնին լմնցընելով՝ խաղաղութեամբ վախճանեցան: Ընդհանուր կարծիք է թէ սրբուհին Աննա էրկանէն ետքը վախճանած ըլլայ, ու թէ տեսաւ իւր թոռը զՅիսուս, ու անոր տղայութեան ատենը վախճանելով՝ Գիթսեմանի ձորոյն մէջ թաղուեցաւ, և ինչուան հիմա տեղացիք թէ իրեն և թէ էրկանը գերեզմանը կը ցուցընեն. թէպէտ և մարմիննին արևմուտք փոխադրուած և շատ տեղ սիւսած է:

ՍՐԲՈՒՀԻ ՎԱՍԻԼՈՒՀԻ

Բիւթանացւոց Նիկոմիդիա քաղաքէն էր սրբուհին Վասիլուհի, Դիոկղետիանոս և Մաքսիմիանոս կռապաշտ կայսերաց օրերը. և թէպէտ տղայ հասակին մէջ հայրն ու մայրը կորսընցընելով՝ որը մնացեր էր, բայց անոնց տուած բարեպաշտ կրթութեամբը ամենուն զարմանալի եղեր էր:

Նիկոմիդիա քաղաքին Աղեքսանդրոս հրամանատարը՝ կայսերաց պատուէրը կատարելու համար հրաման հանեց որ ամէն քրիստոնեայք դատաստանի պիտի կանչուին որ կամ կուռքերը պաշտեն և կամ չարաչար մահուամբ մեռնին: Իր հրամանացը գործադիր անգութ դահիճները՝ արեան ծարաւի գաղաններու նման ասդին անդին ընկած, բոլոր ձեռք ձգած հաւատացեալքը կը յափըշտակէին դատաւորին առջևը կը տանէին: Անոնց մէջ էր նաև երանելին Վասիլուհի անմեղ կոյսը: Դատաւորը անոր մանկական հասակը և երեսաց վայելուչ պայծառութիւնը տեսնելով՝ աչքը վրան մնաց. դարձաւ քովիններուն անմեղ աղջկան տարիքը կը հարցընէր. և երբոր իմացաւ թէ գեռ ինը տա-

րուան է, բայց քրիստոնէութեան ամէն բաները տեղն ի տեղը գիտէ, վասիլուհայն գարձաւ գատաւորը, «Աղջիկս, ըսաւ, խօսքը կարճ բռնենք, եկու զո՛հ մատու աստուածոց, քանի որ ձեռքս տանջանքի չեմ զարկած»: Սրբուհին անվախ համարձակութեամբ երեսը խաչ հանեց, «Քրիստոսի իմ փրկչիս աղախինն եմ, ըսաւ, ու անոր ինքզինքս նուիրած, և յոյս ունիմ թէ ինքը վարձահատոյց պիտի ըլլայ ինձի. բայց կուսքերդ պաշտել որ ըսիր, այգպիտի բանի վրայ խօսք ալ խնդրեմ որ չընես. փասն զի անհնարին է որ քեզի հաւանիմ, թէպէտ և հաղարումէկ գառն տանջանքներով զիս չարչարես»:

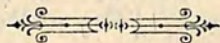
Գատաւորը գազանային կատաղութեամբ մը բորբոքած մարդկային գութը ոտքի տակ առաւ, ու այն անմեղ աղայ աղջիկը գլխիվայր կախել տալով, չարաչար ծեծել հրամայեց. բայց երանելոյն և ոչ փոյթն եղաւ. փասն զի Քրիստոսի սէրը մարմնաւոր տանջանաց ցաւը մնացընել տուաւ իրեն, անմահական կենաց հասնելու փափաքով: Զարմայաւ մնաց գատաւորը. կախազանէն վար առնել տուաւ, սրբուհայն ոտից պճղունքը ծակեց, անոնցմէ երկըթէ շղթաներ անցընել տուաւ, ու նորէն կախել հրամայեց. գետնին վրայ ալ նաւթով խառնած ծծումբ վառել տուաւ, որպէս զի բոցին տաքութենէն ու հոտոյն գժնդակութենէն մէկէն մեռնի. բայց խարուեցաւ. վասիլուհի անայլայլ ուրախութեամբ զԱստուած կ'օրհնարանէր, ու ամենեւին վրաս մը չեղաւ

իրեն: Գատաւորին խելքը գլխէն գնաց, տեսելով որ պզտիկ աղջկանէ մը յաղթուեցաւ. մեծ հնոց մը վառել հրամայեց, ու վասիլուհին անոր մէջ ձգեց: Սրբուհի կոյսը մէկէն աղօթքի կեցաւ հնոցին մէջ. կրակը հեռացաւ քովէն, և երանելին լուսով պայծառացած զուարթութեամբ շնորհակալ կ'ըլլար Աստուծոյ: Գատաւորը աս որ տեսաւ, վախնալով չուտ մը իր տունը գնաց քաշուեցաւ. «Աս քրիստոնէից կախարդութեանցը խելք չհասնիր» ըսաւ, ու հրամայեց որ վաղուան օրը գազանաց առջև ձգեն զվասիլուհին:

Երկրորդ օրը երկու կատգած առիւծներու մէջ ձգեցին սուրբ կոյսը: Երանելին երբոր զանոնք տեսաւ, ու անոնց մրմնալու ձայները լսեց, Դանիէլ մարգարէին հրաշալի ազատութիւնը միտքը բերաւ, ու Վերմեռանդն աղօթքներով ինքզինքը Աստուծոյ յանձնեց: Մէկէն առիւծները իրենց կատաղութիւնը մոռցան, ու ընտանի կենդանիներու պէս կ'երթային սրբուհայն քովը ու անոր կը քծնէին: Աղեքսանդրոս գատաւորին վրայ աստուածային շնորհաց լոյսը ծագեց, որ երբոր այս բանս տեսաւ՝ իմացաւ քրիստոսական հաւատոց ճշմարտութիւնը, իր ապարանքը տարաւ սրբուհին, ու ոտքը իյնելով կը խնդրէր իրմէ որ այն սուրբ հաւատքը իրեն ալ սորվեցընէ: Վասիլուհի առաւ զինքը քաղքին եպիսկոպոսին տարաւ, և ամէն բան տեղովը հասկըցուց անոր: Սուրբ հօտապետը ուրախութեան արցունք թափելով, մեր հաւատքին վարդապետ

տութիւնը սորվեցուց անոր, ու մկրտութեան խորհուրդը մատակարարեց: Աղեքսանդրոս գատաւորը քիչ մը ատեն ալ ապրելէն ետքը, անմահական ու անանց կենաց արժանաւոր եղաւ. իսկ վասիլուհի կոյսը քաղքէն հեռու անապատ մը քաշուելով՝ սրբակրօն վարքով մը քիչ ատենուան մէջ իր մարութ հոգին Աստուծոյ յանձնեց: Նեկովիպացիք անոր երջանիկ մահը լսելով՝ եկան մեծ հանգիստով սուրբ մարմինը վերուցին, ու արժանաւոր պատուով թաղեցին զինքը:

ՆԵՐՍԷՍ ՄԵԾՆ

Հայաստան աշխարհին Լուսաւորչէն ետքը երեցած անհամեմատ ու պանծալի մեծն Ներսէս առաքելական հայրապետը, սրբոյ Լուսաւորչին թոռանը թոռն էր. ու անոր և իւրեն որդւոցն ու թոռանցը անզուգական բարեմանութեանցը ու աստուածահաճոյ քաղաքավարութեան արժանաւոր ժառանգորդ: Տղայ հասակին մէջ առաքինական և ուսումնական յառաջադիմութիւն մը հաւատար կը փայլէր անոր երեսին վրայ, և տեսնողը մէկէն կ'իմանար թէ Աստուած մեծ պարգև մը կը պատրաստէր անով մեր աշխարհքին, այն պիտի ատենուան մը մէջ յորում՝ քրիստոնէական սուրբ կրօնքը Հայաստանի արքունեաց մէջ մտած, և անոր սորվեցուցած անարատութիւնն ու բարեկարգութիւնը շատ հեռու կ'երևնար, Տըրգատայ թագին ժառանգները՝ անոր առաքինութիւններէն բոլորովին անմասն ըլլալով: Առին կապաղովկիա խրկեցին զինքը, և հոն Ներսէս մանուկը աստուածային ու արտաքին գիտութեանց մէջ զարմանալի յառաջադիմութեամբ փայլեցաւ:

Կեսարիայէն Յունաց թագաւորութեան

մայրաքաղաք Կոստանդնուպօլիս քաղաքը ան-
ցաւ Ներսէս, և իր շնորհալից կերպովն ա-
մենուն աչքը մտնելով տեղացի իշխանաց
մէկուն փեսայ եղաւ, ու սուրբն Իսահակ
Պարթև հայրապետը ծնաւ: Հայրենի աշ-
խարհէն թէպէտև հեռացեր էր Ներսէս, բայց
իր անարատ ու երկնահանգէտ քաղաքավա-
րութեան համբաւը ամէն տեղ տարածուե-
ր. անանկ որ երբոր փառներսէ հաթու-
ղիկոսը մեռաւ, Հայոց եպիսկոպոսները մէկ
եղան և ուղեցին որ անոր յաջորդ՝ Ներսէսը
գրուի: Ուստի մէկէն Կոստանդնուպօլիս մարդ
խրկեցին որ զինքը առնեն չուսով իր հայ-
րենիքը բերեն: Իմացաւ Ներսէս անոնց մխոքը
և ցաւագին արցունքով հրաժարիլ կ'ուզէր.
բայց ազգին բարւոյն դէմ՝ դառնալ չկրնա-
լով՝ ակամայ յանձն առաւ այն մեծ պաշտօնը:
Սակայն մէկալ կողմանէ ալ մտածելով՝ թէ
ասպարէզին մէջ մտնողը՝ ազէկ կերպով իր
պարտքերը պիտի կատարէ որ ուրիշներուն
գովութեանը արժանաւոր ըլլայ, մարդիկ
խրկեց Հայոց թագաւորին ու նախարարացը՝
որ մեծին Գրիգորի Լուսաւորչայ աթոռին
վրայ նստելովը՝ իրաւունք պիտի ունենայ իր
անաչառ և վրէժխնդիր ոգին ալ զգենուլ՝
խստիւ յանդիմանելով յանցաւորները: Անոնք
սիրով յանձն առին Ներսեսի գրած պայ-
մանները, ու մեծ հանգիստով առին կեսարիա
խրկեցին զինքը, որ քաղաքին Եւսեբիոս
եպիսկոպոսէն ձեռնադրութիւնը ընդունի:

Օծման ատենը զարմանալի տեսիլք մը տես-

նուեցաւ եկեղեցւոյ մէջի բոլոր հաւատացեալ
ժողովրդաց. վասն զի Հոգին սուրբ աղանա-
կերպ եկաւ Ներսեսի զլխոյն վրայ հանգչե-
ցաւ: Եւքն ալ երբոր աստուածային անարիւն
զոհը կը մատուցանէր, երկընքէն հրեղէն
սիւն մը ինչաւ եկեղեցւոյ վրայ, ու հրեշ-
տակաց փառաբանութեան երգեր լուեցան:
Պատարագէն վերջը բոլոր ժողովուրդը սուրբ
հայրապետին երեսը՝ Մովսիսի պէս լուսով
պայծառացած տեսան, և երանի՛ կուտային
Հայաստան աշխարհին որ այնպիսի սուրբ
հովիւ ունենալու արժանի եղաւ:

Ճամբայ երաւ Ներսէս Հայաստան երթալու,
և որ քաղաքը կամ՝ զիւզն որ հասնէր, մեծ
հանդիսով ամէնքն իրեն ընդառաջ կ'ելլէին,
իրենց գործոցը յաջողութիւն և հիւանդաց
առողջութիւն ինդրելու համար: Իսկ երբոր
բուն Հայաստան մտաւ, Արշակ թագաւորը
բոլոր նախարարները հետն առած զինքը
զիմաւորելու եկաւ, ու մեծ պատուով առին
Էջմիածին իր աթոռը տարին: Ժողովրդեան՝
նորընտիր հայրապետին վրայ ցուցըցած սէրը
անպատմելի էր. Ներսէս ալ ազէկ գիտէր՝ թէ
անոնց սիրոյն մի միայն փոխարէնը՝ իր կող-
մանէ անդադար աշխատիլը պիտի ըլլար. ուստի
մէկէն Հայաստանի մէջ մտած տեսակ տեսակ
անկարգութիւններն ու թուլութիւնները վեր-
ցընել սկսաւ. ինքն էր տգիտաց վարդապետը,
մնորելոց առաջնորդը, անաստից խրատիչը
և ճշմարիտ հաւատացելոց քաջալերիչը: Թա-
գաւորին հրամանաւր ժողովք մը ընել տուաւ

Աշտիշատ քաղաքին մէջ, ու տեսակ տեսակ բարեկարգութիւններ հաստատեց որով կերպով մը Հայաստանը կերպարանափոխ ըրաւ, ինչպէս իրեն մերձաւոր պատմիչները կը վկայեն: Քաղաքներուն ու գիւղից մէջ վանքեր ու կուսաստաններ հաստատեց, ու անոնց համար մասնաւոր կանոններ դրաւ:

Աղքատաց վրայ ցուցըցած սէրն ու փոյթը անպատմելի էր. կերակրին ատենը անոնք էին իր սեղանակիցները, և շատ անգամ անոնց ոտուքները լուացող և պէտք եղած բաներնին հոգացողը երանելի հայրապետն էր:

Մի ատենները Յունաց վաղենտիանոս կայսրը Հայոց Արշակ թագաւորին հետ աւրուեցաւ, ու անոր Տրդատ եղբայրը որ կուտանդնուպոլիս իր քովը պատանդ էր՝ սպաննել տալով, իր թէոգոս սպարապետը շատ զօրքով Հայաստանի վրայ խրկեց: Արշակ բաւական զօրութիւն չունենալով անոնց դէմ զնելու, գնաց Ներսէսի ոտքը ընկաւ, գիտնալով որ այնպիսի մեծարոյ մարդուն միջնորդութիւնը փութը չելեր: Հաւանեցաւ Ներսէս, Հայոց մեծամեծներէն մարդիկ հետն առած՝ թէոգոսի առջին ելաւ, և ազգելով որ արդէն խեղճըցած Հայաստանի վրայ ուրիշ թշուառութիւններ ալ չաւելցընէ, սպարապետին հետ մէկտեղ թիւզանդիոն գնաց, ու կայսրն ալ համոզելով հաշտութիւն եղաւ, ու մեծ պատիւ տեսնելով ամենէն՝ Հայաստան դարձաւ:

Բայց Արշակ թագաւորը սուրբ հայրապետին յարգը չճանչցաւ. այնպիսի իմաստուն

խորհրդականի մը խօսքերը՝ իր անաստութեամբը կը մերժէր. անոր վրայ՝ տեսակ տեսակ շարութիւններ ալ սկսաւ գործել, անպատճառ սպանութիւններ ու անիրաւ յափըշտակութիւններ ընելով, ինչուան իր Տրդատ եղբորը Գնէլ որդին նախանձու շարժած՝ սպաննել տուաւ: Ներսէսի սիրտը կտոր կտոր եղաւ այնպիսի եղեռնագործութեանց համար. աստուածային վրէժխընդրութեամբ շարժած՝ անորէն թագաւորին վրայ ցաւագին անէծքներ կարգաց, ու ինքը գնաց առանձին տեղ մը քաշուեցաւ, Հայաստանի ու անոր խեղճ թագաւորին վրայ հառաչանօք արտասուելու:

Վաղէս արիոսեան կայսրը իմանալով թէ Արշակ իրեն իշխանութիւնը ոտքի տակ առեր ու Պարսից ձեռնառու եղեր է, բարկութեանէն կրակ կտրած՝ նորէն թէոգոս զօրավարը խրկեց անթիւ զօրքով: Ուշ իմացաւ Արշակ իր անմտութիւնը, չէր գիտէր ի՞նչ կերպով այն մօտալուտ վտանգին դէմը առնու. գնաց նորէն Ներսիսի ընկաւ, ու անոր սրտին ցաւոցը իրաւացի պատճառը լաւ գիտնալով, կը խոստանար որ եթէ այս աշխատանքն ալ յանձն առնու, ինքն իր վարքը պիտի փոխէ ու բոլորովին նոր մարդ պիտի ըլլայ: Երանելի հայրապետը մտիկ ըրաւ անոր ազաչանացը, ձգեց իր առանձնութիւնը, ու գիտնալով որ բուն դառնութեան արմատը տանը մէջ բուսած է, նախարարքը թագաւորին հետ հաշտեցուց, ու նորէն թէոգոսի գնաց: Բարեպաշտ զօրապետը մտիկ ըրաւ. Ներսէսի միջնորդու-

Թեանը, բայց յորդորեց որ նորէն իր հետը մէկտեղ կոստանդնուպօլիս դառնայ՝ կայսեր ներկայանալու: Վաղէս, որ ինչպէս վերը ծանուցինք, արիտեսան հերետիկոսներէն և ուղղափառաց սխերիմ՝ Թշնամին էր, աստուածահաճոյ հայրապետին և ոչ երեսը տեսնել ուզեց, ու հրամայեց որ հետը եղած քահանաներովը ու երկու սարկաւազներով առնուն զերանելին մէկէն արտօրեն: Չմեռուան մէջ ըլլալով՝ արտօրանաց տեղը նաւով երթալու ատեննին սաստիկ հոփով մը անբնակ կղզի մը քշուեցան, և նաւը քարի զարնուելով ջարդուբուրդ եղաւ. բայց մէջինները մահոյկի մը մէջ մանկելով ինքզինքնին ցամաքը ձգեցին, և ինք ամիս հոնտեղը կեցան. և թէպէտ կերակրի կողմանէ պակասութիւն կար, կղզւոյն անբեր ըլլալուն պատճառաւ, բայց սրբոյն Ներսիսի աղօթքովը ամէն օր ձկներ կուգային ջրին ձգմամբը, ու իրենց կղզին կ'իյնային: Սուրբ հայրապետը ջուր ալ բըղխեցուց հրաշքով, որով իրեն հետ արտօրեալքը ամենևին մէկ կողմանէ նեղութիւն մը չունեցան:

Երբոր վաղէս կայսրը մեռնելով՝ բարեպաշտ Թէոփոսը անոր յաջորդ եղաւ, բոլոր արտօրեալ հայրապետները ետ դարձուց, և մեծն Ներսէսն ալ կոստանդնուպօլիս բերել տուաւ, ու Մակեդոնի դէմ եղած տիեզերական ժողովին մէջ զինքն ալ հրաւիրեց, ու մեծ սէր և ընդունելութիւն ցըցուց անոր: Սուրբ հայրապետը երբոր Հայաստան դառնալու կը պատրաստուէր, Արշակ Հայոց թա-

գաւորին արտօրանքը ու ցաւալից մահը լսեց. ուստի մէկէն Թէոփոսի ազաչեց որ Պապ արքայորդին, որ այն ատենները կոստանդնուպօլիս էր, թագաւոր օծել տայ, ու հետը Հայաստան խրկէ: Մտիկ ըրաւ կայսրը, ու Տերենտիանոս սպարապետին ձեռքը զօրք տալով՝ Ներսէսի ու Պապայ հետ Հայաստան խրկեց. և որովհետեւ Պարսիկք այս բանիս առաջը առնելու համար՝ ահաւոր պատերազմի պատրաստութիւն տեսեր էին, Տերենտիանոս Ներսէսի աղօթքովը յաղթեց անոնց, ու Պապը թագաւորեցուց:

Ներսէս այս խաղաղութեանը վրայ ուրախանալով, նորէն սկսաւ թագաւորն ու նախարարները յորդորել, որ ամէն բանի մէջ Աստուծոյ վախը իրենց առաջնորդ բռնեն, ու վախնան որ չըլլայ թէ իրենց անկարգութեան պատճառաւ՝ Աստուծոյ պատիժը բերեն բոլոր ժողովրդեան վրայ: Բայց Պապ թագաւորը մէկէն իր ճամբան փոխեց, հօրը օրինակովը զգաստանալու տեղ՝ աւելի ալ չարացաւ, ու սկսաւ ամօթալի կրից ետեւ ըլլալ. արհամարհեց Ներսէսի խրատները, և անլուր ամբարշտութեամբ մը անոր աստուածուսոյց բերնին կշտամբանքը չլսելու համար, կերակրի հրաւիրեց, ու անօրէնութեամբ թոյն տուաւ այն երանաշնորհ հայրապետին, որուն կեանքը՝ բոլոր Հայաստանի կեանքն էր:

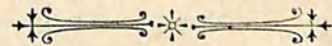
Վրան քիչ ատեն անցեր էր չէր անցած, մեծն Ներսէս խառնազնաց թագաւորին չար գործքը իմացաւ. բայց ամենևին փոյթը չե-

դաւ, մանաւանդ թէ շնորհակալ կ'ըլլար Աստուծոյ, որ իրեն այսպիսի մահ մը պատրաստեր է եղեր. թագաւորին քանի մը խրատական խօսքեր ըսելէն ետքը, ելաւ տունը գնաց, և հոն իբրև նոր Մովսէս մը աստուածային ազգեցութեամբ լեցուած, Հայաստանի ապագայ նեղութիւններն ու վշտերը մարգարէացաւ, և սրբազան արտասուացը հետ հայրենասիրական հառաչանքներ արձրկելով՝ երանելի հոգին թուաւ աշխարհէս, ու գնաց իր սիրելի փրկչին հետ միանալու: Այսպիսի անզուգական անձ մը պէտք չէր որ այն ցաւալից մահուամբ աշխարհէս ելլէր. բայց ուրիշ բարիք ընողը՝ գրեթէ ոչ երբէք հանգստութիւն տեսած է. և հալածանքն ու նեղութիւնը՝ Աստուծոյ ընտրելոյ կնիքն ու սրբազան նշանն է: Մէկմէկէ հեռու երկու սրբակաց կրօնաւորներ կային ան տոները Հայաստանի լեռներուն վրայ Շաղիտա և Եպիփան անունով. ասոնք երկուքն ալ կէսօր ատեն տեսան որ սրբոյն Ներսիսի հոգին ամպերու մէջ յափշտակուած երկնային լուսով մը ծածկուած դէպ ի վեր կ'ելլէր. և առաքեալք, և ճգնաւորք և վարդապետք խմբովին իրեն ընդառաջ կ'ելլէին:

Քոյր Հայաստան իր սիրելի հովուապետին մահը անմխիթար կերպով լացաւ, և մեծ հանգիստով առին զինքը թիւ ըսուած աւանին մէջ թաղեցին: Քսան, կամ ինչպէս ուրիշ պատմիչները կ'ըսեն, երեսունըչորս տարի հայրապետութիւն ըրաւ սուրբն Ներսէս. և իւ-

րեն գերեզմանէն շատ բժշկութիւններ տեսան հաւատացեալք. և թէպէտ երկար ատեն գերեզմանը անյայտ մնաց, բայց ետքէն Ռուբինեանց Լեոն Գ թագաւորին օրովը յայտնուեցաւ, մեծ ուրախութիւն պատճառելով բոլոր Հայաստան աշխարհին:

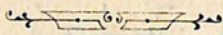

Յ Ա Ն Կ

Սրբուհի Զէջիլիա	7
Սրբուհի Աղաթա	20
Սրբուհի Լուչիա	26
Սրբուհի Ագնէս	36
Սրբուհի Տորոթէա	45
Սրբուհի Որսուլա	52
Սրբուհի Մարգարիտա թագուհի	60
Սրբուհի Մաթիլտէ թագուհի	68
Սրբուհի Եղիսաբեթ թագուհի	79
Սրբուհի Ագնէս Մոնթէբուլչիանցի	93
Սրբուհի Մարգարիտա Քուլոննա	97
Սրբուհի Պրիճիտա	101
Սրբուհի Կատարինէ Սենացի	105
Սրբուհի Թերեզա	114
Սրբուհի Քլարա	126
Սրբուհի Վարդուհի Լիմացի	136
Սրբուհի Վերոնիքա	143
Սրբուհի Յելլովենա	147
Աբղղմսեհ Վկայ	161
Սուրբ Կիրակոս	177
Վահան Գողթնացի	182
Մինաս Վկայ	194
Եւստուատիոսեանք	209
Սրբուհի Սոփիա	226

Քառասուն Մանկունք	229
Սրբուհի Նունէ	240
Սուրբ Կիպրիանոս	245
Սահակ և Յովսէփ	253
Ղամպէսոս և Ղամպէսուհի	258
Երմանէ Կոյս	267
Յովակիմ և Աննա	275
Սրբուհի Վասիլուհի	279
Ներսէս Մեծն	283

284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500

ՄԲ Հայագիտական գրադարան

MAL029755

